

GLĂȘUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XXXII, Nr. 3—4 - MARTIE — APRILIE 1973

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Prea Fericitul Părinte

JUSTINIAN

**Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României**

VICEPREȘEDINȚI :

P. S. Dr. ANTIM
Episcopul Buzăului

P. S. CHESARIE
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. Dr. ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL
Episcop vicar patriarhal

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU
Vicar mitropolit

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. PETRE F. ALEXANDRU
Consilier cultural mitropolitan

C U P R I N S U L

	<u>Pag.</u>
REDACȚIA, <i>De Paști la Palatul Patriarhal</i>	261

PASTORALE

Prea Fericitul Patriarh JUSTINIAN, <i>Pastorală la Învierea Domnului</i>	264
P. S. Episcop ANTIM al Buzăului, <i>Pastorală la Învierea Domnului</i>	269
P. S. Episcop CHESARIE al Dunării de Jos, <i>Pastorală la Învierea Domnului</i>	273

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Pr. DAVID POPESCU, <i>La Duminica Ortodoxiei</i>	277
Diac. Prof. OREST BUCEVSCHI, <i>Spre Emaus</i>	281
Pr. Prof. A. ZAREA, <i>Cu pace, Domnului să ne rugăm</i>	284

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

REDACȚIA, <i>În slujba păcii</i>	287
Diac. Prof. O. BUCEVSCHI, C. VASILIU, Pr. ANATOLIE LEFTER, <i>Știri ecumenice</i>	291

ARTICOLE ȘI STUDII

Pr. PETRE F. ALEXANDRU, <i>Unificarea spirituală a Bisericii Ortodoxe Române, datorie sfință pentru toți slujitorii bisericesti</i>	300
Arhim. Prof. CHESARIE GHEORGHESCU, <i>Sfânta Euharistie — Paharul vieții, Paharul comuniunii</i>	307
Drd. CONSTANTIN TUȚUIANU, <i>Raporturile între Patriarhia de Constantinopol și Patriarhatele apostolice orientale în secolele IX—XI</i>	314
Doctorand MANU DĂNUȚ, <i>Activitatea patriarhului ecumenic Ieremia al II-lea pentru întărirea Ortodoxiei</i>	328

PAGINI ALESE DIN SFINȚII PĂRINȚI

ION V. PARASCHIV, <i>Omiliile catehetice ale lui Teodor de Mopsuestia</i>	339
SFÎNTUL GRIGORIE TEOLOGUL, <i>Poeme dogmatice, trad. de Pr. Dr. Gh. Tilea</i>	367
Pr. Prof. VASILE GH. SIBIESCU, <i>Activitatea misionară a Sfântului Ioan Hrisostom printre goji — Omilia a VIII-a</i>	375

MEDALIOANE BIBLICE

Pr. AL. N. CONSTANTINESCU, <i>Isaia și Ieremia</i>	389
Pr. EMANUEL COPĂCEANU, « <i>Viața lui Iisus</i> » <i>În literatura ortodoxă</i>	403
AL. A. BOTEZ, <i>Învățătorule, privește ce pietre și ce clădiri!</i>	413

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI
--

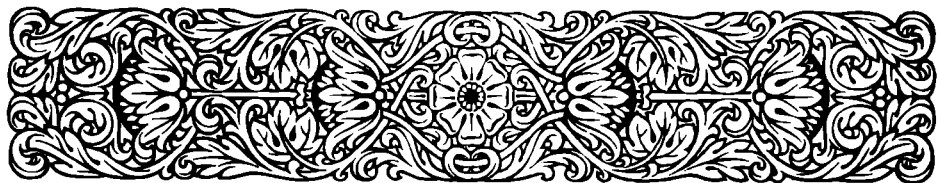
REDACȚIA, <i>Conferința de orientare a clerului din Arhiepiscopia Bucureștilor</i>	422
ASISTENT, <i>Biserica din parohia Cîmpurelu — Ilfov</i>	426

CHIPURI DE PREOȚI

Pr. DAVID POPESCU, <i>Un deceniu de la moartea Părintelui Profesor Nicolae M. Popescu</i>	429
Pr. VICTOR N. POPESCU, <i>Un sfert de veac de la moartea Preotului Gheorghe Comana</i>	431
ASISTENT, † <i>Preotul Profesor Liviu Stan</i>	434
ASISTENT, † <i>Profesorul Teodor M. Popescu</i>	435
ASISTENT, † <i>Sculptorul Grigore Dumitrescu</i>	437

EPISCOPIA DUNĂRII DE JOS

Pr. NICOLAE GROSU, <i>Conferința de orientare din luna martie</i>	439
---	-----

DE PAȘTI LA PALATUL PATRIARHAL

Și anul acesta, în prima zi a Praznicului Învierii Domnului, preoțimea Capitalei, împreună cu salariații Administrației Patriarhale, Casei de Pensii, Arhiepiscopiei Bucureștilor și Școlilor de învățămînt teologic s-au prezentat la Palatul Patriarhal, aducînd Întîistătătorului Bisericii noastre — Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian — omagiul lor sărbătoreșc și salutul pascal «Hristos a înviat!»

La orele 18, Prea Fericirea Sa, înconjurat de PP. SS. Episcopi Dr. Antim Tîrgovișteanul și Dr. Antonie Ploieșteanul Vicari patriarhali, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar mitropolitan, P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii, consilieri patriarhali și mitropolitani etc., a intrat în sala sinodală.

A fost de față un grup de profesori și cercetători ai Academiei teologice din Sofia, excursioniști, care vin să ne viziteze țara, în frunte cu P. S. Episcop Nicolae Macariopolschi. Toți cei de față au intonat imnul Patriarhal și creștinescul «Hristos a înviat!»

Luînd cuvîntul, în numele preoțimii și al salariaților bisericești, precum și al tuturor celor de față, P. C. Pr. Mihai Tătărâm, de la parohia Mărțișor din București, a prezentat Prea Fericirii Sale urările omagiale ale tuturor cu ocazia strălucitului Praznic al Învierii Domnului, spunînd, printre altele: «Marile praznice aduc în mintea noastră nostalgia vremurilor copilăriei noastre. Toți de un neam, uniți la aceeași masă, cuprinși de același fior sfînt, trăim intens marile bucurii duhovnicești ce consolidează legăturile de sînge și de credință și întretin frăția și comuniunea sfîntă de simțire a Legii străbune.

Prăznuim astăzi Sfînta Înviere — Paștele cele nouă și sfînte, omorîrea morții și începătura altei vieți: veșnice. Pentru Ortodoxie, învierea este punctul central al spiritualismului creștin. De aici porced, în valuri, certitudini, aici converg speranțele eterne ale celui însetat după dumnezeieștile desăvîrșiri. De cînd omenirii i-a fost dat să ia act de biruința asupra morții, pentru toți cei ce luptă pentru libertate, dreptate, adevăr, pace și omenie, jertfirea vieții a constituit o biruință. Slăvită să fie învierea Domnului, cinstită și prețuită să fie de noi și de urmașii noștri toată truda Prea Fericirii Voastre, de a face ca potirul acesta sfînt — Biserica noastră — să se înfățișeze lumii de aici și de mai departe, atît de luminos și de măreț».

Vorbitorul, după aceea trece în revistă activitatea deosebită, energia și realizările Prea Fericirii Sale în cel aproape un sfert de veac în aria Bisericii Ortodoxe Române și multe din emoțiile avute la întâlnirile cu preoțimea în acest răstimp, pomenește de călătoriile efectuate peste hotare, pentru apropierea Bisericilor, unirii și înfrățirii între creștini; de porunca «slujirii», pe care Prea Fericirea Sa a înnoit-o și a lăsat-o Bisericii în «Apostolatul social» și de participarea aleasă și prețuită pe care Biserica Ortodoxă Română o are în viața și frământările ecumenismului creștin.

În încheiere, Preotul Mihai Tătărâm prezintă hotărârea și angajamentul preoțimii de a fi atentă în propovăduirea dreptei credințe și misionarismului creștin pentru a păstra neștirbit patrimoniul credinței și sufletele date nouă pentru a le păstori; și P. C. Sa încheie cu cuvintele: «Făgăduim că vom face ca faptele noastre și liturghisirea noastră să lumineze în așa fel lumii, încît văzindu-ne, să recunoască în noi vrednici urmași ai Domnului și ai îndrumărilor Părintelui nostru Patriarh Justinian și al Îndreptătorului Sfint Sinod».

Răspunzînd, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, mai întii salută grupul de profesori și cercetători ai Academiei Populare din Bulgaria și ai Academiei teologice din Sofia, în frunte cu P. S. Episcop Nicolae Macariopolschi. În continuare Prea Fericirea Sa spune: «*Prietenia între Biserica noastră și Biserica Ortodoxă Bulgară este cunoscută, căci n-am pomenit niciodată ca la împrejurările de bucurie, cît și de întristare să nu fim împreună cu oaspeții ai Bisericii Bulgare. Am luat parte la festivitățile întemeierii Patriarhatului Bulgar și la alegerea primului Patriarh al Bisericii Bulgare, în persoana răposatului Chiril, decedat anul trecut. Dînsul s-a străduit foarte multă să promoveze dragostea între Bisericile noastre și prietenia dintre poporul român și poporul bulgar. Noul Patriarh Maxim, la a cărui alegere și întronizare am luat parte, și care ne-a făcut o vizită de prietenie anul trecut, se străduiește, la rîndul său, ca dragostea dintre Bisericile noastre să sporească și prietenia dintre popoarele noastre. Sîntem vecini și nu ne desparte decît Dunărea, care în realitate ne unește, prin simbolicul Pod «al prieteniei» româno-bulgare. De aceea, cado în sarcina noastră de luptători și de propovăduitori ai păcii și ai buneii înțelegeri între oameni și popoare, să cultivăm prietenia și dragostea dintre Bisericile și popoarele noastre. Să căutăm, cu toată convingerea, ca această prietenie să fie cît mai durabilă și cît mai dorită de toți. Prin pace și bună înțelegere între oameni omeniirea progresează. Războaiele sînt o nenorocire și nu este nevoie să stăruim prea mult, pentru că noi, ca slujitori ai Mîntuitorului Iisus Hristos, sîntem împotriva războiului, oriunde ar fi el. Deci, Ne bucurăm în această sărbătoare a Sfințelor Paști de vizita profesorilor, în frunte cu P. S. Episcop Nicolae Macariopolschi; Ne bucurăm ca și dînșii, pentru că aceste contacte pe care le stabilim în aceste întâlniri sporesc dragostea dintre Bisericile noastre. Numai cunoscîndu-ne mai bine ajungem să ne iubim în mod desăvîrșit».*

Adresându-se preoțimii, Prea Fericirea Sa spune, printre altele : «*În «Pastorală» pe care ați citit-o în biserici azi, am stăruit asupra realității Învierii Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Și am stăruit pentru că Ortodoxia, în general, își fundamentează credința pe faptul Învierii Domnului. Învierea Mântuitorului Iisus Hristos este într-adevăr «minunea minunilor», dovada existenței lui Dumnezeu — cum spunea și reprezentantul P. C. Voastre — dovada existenței Mântuitorului Iisus Hristos ca Dumnezeu, Cel care a înviat, a vindecat boale și a înviat din morți pe atîția, El Însuși a înviat din morți, a treia zi, așa cum a spus ucenicilor Săi.*

Am stăruit în Pastorală — spune Prea Fericirea Sa — asupra actului Învierii lui Hristos pentru că P. C. Voastre și întregul cler al Bisericii noastre să știe să se folosească, ca și Sfinții Apostoli, care în predica lor își întemeiau convingerea și toată propovăduirea lor pe actul Învierii Domnului, predicînd pe Iisus Hristos cel înviat din morți. Iar la poporul nostru, — din moși-strămoși — creștinii, obișnuiesc, timp de 40 de zile, să se salute între ei cu salutul : «Hristos a înviat !» și răspunzînd : «Adevărat a înviat !». Îmi pare bine că reprezentantul Dv. a stăruit asupra misiunii preoțimii noastre și a anunțat angajamentul pe care îl ia preoțimea Capitalei pentru a putea să întreprindă o acțiune misionară mai temeinică. Orice material pe care îl tipărim în tipografia noastră va fi de mare sprijin în activitatea misionară a P. C. Voastre».

Mulțumind, încă o dată, și binecuvîntînd pe participanți, Prea Fericirea Sa face depline urări de sănătate preoțimii și credincioșilor pe care îi păstoresc.

După P. F. Părinte Patriarh, a luat cuvîntul P. S. Episcop Nicolae Macariapolschi, care, în limba română, a adus salutul grupului de excursioniști bulgari, Bisericii noastre și Prea Fericirii Sale și a arătat mulțumirea lor că au putut participa la această festivitate creștinească.

Astfel, primirea de la Palatul Patriarhal din ziua de Paști a constituit nu numai o mare bucurie dar și o sfîntă și duhovnicească întîlnire spirituală, desfășurată în atmosfera sfîntă a Praznicului Pascal.

REDAȚIA

PASTORALE

---

† JUSTINIAN

DIN MILA LUI DUMNEZEU ȘI VOINȚA CLERULUI ȘI DREPTCREDINCIOȘILOR CREȘTINI, PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LOCTIITOR AL SCAUNULUI DIN CEZAREEA CAPADOCIEI, MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,

IUBITULUI NOSTRU CLER ȘI DREPTCREDINCIOȘILOR CREȘTINI,
HAR ȘI PACE DE LA DUMNEZEU, IAR DE LA NOI ARHIEREASCĂ
ȘI PĂRINTEASCĂ BINECUVÎNTARE.

*«Nu vă înspăimîntați! Căutați pe Iisus Nazarineanul, cel răstignit? A înviat! Nu este aici, lăta locul unde a fost pus»
(Marcu XVI, 6).*

Iubiții mei fii duhovnicești,

Cu aceste cuvinte îngerul Domnului a vestit femeilor mironosițe venite la mormînt să ungă Trupul Domnului Hristos, că Învățătorul lor a înviat. Altă dată, cu 33 de ani înainte, tot un înger al Domnului binevestea păstorilor ce făceau «de strajă noaptea împrejurul turmei lor ... bucurie mare» (Luca II, 8—11) că s-a născut lumii Mintuitorul «care este Hristos Domnul».

Măreția celor două bunevestiri — Nașterea și Învierea Domnului — făcute de îngeri oamenilor, au copleșit în acele clipe de teamă și de bucurie pe umilii pămînteni care le primeau. De atunci înainte însă, credincioșii creștini din toate secolele, ce au urmat și vor urma pînă la sfîrșitul lumii, și-au înălțat și își vor înălța sufletele de bucuria sfîntă a sărbătoririi celor două dumnezeiești bunevestiri.

Iubiții mei,

Și în acest an, am venit în sfințele biserici să trăim clipe de înălțare sufletească la această prăznuire a Învierii Domnului. Și în acest an, ca și femeilor mironosițe, prin cuvîntul Sfintei Evanghelii și prin cîntări sfinte, Biserica ne-a vestit că Hristos Domnul a înviat. Dar pe cînd vestea aceasta a fost primită de sfințele mironosițe cu uimire și cu teamă, noi, credincioșii de astăzi, o primim cu dragoste, cu emoție sfîntă, cu bucurie deplină. Bucuria sfințelor femei, că Învățătorul lor a înviat, era umbrită de frică și de uimire, la gîndul că poate îngerul și vestea dată de el au fost o nălucire. Bucuria noastră însă este deplină și temeinică, pentru că noi creștinii avem siguranța absolută că învierea Domnului a fost un fapt real, că ea s-a petrecut cu adevărat, căci însuși Domnul, a spus în multe rînduri ucenicilor Săi că El «va să fie dat în mîinile oamenilor și-L vor omorî, dar a treia zi va învia» (Matei XVII, 22—23 ; XX, 18—19 ; Marcu IX, 31 ; Luca IX, 22 ; XVIII, 31—33). Odată înviat, Sfînta Scriptură ne vorbește despre multe din arătările Sale după înviere, către ucenicii și prietenii Săi. Deci, nu este vorba numai despre vestea dată de înger femeilor mironosițe că «Iisus cel răstignit a înviat» și nici numai despre constatarea făcută de ele că «au găsit pîatra răsturnată de pe mormînt și intrînd, nu au găsit Trupul Domnului Iisus» (Luca XXIV, 2—3). Îndată, după vestea primită de la înger de către Mironosițe, Iisus, văzînd pe Maria Magdalena plîngînd, lîngă mormînt, a întreat-o : «Femeie, de ce plîngi, pe cine cauți ? Ea, crezînd că este grădinarul, I-a zis : Doamne, dacă Tu L-ai luat, spune-mi unde L-ai pus și eu îl voi ridica. Iisus i-a zis : Marie ! Iar ea recunoscîndu-L, I-a zis evreiește : Rabuni (adică Învățătorule). Iisus i-a zis : Nu te atinge de Mine, căci încă nu M-am suit la Tatăl Meu. Mergi la frații Mei și le spune : Mă sui la Tatăl Meu și Tatăl vostru și la Dumnezeu Meu și Dumnezeu vostru» (Ioan XX, 15—17).

Tot în acele zori de zi, pe cînd sfințele femei plecaseră de la mormînt, trimise de înger să dea de veste ucenicilor că Domnul a înviat «Iisus — spune Sfînta Evanghelie — le-a întîmpinat zicînd : «Bucurați-vă !» Iar ele, apropiîndu-se, au cuprins picioarele Lui și I s-au închinat. Atunci Iisus le-a zis : Nu vă temeți. Duceți-vă și vestiți fraților Mei ca să meargă în Galileea și acolo Mă vor vedea» (Matei XXVIII, 9—10).

În aceeași zi, spre seară, Iisus s-a arătat pe drumul spre Emaus la doi din ucenicii Săi, Luca și Cleopa ; a mers împreună cu ei, a vorbit cu ei, a rămas cu ei la masă, a frînt și a binecuvîntat pîinea, după obiceiul Său și le-a dat să mînnce (Luca XXIV, 13—34).

După aceea, seara, s-a arătat la zece din ucenicii Săi în casa în care ei erau închiși de frica iudeilor. A intrat prin ușile încuiate și le-a spus : «Pace vouă. Eu sînt, nu vă temeți ! Iar ei, înspăimîntîndu-se și înfricoșîndu-se, credeau că văd duh. Și Iisus le-a zis : De ce sînteți tul-

burai și pentru ce se ridică astfel de gânduri în inima voastră? Vedeți mâinile și picioarele Mele, că Eu Însumi sint; pipăiți-Mă și vedeți că duhul nu are carne și oase, precum Mă vedeți pe Mine că am. Și zicînd acestea, le-a arătat mâinile și picioarele Sale... Iar ei I-au dat o bucată de pește fript și dintr-un fagure de miere, și luînd, a mîncat înaintea lor» (Luca XXIV, 36—43).

La opt zile după înviere, tot seara, și în aceeași cameră încuiată, Domnul s-a arătat din nou ucenicilor, între ei fiind acum și Toma, care, lipsind în seara de care am amintit, nu crezuse pe ceilalți apostoli că Iisus li s-a arătat. Pentru a-l încredința și pe Toma că El, Iisus, a înviat, muștrînd ușor neîncrederea acestuia, îi spune: «Adu degetul tău încoace și vezi mâinile Mele și adu mina ta și o pune în coasta Mea și nu fi credincios, ci credincios». Și pentru că, rușinat, apostolul Toma s-a încredințat de prezența reală a Învățătorului său înviat, Iisus i-a zis: «Pentru că M-ai văzut, ai crezut? Fericiți sint cei ce n-au văzut și au crezut» (Ioan XX, 24—29).

Iubiții mei,

În timpul celor patruzeci de zile, cît a rămas cu Trupul pe pămînt lîngă ucenicii Săi, Iisus Hristos s-a mai arătat la șapte din ucenicii Săi la Marea Tiberiadei, pe cînd aceștia încercau să pescuiască. Prin pescuirea minunată și prînzirea cu aceștia, Iisus din nou a dat prilej ucenicilor să-L vadă spre a se convinge de adevărul învierii Sale (Ioan XXI, 1—22).

Iar la patruzeci de zile după înviere, știm din Sfînta Evanghelie că ducînd pe ucenicii Săi spre Betania, după ce i-a binecuvîntat, s-a desprîțit de ei, îndălțîndu-se către cer înaintea lor (Luca XXI, 50—51).

După îndălțarea la cer, așa cum le poruncise Iisus, apostolii au început predicarea noii învățături. Faptul învierii Domnului — de care apostolii legau învățătura creștină a învierii noastre a tuturor, la sfîrșitul veacurilor — este foarte des amintit în predicarea lor. Căpeteniile iudeilor cer apostolilor să înceteze cu această propovăduire a învierii. Ei însă, cu curaj, le spun: «Judecați dacă este drept înaintea lui Dumnezeu să ascultăm de voi mai mult decît de Dumnezeu. Căci noi nu putem să nu vorbim despre ce am văzut și am auzit» (Fapte IV, 19—20). «Ați omorît pe începătorul vieții, pe care însă Dumnezeu L-a înviat din morți; noi sîntem martori» (Fapte III, 15). «Dumnezeul părinților noștri a înviat pe Iisus pe care voi l-ați omorît, spînzurîndu-L pe lemn... Noi sîntem martori ai acestor lucruri» (Fapte V, 30, 32). Iar altă dată, Petru apostolul predică spunînd: «Noi sîntem martori pentru toate cele ce a făcut El în țara iudeilor și în Ierusalim; pe Acela L-au omorît, spînzurîndu-L pe lemn. Dar Dumnezeu L-a înviat a treia zi și I-a dat să se arate, nu la tot poporul, ci nouă martorilor, dinainte rînduiți de Dumnezeu, care am mîncat și am băut cu El, după învierea Lui

din morți» (Fapte X, 39—41). *Dumnezeiescul Pavel predică și el spunând*: «Dumnezeu L-a înviat din morți. El s-a arătat mai multe zile celor ce împreună cu El s-au suit din Galileea la Ierusalim și care sînt acum martorii Lui către popor» (Fapte XIII, 30—31).

Iubiții mei fii duhovnicești,

Iată cîteva din cuvintele Sfintei Scripturi care ne vorbesc despre învierea Domnului. Ele au darul, ca pe noi, cei ce credem în Iisus Hristos și sîntem fii ai Bisericii Sale, să ne încredințeze deplin despre faptul real al învierii Domnului. Nu numai din vestirea îngerului către femeile mironosițe, știm că El a înviat. El s-a arătat timp de patruzeci de zile, de atîtea ori, în atîtea împrejurări către diferiți martori: nu numai către unul, ca Mariei Magdalena, ci la mulți deodată, în repetate rinduri. Îi invită să-L pipăie și să se convingă că El este viu și că nu este un duh. Mănîncă și bea cu ei. Continuă să le dea învățături; muștră ușor pe Toma și pe Petru pe care-l întreabă de trei ori dacă-L iubește mai mult decît ceilalți și căruia îi vestește «cu ce fel de moarte va proslăvi el pe Dumnezeu» (Ioan XXI, 19). Se înalță încet către cer înaintea iutorilor ucenicilor. Iar aceștia, rămași singuri, predicînd pe Iisus Cel înviat, convinși în toată ființa lor de tot ce spun, vestesc cu curaj, cinstit, sincer, faptul învierii lui Iisus, și sînt gata să-și dea viața, precum și-au dat-o, pentru ceea ce ei au constatat: realitatea învierii Domnului Iisus Hristos.

Iubiții mei, sfinții apostoli și cu ei Biserica creștină, fac din învierea Domnului temelia învățăturii noastre. Căci spune Sfîntul Apostol Pavel: «Dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică și credința voastră» (I Cor. XV, 14). La baza învățăturii noastre despre rostul venirii Mîntuitorului în lume, despre jertfa Sa de pe cruce pentru a împăca pe oameni cu Dumnezeu, despre iertarea păcatelor noastre, despre mîntuirea noastră, despre învierea noastră, despre judecata din urmă și viața de veci, stă credința noastră în învierea Domnului. «Dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este credința voastră, sînteți încă în păcatele voastre, spune tot Sfîntul Apostol Pavel. Și atunci și cei ce au adormit în Hristos au pierit. Iar dacă nădăjduim în Hristos numai în viața aceasta, continuă el, sîntem mai de plîns decît toți oamenii. Dar acum Hristos a înviat din morți, fiind începătură (a învierii) celor adormiți» (I Cor. XV, 17—20).

Iată, iubiții mei, care este temelia învățăturii Bisericii noastre din care, ca dintr-un izvor cristalin, ies atîtea altele învățături pe care un creștin adevărat trebuie să le cunoască, să le respecte și să le trăiască.

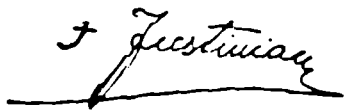
Pentru ca bucuria voastră la această sărbătoare a sărbătorilor să fie și mai mare și mai întemeiată, am ținut să vă amintesc aceste sfinte dovezi despre învierea Domnului, piatra de temelie a credinței noastre.

Iubiții mei fii sufletești,

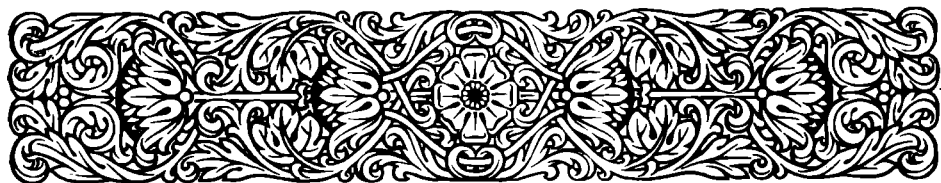
Toată lumea creștină trăiește din plin în aceste clipe bucuria învierii. Paștile Domnului au fost și vor rămâne de-a pururi pentru credincioșii creștini prilej de aleasă și mare bucurie. Natura însăși ia parte la această bucurie. Sărbătorite în miez de primăvară, când întreaga natură este trezită la viață, Paștile ne dau încredere și curaj de muncă și de viață. Ele ne amintesc și ne încredințează că prin învierea Domnului și noi oamenii avem un destin mare și luminos. Noi nu sîntem sortiți pieirii, morții, ci vieții. Dar pentru aceasta, avem datoria să ne străduim spre a câștiga viața, spre a ne bucura de roadele ei. Și sîntem cît se poate de mulțumiți cînd constatăm că omenirea întreagă este convinsă astăzi de acest mare adevăr, că are adică datoria să depună eforturi pentru apărarea vieții. După ce duhul cel rău a semănat în multe părți ale lumii sămînța morții, prin sfortările unite ale atîtor oameni începe să se ajungă la stăvilirea lucrării de distrugere a făpturilor lui Dumnezeu. Mă gîndesc, iubiții mei, la faptul îmbucurător că războaiele, care de ani de zile seceră în unele părți ale lumii atîtea vieți omenești, sînt pe cale să dispară. Am trăit de curînd bucuria să aflăm că războiul din Vietnam a luat sfîrșit și că astfel unul din focarele aprinse în lume s-a stins. Acest fapt ne aduce un mare spor de bucurie celor ce sărbătorim astăzi Învierea Domnului, triumful vieții asupra morții. Și avem încrederea că și celelalte focare de război, prin care se seamănă în lume moartea, se vor stinge în curînd, pentru ca astfel omenirea să poată să-și îndrepte eforturile spre progres, spre desăvîrșirea vieții.

Iubiții mei, sînt bucuros că la cuvîntul de învățătură, pe care vi l-am dat, am putut să vă împărtășesc și această veste, care ne dă nădejdea că lumea se va putea bucura cît mai curînd de pace pretutîndeni. Noi nu uităm că Domnul Hristos a venit pentru ca lumea «viață să aibă și din belșug să aibă» (Ioan X, 10); noi sîntem încredințați că Cel ce a biruit moartea, prin învierea Sa, va ajuta lumii să cucerească prin pace viața.

Binecuvîntîndu-vă pe voi toți și pe toți cei dragi ai voștri și fiind mereu același al vostru Părinte sufletesc și rugător pentru voi către Bunul Dumnezeu, vă urez din toată inima «La mulți ani», spunîndu-vă tuturor: «Hristos a înviat!»

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

† A N T I M

DIN ÎNDURAREA LUI DUMNEZEU, EPISCOP AL EPARHIEI BUZĂULUI

Iubitului nostru cler, evseviosului cin monahal și dreptslăvitorilor creștini din cuprinsul acestei de Dumnezeu-păzite Eparhii : har și pace de la Dumnezeu-Tatăl și de la Domnul Iisus Hristos, iar de la noi arhierească binecuvîntare.

«HRISTOS A ÎNVIAT !»

«Lăudăm Hristoase patima Ta cea mîntuitoare și slăvim învierea Ta» (Din Octoih).

Iubiții mei fii sufletești,

Ca părinte duhovnicesc al vostru, cu ajutorul lui Dumnezeu, vă aduc vestea Învierii Domnului nostru Iisus Hristos și în acest an al mîntuirii noastre. Sfînta noastră biserică strămoșească ne cheamă și ne cere să sărbătorim Paștile cu dumnezeiască bucurie și cuviință, fiind cea mai mare Sărbătoare a Sărbătorilor și al Praznicelor Praznic. «Paștile cele frumoase, Paștile Domnului, Paștile cele prea cinstite nouă, ne-au răsărit. Paștile izbăvirea de întristare, că astăzi din mormînt ca dintr-o cămară, strălucind Hristos, pe femei de bucurie le-a umplut, zicînd : Propovăduiți Apostolilor» (Din Penticostar).

«Hristos a înviat din morți ; început al învierii morților s-a făcut» (I Cor. XV, 20).

Cu toată osîrdia și cu dragoste să ne apropiem de Mîntuitorul Hristos. Cele de sus și cele de jos se bucură și se veselesc, căci Hristos a înviat și nouă ne-a dăruit viață veșnică.

Psalmistul ne îndeamnă la aceasta, căci zice : «Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim întru ea» (Ps. CXVII, 24).

Pentru creștini faptul învierii Domnului este în afară de orice discuții. El însuși a prezis zicînd : «Fiul Omului va fi dat pe mîna oamenilor și-L vor omorî, dar a treia zi, după ce-L vor omorî, va învia» (Marcu IX, 31). De aceea, fără a vă povesti în amănunt istoria și toate împre-

jurările Patimilor și morții Domnului Iisus Hristos, vom căuta să amintim unele momente pe care sfânta noastră Biserică ni le-a pus înaintea noastră în Sfânta și marea Săptămână a Patimilor.

Cu frică și cutremurare îndreptăm cuvântul nostru, zicînd: «O, înfricoșată taină! Cum Cela ce este nemuritor cu firea a fost judecat și osîndit la moarte pe Cruce!»

A doua zi după ce a înviat pe Lazăr cel mort de patru zile, în Duminica Floriilor, a intrat triumfal în cetatea Sfîntă, — Ierusalim, — în strigăte de «Osana» și a fost primit cu ramuri de finic. În Sfînta și marea zi — Joia Mare — a spălat picioarele ucenicilor și a rînduit Sf. Împărtășanie la Cina cea de Taină.

Pentru că s-a afirmat Fiul lui Dumnezeu a fost judecat și osîndit la moarte de cruce, sub Ponțiu Pilat, guvernatorul roman al Iudeei.

Suferințele numeroase și crude încep din grădina Ghetsimani și pînă la Golgota.

S-a rugat cu lacrimi și sudoarea s-a prefăcut în sînge.

Știa chinurile ce-L așteptau și cunoștea groaza păcatelor oamenilor cu care se vedea împovărat și nu a șovăit să le ia asupra Sa.

«Și a luat cu Sine pe Petru, pe Ioan și Iacov și a început a se spăimînta și a se neliniști și le-a zis: *Întristat este sufletul Meu pînă la moarte*» (Marcu XIV, 33—34).

La acestea toate, se mai adaugă slăbiciunea ucenicilor și apostolilor: unul îl vinde și trădează, altul îl tăgăduiește cu jurămint și toți ceilalți îl părăsesc.

Mulțimile care cu puține zile mai înainte L-au primit în Ierusalim cu osanale, cer să fie răstignit. A fost tras la judecată la Ana, la Caiafa, la Pilat și la Irod și osîndit la moarte de Cruce.

«*Iar dacă au ajuns la locul numit al Căpățînii, L-au răstignit pe El și pe făcătorii de rele, unul de-a dreapta și altul de-a stînga*» (Luca XXIII, 33).

După ce L-au dezbrăcat de hainele Sale, L-au îmbrăcat cu o hlamidă și în mîna Lui I-au dat o trestie, iar pe cap I-au pus o coroană de spini. I-au dat să bea oțet și fiere.

«*Atunci s-a întunecat soarele și s-a făcut întuneric peste tot pămîntul, pînă la al nouălea ceas. Cînd s-a întunecat soarele, catapetasma bisericii s-a spintecat prin mijloc. Apoi, Iisus strigînd cu glas mare, a zis: Părinte în mîinile Tale îmi dau duhul. Și aceasta zicînd, și-a dat duhul*» (Luca XXIII, 45—46).

De ce și pentru cine a pățimit? Pentru noi și a noastră mîntuire. «*Dumnezeu ne-a iubit pe noi și a trimis pe Fiul Său ca jertfă de răscum-părare pentru păcatele noastre*» (I Ioan IV, 10).

Cele petrecute cu prilejul îngropării Domnului, le știm cu toții. Iată ce ne spune sfînta Evanghelie: «*Iosif din Arimateea fiind ucenic al lui Iisus, dar pe ascuns că se temea de Iudei, a rugat pe Pilat ca să-l lase să pogoare trupul lui Iisus. Pilat i-a dat voie și el a mers și a luat trupul lui Iisus. Și a venit și Nicodim, cel ce venise mai înainte la Iisus noaptea, și a adus ca la o sută de litre de amestecătură de smirnă și aloe. Și au luat trupul lui Iisus și l-au înfășurat cu giulgiu, după ce l-au uns cu arome, cum e obiceiul la Iudei a se îngropa*» (Ioan XIX, 38—40).

Mormîntul era săpat în stîncă și nimeni nu mai fusese pus.

De față se aflau doar sfintele femei de mir purtătoare care priveau cu durere «unde îl pun». Ele așteptau zorii zilei următoare ca să vină la mormînt cu miresmele ce gătiseră să ungă trupul Domnului.

Tot Ierusalimul era cufundat într-o tăcere adîncă. O tăcere de mormînt domnea în grădina lui Iosif unde vin să păzească mormîntul Domnului ostașii trimiși de Pilat.

Iubiților,

Sfîntul evanghelist Matei ne vorbește despre Sfînta Înviere. «*Iar după ce a trecut ziua odihnei, cînd se lumina spre ziua cea dintîi a săp-tămîinii, a venit Maria Magdalena și cealaltă Marie să vadă mormîntul și iată s-a făcut cutremur mare, căci îngerul Domnului pogorîndu-se din cer și venind, a prăvălit piatra de pe ușa mormîntului și a șezut pe dînsa. Înfațișarea lui era ca fulgerul și îmbrăcămintea lui albă ca zăpada. Și de frica lui s-au cutremurat străjerii și s-au făcut ca niște morți. Iar îngerul vorbind a zis femeilor : Nu vă temeți, căci știu că pe Iisus cel răstignit îl căutați. Nu este aici, căci s-a sculat, cum a zis. Veniți de vedeți locul unde a zăcut Domnul. Și duceți-vă, degrabă, de spuneți ucenicilor Lui că s-a sculat din morți și va merge mai înainte de voi în Galileea, acolo îl veți vedea. Iată am spus vouă*» (Matei XXVIII, 1—7).

Cu un grai ca acesta, Sfînta noastră Biserică ne aduce vestea învierii. O, minune ! Cînd a început să se arate zorile zilei celei dintîi a săptămîinii, un cutremur zguduie pămîntul din grădina unde se afla Domnul în mormînt săpat în stîncă, iar colinele din părțile Ierusalimului au început a fremăta ; stîncile s-au despicat. Ostașii care străjuiau mormîntul Domnului, s-au făcut ca niște morți și apoi au alergat în cetate să spună cele ce s-au petrecut la mormînt.

Învierea Domnului este garanția învierii noastre. Sfîntul Apostol Pavel spune : «*Dacă însă se propovăduiește, că Hristos a înviat din morți, atunci, cum zic unii dintre voi că nu este înviere din morți ? Dacă însă morții nu învie, atunci nici Hristos nu a înviat*» (I Cor. XV, 12—13).

Învierea Domnului este temelul credinței noastre căci : «*Dacă Hristos nu a înviat, zadarnică e propovăduirea noastră, zadarnică și credința voastră*» (I Cor. XIV, 14).

Iată vestea învierii. «*Acum toate s-au umplut de lumină : cerul și pămîntul și cele dedesubt. Deci să serbeze toată făptura, învierea lui Hristos*» (Din Canonul Praznicului).

Se veselesc sus în cer îngerii și se bucură și pămîntul. Ne-am izbăvit de blestemul cel de demult, păcatul a pierit și ni s-a dăruit viața veșnică.

Factul învierii se adeverește și prin arătările Domnului după slăvita-I înviere. Mironosițelor femei, sfinților apostoli Petru și Ioan, celor doi ucenici în drum spre Emaus, celor 11 apostoli — afară de Toma, iar la 8 zile s-a arătat și lui Toma. Sfîntul Apostol Petru ne spune : «*V-am vestit puterea și venirea Domnului nostru Iisus Hristos, nu luîndu-ne după niște basme meșteșugite, ci noi înșine am văzut mărirea Aceluia.*

Pentru că El a primit de la Dumnezeu-Tatăl cinste și am văzut cinste și slavă atunci când a venit asupra Lui astfel de glas: Acesta este Fiul Meu cel iubit întru care am binevoit. Și acest glas noi l-am auzit venind din cer când eram cu Domnul în muntele cel sfânt» (II Petru I, 16—18).

Desprindem din învierea Domnului că El este cu adevărat Fiul lui Dumnezeu. «Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat» și ne-a răscumpărat din robia păcatului prin jertfa Sa de pe cruce.

Avem siguranța învierii noastre și toți avem suflet nemuritor creat de Dumnezeu. Paternitatea divină ne asigură frățietatea umană.

Toți oamenii sint fiii aceluiași Tată din ceruri. Ce rost ar mai putea să aibă în lume dușmăniile și războaiele dintre oameni și popoare?

«După cum Hristos a înviat din morți prin slava Tatălui, așa și noi să ducem o viață nouă» (Romani VI, 4).

Să nu uităm că avem și datorii în calitate de cetățeni loiali și devotați scumpei noastre Patrii.

Acum când firea întreagă înviază, cîmpiile și livezile așteaptă brațele noastre, spre a fi lucrate cu sîrg și tragere de inimă. Totul freamătă la viață nouă și mișcare.

Să ne prindem cu toții în hora muncii și să pornim cu voieșie la toate lucrările agricole de primăvară ca să avem belșug de roade pentru îndestulare.

Să zorim din toate puterile la muncile ce trebuie grabnic făcute pentru ștergerea urmărilor aducătoare de pagube prin inundații și prin topirea zăpezii.

Cu inimă bună și curată să depunem toate silințele pentru întemeierea vieții celei noi. Să aducem toată contribuția noastră pentru binele și fericirea obștească. Să respectăm cu sfințenie legile și noile rînduiri ale vieții sociale la care sîntem chemați.

Precum Domnul ne-a îndemnat, să luptăm pentru întronarea păcii în lume și înfrățirea popoarelor. Să fim mîndri că avem o țară binecuvîntată care a devenit un adevărat șantier unde răsună zumzetul muncii, plăcut lui Dumnezeu.

Strîns uniți în jurul înțelepților noștri conducători, să depunem toate eforturile pentru făurirea vieții celei noi spre fericirea Patriei, deci și a noastră.

Dorim ca să vă bucurați în aceste sfinte și înălțătoare zile ale Sfințelor Paști și să aveți parte de toate darurile învierii Domnului.

Darul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh să fie cu voi toți.

«HRISTOS A ÎNVIAT!»

Al vostru de tot binele rugător fierbinte către Dumnezeu,

† ANTIM
Episcopul Buzăului

† CHESARIE

DIN MILA LUI DUMNEZEU EPISCOP AL EPARHIEI DUNĂREA DE JOS

Intregului cler și tuturor credincioșilor din această Eparhie, har, milă și pace de la Dumnezeu-Tatăl și de la Domnul nostru Iisus Hristos, iar de la smerenia noastră arhierească binecuvîntare.

«HRISTOS A ÎNVIAT !»

Iubiții mei fii duhovnicești,

Praznicul Învierii Domnului nostru Iisus Hristos a sosit astăzi prealuminat și ne cheamă să ne veselim duhovnicește și să sorbim din izvorul cel viu al vieții celei veșnice, care ni s-a deschis prin jertfa Mîntuitorului și prin milostivirea lui Dumnezeu.

De aceea și noi, la această primăvară a sufletului, venim astăzi cu bucurie în mijlocul vostru și cu nețărmurită dragoste părintească pentru voi, ca împreună să slăvim pe dătătorul de viață și Mîntuitorul nostru, care a înviat din mormînt și ne-a făcut tuturor parte de învierea Sa.

Iubiților,

Bucuria învierii este bucuria biruinței vieții asupra morții, biruința luminii asupra întinericului. Moartea a venit pentru păcat, învierea a venit pentru iertare și pentru împăcarea cu Dumnezeu, pentru fericirea noastră și pentru viața cea veșnică. Mîntuitorul, în dragostea cea mare pentru noi, a sfărîmat legăturile morții cu care era legată firea noastră după Adam și ne-a deschis iarăși porțile raiului.

De mii de ani, strămoșii noștri așteptau izbăvirea «din cele mai de jos ale pămîntului». Patriarhii, proorocii, dreptii, și toți sfinții care de departe, din negura veacurilor au crezut și au nădăjduit în venirea lui Mesia-Hristos, au luat acum izbăvirea. Mîntuitorul i-a eliberat din întinericul iadului în care erau ținuți și i-a adus în fața porților raiului. Ca un biruitor atotputernic El a strigat îngerilor ce păzeau : «*Ridicați, căpetenii, porțile voastre și vă ridicați porțile cele veșnice și va intra*

Împăratul slavei! Străjerii au întrebat: Cine este acesta Împăratul slavei? Mintuitorul a răspuns: Domnul puterilor, acesta este Împăratul slavei» (Cf. Ps. XXIII, 9—10). Porțile s-au deschis atunci și Domnul a intrat în rai, împreună cu toți cei pe care îi eliberase din robia iadului. Astfel, atunci s-au împlinit cuvintele Proorocului care a spus: *«Din stăpînirea iadului îi voi izbăvi și de moarte îi voi mintui. Unde este, moarte, biruința ta? Unde-ți sînt chinurile tale?»* (Osea XIII, 14).

Bucurie mare a fost în cer pentru mîntuirea strămoșilor, dar bucurie mare a fost și pe pămînt. Apostolii, ucenicii și mulțimile de credincioși care suferiseră așa de mult din pricina Patimilor Domnului și a morții Lui, au fost ca treziți din morți, cînd în zorii dimineții zilei de astăzi au auzit vestea Sfintelor Femei purtătoare de mir că Hristos a înviat.

Adevărat a înviat! au spus Apostolii cu îndoială la început, apoi cu toată convingerea pentru că însuși Domnul, în seara aceea, a venit la ei, în casa în care erau adunați *«și le-a zis: Pace vouă! Și acestea zicînd, le-a arătat miinile și coasta Sa și s-au bucurat ucenicii văzînd pe Domnul»* (Ioan XX, 19—20).

În aceeași zi, El a călătorit spre Emaus, în chip de drumeț necunoscut, împreună cu doi ucenici ai Săi. În aceeași zi s-a arătat Sfîntului Apostol Petru, ca apoi în zilele care au urmat să se arate de mai multe ori Apostolilor și ucenicilor Săi, pînă în ziua înălțării la ceruri.

La început Apostolii s-au arătat neîncrezători *«părîndu-li-se că văd duh — căci încă nu știau Scriptura, că Iisus trebuia să învieze din morți»* (Luca XXIV, 9, 37). Dar puși în fața nenumăratelor dovezi pe care le-a dat Mintuitorul, ei s-au încredințat de marele adevăr al Învierii și au recunoscut din nou că bunul lor învățător, la care și-au făcut ucenicia duhovnicească, este cu adevărat Fiul lui Dumnezeu, care ca om a murit cu trupul, iar ca Dumnezeu a înviat, după cum s-a arătat în Scriptură.

Pe acesta ei L-au propovăduit apoi în toată lumea, ca Dumnezeu milostiv și iubitor de oameni, iar învierea Lui au pus-o ca temelie a propovăduirii lor și au apărat acest adevăr cu propria lor viață. *«Pentru că noi v-am adus la cunoștință puterea Domnului nostru Iisus Hristos și venirea Lui, nu luîndu-ne după basme meșteșugite, ci văzînd slava Lui cu ochii noștri»*, zice Sfîntul Apostol Petru (II Petru I, 16).

Iubiților,

Întemeiați pe mărturia Apostolilor, a Proorocilor, a Mucenicilor, a Sfîntilor, îl propovăduim și noi pe Mintuitorul înviat. Căci, *«Fie din prefăcătorie, fie în adevăr, Hristos se propovăduiește și întru aceasta mă bucur. Și mereu mă voi bucura»* (Filip. I, 18). Aceasta pentru că atîta vreme cît se propovăduiește Hristos, se propovăduiește viața, munca, adevărul, dragostea și pacea, ca lumini ale spiritului și puteri de care omenirea totdeauna va avea nevoie, precum are nevoie de aer, de apă, și de pîinea cea de toate zilele.

Învierea Domnului ea însăși este o lumină și cea mai mare lumină a sufletului, o descoperire a lui Dumnezeu, pentru ca noi să cunoaștem pe Hristos *«calea, adevărul și viața»* (Ioan XIV, 6).

Dumnezeu vrea ca noi să fim fericiți atît în viața aceasta, cît și în cea veșnică și ne ajută. Fericirea însă depinde în mare măsură de noi înșine, adică de ceea ce facem pentru această fericire, iar Dumnezeu cu harul Său vine și desăvîrșește lucrarea, o sfințește și o sporește.

Un înțelept din lumea veche a spus : «Toți oamenii voiesc să trăiască fericiți, dar cînd este vorba de care este calea prin care se ajunge la o viață fericită, oamenii nu se înțeleg în păreri» (Seneca).

Totuși, noi cunoaștem calea către fericirea de pe pămînt și din ceruri, pe care însuși Mîntuitorul ne-a arătat-o cînd a spus : «*Fericiți cei blînzi, că aceia vor moșteni pămîntul. Fericiți cei curați cu inima că aceia vor vedea pe Dumnezeu. Fericiți făcătorii de pace că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema*» (Matei V, 5—9). Sînt și alte fericiri pe care le recomandă Sf. Scriptură ; toate se referă la viața cinstită, la muncă, la fapta cea bună, la dragostea față de Dumnezeu și față de semenii noștri, la ceea ce ne face să fim folositori societății în care trăim, voind să arate că adevărata fericire a noastră este legată de fericirea tuturor oamenilor. «*Pentru aceasta Mă iubește Tatăl, zice Mîntuitorul, fiindcă Eu îmi pun viața Mea. Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are, ca viața lui să și-o pună pentru prietenii săi*» (Ioan X, 17 ; XV, 13).

Mulțumirea și fericirea Tatălui ceresc, ca și a Mîntuitorului, a fost că prin jertfa de pe cruce Mîntuitorul a slujit cauza mîntuirii tuturor oamenilor. Pentru aceasta învierea Sa, era încununarea cerească a acestei slujiri, proslăvirea Mîntuitorului. Dar în iconomia dumnezeiască nici slava învierii nu era rezervată numai pentru Mîntuitorul, ci prin El și pentru noi. Pentru că Mîntuitorul, ca Dumnezeu, pururea viu și nemuritor, nu avea nevoie să învieze. Noi însă, cei muritori din cauza păcatului, aveam nevoie de înviere. De aceea, Mîntuitorul a murit și a înviat ca să dezlege legăturile păcatului în care eram ținuți și să ne facă părtași la învierea Sa.

Iubiților, din toate acestea noi vedem că Mîntuitorul, ca Fiu al lui Dumnezeu și Dumnezeu adevărat «*n-a venit pe pămînt ca să I se slujească, ci ca El să slujească și să-și dea viața răscumpărare pentru mulți*» (Matei XX, 28). În același timp, El a voit să ne dea nouă exemplu de slujire și călăuză de urmat în viață, pentru cîștigarea fericirii. Slujirea pe care El o cere de la noi, este împlinirea a tot ce ține de viața semenilor noștri, de pacea și fericirea lor, de păstrarea credinței noastre strămoșești și de împlinirea datoriilor față de scumpa noastră patrie.

Așa ne învață și Proorocul care zice : «*Căutați binele țării și ru-gați-vă Domnului pentru că de propășirea ei atîrnă și fericirea voastră*» (Ieremia XXIX, 7).

Iar Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care păstorește cu rîvnă apostolească Biserica noastră și slujește cauza păcii pentru fericirea întregului popor, consideră că : «*A sluji Bisericii lui Hristos și patriei noastre este una dintre cele mai mari și sfinte misiuni*» (Apostolat Social, V, p. 139).

De aceea, iubiții mei fii sufletești, se cuvine să privim cu toată răspunderea asupra datoriilor pe care le avem de a lucra neîncetat pentru împlinirea a ceea ce servește la fericirea tuturor. Ca și pînă acum, este datoria noastră ca fiecare să căutăm ca prin dragostea și munca noastră cinstită, unită cu cea a tuturor fiilor Bisericii și ai patriei noastre să contribuim la bunăstarea și fericirea poporului nostru ca în propria noastră cauză.

Grija cea mare a Conducătorilor noștri, care veghează neîncetat pentru fericirea noastră a tuturor, este întărirea și apărarea păcii; iar în al doilea rînd, de aceeași importanță, este munca cinstită de la fiecare din noi, pusă în slujba progresului și buna rînduială pe care trebuie să o păstrăm în toate treburile obștești.

Vă îndemn dar, cu toată căldura sufletească, să răspundeți la această chemare și să oferiți munca și priceperea voastră, cu toată sîrguința și credincioșia, pentru binele obștesc al întregului nostru popor. Fericirea generației noastre și a celei care urmează — copiii și nepoții noștri — depinde de felul cum vom îndeplini aceste sfinte îndatoriri. Tot de acestea depinde și mîntuirea sufletului.

Iubiților, *«bine încredințat fiind de ascultarea voastră, am scris vouă, știind că și mai presus decît grăiesc veți face»* (Filimon I, 21), *«căci deși cu trupul sînt departe, cu duhul sînt împreună cu voi, bucurîndu-mă și văzînd buna voastră rînduială și tăria credinței voastre în Hristos»* (Col. II, 5).

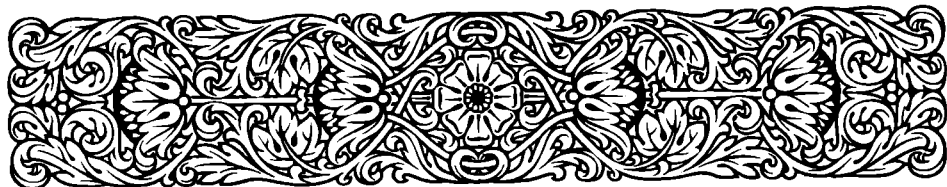
De aceea, eu vă binecuvîntez întru Domnul și vă doresc să sporiiți în toate faptele care duc la pacea și la fericirea patriei, a Bisericii și a noastră a fiecăruia.

«HRISTOS A ÎNVIAT !»
«ADEVĂRAT A ÎNVIAT !»

Sfintele Paști la mulți ani cu sănătate !

Al vostru către Domnul de tot binele rugător,

† CHESARIE
Episcopul Dunării de Jos

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

1

LA DUMINICA ORTODOXIEI

*«Și toți aceștia, care erau vestiți prin credință, n-au dobândit lăgăduința, pentru că Dumnezeu rînduise pentru noi ceva mai bun, ca ei să nu ia lără noi desăvîrșirea»
(Evrei XI, 39—40).*

Iată-ne în prima duminică din sfîntul și marele post al păresimilor, pe care Biserica noastră a închinat-o sfintelor și dumnezeieștilor icoane, comori de neprețuit ale Ortodoxiei. Căci această sfîntă zi consemnează o mare biruință a dreptei noastre credințe, o liniștire a frămîntărilor și luptelor împotriva icoanelor, o restaurare a credinței ortodoxe în tezaurul măreț al tradiției sale de veacuri.

Prin reșezarea sfintelor icoane în Biserică și prin restabilirea liniștei și armoniei într-însa, la cel de al VII-lea sinod ecumenic (787), prin grija împărătesei Irina și mai cu seamă mai tîrziu, în vremea împărătesei Teodora (842), s-a pus capăt unei perioade ce a sîngerat puternic inima Ortodoxiei. Șiruri numeroase de credincioși, de mărturisitori — mireni și clerici — au sporit numărul celor ce au împodobit cu numele lor cronicile de aur ale martirologiilor creștine.

Ce a stat la temelia acestor fapte mărețe? Care a fost forța ce a întărit pe acești apărători ai sfintelor icoane, ce le-a întărit potențialul lor sufletesc și moral, ce i-a dus la atîtea suferințe și dureroase patimi încărcate de multe ori cu mucenicia? Nu a fost altceva decît credința lor puternică în adevărul divin, în dumnezeirea lui Iisus Hristos. A fost acel impuls ce l-a îndemnat pe apostolul Filip să alerge la prietenul său Natanael, să-i povestească despre Iisus și să-i spună: «Vino și vezi». A fost acea încredințare tainică ce a transformat într-o clipă pe Natanael

într-un mărturisitor al dumnezeirii lui Iisus, căci strigă : «Doamne, Tu ești Fiul lui Dumnezeu, împăratul lui Israel».

La aceste cuvinte pline de credință și de evlavie vin să se adauge minunatele cuvinte desprinse din lectura Apostolului de astăzi, în care sfântul apostol Pavel trimitea, prin epistola sa evreilor, unul dintre cele mai frumoase poeme, una dintre cele mai minunate apologii ale credinței, ce constituie o perlă de antologie a inspirației divine pe care apostolul a lăsat-o moștenire Bisericii.

Capitolul X din această epistolă dă definiția clasică a virtuții credinței, ea fiind : «încredințarea despre lucrurile cele nădăjduite și adevărarea celor nevăzute» (X, 1). Deși Sfântul apostol Pavel scrie fraților lui de sînge, părtași în credință ai revelației Vechiului Așezămînt, le dă mărturii de credință cu pasaje și personaje din Sfînta Scriptură și le arată tuturor valoarea și roadele acestei credințe. Sfîntul Pavel este pătruns de convingerea că toate gîndurile și sfaturile sale vor fi discutate de saduchei și cărturarii din sinedriu, de preoțimea de la templu, că vor fi luate și cercetate de marii rabini și învățători ai legii lui Moisi. De aceea, într-o expunere metodică, prezența lor dovedește credința puternică a credincioșilor în puterea lui Dumnezeu. Din toată această prezentare, Sfîntul Pavel arată, în mod expres, apropierea credinciosului de Dumnezeu și apropierea lui Dumnezeu de cei ce i se închină. Personalități ca Avel (v. 4), Enoh (v. 5), Noe (v. 7) și Avraam (v. 8) marchează cu viața și activitatea lor desfășurarea operei de creație și de desăvîrșire a idealurilor lor, care era : drumul spre mîntuirea cea făgăduită dintru început. Și toți aceștia care au trăit și au luptat pentru mîntuire au murit în credință, neprimind făgăduințele, ci văzîndu-le numai din depărtare, și zicînd despre ei că sînt niște străini și călători pe pămînt (v. 13).

Credința aceasta măreață, pe care a avut-o epoca patriarhilor, era încredințarea lăuntrică a sufletelor lor, că acest sentiment cinstește în mod deosebit pe Dumnezeu și este singura răsplătire ce i-o oferea pentru darurile primite.

Toți au salutat de departe lucrurile făgăduite, zorii mîntuirii și fericirii, ca niște străini pe pămînt, căutînd o țară mai bună, patria cerească.

Ținînd seama că se adresează concetățenilor săi, evrei, Sfîntul Apostol Pavel ia ca model de credință pe însuși marele Moisi, aducătorul legii de pe muntele Sinai și cel ce a scos poporul, din robia Egiptului. Cît de bine înfățișează apostolul chipul lui Moisi, care, deși era numit fiul fiicei lui Faraon, ar fi putut să aleagă o viață strălucită, decît cea grea, pe care o avea poporul său ! Dar Moisi renunță la tot și rămîne cu poporul. Cu privirea îndreptată spre depărtări, întărit în credința lui, în făgăduința mîntuirii, Moisi rămîne în cadrul făgăduinței, așa cum Mîntuitorul Iisus Hristos a socotit pentru sine mai mare împlinirea făgăduinței și încoronarea mîntuirii tuturor oamenilor.

Continuînd să ilustreze cu imagini cît mai reprezentative, care au excelat prin credință, Sfîntul apostol Pavel cheamă pe aripele istoriei

chipul femeii Rahav din Ierihon, pe judecătorii poporului : Ghedeon, Barac, Samson și Ieftae, ajungând la David, la Solomon și la profeți, a căror credință a fost elementul care a plămădit organizarea și consolidarea poporului ales. Aceștia toți, ca niște titani în credința lor, în multe împrejurări au întrecut firescul în chip minunat, înscriindu-se în duhul cuvintelor Mîntuitorului Iisus Hristos, Care, vorbind de puterea credinței, ne spune că aceasta «poate muta munții din loc» (Matei XVII, 20). Cuvintele pauline aduc un omagiu, peste veacuri acestor figuri vrednice ale Vechiului Testament, care «prin credința lor» au biruit împărați, au făcut dreptate, au primit făgăduințele, au astupat gurile leilor, au stins puterea focului, au scăpat de ascuțișul sabiei, sau întărit în neputințe, au fost tari în războaie și au pus pe fugă taberile vrăjmașe. Toate acestea se referă la anii frământați din epoca judecătorilor și a lupțelor cu popoarelor filistene.

Ne apare în față imaginea proorocului Moisi, întors odată cu poporul lui Israel spre țara sfântă și care, suindu-se pe muntele Nebo și, de acolo, privind în zare, vede cu ochii săi îmbătrîniți și poate înlăcrimați șirul de înălțimi, cu Carmelul și Ermonul cu Taborul și Libanul, țara făgăduinței, pe care el nu o va îmbrățișa și al cărei pămînt nu-l va călca piciorul său.

Iată cum Sfînta noastră Biserică, azi, la duminica I din postul mare — a Ortodoxiei — cînd pomenim restabilirea cultului sfintelor icoane, vine să ne întărească și mai mult credința noastră, cu sfintele cuvinte ale apostolului Pavel, din epistola către evrei, de unde am citit astăzi și cu autoritatea de nezdruccinat a marilor figuri din Vechiul Testament, care și-au purtat viața pe calea ce duce la mîntuire. Aceștia, deși nu erau creștini, deși nu aveau asupra lor harul sfînt, aveau o adîncă și frumoasă evlavie pentru viața duhovnicească. Pentru viața și rivna lor, mulți au rămas zugrăviți în iconografia Bisericii noastre, fiind tipuri sau modele de credință, de lupte și de biruințe asupra păcatului și de apropiere de Dumnezeu.

Astfel, Noe a rămas ca un model de credință puternică și pentru aceasta, el și casa lui, s-a bucurat de darul de a supraviețui după potop, pentru ca să ducă mai departe firul vieții umane în lume. Avraam a rămas ca simbolul credinței și ascultării nezdruccinate, fiind gata să jertfească tot ce avea mai scump — pe fiul său Isaac — pentru a îndeplini voia lui Dumnezeu. Pentru aceasta el a devenit Părintele făgăduinței și Patriarhul ce va reînnoa firul harului mîntuitor, ce se rupsesse prin păcatul strămoșesc.

Psalmistul David rămîne ca un model de frumusețe, delicatețe și prietenie, care a cîntat în versurile sale frumusețea spirituală și a împletit în imnuri marile virtuți, marile nădejdi și marile regrete pentru clipele de slăbiciune și păcat. De aceea, cartea Psalmilor a rămas în Biserica noastră, o carte de căpătii din care se citesc zilnic sfintele catisme și cu care credinciosul, dar mai ales călugărul împletește munca cu rugăciunea.

Solomon, alcătuitorul Ecleiasticului și al Cîntării Cîntărilor, este modelul sublim al înțelepciunii și al frumuseții, ctitorul Templului din Ierusalim, care a întruchipat dragostea dintre Hristos și Biserică în poemul său închinat frumuseții.

Și mai adăugînd chipul lui Samson, ce reprezintă modelul curajului și al bărbăției în credință și în fine chipul lui Iona, ce preînchipuie pe Mîntuitorul Iisus Hristos, ne vom apropia de icoana cea strălucită a învierii, pentru că, precum acesta a stat în pîntecele chitului trei zile și trei nopți, așa a stat și Iisus în mormînt trei zile și trei nopți și biruind moartea, ne-a dăruit nouă viață veșnică (Matei XII, 40).

Astfel și noi, punînd aceste chipuri lingă icoanele Ortodoxiei noastre pe care le sărbătorim astăzi — chipuri de modele de credință —, nu vom face altceva decît să preamărim pe Dumnezeu, care a «rînduit pentru noi ceva mai bun și nu a voit ca ei să ajungă la desăvîrșire fără noi» (Evrei X, 40). În aceeași unitate de credință și de nădejde — acești părinți spirituali ai Vechiului Așezămînt, ce priveau mai de departe veacurile venirii lui Hristos și zorii mîntuirii, s-au unit cu noi cei ce privim cu ochii strălucirea învierii și mîntuirii, cîntînd împreună cu întreaga Biserică imnul măreț al Ortodoxiei.

Întorcînd pagina, din Sfînta Evanghelie de astăzi, am văzut că atunci cînd Filip a găsit pe prietenul său Natanael și i-a povestit că a aflat pe Acela despre Care a scris Moisi în lege și proorocii, Natanael i-a zis : «Din Nazaret poate fi ceva bun?» Filip i-a răspuns : «Vino și vezi» (Ioan I, 45—46). De aceea și noi putem spune astăzi despre credința noastră Ortodoxă :

Veniți și vedeți în Biserica Ortodoxă credința noastră și a părinților noștri și dragostea lor și a noastră pentru Dumnezeu și pentru popor.

Veniți și vedeți pietatea și evlavia credincioșilor noștri, pe care întreaga Biserică le pune la picioarele Crucii lui Hristos.

Veniți și vedeți frumusețea liturghiei noastre ortodoxe și luați aminte la clipele emoționante din Sfînta Euharistie, cînd pîinea și vinul se transformă în trupul și sîngele Domnului, care se dă tuturor pentru viața lumii.

Veniți și vedeți în iconografia Bisericii noastre zugrăvite chipurile sfinților și părinților credinței noastre, care ca o carte deschisă vorbește tuturor.

Veniți și vedeți în cîntarea noastră bisericească, în care «toată suflarea laudă pe Domnul», unitatea noastră de credință și participarea credincioșilor la cultul Bisericii noastre.

Veniți și vedeți în Ortodoxia noastră dragostea credincioșilor noștri pentru Biserică, patrie și pentru popor. Căci Biserica noastră și-a dăruit eroii ei și jertfele sale pe altarul credinței și pentru mai binele poporului. Chipuri de credincioși și de preoți, de călugări și de ierarhi, dintre care putem pomeni pe un Oprea Miclăuș sau pe un Popa Șapcă, pe mitropoliiții Sava Brancovici, sau Antim Ivireanul, care au ilustrat cu viața și cu jertfa lor Ortodoxia românească.

De aceea, astăzi, la duminica întâi din Postul mare — a Ortodoxiei — să ne îndulcim sufletele cu căldura sfințelor icoane, cu cuvintele pline de înțelepciune ale apostolului, cu credința puternică în dragostea lui Dumnezeu, și, înarmându-ne cu rugăciunea și cu postul, să ne apropiem cu frică și cu cutremur de Sfânta Jertfă. Să privim în oglinda sufletului nostru și, de vom vedea acolo urme de patimi sau de păcat, să îngenuchem și să zicem : «ușile pocăinței deschide-mi mie, Dătătorule de viață». Și așa vom putea păși cu cuviință în fața slăvitului praznic al Învierii.

Pr. DAVID POPESCU

S P R E E M A U S

Din seria textelor biblice pascale reținem aici pe cel de la Luca XXIV, 13—35, care, prin densitatea cuprinsului și frumusețea expunerii, este apreciat între cele mai frumoase texte biblice pascale.

Dar o remarcă inițială : în probarea Învierii Domnului, evanghelistul Luca, precum și apostolul Pavel (I Cor. XV, 3 ș. u.), nu menționează «arătarea» Celui Înviat femeilor. Motivul ? Nu cumva pietatea și imaginația vioaie a acestora au făcut ca ele să cadă pradă unei amăgiri ? Asemenea nu menționează nici de «arătările» din Galileea (Matei XXVIII, 16 ș. u. ; Ioan XXI). Evanghelistul Luca se limitează la evenimentele care în primul rînd au motivat și întărit credința, mai întâi a Apostolilor, în Învierea Mîntuitorului, căci tocmai înfrîngerea necredinței, inițial atît de îndîrjită a ucenicilor — aceștia socoteau știrea despre Învierea Domnului adusă de femeile mironosițe drept «basm» (Luca XXIV, 11) — este probă pentru Învierea Domnului, vădind totodată împlinirea prezicerilor divine (Luca XXIV, 7, 26, 44). Mormîntul gol, pe care l-au văzut femeile cu ochii proprii, și ingerul de la mormînt cu mesajul pascal : «El nu este aici că a înviat» (v. 6), sînt reținute de evanghelistul Luca drept evenimente probatorii pentru Învierea Domnului.

Dar cită plasticitate și detaliu se desprind din a doua relatare pascală a evanghelistului Luca ! (XXIV, 13—35).

Se relatează aici despre călătoria a doi ucenici de la Ierusalim spre Emaus, în ziua «Învierii Domnului». Făcînd parte din cercul apostolilor, cei doi călători, firește, dîscutau și se trudeau să înțeleagă cele întîmplate atunci în Ierusalim. E vorba de evenimentele în legătură cu «Învierea lui Iisus». Și, iată, de cei doi călători spre Emaus se apropie Iisus, ca

un călător și El, se asociază lor și merg împreună. Deci, chiar în ziua Învierii Sale, Hristos este împreună cu cei ce-L caută: «Unde sînt doi sau trei adunați în numele Meu, acolo sînt și Eu în mijlocul lor» (Matei XVIII, 20). Cei doi călători însă nu L-au recunoscut, căci «ochii lor erau ținuți să nu-L cunoască» (v. 16). Iar întrebîndu-i Iisus despre sensul și rostul discuțiilor dintre ei, drumeții rămîn uimiți de necunoașterea din partea Lui a celor întimplate în Ierusalim și încep să-i prezinte biografia lui Iisus din Nazaret, despre care erau convinși că era «prooroc puternic în faptă și în cuvînt» (v. 19), dar pe care L-au condamnat și răstignit «arhieriei și boierii» (v. 20), pe cînd ei nădăjduiau că El, care este «Hristosul lui Dumnezeu» (Luca IX, 20). Mesia va izbăvi pe Israil de apăsare și lipsuri (Luca I, 68 ș. u.). Deci probleme de «hristologie» și de anumită «soteriologie» — tematica marelor sinoade ale Bisericii — legate de credința pascală (I Cor. XV, 14). Căci Hristos a murit pentru păcatele noastre, potrivit Scripturilor «...și a înviat a treia zi, potrivit Scripturilor» (I Cor. XV, 3—5), afirmații care constituie simburile propovăduirii creștine (Fapte II, 24 urm.; III, 15 ș. u.).

Dar acum este a treia zi de la moartea lui Iisus și nădejdea celor doi călători spre Emaus... s-a spulberat. De ce?... fiindcă ei nu sînt receptivi la mesajul Învierii Domnului. Dar trebuie notat că credința pascală nu-i produsul unor considerații teologice. În iudaism, exista nădejdea că Dumnezeu nu-l va lăsa pe cel în lipsuri, mai mult de trei zile. Și cei doi călători se prinseseră de această nădejde, dar zadarnic (Luca XXIV, 21). Ei știau de la femei, din cercul ucenicilor și de la alți ucenici că mormîntul lui Iisus este gol, dar mormîntul gol putea fi explicat și altfel decît prin Învierea Domnului (Matei XXVIII, 13) și de aceea cei doi călători nu cred în Învierea lui Hristos. Da, cîteva femei au adus această veste, au primit-o însă de la un înger și ucenicii au apreciat-o drept «basm». Despre «Învierea Domnului» i-ar convinge numai vederea lui Hristos Însuși. Adevărat, unii dintre ucenici au fost chiar la mormîntul Domnului și l-au găsit gol, nu L-au văzut însă și pe Hristos înviat.

Iată însă că «necunoscutul călător» care se asociase, intervine în discuția celor doi ucenici în drum spre Emaus și le tălmăcește Sfînta Scriptură, arătîndu-le tot ce se spune în ea, începînd cu Moisi și cu profeții, despre Hristos care «nu trebuia oare să pătîmească și să intre întru mărirea Sa?» Scriptura vorbește despre Hristos, care prin patimi și moarte a intrat întru mărirea (Luca XXIV, 44 ș. u.).

De altfel, Învierea Domnului este cheia înțelegerii Sfîntei Scripturi. Scrierile neotestamentare sînt scrise în lumina Învierii Domnului și toată Scriptura trebuie citită în această lumină. Și propovăduirea creștină trebuie să se alimenteze din izvorul doctrinar al Sf. Scripturi.

Dar călătoria celor doi ucenici și relatarea biblică despre ea își ajung punctul culminant. Drumeții se apropie de Emaus. «Necunoscu-

«tul» călător dă semne că ar voi să meargă mai departe, dar cei doi ucenici stăruie să rămână cu dinșii. El rămâne și intră cu ei în casă. Iar când s-au așezat la masă, a luat pâinea, a binecuvîntat-o, a frînt-o și le-a dat lor. Atunci abia li s-au deschis ochii celor doi și L-au recunoscut pe Iisus, care s-a făcut îndată nevăzut. Deci Hristos cel înviat a mers timp îndelungat cu cei doi ucenici, fără să fie recunoscut, nici chiar după ce le-a explicat Scriptura, oferindu-le argumente teologice despre Sine. Dar stînd la masă, prin puterea divină li s-au deschis ochii celor doi ucenici și ei au recunoscut în «necunoscutul» călător pe Iisus. Atunci au înțeles ce se petrecea în interiorul lor sufletesc cînd «necunoscutul» le tălmăcea Scripturile..., au înțeles de ce atunci le «ardea inima» (v. 32). Aici o scurtă paranteză. «Semnele» de recunoaștere a Celui Înviat sînt diferite căci «Iisus s-a arătat pe Sine viu prin multe semne doveditoare», (F. Ap. I, 3). Ele pot să fie atit de nedeslușite, încît de pildă, cei doi ucenici călători spre Emaus, deși au auzit vocea și cuvintele Mintuitorului, nu L-au recunoscut pînă la «frîngerea piinii». Dar nici cei 11 apostoli nu L-au recunoscut îndată, cînd a venit în mijlocul lor : «Încremeniți și înfricoșați gîndeau că văd un duh» (Luca XXIV, 37). Nici Maria Magdalena nu L-a recunoscut îndată pe «Domnul» ei (Ioan XX, 13) ci «gîndea că este grădinarul» (Ioan XX, 15). Semnul de recunoaștere i-a fost cuvîntul «Marie», rostit de Mintuitorul (Ioan XX, 16). Apoi unii ucenici Îl recunosc mai repede decît ceilalți. Așa la Înălțarea la cer : «Și dacă L-au văzut pe El, s-au închinat Lui, iar unii s-au îndoit» (Matei XXVIII, 17), sau la Marea Tiberiadei : «Ucenicii n-au știut că este Iisus... atunci ucenicul acela pe care-l iubea Iisus a rostit către Petru : «Domnul este» (Ioan XXI, 4 ș. u.). Evident, neclaritatea semnelor de recunoaștere a lui Iisus după înviere rezida în natura trupului înviat, care nu mai este un trup «pămîntesc», «fizic», ci cresec.

Dar după recunoașterea lui Iisus la Emaus, cei doi ucenici s-au întors neîntîrziat la Ierusalim, unde i-au aflat adunați pe cei 11 apostoli, împreună cu cei ce le urmau lor, fiind întîmpinați cu marea știre că «într-adevăr Domnul a înviat» (Luca XXIV, 34) relatîndu-le apoi și ei cele ce li s-au întîmplat lor la Emaus.

Astfel relatările pascale de la Emaus și Ierusalim s-au verificat și confirmat reciproc.

«Moartea pe Golgota» a pus capăt suferințelor Mintuitorului și ea este reală, după cum reală este persoana Lui și reală viața Sa pămîntescă, și moartea Sa are caracter de jertfă benevolă și expiatoare pentru mîntuirea credincioșilor de păcat.

«Moartea pe Golgota» însă n-a pus capăt și «evenimentului Iisus» și ea nu înseamnă infirmarea învățăturii Mintuitorului, căci Cel ce a zis despre Sine că este «viața» (Ioan XIV, 6) nu poate rămîne pradă morții și «Dumnezeu L-a înviat a treia zi și i-a dat să se arate» (F. Ap. X, 40).

«Învierea» este ființial revelarea atotputerniciei Tatălui în favoarea Fiului Său întrupat, — deci ea este confirmarea lui Mesia și a misi-

unii Sale. În acest sens, Învierea, privită din partea lui Hristos, e considerată a fi Învierea «pasivă». «Dumnezeu L-a înviat... pe acest Iisus, Dumnezeu L-a înviat...» (F. Ap. II, 24—31). Cît de covârșitoare este puterea Sa «a arătat Dumnezeu în Hristos, sculîndu-L pe El din morți și așezîndu-L de-a dreapta Sa, întru cele cerești» (Efes. I, 19—20). «...Ați omorît pe începătorul vieții, pe care însă Dumnezeu l-a înviat din morți...» (F. Ap. III, 13—15). Dar pe lângă afirmații de felul acesta care atribuie Tatălui «Învierea» și care, raportată la Hristos, este o «Înviere pasivă» sînt și texte biblice în care se afirmă că Fiul lui Dumnezeu s-a înviat Însuși pe Sine, deci este vorba de «Înviere activă». «Iisus a răspuns iudeilor: dărîmați templul acesta și-l voi ridica la loc în trei zile» (Ioan II, 19).

Mai notăm că, în propovăduirea apostolică Învierea lui Hristos este prezentată în strînsă legătură cu învierea morților, căci «toți cei din morminte vor auzi glasul Fiului lui Dumnezeu și vor ieși, cei ce au făcut cele bune spre învierea vieții...» (Ioan V, 28—29) și «Dumnezeu care a înviat pe Domnul, și pe noi ne va învia prin puterea Sa» (I Cor. VI, 14 : I Tes., IV, 14 ș. u.).

Evident, Învierea lui Hristos este adevăr central pentru creștinism, confirmînd în totul cuprinsul învățaturii Sale, căci «Dacă n-a înviat Hristos, deșartă este predica noastră, deșartă este și credința voastră» (I Cor. XV, 14).

Dar Hristos a înviat și este cu Biserica Sa pînă la sfîrșitul veacului (Matei XXVIII, 20).

Hristos «a venit» în trup, «vine» permanent în Sfînta Euharistie, sub chipul piinii și al vinului, și «va veni» iarăși întru mărire.

Diac. Prof. OREST BUCEVSCHI

CU PACE, DOMNULUI SĂ NE RUGĂM !

Așa începe un șir de îndemnuri la rugăciune pe care preotul le adresează credincioșilor la sfînta liturghie. Șirul acestor îndemnuri alcătuieste *ectenia mare*. Fiecare parte a ei, fiecare strigare conține un îndemn, spre o recomandare ca toți credincioșii adunați la slujbă să se roage în comun «pentru pacea de sus... pentru pacea a toată lumea...». Prima strigare din ectenie se deosebește de celelalte ; ea nu este un îndemn pentru a ne ruga de ceva, ci arată numai chipul în care trebuie să ne rugăm : *cu pace*, să ne rugăm, adică avînd în noi liniște lăuntrică, fără să domine în noi vreo supărare, ci bucurîndu-ne de pace și echilibru sufletesc. «Cu pace» sînt cuvintele prin care sîntem sfătuiți ca înain-

te de a începe rugăciunea să ne cercetăm cu luare aminte starea noastră sufletească.

Adevărata rugăciune este o lucrare nu tocmai ușoară și cere o anumită nevoiță. Orice lucrare mai grea pe care o săvîrșim, cere o anumită pregătire, atît fizică, cît și sufletească. De aceea, înainte de a ne ruga se cuvine să ne impunem o anumită poziție a trupului, dar și o anumită stare sufletească spre a ne putea ruga cu adevărat. Pe prima pagină a cărții de rugăciuni citim : «...stai puțin în tăcere pînă ce se vor liniști toate simțirile tale...». Aceste cuvinte arată același lucru ca și cuvintele «cu pace», adică rugăciunea trebuie săvîrșită de un suflet în stare de pace, de un suflet liber de tot ce îl reține din zborul lui către Dumnezeu.

Ce lucruri anume tulbură de obicei liniștea sufletului nostru ? Ce nu ne lasă să ne concentrăm în rugăciune și ne leagă de pămînt ?

Patimile, care turbură liniștea sufletului nostru și-l încătușează atît de puternic, încît inima nu este în stare să se ridice la Dumnezeu. Mîndria, amorul propriu, invidia, lăcomia, sexualitatea sînt înclinarea și simțămintele care umplu inima omului atît de mult, încît nu mai rămîne loc pentru dragostea către Dumnezeu. Dacă nu sîntem atenți, dacă nu ne silim să punem friu la timp unor asemenea simțăminte și dorințe, nu avem pace, sîntem chinuiți, văpaia patimilor ne arde și ne roade mereu. Iar ceea ce este mai rău, este că nici rugăciunea nu ne ajută în starea aceasta prea mult, căci omul cuprins de văpaia poftelor se roagă cu greu, sau nu se roagă pentru că nu poate să se roage.

Iată de ce trebuie să ne încordăm atenția asupra celor ce se petrec în inima noastră. Printr-o sfortare hotărîtă a voinței să eliberăm inima de toate aceste flăcări arzătoare cel puțin în timpul rugăciunii, ca să avem pacea trebuitoare pentru rugăciune.

Alt lucru care nu ne lasă liniștiți este conștiința încărcată, conștiința unei vinovății nemărturisite și neiertate, a unor fapte rele pe care n-am îndreptat-o. Conștiința apăsată ne ia pacea de care avem nevoie pentru rugăciune. O rugăciune înălțată de un suflet nepocăit, de faptele lui rele nici nu e primită. «De-ți vei aduce darul tău la altar și acolo îți vei aduce aminte că fratele tău are ceva asupra ta, mergi mai întii de te împacă cu fratele tău» (Matei V, 23—24).

Pentru toate aceste pricini se cuvine să cercetăm conștiința noastră cu de-amănuntul și să corectăm răul săvîrșit alergînd la pocăința care ne redă starea sufletească cuvenită pentru a ne ruga, pentru că «cu pace» trebuie să ne rugăm.

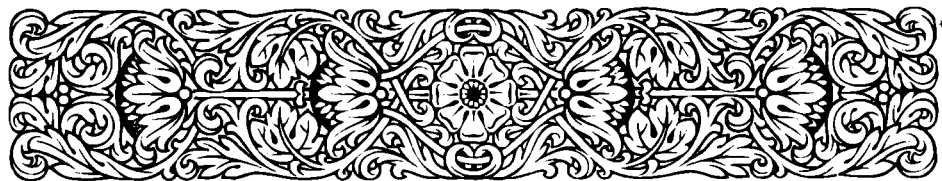
Gîndurile îndreptate la păcatele pămîntești, văpaia poftelor și necurăția conștiinței ne fac inapți de a ne ruga, ne turbură liniștea și ne pot îmbolnăvi sufletul. După cum un organism atacat de o boală nu funcționează normal, tot așa și sufletul nostru turburat și neliniștit nu e în stare să se înalțe către Dumnezeu, să se roage.

În stare de turburare sufletească, nu este greu să vorbim cum se cuvine cu oamenii din jurul nostru. Cît de greu este însă să vorbești cu Dumnezeu cînd n-ai pace! De aceea, prima strigare a ecteniei ne impune o mare atenție asupra stării noastre interioare. Să ne silim a avea pace în sufletul nostru : aceasta este prima condiție, primul pas în pregătirea noastră pentru rugăciune. Deci, îndemnînd pe credincioși la rugăciune, preotul zice de mai multe ori «*cu pace* Domnului să ne rugăm», «iară și iară *cu pace* Domnului să ne rugăm».

Dar dacă sfortările noastre de a dobîndi pacea nu ne aduc liniștea pe care o dorim, dacă rugăciunile noastre sînt într-una atacate de patimi, gînduri lumești sau de muștrările cugetului, să ne aducem aminte că Cel căruia ne rugăm este atotputernic și atotbiruitor. El cunoaște toate mișcările inimii noastre și vede stăruința noastră de a ne apropia de El în rugăciune. Să ne amintim de aceasta și în loc de descurajare că nu am căpătat pacea, să ne umplem de nădejde în mila lui Dumnezeu către noi deoarece El e cel ce ne va da acea pace pe care am dorit-o atît de mult pentru rugăciunea noastră.

Pr. Prof. A. ZAREA

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ÎN SLUJBA PĂCII

CONSULTĂRILE MULTILATERALE DE LA HELSINKI ÎN VEDEREA ȚINERII CONFERINȚEI GENERAL EUROPENE PENTRU SECURITATE ȘI COOPERARE. —

La Helsinki au continuat, atît în reuniuni plenare, cît și pe grupuri, consultările pentru fixarea ordinei de zi a Conferinței. Ședințele au avut loc zilnic, cu prezidarea prin rotație, a delegaților tuturor țărilor participante, și cu fiecare zi s-au realizat pași importanți pentru clarificarea și fixarea pozițiilor în diferitele probleme discutate. Au fost abordate alte discuții în vederea încheierii unui acord general, cu privire la principiile care vor trebui să stea la baza relațiilor dintre state în Europa. Primul capitol al ordinii de zi, referitor la problemele generale ale securității, a fost fixat în text de către delegați. S-a subliniat atenția deosebită pentru problemele ce privesc intensificarea acordurilor comerciale, cooperarea industrială și în toate sectoarele economice.

În cea de a III etapă a consultărilor, care s-a încheiat la 5 aprilie a. c., șeful delegației țării noastre — Mircea Bălănescu — a arătat că principiul egalității tuturor țărilor, participarea lor la toate formele de activitate, consensul în adoptarea hotărîrilor și principiul rotației la președinția ședințelor au contribuit la realizarea multor puncte importante în problema securității europene. Cea de a IV etapă, ce se va desfășura de la 7 mai a. c. înainte, va cuprinde probleme tehnice și financiare.

În calitate de cetățeni loiali ai patriei noastre și partizani ai păcii, urmărim cu interes și ne bucurăm de fiecare realizare în vederea păcii și securității europene.

LUCRĂRILE SESIUNII MARI ADUNĂRI NAȚIONALE — Cea de-a zecea sesiune a Marii Adunări Naționale, care a continuat la 28 martie a. c., a constituit un moment important pentru legislația țării noastre, cu o deosebită semnificație de ordin etic și umanitar. Prin modificarea Codului Penal și a Codului de procedură penală, precum și Legea privind modali-

tatea executării pedepselor, se pune accentul îndeosebi pe valoarea «om» și reeducarea sa, pentru a fi redat societății ca un element pozitiv, creator. Din punct de vedere economico-social, prin Legea privind Consiliul suprem al dezvoltării economice și sociale, Legea privind Curtea superioară de Control financiar și altele, constituie o elaborare științifică a planului național unic de dezvoltare economică a Patriei noastre. Prin adoptarea Legii privind dezvoltarea construcției de locuințe, a vânzării de locuințe din fondul de Stat către populație și a construirii de locuințe personale etc., se vede din nou grija pe care Statul nostru o are pentru dobândirea, într-un mod mai echitabil, a acestui bun social-economic — locuința. Noile legi adoptate constituie o nouă acțiune pozitivă a statului nostru și un pas important pentru desăvârșirea vieții sociale și economice a oamenilor muncii, pe linia dezvoltării multilaterale a patriei noastre.

NOUL COD AL MUNCII. — La 1 martie a. c. — la trei luni după publicarea lui — a intrat în vigoare noul cod al muncii. Potrivit prevederilor Constituției R. S. România el cuprinde principiile și normele de bază privind relațiile de muncă și consfințește drepturile și îndatoririle tuturor celor ce muncesc din țara noastră.

VIZITA ÎN ȚARA NOASTRĂ A PREȘEDINTELUI SUDANULUI. — În luna aprilie a. c., în cadrul prieteniei și colaborării dintre state, ne-a vizitat țara Președintele Sudanului Guafar Mohammed Nimeiri, împreună cu soția Buseino Nimeiri. Cunoscând faptul că țara noastră a acordat totdeauna o deosebită atenție țărilor ce și-au cucerit mai de curînd independența și tuturor statelor slab dezvoltate, vizita aceasta a constituit, pe lângă un răspuns vizitei făcute de Președintele Nicolae Ceaușescu acestei țări, și semnul unei dorințe comune de colaborare și de cooperare între cele două țări. În comunicatul comun s-a subliniat acest fapt, precum și hotărîrea de a conlucra în direcția promovării păcii și înțelegerii între oameni.

INTERVIUL ACORDAT DE PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE STAT, DOMNUL NICOLAE CEAUȘESCU, SOCIETĂȚII OLANDEZE DE TELEVIZIUNE K. R. O. — În ajunul vizitei pe care Președintele Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu, împreună cu soția, a făcut-o în Olanda, D-sa, a acordat un interviu Societății de radio-televiziune K. R. O.

Cu acest prilej, s-a menționat încă o dată poziția țării noastre față de marile probleme ale actualității. Astfel, referitor la problema securității europene, a desființării blocurilor militare, Dl. Ceaușescu a spus: *România acordă o atenție deosebită pregătirii Conferinței general europene, așteptînd ca aceasta să pună bazele unor realizări noi de colaborare multilaterală între statele continentului. Tendința spre destindere face necesară desființarea blocurilor militare și, pînă la aceasta, luarea de măsuri parțiale, cum ar fi renunțarea la manevrele militare pe terito-*

riile sau la granițele altor țări. Acestea ar mări securitatea fiecărui stat, încrederea reciprocă contribuind, în mod substanțial, la întărirea colaborării și păcii în lume.

De un deosebit interes a fost de asemenea răspunsul dat de către Președintele Consiliului de Stat în legătură cu Biserica. D-sa a spus: *În România își dezvoltă activitatea 14 culte religioase. Desigur, locul principal îl ocupă Biserica Ortodoxă. Toate cultele se bucură de dreptul de a-și desfășura activitatea. Nu este nici o contradicție între făurirea societății socialiste și existența unor culte religioase, a dreptului cetățenilor de a avea o credință religioasă.*

LUCRARILE CONFERINȚEI COMITETULUI PENTRU DEZARMARE DE LA GENÈVA. La Geneva au continuat lucrările conferinței pentru dezarmare, cu participarea delegațiilor tuturor țărilor membre. Cu acest prilej șeful delegației române — Constantin Ene —, în discursul său, a remarcat poziția de stagnare a lucrărilor și a subliniat că un organism de negocieri multilaterale în domeniul dezarmării nu poate funcționa în mod eficace, decât numai prin luarea în considerație a punctelor de vedere exprimate de toți membrii săi, cu participarea tuturor, în conformitate cu interesele tuturor popoarelor lumii.

În ceea ce privește problema eliminării pericolului nuclear, șeful delegației U. R. S. S. a precizat că «tratatele privind încetarea experiențelor cu arma nucleară se pot desfășura în comitetul de la Geneva, iar un acord în acest domeniu poate fi realizat numai în condițiile în care la acord vor lua parte toate statele posesoare de arme nucleare».

RETRAGEREA DIN VIETNAMUL DE SUD A ULTIMILOR MILITARI AMERICANI. — La 28 martie, s-a încheiat retragerea din Vietnamul de sud a ultimului grup de militari americani, potrivit prevederilor acordului din 27 ianuarie de la Paris. De asemenea toți prizonierii americani — militari și civili — au fost eliberați și s-au înapoiat în S. U. A.

Prin plecarea acestor trupe străine de pe teritoriul Vietnamului, s-a realizat una dintre biruințele cele mai dorite de către opinia publică mondială și de iubitorii de pace din întreaga lume. De acum înainte poporul vietnamez își poate dezvolta în pace și liniște potențialul său economic și cultural, pentru a se bucura de drepturile sfinte ale fiecărui popor, libertate, independență și suveranitate națională.

MOARTEA LUI PABLO PICASSO. — La 8 aprilie a încetat din viață, în vîrstă de 91 de ani, renumitul luptător pentru pace, artistul, pictorul și graficianul, Pablo Picasso. Figură prominentă a Frontului mondial al Partizanilor Păcii, regretatul a primit premiul internațional al Păcii pentru popularul său desen care împodobește faldurile drapelului Mișcării pentru Pace — Porumbelul Păcii —.

VIZITA PREȘEDINTELUI NICOLAE CEAUȘESCU ÎN OLANDA. — În cursul lunii aprilie a. c. Domnul Nicolae Ceaușescu, Președintele Consiliului de

Stat al R. S. România, împreună cu soția, au făcut o vizită oficială în Olanda, la invitația Reginei Iuliana și a Prințului Bernhard. Această vizită a constituit o nouă verigă la întărirea relațiilor dintre cele două țări, pe linia colaborării și cooperării între state, precum și pentru soluționarea problemelor majore ale contemporaneității. Cu acest prilej, Președintele Consiliului de Stat a declarat : «România și Olanda au orînduri sociale diferite, și, din păcate, fac parte din blocuri militare diferite. Dar aceasta nu poate, și nu trebuie, să împiedice popoarele noastre, să colaboreze, să acționeze pentru o lume fără blocuri militare, în care nu armele, ci inteligența, știința și cultura să aibă cuvîntul hotărîtor. Popoarele, deci și poporul român și cel olandez, trebuie să trăiască în colaborare și pace. Popoarele au nevoie unele de altele. Cele două țări ale noastre trebuie, fiecare în felul său și cu mijloacele de care dispun, să folosească totul pentru a instaura o lume pașnică, deci demnă de ființa umană».

În ceea ce privește problema securității europene, Președintele a spus : *Sîntem cu toții martorii unei mari transformări în viața internațională, ai afirmării unui curs nou îndreptat spre destindere și colaborare între state. Considerăm ca viitoarea conferință să ducă la realizarea unui consens privind dezvoltarea, fără nici un fel de îngrădiri sau discriminări a colaborării și schimburilor economice, tehnico-științifice, culturale și artistice, a schimburilor de persoane, ca mijloc de înțelegere și de adîncire a cunoașterilor reciproce, de lichidare a neîncrederii și de apropiere între națiuni.*

REDACTIA

ȘTIRI ECUMENICE

În acest an, la 26 octombrie se împlinesc 300 de ani de la nașterea marelui cărturar și umanist român Dimitrie Cantemir. Între aniversările culturale propuse de UNESCO figurează și acest eveniment. După cum s-a comunicat, în România s-a constituit o Comisie națională — între membrii căreia se numără P. S. Antonie Ploieșteanul, Vicar Patriarhal, —, care să se ocupe de programul acestor manifestări. La rindul ei, Biserica Ortodoxă Română și-a constituit o Comisie proprie care să alcătuiască programul manifestărilor.

Comisia a fost alcătuită de PP. SS. Episcopi Antim Țirgovișteanul și Antonie Ploieșteanul, Vicari Patriarhali, profesori de la Institutele teologice, reprezentanți ai publicațiilor religioase și alți invitați.

Comisia a stabilit cadrul programului comemorării care în linii mari privește : a) o serie de articole și studii în presa bisericească internă și în aceea a comunităților de peste hotare ; b) Ședințe comemorative în școlile de învățămînt teologic ; c) Conferințe de îndrumare ale clerului ; d) Manifestări pe plan local la Iași, unde se află mormîntul lui Dimitrie Cantemir, în biserica Trei Ierarhi ; e) pe plan extern, prezentarea unor conferințe de către profesorii noștri de teologie programați în străinătate.

Avîndu-se în vedere personalitatea de rezonanță europeană a lui Dimitrie Cantemir, comisia a propus publicarea unei teze de doctorat în teologie, încredințată Pr. Dumitru Soare, cu titlul : «*Preocupări teologice religioase în opera lui Dimitrie Cantemir*».

Între 4—9 martie a.c., a avut loc la Götzis (Austria) un colocviu organizat de Conferința Bisericilor Europene cu tema : *Iisus Hristos în actualitatea istoriei — mărturia și slujirea Bisericilor din Europa*.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată la acest colocviu de doctorandul Ioan Stănculescu care-și face studiile de specialitate la Viena.

Între 20—23 martie 1973, s-a desfășurat la Moscova sesiunea Comitetului de lucru al Conferinței Creștine pentru Pace. Pe lîngă tema generală : *Sarcinile lucrării creștine pentru pace într-o perioadă de pace și destindere în Europa*, tratată de doi referenți principali, au fost prezentate numeroase rapoarte privind acțiunile inițiate de Conferința Creștină pentru Pace, alte acțiuni în sprijinul păcii la care au luat parte delegați ai ei, activități ce se prevede a fi întreprinse în viitor. De atenție deosebită s-au împărtășit problemele organizatorice editoriale și financiare ale mișcării creștine pentru pace, adoptîndu-se hotărîri menite a duce la antrenarea Biseri-

cilor, comunităților creștine și credincioșilor din lumea întreagă în sprijinirea idealurilor de pace, dezarmare și securitate.

La sfârșit, au fost adoptate câteva documente printre care un comunicat, o rezoluție privitoare la securitatea europeană și un apel în favoarea convocării Congresului mondial al forțelor păcii care se va ține la Moscova între 2—7 octombrie 1973.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat I.P.S. Nicolae, Mitropolitul Banatului, care a oficiat cultul în cadrul ședinței inaugurale. De-a lungul lucrărilor sesiunii, I.P.S. Sa a intervenit, expunând punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Române în problemele discutate.

Alături de alte organizații internaționale, Conferința Creștină pentru Pace, se străduiește să-și aducă aportul la mobilizarea tuturor Bisericilor și credincioșilor lor în vederea unor acțiuni comune de sprijinire a eforturilor lumii contemporane, ținând în înălțurarea diferendelor care mai dănuie pe calea tratativilor, la instaurarea unui climat de pace, bună înțelegere și securitate în Europa și în celelalte continente.

Între 12—14 aprilie 1973 a avut loc la Viena a V-a conferință teologică a fundației «Pro Oriente» cu tema: *Biserica una și Bisericile cele multe*, la care au participat 30 invitați ortodocși, vechi-orientali, romano-catolici, vechi-catolici și protestanți.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a fost invitat să susțină un referat dogmatic la tema generală a Conferinței Pr. Conf. Dr. Ștefan Alexe de la Institutul Teologic din București, care a accentuat că la temelia unității Bisericii stă unitatea Sfintei Treimi. Unitatea creștinilor se întemeiază pe hristocentrismul Bisericii.

Ideile principale ale referatului P. C. Sale au fost următoarele: Unitatea Bisericii, în calitate de Trup unic al lui Hristos și de prezența aceluiași Duh Sfânt în ea, se exprimă prin unitatea de credință, prin unitatea de cult, prin participarea la aceleași Sfinte Taine și prin unitatea comunității ecleziastice și de conducere.

Relativ la Bisericile cele multe, Pr. Conf. Ștefan Alexe a precizat că Bisericile Ortodoxe autocefale nu diminuează cu nimic Biserica Ortodoxă sobornicească pentru că între ele se păstrează unitatea în credință, în Taine și în comuniunea episcopală. Prin aceste elemente, orice Biserică locală reprezintă, în locul respectiv, Biserica universală. Biserica sobornicească constituie «Koinonia» Bisericilor locale, egale din punct de vedere sacramental, unite prin succesiunea apostolică a episcopatului, prin mărturisirea de credință ortodoxă și prin comuniunea dintre ele, fiecare păstrându-și anumite tradiții locale în formele activității ei. Biserica locală nu se prezintă ca o entitate separată, ci ca o înfățișare variată — integrală a plenitudinii ecleziale sobornicești.

Sarcina creștinătății este de a realiza o unitate bisericească în care Hristos să se întâlnească în aceeași Biserică într-o comuniune a Credinței și sacramentală, inclusiv în comuniunea euharistică. Până atunci, Biserica Ortodoxă este deschisă pentru dialogul slujirii lumii și pentru realizarea unei unități în diversitate.

La 15 aprilie a.c., P. C. Pr. Conf. Ștefan Alexe a săvârșit Sfinta Liturghie la biserica română din Viena și a vizitat sediul cultural al coloniei române.

Între 25 martie — 1 aprilie 1973, a avut loc la Bad Saarow (R.D.G.) sesiunea de lucru a Societăților Biblice Unificate, la care au luat parte experți (secretari generali, secretari, consilieri) ai diferitelor societăți biblice, în frunte cu Dl. Ulrich

Fick, noul secretar general al Societăților Biblice Unificate, Past. Sverre Smaadahl, secretar regional pentru Europa ș.a., provenind din 21 țări europene. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P. C. Pr. Prof. Dr. Gr. T. Marcu, profesor de Noul Testament la Institutul Teologic din Sibiu. P.C. Sa a adus contribuții de specialitate în materie de tehnică a traducerilor biblice, a făcut cunoscută activitatea Bisericii noastre pe tărâm biblic și a înlesnit o mai bună cunoaștere a realităților bisericesti și sociale din România de către participanți.

În epoca noastră, Biserica Ortodoxă Română, sub înțeleapta conducere a Prea Fericitului Patriarh Justinian a găsit cea mai fericită modalitate de colaborare cu «Societățile Biblice Unificate»: noi punem la dispoziție textul românesc al Bibliei, o tipărim și o difuzăm, iar «Societățile Biblice Unificate» oferă materialele de tipărit, în primul rind hirtia necesară. Un rol de seamă al acestei conlucrări a fost tipărirea Sf. Scripturi, ediția sinodală 1968, în prefața căreia Prea Fericitul Patriarh Justinian explica pe înțelesul credincioșilor foloasele acestei colaborări cu «Societățile Biblice Unificate».

CEZAR VASILIU

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit al Ardealului, dr. Nicolae Mladin, a ținut, la invitație, o serie de conferințe teologice la Facultatea de Teologie a Universității din Halle — Saale (R. D. Germană).

Prea Sfințitul Episcop Vicar Patriarhal, Dr. Antonie Ploieșteanu, rectorul Institutului Teologic Universitar din București, a participat la lucrările Comitetului director al Institutului Teologic ecumenic de la Bossey (Elveția).

Patriarhul ecumenic Demetrios I a declarat într-un interviu că Patriarhia ecumenică va continua să aibă un rol activ în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Ruse, Pimen I, a vizitat Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia. Vizita a avut un «caracter oficial și de pelerinaj».

Sinodul Patriarhiei Ortodoxe din Alexandria a hotărât înființarea a cinci comisiuni sinodale permanente pentru relații interortodoxe și dialogul ecumenic.

În pastorală de Crăciun, Patriarhul Ecumenic de Constantinopol, Demetrios I, a afirmat că: *O Biserică împărțită și o lume împărțită nu corespund voiei lui Dumnezeu.* Patriarhul și-a încheiat pastorală cu «salutări cordiale», adresate tuturor conducătorilor de Biserici din Răsărit și Apus (K.W.K., 12/1973).

Secretariatul Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace (Praga) și-a ținut sesiunea de lucru la Praga, discutând planul de activitate pentru anul curent. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Pr. Consilier patriarhal, Ilie Georgescu, membru al Secretariatului.

La Baden-Baden s-a organizat o expoziție de pictură rusească, cuprinzând 170 exponate, datînd dintre 1850—1900, împrumutate din muzeele din Leningrad și Moscova. Sînt și picturi cu conținut religios.

Mitropolitul Damaskinos Papandreu, conducătorul Centrului ortodox al Patriarhiei ecumenice, la Chambésy (Elveția), a convenit cu reprezentanți ai așezămîntului romano-catolic din Viena «Pro Oriente» (ctitoria Cardinalului vienez dr. Franz König)

pentru ținerea, la Viena, a unei serii de «discuții de experți» între teologi ortodocși și romano-catolici. Discuțiile cu teologii ortodocși să se țină paralel cu «consultările» ce se țin între teologi romano-catolici și teologi «vechi-orientali» (necalcedonieni). Prima serie a discuțiilor numite «Discuțiile vieneze», s-a ținut în 1971, a doua în 1973, proxima va fi în 1974. Tema discuțiilor «*Oficiul lui Petru în general și primatul papal în special*». Problemă necesară de discutat între Biserici, dar rezolvarea ei mulțumitoare pentru ambele părți... (Aus. 25/1973).

«*Kirchliche Blätter*» este titlul organului de presă al Bisericii Evanghelice C. A. din țara noastră. Revista a apărut pentru prima dată în 1897, apoi, după un timp, și-a încetat apariția și cu 1973 și-a reluat-o, și apare lunar, la Sibiu. Revista după cum scrie în primul ei număr, redactorul, prof. dr. Hermann Binder, va avea să slujească viața lăuntrică a Bisericii. Ea va sta în serviciul Evangheliei, probînd, pe temeiul Sfintei Scripturi, că Iisus Hristos cel Înviat umple și azi Biserica cu viața Sa și prin serviciul acesteia voiește să-și continue lucrarea Sa în lume. Credința în Dumnezeu cel întreit, așa cum îl mărturisesc vechile mărturisiri de credință bisericești, unește Biserica Evanghelică cu Bisericile creștine din toată lumea, asemenea și porunca de a sluji lumea în numele lui Hristos.

Din paginile primului număr menționăm un articol intitulat «*De ziua Republicii*», semnat de prof. H. Binder, și închinat împlinirii a 25 de ani de la proclamarea Republicii noastre. Alt articol se ocupă de cărțile rare aflate în biblioteca «Muzeului Bruckenthal» din Sibiu. Sînt apoi date privind viața internă a Bisericii Luterane din țara noastră, precum și informații bisericești externe. Dorim revistei bogat rod duhovnicesc.

Consiliul Ecumenic al Bisericilor și Biserica Romano-Catolică din Polonia au convenit să constituie o comisie comună pentru «lămurirea problemelor ecumenice».

Cu ocazia «Congresului euharistic», ținut anul acesta la Melbourne (Australia), la expoziția de la «National Gallery» din acest oraș, au fost reproduse frescele lui Michelangelo din Capela Sixtină din Roma. Asemenea au fost expuse și trei covoare — asigurate pentru 1 milion DM — datînd din sec. XVI—XVIII, împrumutate de la Vatican și reprezentînd evenimente din viața Mintuitorului: «*Frlngerea pîinii la Emaus*», «*Iisus și ucenicii Săi la Cina cea de taină*», «*Pescuirea minunată*» (In. 3/1973).

La Bangkok — Thailanda — s-a ținut conferința mondială a secțiunii «Misiune și evanghelizare» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Tema conferinței: «*Mintuirea astăzi*». Au participat 300 delegați din 70 țări, din toate continentele, reprezentînd Biserici membre ale Consiliului Ecumenic. Din partea Patriarhiei Ortodoxe Române a participat Pr. Dr. Ion Bria, conferențiar la Institutul Teologic Universitar din București.

Dr. M. M. Thomas, președintele comitetului central al Consiliului Ecumenic, a condus lucrările conferinței subliniînd că problema esențială a mișcării misionare de azi constă în aflarea posibilității de a interpreta Evanghelia în diversele situații culturale și sociale ale lumii de azi.

Tema conferinței a fost discutată în trei comisii: «*Cultură și identitate*» (aici a lucrat și delegatul Bisericii noastre, precizînd că Evanghelia este un mesaj adresat creștinilor aflați în orice context cultural și social); «*Mintuire și dreptate socială*»

(relația necesară dintre ele); «*Innoirea Bisericilor în misiune*» (arătând rolul parohiei locale după plecarea misionarului străin).

În discuții, reprezentanții Bisericilor africane au criticat faptul că în Africa promovarea Evangheliei s-a făcut în termenii creștinismului apusean, fără să se țină seama de specificul culturii locale. S-a cerut deci «*indigenizarea*» creștinismului și exprimarea lui în termeni locali. Pentru țările africane, s-a spus, «*mîntuirea astăzi*» înseamnă «*decolonizare și dreptate socială*». Biserica trebuie să susțină acțiunile împotriva exploatării omului și acțiunile pentru respectarea demnității umane, pentru solidaritate și pace între oameni. S-a mai desprins din lucrările conferinței că dialogul nu înlocuiește misiunea și deci nu-i vorba de dialog sau misiune, ci de dialog și misiune. Dialogul, evident, nu-i posibil fără mărturisirea credinței. În conceptul creștin, mîntuirea, ca reconciliere personală a păcătosului cu Dumnezeu, afectează toate laturile vieții creștine. Din întreaga orientare teologică a conferinței de la Bangkok, se desprinde tendința de a înțelege creștinismul nu numai ca una din religiile sau credințele religioase, ci și ca umanism cu o spiritualitate specifică.

Rezultat pozitiv de la Conferința de la Bangkok: schimb de experiențe, analize de metode și perspective misionare între Biserici.

Teologul anglican Dr. Stephen Neill, în prezent profesor la Universitatea din Nairobi — Kenia (din 1939 Episcop anglican de Tinnevelley, între 1948 — 1951 secretar general adjunct la Consiliul Ecumenic al Bisericilor) pretinde, într-un articol de revistă, că în viitor Arhiepiscopul de Canterbury, primat onorific al Bisericii Anglicane, să fie ales din afara Angliei, pentru a se sublinia caracterul internațional al comunității mondiale a Bisericilor anglicane. Propunerea a atras atenția în Anglia, fiindcă în 1974, actualul Arhiepiscop de Canterbury, dr. Michael A. Ramsey, se va retrage, împlinind 70 de ani, vîrstă la care Episcopii anglicani se retrag.

În catedrala «Sfîntul Petru» din Hamburg s-a oficiat un serviciu divin «ecumenic», la care au participat creștini din toate confesiunile și naționalitățile. Au rostit cite un scurt cuvînt un preot ortodox, romano-catolic și evanghelic. A participat și corul catedralei ortodoxe din Hamburg.

Dr. Frederick Donald Coggan, Arhiepiscop anglican de York, a adresat tuturor Bisericilor creștine din Anglia o scrisoare, în care sondează în ce măsură sînt ele dispuse «să se apropie întreolaltă» (K.W.K. 3, 4/1973).

Un grup de istorici bisericești a hotărît publicarea unei «Istории a Bisericii din America Latină». Lucrarea va apare în 9 volume și va cuprinde întreaga istorie a Bisericii din America Latină, începînd cu anul 1492 și pînă azi.

Cu ocazia prăznuirii a 19 veacuri de la moartea de martir a apostolului Toma, Indira Gandhi, președintele consiliului de miniștri al Indiei, a apreciat public contribuția substanțială a Bisericilor creștine, îndeosebi sub aspect social, la dezvoltarea Indiei independente.

În China se proiectează organizarea unei Biserici Romano-Catolice independente de Vatican (Aus. 6, 9/1973).

La Addis-Abeba s-a ținut prima conferință mondială a Alianței mondiale a «Societăților Biblice» (necatolice, au participat și observatori romano-catolici), participînd 170 delegați din 70 de țări. De reținut este hotărîrea ca edițiile biblice să

cuprindă și explicații, comentarii la texte, pentru a fi mai ușor înțelese de credincioși.

«Societatea geografică» din Washington a ajuns la concluzia — în urma unei ample cercetări — că Biblia este cea mai tradusă carte din lume. Până în 1972 ea era tradusă în 1473 de limbi și dialecte, iar 500 noi traduceri sînt în curs de elaborare (B. u. L. 4/1973).

Voci romano-catolice cer din nou anularea condamnării lui Martin Luther de către Biserica Romano-Catolică. Problema s-a mai pus în 1971, prin așa-numitul «Memorandum de la Worms», cînd s-a cerut Papei «un cuvînt lămuritor în privința persoanei și învățăturii lui Martin Luther, în lumina catolicismului actual în interesul adîncirii lucrării ecumenice».

A apărut în limba engleză o ediție ecumenică a Bibliei, recomandată pentru utilizare și de Mitropolitul Iacob, conducătorul Bisericii Ortodoxe grecești din America.

Societățile biblice evanghelice germane au difuzat în 1972 peste două milioane de Biblii (Epd. 2, 5/1973).

Cercetări făcute au stabilit că Mînăstirea Corvey din Westfalen (R. F. Germania) a fost zidită în anul 822, după planul «Noului Ierusalim» din Apocalipsul apostolului Ioan, cap. XXI (Kath. Korr. 3/1973).

Patriarhul ecumenic de la Constantinople, Demetrios I l-a primit în audiență pe dr. A. Wischmann (Frankfurt-Main), președintele Comisiei pentru relațiile externe a Bisericii Evanghelice Germane, însoțit de pastorul dr. Christian Felny, referent pentru Ortodoxie în menționata comisiune, și de pastorul H. Haby, parohul Comunității Evanghelice din Istanbul. În discuții, patriarhul ecumenic a caracterizat împărțirea Bisericii drept «cea mai mare catastrofă a creștinătății». Dialogul început de Patriarhul ecumenic Atenagora trebuie continuat, a spus Patriarhul Demetrios I. Patriarhia ecumenică se bucură de rezultatele celor două întâlniri oficiale de pînă acum cu Biserica Evanghelică (1966 și 1969). Discuțiile trebuie continuate și-i de doriți ca să ajungă cît mai curînd posibil la un rezultat pozitiv. Patriarhul ecumenic a mai apreciat pozitiv contribuția Bisericii Evanghelice la ridicarea centrului ortodox de la Chambesy-Geneva. Amintim că rezultatul discuțiilor, din anul 1966, dintre Patriarhia Ecumenică și Biserica Evanghelică a fost instituirea unei comisii teologice comune pentru examinarea relațiilor dintre cele două Biserici, lucrare continuată apoi în 1969 (Epd. 6/1973).

De «Ziua mondială a Păcii», Patriarhul ecumenic Demetrios I a primit un mesaj din partea Papei Paul al VI-lea prin pro-nunțul apostolic din Turcia, Arhiepiscopul Salvatore Asta. Exprimîndu-și «adîncă sa mulțumire pentru noul act de reciprocă frățietate», Patriarhul ecumenic l-a caracterizat pe Papă drept «un cetățean autentic și de înaltă valoare și conștientă obligație de a îndemna popoarele lumii la frățietate și pace». Acțiunea pentru pace înseamnă, după cuvintele Patriarhului ecumenic, totodată promovarea unității și dragostei: «mijloace eficiente pentru combaterea numeroaselor rele, de care suferă societatea noastră». În încheiere, Patriarhul Demetrios I a declarat că, în străduințele pentru unitate, «va călca pe urmele luminoase ale predecesorului său, Patriarhul Atenagoras».

Mitropolitul Đorotei, Înfiistătătorul Bisericii Ortodoxe Cehe, a fost ales președinte al Consiliului ecumenic al Bisericilor din Cehoslovacia.

Preotul dr. Dumitru Popescu, asistent la Institutul Teologic Universitar — București se află la Institutul ecumenic pentru cercetări de Teologie de la Tantar pentru cercetări științifice. Și Ieromonahul Veniamin Micle — asistent la Institutul Teologic — Sibiu, se află în același scop la «Comunitatea monahală intercreștină» ținnd de Institutul Ecumenic din Ierusalim.

«Asociația Institutelor universitare ecumenice» din R. F. Germania a publicat un memorandum intitulat «Reforma și recunoașterea oficiilor bisericesti». În el se afirmă că «nu mai există nici un impediment esențial pentru comuniunea euharistică. Nimic important nu mai stă în calea recunoașterii reciproce, între Biserica Romano-Catolică și cea Evanghelică, a oficiilor bisericesti». Cele 23 teze ale memoriului pleacă de la interpretarea «ecumenică» a oficiilor, după care oficiul bisericesc conducător a fost de la început fracționat într-o serie de oficii deosebite întreolaltă. Punerea mîinilor din partea Episcopului (ținnd seama de «succesiunea apostolică») nu trebuie socotită condiție necesară pentru valabilitatea oficiului de preot. E o întrebare dacă hirotonia de preot să mai fie socotită în rindul «Sfintelor taine». «Comisiunea pentru credință» a Conferinței Episcopilor romano-catolici din R. F. Germania a criticat și n-a acceptat conținutul «Memorandum»-ului elaborat de teologii romano-catolici și evanghelici.

Cu ocazia unui serviciu divin în legătură cu «săptămîna mondială a rugăciunii», Papa Paul al VI-lea și-a reînnoit rugămintea de iertare pentru greșelile făcute de Biserica Romano-Catolică împotriva «marelui bun al unității creștine», încheind cu un «salut cordial și respectuos», adresat «tuturor Iraților» despărțiți.

Străduințele ecumenice se vor sfîrși în scurt timp, dacă ele se limitează numai la aspectul «practic» al vieții creștine, ignorind temelia ei teologică, a afirmat Episcopul evanghelic H. H. Harms din Aldenburg, într-o conferință cu titlul: «Liniește în mișcarea ecumenică».

Mercy Odujoje, metodistă din Ghana a fost aleasă președintă a «Alianței mondiale a studenților creștini». Mercy Odujoje are studii universitare și a lucrat ani de zile la centrala de la Geneva a Consiliului Ecumenic al Bisericilor. «Alianța» menționată activează îndeosebi pe linia combaterii rasismului.

Pe lingă dialogul «interconfesional» (între Bisericile creștine) se dezvoltă și dialogul «interreligios» (ecumenismul interreligios) între Bisericile creștine și comunități religioase necreștine: Budhismul și Islamismul. Cu acestea din urmă a fost inițiat dialogul în 1970 la Ajaltoun (Liban). Iar «Congresul islamic mondial» (Organul oficial al Ortodoxiei islamice), ținut anul trecut la Beirut, a constatat că între toate comunitățile religioase, creștinii și moslemii sint și cei mai apropiați întreolaltă, fiindcă au credința comună într-un Dumnezeu.

Facultatea Teologică și Universitatea din Trier, R. F. Germania, prăznuiesc jubileul de 500 de ani de existență.

Titularul catedrei pentru Vechiul Testament de la Facultatea teologică romano-catolică de la Universitatea din Tübingen, dr. Herbert Haag, i-a reproșat

Papei Paul al VI-lea că a făcut «pseudoexegeză» în legătură cu afirmațiile despre dialogul cu «ființa spirituală vie», ele însemnând «o reîncadrare în primele timpuri ale evului mediu», discuții teologice în casă proprie.

În Berlinul occidental s-a oficial «un serviciu divin ecumenic» la care a participat și Mitropolitul ortodox grec Augustinos Lambardakis, exarhul pentru Europa centrală. Cu această ocazie, vicarul general romano-catolic, dr. W. Abbs a afirmat că pentru Biserica Romano-Catolică problema ecumenică nu se pune numai față de Biserica Evanghelică, ci și față de cea Ortodoxă. Cu aceasta sînt multe puncte doctrinare comune, la care se numără și «mariologia». Zicem «da» la această afirmație, subliniind însă că în «mariologie» avem și deosebiri doctrinare. După învățătura Bisericii Ortodoxe, Fecioara Maria s-a născut cu păcatul strămoșesc, fiind curățită de el în clipa în care «Logosul și-a format sieși fire omenească» și Biserica Ortodoxă are sărbătoarea «Adormirea Maicii Domnului», iar Biserica Romano-Catolică a proclamat, în 1854, dogma «nepătatei zămislirii» (Maica Domnului s-a născut fără păcatul originar) și, în 1950, dogma despre «Înălțarea cu trupul a Sfintei Fecioare la cer».

Comisiunea liturgică a sinodului general al Bisericii Anglicane a făcut propunerea pentru a da noi numiri unor zile de duminică în calendarul bisericesc, în sensul că anul bisericesc să se orienteze mai vădit după marile sărbători: Nașterea Mîntuitorului, Învierea Mîntuitorului și Pogorîrea Sfîntului Duh.

Diac. Prof. O. BUCEVSCI

Peste 1000 de credincioși ortodocși din Coreea de Sud au aniversat împlinirea a 75 de ani de la organizarea Bisericii Ortodoxe din această parte a lumii. Amintita Biserică a fost înființată de către misionari ortodocși ruși, la începutul secolului XIX și ea s-a aflat sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Ruse pînă în anul 1950, cînd a trecut sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol. În prezent, Biserica aceasta este condusă de Mitropolitul Dionisie, Întîistătătorul spiritual al eparhiilor ortodoxe din Noua Zeelandă, India, Coreea și Japonia.

Bisericile Presbiteriană și Congregaționistă din Anglia și Wells au luat hotărîrea să se unească într-o singură «Biserică reformată unită». Încă în vara trecută s-au ținut două adunări închinete acestei probleme, iar în toamna anului trecut a avut loc primul «Sinod» al acestei Biserici. Unirea acestor două Biserici Protestante este rezultatul unor întîlniri și tratative mai vechi, purtate între conducătorii lor.

Papa Paul al VI-lea a primit într-o audiență specială un număr de 14 clerici italieni, foști încarcerati în lagărele hitleriste, cu care prilej le-a declarat, printre altele: *Aveți încă multe de povestit omenirii despre suferințele pe care le-ați îndurat și asupra învățămintelor pe care trebuie să le tragă lumea ca să evite tragediile petrecute în ultimul război. Mărturia suferințelor voastre trebuie să trezească conștiința umană, în așa măsură, ca pe viitor să nu mai existe în lume pretenții de suprație, ură de rasă și alte cauze care să provoace suferințe printre oameni.* (Terkoven Vestnik, nr. 28 și 29/1972).

«Revista Patriarhiei din Moscova», în nr. 12/1972, publică un reportaj al vizitei pe care Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia a făcut-o, în toamna anului trecut, Întîistătătorilor Bisericilor Ortodoxe vecine, din Iugoslavia și Grecia și Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române.

În iarna trecută, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia a făcut o vizită oficială Bisericii Ortodoxe din Gruzia, cu prilejul înscăunării noului ales Patriarhul-Catolicos David al V-lea. Folosind prilejul acestei călătorii, Sanctitatea Sa Pimen a vizitat și Ecimiazdinul, unde s-a întâlnit cu Vasken I, Patriarhul-Catolicos al tuturor armenilor.

Arhimandritul Ieronim (Zinoviev) este noul stareț al mănăstirii Troița-Serghieva, Lavra din Zagorsk, important centru bisericesc din Uniunea Sovietică. Noul igumen a fost pînă acum conducătorul Misiunii Ortodoxe Ruse din Ierusalim.

Biserica Ortodoxă Rusă a comemorat, în toamna anului trecut, împlinirea a 250 de ani de la moartea arhimandritului Paisie Velicicovschi, reorganizator de frunte al vieții monahale de la noi, care, după o muncă pilduitoare în acest domeniu, își odihnește oasele în Mănăstirea Neamț, din Moldova (J.M.P. nr. 12/1972).

În decembrie 1972, Biserica Veche-Catolică din Elveția și-a aniversat prima sută de ani de existență.

După doi ani de cînd funcția de Președinte al Federației Europene a creștinilor-baptiști a rămas vacantă, recent a fost ales în acest post profesorul elvețian T. Mayster de la Seminarul baptist din Rușlikon.

Papa Paul al VI-lea a primit, în decembrie 1972, în audiență, un grup masiv de preoți și credincioși romano-catolici din Polonia, veniți la Roma sub conducerea Cardinalului Ștefan Vișinski, Șeful Bisericii Romano-Catolice din această țară. Cardinalul Vișinski și-a exprimat față de Papă satisfacția pentru normalizarea vieții religioase din țara sa, cit și loialitatea Bisericii Romano-Catolice față de Statul polon.

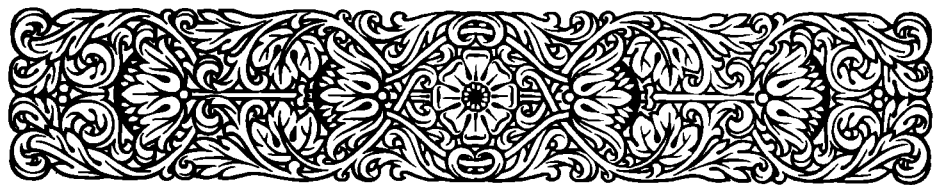
Constituția în vigoare din statul Panama, din America de Sud, prevede categoric că episcopii eparhiali trebuie să fie de origine panameză. Cum 5 din cei 7 episcopi romano-catolici eparhiali sînt de altă origine (proveniți din străinătate), urmează să fie înlocuiți cu episcopi autohtoni, treabă care nu este de loc ușoară. Nunțiul papal de aici, Arhiepiscopul Rovira, a înmînat autorităților panameze un protest al Vaticanului împotriva acestei măsuri.

Un al doilea episcop de culoare, în persoana lui Iosif Hooze, în vîrstă de 49 ani, a fost numit vicar al diocezei din statul Missouri. După cum se știe, primul episcop negru din America este Harold Perri, vicar al unei dioceze din statul New-Orleans.

Trei preoți spanioli, aparținînd Ordinului iezuit, au fost arestați de autoritățile spaniole pentru că acționau pentru susținerea revendicărilor muncitorilor din acea țară, care luptă pentru o viață mai bună.

Cardinalul Silva Henricvez, Arhiepiscop de Santiago și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Chile, s-a adresat credincioșilor și clerului subordonat să susțină mai activ cauza apărării păcii.

PR. ANATOLIE LEFTER

ARTICOLE ȘI STUDII

UNIFICAREA SPIRITUALĂ A BISERICII ORTODOXE ROMÂNE, DATORIE SFÎNTĂ PENTRU TOȚI SLUJITORII BISERICEȘTI

Problema păstrării și întăririi unității sufletești a credincioșilor unei religii sau Biserici a constituit întotdeauna o preocupare de căpetenie, pentru cei care au avut răspunderea conducerii religiilor și Bisericilor. Această preocupare s-ar putea spune că se aseamănă cu instinctul de conservare al comunităților de ființe care, prin natura lor, își duc viața în comun. Este firesc ca o comunitate pe care o unește aceeași credință religioasă — și care este convinsă că credința pe care o mărturisește și o trăiește este cea mai înaltă, cea mai sublimă — să facă tot ce este posibil ca unitatea sa să fie păstrată. Să ne ducem cu gândul la istoria aproape de două ori milenară a Bisericii creștine și să ne amintim cîte strădănitii au depus ierarhii și clericii săi luminați, cîte sinoade s-au ținut, cîte tomuri s-au scris, cîte inițiative de tot felul s-au luat, pentru ca ființa Bisericii cea una și adevărată, ca doctrina sa, ca unitatea sa să fie salvate.

Biserica Ortodoxă Română — parte din Trupul tainic al lui Hristos, din Ortodoxia care se mîndrește cu moștenirea, păstrată nestirbită și nealterată, a învățaturii Dumnezeuiescului său Întemeietor — are îndatorirea sfîntă să depună toate eforturile ca această învățătură să rămînă neschimbată și pe viitor, ca viața spirituală a credincioșilor săi să constituie cu adevărat expresia fidelă a acestei învățături, ca toți credincioșii săi să fie «o inimă și un suflet» (Fapte IV, 32). Biserica noastră are îndatorirea să se străduiască neconținut pentru promovarea unității sale spirituale și făcînd aceasta, ea se achită de o altă îndatorire a sa, aceea de a păstra și întări însăși unitatea Ortodoxiei.

Dacă în toate timpurile Biserica Ortodoxă Română a fost atentă asupra acestei probleme, astăzi, în mod deosebit, cînd la sînul ei se află acei din fiii săi care, din cauza vitregiei vremurilor, fuseseră răpiți și trecuți fără voia lor la o altă Biserică, străină de aspirațiile sale —

Biserica noastră, prin conducătorii și slujitorii săi, are datoria să se preocupe de această problemă majoră a desăvîrșirii unificării spirituale a credincioșilor ei.

Mijloacele pentru atingerea acestui țel sînt, desigur, multe. Ne vom referi în cele ce urmează doar la două din acestea și anume: uniformizarea cultului și cîntarea în comun a credincioșilor.

S-a spus că «dogmatica ortodoxă este mereu în Biserică, cîntată de credincioși în fiecare duminică și sărbătoare, ca o învățătură vie și activă» (Diac. Prof. N. Balca, *Importanța catehetică a Sfintei Liturghii*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 1—2/1958, p. 202). Știm cu toții că cultul nostru este expresia fidelă a concepției dogmatice ortodoxe despre Dumnezeu, om și destinul său; el exprimă adică adevărurile religioase ortodoxe în mod clar, precis și concis. Prin practicarea cultului Bisericii, credinciosul ortodox își însușește din plin toate adevărurile creștine fundamentale care îi sînt necesare pentru viață și pentru mîntuire.

Dacă acestea sînt adevăruri de netăgăduit, atunci avem datoria să păstrăm unitatea acestui cult, precum avem datoria să păstrăm unitatea de credință. Păstrînd unitatea cultului, păstrăm însăși unitatea noastră de credință, unitatea dogmatică.

Dar dacă problema este pusă în discuție, înseamnă că există unele tendințe, sau mai degrabă unele stări de lucruri care trebuie cunoscute din vreme, pentru ca ele să nu se înmulțească și să nu se generalizeze.

Se știe că avem un tipic bisericesc, care reglementează buna desfășurare a cultului. S-a spus și se recunoaște că este necesar ca acest tipic să fie revizuit, pus la punct și generalizat, pus la îndemîna slujitorilor Bisericii noastre, pe tot întinsul său.

Dar pînă atunci, pînă a avea acest tipic unic, este vorba de altceva care ține de fiecare slujitor al Bisericii; de altceva de care poate fi făcut răspunzător fiecare preot. Și anume de unele amplificări, modificări, prescurtări voite din cult, deosebiri cu privire la săvîrșirea unor ierurgii sau sfinte taine, sau cu privire la anumite mișcări și formule chiar în cadrul Sfintei Liturghii, care accentuîndu-se și înmulțindu-se pot deveni o primejdie pentru unitatea cultului nostru. Iar dacă ne referim la așa-numitele «inovații în cult», săvîrșite de unii slujitori bisericești, atunci lucrările sînt de-a dreptul păgubitoare și pentru unitatea cultului și pentru unitatea spirituală a întregii Biserici Ortodoxe Române și pentru prestigiul clerului nostru.

«Numim inovație orice născocire sau invenție care constituie o abatere de la tipicul sau regula de slujbă consfințită de cărțile noastre de cult și de tradiția unanimă a Bisericii; o schimbare fie în textul sau

formularul rugăciunilor, fie în ceremonial sau ritual» (Pr. Prof. Ene Braniște, *Despre «inovații» în săvârșirea serviciilor divine*, în «Studii Teologice», nr. 3—4/1953, p. 280). Multe din aceste inovații sînt cunoscute de preoți. Este timpul ca toate acestea să fie descoperite și demascate ca păgubitoare pentru Biserică.

Rostul păstrării cultului nostru nealterat de influențe străine și de inovații are o însemnătate neînchipuit de mare. Dacă clerul nostru e convins că este în interesul strict al Bisericii Ortodoxe Române și deci și al său, să lucreze pentru păstrarea unității spirituale a credincioșilor noștri, el trebuie să fie convins și de acest fundamental adevăr că la unitatea dorită se ajunge mai ales prin păstrarea unității cultului. «Frecventarea și îndeplinirea aceluiași forme rituale creează și susține nu numai unitatea religioasă, ci și o identitate de simțiri și mentalitate, precum și simțul de solidaritate și frățietate, care leagă între ei pe toți membrii sau adepții aceleiași religii sau confesiuni, nu numai în locașurile de cult, ci și în afară, în viața de toate zilele» (Pr. Prof. Ene Braniște, *Uniformitatea în săvârșirea serviciilor divine*, în «Studii Teologice», nr. 9—10/1949, p. 799). «Cultul divin public nu poate fi lăsat drept cîmp liber de experiență al fiecărui liturghisitor, căci atunci uniformitatea ritualului și deci unitatea religioasă ar risca să fie sfărîmată, iar doctrina desfigurată» (*Ibidem*, p. 800). Am dori ca toți slujitorii Bisericii noastre să fie convinși că «liturghul este un străjer credincios pentru păstrarea neștirbită și nealterată a ființei religiei însăși, dacă el se menține în unitatea liturgică, după cum el poate să devină — prin neștiința, prin inconștiența sau neglijența lui — un mijlocitor pentru furișarea în cult a unor credințe străine, sau sub nivelul moral al creștinismului» (*Ibidem*, p. 800).

Să nu uităm că păstrarea unității cultului este o problemă atît de importantă, încît ea va forma una din temele viitorului Sfînt și Mare Sinod Ortodox.

O altă contribuție de seamă pentru unificarea spirituală a Bisericii Ortodoxe Române o constituie cîntarea comună în biserică. În termeni mai cunoscuți, este vorba de cîntarea omofonă a credincioșilor.

Socotim că nu este cazul să documentăm cu citate din istorie că din cele mai vechi timpuri, toate popoarele au avut în cultul lor cîntarea în comun. «Au avut-o egiptenii și vechii greci și evreii, precum și alte popoare din Orientul Mijlociu» (Prof. N. Lungu, *Cîntarea în comun ca mijloc de înțelegere a dreptei credințe*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 11—12/1952, p. 892). Iar citatele din Sfînta Scriptură, ca și din Sfînta Tradiție care atestă existența cîntării în comun a credincioșilor în biserică sînt atît de numeroase, încît ar trebui mult spațiu să le amintim pe toate. Pe drept cuvînt, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian spunea cu douăzeci de ani în urmă: «Cîntarea credincioșilor

la sfințele slujbe nu constituie o inovație arbitrară, ci o revenire la vechile și bunele tradiții ale Bisericii Pravoslavnice» (Cit. după P. S. Antim Tîrgovișteanul, *Despre cîntarea credincioșilor în biserică*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 11—12/1953, p. 1118).

Cuvinte nespuse de frumoase despre cîntarea în comun a credincioșilor are Sfîntul Vasile cel Mare: «Dacă este frumoasă marea furtunoasă, apoi oare nu este și mai frumoasă o adunare la biserică, la care glasul unit al bărbaților, femeilor și copiilor, asemenea valurilor ce se izbesc de mal, se înalță către Dumnezeu?» (*Ibidem*, p. 1118). Iar Sfîntul Ioan Gură de Aur spune și el: «Din vechime toți se adunau și cîntau dulce împreună: aceasta facem și noi... Femei, bărbați, bătrîni și tineri se deosebesc prin vîrstă, nu însă și la cîntarea în comun. Aceeași respirație, care regulează vocile, face din toate o singură melodie» (Prof. N. Lungu, *art. cit.*, p. 893).

Nu îndeamnă înseși textele liturgice să cînte toți credincioșii în biserică? «Toată suflarea să laude pe Domnul»; «Să zicem *toți* din tot sufletul și tot cugetul nostru»; «Și ne dă *nouă* cu o gură și cu o inimă»; «Ca într-un gînd să mărturisim»; «Și ne învrednicește pe noi»; «Domnului să ne rugăm»; «Pre Tine Te lăudăm» etc., etc.

Mai este nevoie să vorbim de binefacerea cîntării în comun a credincioșilor în biserică? Ea face pe credincioși să fie atenți la sfințele slujbe, să fie prezenți cu toată ființa lor acolo; ea le ține sufletul și mintea atentă la desfășurarea slujbei. Credincioșii vor îndrăgi și mai mult biserică și o vor frecventa și mai des, știind că acolo au un rol activ. Prin cîntarea în comun, credincioșii noștri se înfrățesc cu toții între ei. «Cîntarea în comun apropie și unește pe oameni și deschide calea colaborării și slujirii pentru binele aproapelui» (P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, *art. cit.*, p. 1123).

«Cine oare mai poate fi socotit vrăjmaș al altuia, spune Sfîntul Vasile cel Mare, atunci cînd își unește glasul la un loc cu el, pentru a da laolaltă laudă lui Dumnezeu? Psalmodia aduce cu sine tot ce poate fi mai bun: iubirea, făcînd din tovărășia laolaltă a glasului, un fel de trăsătură de unire între oameni, adunînd credincioșii laolaltă într-un singur glas» (Cit. după Prof. N. Lungu, *art. cit.*, p. 894).

După expresia Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian însuși, «*frumoasele cîntări bisericesti constituie unul din cele mai rodnice mijloace de întărire a evlaviei și a legăturii credincioșilor cu biserică lor, în fața atacurilor celor ce vor să facă prozeiți în rîndul ortodocșilor*» (Pr. Prof. E. Branîște, *Temeiuri biblice și tradiționale, pentru cîntarea în comun a credincioșilor*, în «Studii Teologice», nr. 1—2/1954, p. 36).

Cînd cunoaștem toate aceste foloase ale cîntării în comun a credincioșilor la serviciile divine; cînd cunoaștem că nu numai dreptul, dar și obligația credincioșilor de a cînta în biserică sînt atît de vechi, vechi

cît Biserica Creștină însăși; cînd știm că avem o cîntare psaltică atît de melodioasă și deci atît de ușor de însușit de către credincioși; cînd cunoaștem că, așa cum spune P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, «cîntarea psaltică face parte din patrimoniul artistic și spiritual al poporului nostru și că, prin vechimea sa multiseculară, ea a intrat în gustul masei credincioșilor și că psaltichia noastră, așa cum o cîntăm astăzi... poartă pecetea coloritului românesc» (*art. cit.*, p. 1122); cînd știm că, încă din anul 1950, Sfîntul Sinod a trasat ca sarcină preoților și cîntăreților noștri să învețe pe credincioși să cînte, revenindu-se «*la vechile și bunele tradiții ale Bisericii Pravoslavnice*», cum spunea Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian; cînd cunoaștem că experiența de pînă acum a dovedit că această lucrare este ușor de realizat, bineînțeles cu muncă și stăruință, întrucît în multe din bisericile din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor cîntarea în comun este o realitate, — ce mai lipsește ca în toate bisericile noastre, din toată țara, cîntarea în comun a credincioșilor să fie generalizată, ca «glasul unit al bărbaților, femeilor și copiilor, asemenea valurilor ce se izbesc de mal, să se înalțe către Dumnezeu», așa cum, atît de plastic, spunea Sfîntul Vasile cel Mare?

Nimic, decît înțelegerea și bunăvoința preoților și cîntăreților noștri. Se știe că acel cunoscut și invocat de unii Canon al XV-lea al Sinodului din Laodiceea, interpretat corect este departe de a opri pe credincioși să cînte în biserică, el evînd rostul, atunci, de a reglementa rolul cîntăreților la slujbele divine. Cîntăreții au rostul lor bine definit în desfășurarea cultului Bisericii noastre. Ei sînt «meniți nu să înlocuiască pe credincioși în executarea cîntării rituale, ci să-i ajute, să-i reprezinte, să-i instruiască și să-i conducă, în calitatea lor de profesioniști și responsabili ai cîntării bisericești, cîntînd Domnului și dînd răspunsurile la strană împreună cu credincioșii, iar nu în locul lor» (Pr. Prof. E. Branște : *Temeiuri biblice și tradiționale...*, p. 35). Cultul nostru este atît de bogat, cîntările bisericești sînt atît de multe și de variate — unele cerînd o tehnică în execuție pe care credincioșii nu o vor putea niciodată deprinde toți, — încît cîntăreții bisericești sînt și rămîn absolut necesari în Biserica noastră. Așa că teama unora dintre ei că ar rămîne fără rost, dacă toți credincioșii cîntă în biserică, este cu totul neîntemeiată. Dimpotrivă, prin aceasta rolul lor se dovedește a fi și mai însemnat și mai frumos. Ei, mai mult decît preoții, au îndatorirea să învețe pe credincioși să dea răspunsurile la Sfînta Liturghie și la alte sfinte taine și ierurgii: botezuri, cununii, înmormintări, parastase, acatiste, privegheri. Să nu uităm că pe ei îi numește poporul «dascăli». Ori dascăl este cel care învață pe cineva. Numai învățînd pe credincioși cîntările bisericești și conducîndu-i discret în timpul sfintelor slujbe, ei își merită titlul de «dascăli» pe care tradiția poporului li l-a dat.

Am înfățișat cîteva considerațiuni pe marginea temei : *Problema unificării spirituale a Bisericii Ortodoxe Române*. Texte scripturistice,

patristice, liturgice, care să fundamenteze din toate punctele de vedere această problemă sînt multe. Explicațiile, justificările și scuzele pentru partea negativă a lucrării noastre de pînă acum, în aceste laturi de activitate preotească ne sînt și ele cunoscute : lipsa unui tipic unic pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română, diversitatea edițiilor și imperfecțiunea de pînă acum a unora din cărțile de cult, dezacordul dintre ele, diferite influențe străine «venite fie de la Bisericile Ortodoxe vecine, fie din partea confesiunilor neortodoxe, care s-au încrucișat pe pămîntul românesc», «particularitățile locale înrădăcinate, datorite fie autorității personale a unor buni slujitori, fie printr-o îndelungată cultivare a lor de credincioșii din aceeași localitate»; dorința unor slujitori de a-și afirma talentul lor, sau de a-și crea o popularitate; slăbiciunea unora de a ceda în fața cererilor unor credincioși nelămuriți, care solicită preoților anumite lucruri ce nu sînt în concordanță cu rînduielele noastre bisericești și canonice, cedări care sînt poate ispititoare pentru acești slujitori; comoditatea sau reaua voință a preoților și cîntăreților de a învăța pe credincioși să cînte în biserică; lipsa de gîndire matură, de convingere a importanței acestei probleme a necesității de a lucra pentru unificarea sufletească a Bisericii noastre, — toate acestea și altele sînt cauze, justificări, scuze pentru părțile negative ce se observă la unii din slujitorii noștri, ca liturghisitori.

Nu vom întîrzia a spune că, din fericire, nu sînt mulți cei ce se abat de la disciplina rînduielilor bisericești, cei ce vin cu «inovații în cult»; dar, din nefericire, sînt încă mulți printre noi care nu înțeleg rolul generalizării cîntării comune în biserică a credincioșilor, pentru unificarea spirituală a Bisericii Ortodoxe Române.

Stă în puterea noastră — preoți și cîntăreți — să creăm în bisericile noastre o atmosferă caldă, de rugăciune înaripată care să urce către Dumnezeu, ieșită din glasurile și inimile tuturor celor prezenți în biserică; stă în puterea noastră să facem ca toți credincioșii să fie în biserică o inimă și un suflet prin cîntarea lor melodiosă și caldă, care-i înfrățește pe toți.

Cercetătorii istoriei Bisericii noastre arată că unitatea neamului nostru ce s-a păstrat de-a lungul istoriei sale zbuciumate se datorește și Bisericii noastre, cultului nostru. «Creștinismul a fost în viața poporului nostru un însemnat factor de unitate» (Pr. Prof. D. Stăniloae, *Liturghia și unitatea religioasă a poporului român*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 9—10/1956, p. 1078). «Forța principală prin care Biserica Ortodoxă Română s-a minifestat ca una și a contribuit în cea mai mare măsură la unitatea spirituală a credincioșilor ei a fost identitatea slujbelor bisericești, avînd ca centru Liturghia. Aceeași Liturghie, aceleași slujbe, săvîrșite în toate Bisericile noastre ... au păstrat aceste sate într-o unitate spirituală între ele. Liturghia și slujbele răsăritene au rămas trăsătura bisericească de unire între toți românii» (*Ibidem*, p. 1080).

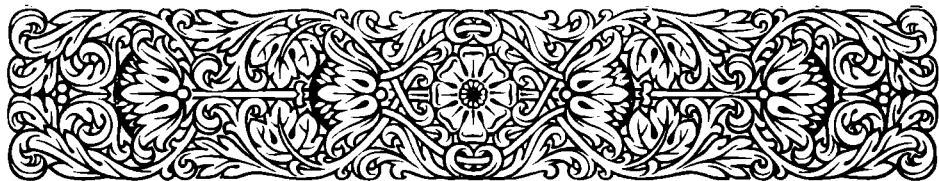
Dacă Biserica noastră are meritul și mîngîierea că a înțeles să sprijine unitatea sufletească a poporului nostru în cursul istoriei sale, — ea are și astăzi aceeași datorie față de poporul dreptcredincios.

Să înțelegem toți, toate aceste lucruri.

Dispoziții și ordine pentru ca slujitorii bisericești să lucreze în acest chip s-au dat și se vor mai da. Se vor face și cercetări asupra modului cum înțelegem să ne împlinim această îndatorire; se pot lua și măsuri pentru aducerea la realitate a celor ce nu înțeleg aceste lucruri. Dar important este a nu lucra «de frica pedepsei, ci din îndemnul cugetului» (Romani XIII, 5). Interesul cel mare este altul: *acela de a ne convinge toți*, de necesitatea de a lucra așa cum ne îndrumază Sfântul Sinod, așa cum de douăzeci și cinci de ani Arhipăstorul nostru, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, ne îndeamnă; să ne convingem toți de datoria sfântă de a păstra ceea ce am moștenit, de a ne strădui să avem o credință luminată pe care s-o trăiască și să și-o manifeste toți credincioșii Bisericii noastre în același chip.

Să ne convingem că slujirea noastră — preoți și cîntăreți — cu evlavie, cu convingere, cu demnitate, cu suflet, cu respect față de rînduiala stabilită a slujbelor, cu căldură, va face ca toți credincioșii noștri să iubească și mai mult slujbele sfinte și Biserica și îi va antrena să-și unească sufletele și glasurile cu ale noastre, rămînînd uniți în același timp și ei, unii cu alții, nu numai în biserică, dar și în afara ei, în viața obștească, pînă a deveni toți «o inimă și un suflet» (Fapte IV, 32).

Preot PETRE F. ALEXANDRU

SFÎNTA EUHARISTIE — PAHARUL VIEȚII, PAHARUL COMUNIUNII*

Domnul nostru Iisus Hristos, cu puțin înainte de sfintele Sale patimi, a mers cu discipolii Săi într-un loc deosebit, pentru ca să officieze împreună cu ei CINA despărțirii.

Primii trei sfinți evangheliști, care din cauza asemănării celor istorisite de ei, au fost denumiți cu timpul sinoptici (de la termenul grecesc συνόπτοι «a privi mai multe lucruri deodată și împreună, la fel, deopotrivă»), consimțind toți în fond asupra aceluiași adevăr istoric, descriu, aproape la fel Cina cea de Taină și Taina Sfintei Euharistii săvârșite de Domnul. Relatarea sfinților evangheliști Matei și Marcu se aseamănă pînă și în cuvinte. Sfîntul evanghelist Luca descrie acest eveniment ceva mai amănunțit. El spune: «Cînd a venit ceasul, Iisus s-a așezat la masă, și apostolii împreună cu El. Și a zis către ei: Cu dor am dorit să mînc cu voi aceste Paști, mai înainte de patima Mea. Căci zic vouă că de acum nu voi mai mînc din acestea, pînă cînd nu se vor împlini în împărăția lui Dumnezeu. Și luînd paharul, mulțumind, a zis: Luați acesta și împărțiți-l între voi; căci zic vouă: Nu voi mai bea de acum din rodul viței, pînă ce nu va veni împărăția lui Dumnezeu. Și luînd pîinea, mulțumind, a frînt și le-a dat lor zicînd: Acesta este Trupul Meu care se dă pentru voi; aceasta să faceți spre pomenirea Mea. Asemenea și paharul, după ce au cinat zicînd: Acest pahar este Legea cea Nouă, întru Singele Meu, care se varsă pentru voi» (Luca XXII, 14—20).

Sfîntul Evanghelist Ioan, care, după cum se știe, a avut în vedere să nu mai descrie cele istorisite de primii trei evangheliști, ci să completeze cele omise de ei, nu mai menționează evenimentul împărțirii apostolilor de către Domnul. În schimb, în capitolul al șaselea din evanghelia sa întîlnim convorbirea avută de Iisus cu iudeii, în sinagoga din Capernaum, din care se constată necesitatea pentru toți credincioșii de a mînc Trupul și Singele Domnului. Această convorbire este în cea mai strînsă legătură cu Taina Sfintei Euharistii, care a fost instituită la Cina cea de Taină. După cum relatează Sfîntul Evanghelist Ioan, Mîntuitorul Iisus Hristos spunea atunci: «Adevărat, adevărat zic vouă, dacă nu veți minca trupul Fiului Omului și nu veți bea singele Lui, nu veți avea viață în voi. Cel ce mîncă trupul Meu și bea singele Meu are viață veșnică, și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi. Căci Trupul Meu este adevărată mîncare și singele Meu, adevărată băutură. Cel ce mîncă Trupul Meu și bea Singele Meu rămîne întru Mine și Eu întru el. Precum M-a trimis pe Mine Tatăl Cel viu și Eu viez pentru Tatăl, și cel ce Mă mîncă pe

* Prelucrare după N. Ivanov, în «Jurnalul Patriarhiei Moscovei», nr. 2, 1966, p. 65—70.

Mine va trăi prin Mine. Aceasta este pîinea care s-a pogorit din cer; nu precum eu mîncat pîrîntii voştri mană şi au murit. Cel ce mîncîcă această pîine va trăi în veac» (Ioan VI, 53—58).

Convorbirea despre Trupul şi Sîngele Domnului a avut loc cu ocazia minunatei înmulţiri a pîinilor prin care Iisus a săturat poporul. Prin această cuvîntare, Domnul Iisus Hristos a ruşinat pe acei care cugelau numai la o hrană pămîntească. El vorbea despre o pîine cerească şi în acelaşi timp despre Sine însuşi, ca Pîinea Vieţii, despre mîncarea Trupului şi Sîngelui Său, drept condiţie a unei vieţi veşnice. Dar mulţi din popor şi chiar dintre ucenici n-au înţeles, s-au smintit şi L-au părăsit. N-au înţeles şi au plecat acei care nu s-au învrednicit să înţeleagă, deoarece, ca şi pînă atunci, n-au vrut să înţeleagă (Ioan VIII, 43). Dar predica Domnului a fost înţeleasă de Petru şi de cei mai apropiaţi ucenici: «La cine ne vom duce?» — a răspuns Apostolul Petru, învătătorului, în numele tuturor celorlalţi. «Tu ai cuvintele vieţii veşnice» (Ioan VI, 68).

Conţinutul cuvîntării Domnului de la Capernaum şi de la Cina cea de Taină are unele deosebiri de terminologie. În capitolul al şaselea din Evanghelia de la Ioan întîlnim cuvîntul *σάρξ* «trup», cu înţelesul de carne. Iar primii trei sfinţi evanghelişti, vorbind despre Cina cea de Taină, folosesc cuvîntul *σῶμα* «corp». În limbajul biblic, cuvîntul «trup» (*σάρξ*), în anumite cazuri, înseamnă mai mult decît «corp» (*σῶμα*) (Coloseni I, 22). Noţiunea de «trup» (carne) este folosită uneori în text cu înţelesul de «viaţă» (Efes, II, 15; Evr, V, 7). Această noţiune capătă un înţeles şi mai clar, atunci cînd la sfîrşitul discursului Său, Mîntuitorul Iisus Hristos, ca şi cum ar fi averlizat pe ascultătorii Săi asupra înţelegerii exclusiv material (literar) al cuvintelor Sale, spune că important este numai ceea ce însufleţeşte viaţa şi o face să fie sîntă: «Duhul este cel ce dă viaţă; trupul nu foloseşte la nimic. Cuvintele pe care vi le-am spus sînt duh şi sînt viaţă» (Ioan VI, 63). În acelaşi înţeles Domnul spune că mîncarea şi pîinea Lui este să facă voia Tatălui care L-a trimis pe El (Ioan IV, 34).

În această lumină trebuie privită învăţătura din capitolul al şaselea al Evangheliei de la Ioan şi legătura ei cu Sfînta Taină a Euharistiei, despre care scriu primii trei evanghelişti şi Sfîntul Apostol Pavel (I Corinteni XI, 23—26), dar care este trecută sub tăcere de Sfîntul Evanghelist Ioan. Tainicul şi arătătorul lui Hristos, Ioan, în locul descrierii Tainei Sfîntei Euharistii, despre care vorbiseră ceilalţi evanghelişti, prezintă cuvîntarea Domnului care a avut loc numaidecît după Sfînta Euharistie, şi Rugăciunea arhierescă, în care este exprimată dorinţa unjirii tuturor cu Dumnezeu, în Hristos. Această convorbire şi rugăciune reprezintă, într-un anumit fel, o continuare firească şi o completare a convorbirii Domnului despre împărtăşirea cu Trupul şi Sîngele Său, prezentată de autor în capitolul al şaselea.

Comparînd textul capitolului al şaselea de la Ioan cu descrierea evenimentelor de la Cina cea de Taină, prezentată de sinoptici, se constată, lăra îndoiială, că în discuţia Mîntuitorului avută cu evreii se vorbeşte nu numai despre Trupul şi Sîngele Său ca atare, ci şi despre viaţa nouă care este în El, ca o garanţie a nemuririi.

Iată, prin urmare, de ce Sfîntul Evanghelist Ioan nu mai menţionează momentul instituirii Sfîntei Euharistii. În capitolul al şaselea al Evangheliei sale este prezentat ceva mai mult decît la Cină; aici este prezentată învăţătura despre unirea vieţii noastre cu Hristos, despre împărtăşirea cu Trupul şi Sîngele Său, care reprezintă comuniunea cu viaţa Sa, adică cea comuniune la care se referă în parte Euharistia.

Binevestind Evanghelia, proclamind învățătura despre dobîndirea vieții veșnice, prin purtarea crucii și prin mîncarea Trupului și Singelui Său, Domnul Iisus Hristos, în jurul Patimilor Sale, a încredințat ucenicilor Săi, în foisorul de pe Sion, Preacuratul Său Trup și Preacuratul său sînge, zicîndu-le: «Voi sinteți aceia care ați rămas cu Mine în încercările Mele. Și Eu vă rînduiesc vouă împărăție, precum Mi-a ordînduit Mie, Tatăl Meu, ca să mîncati și să beți la masa Mea, în Împărăția Mea» (Luca XXII, 28—30). După înțelesul adînc al Cinei celei de Taină, aceste cuvinte aveau și au înțelesul, că de aici înainte între Hristos și apostolii Săi și urmașii acestora există o singură viață (Ioan XIV, 19—20). Viața Sa devine una cu viața lor.

Din cuvîntările Mîntuitorului Iisus Hristos și ale sfinților prooroci, vedem că noțiunea de «pahar» era folosită adeseori în sens figurativ, — în înțelesul de soartă, soarta vieții; uneori în înțeles de suferință sau de nevoită. «Paharul mîntuirii voi lua», spune proorocul David (Ps. CXV, 4). «Domnul este partea moștenirii mele și a paharului meu. Tu ești care îmi așezi mic iarăși moștenirea mea» (Ps. XV, 5). Sfîntul Prooroc Ieremia prevestește că poporul iudeu, în anul sărăciei, va fi lipsit de «paharul mîngîrierii» (Ierem. XVI, 7); iar în alt loc vorbește despre «cupa» încercărilor amare» (Plîngerii IV, 21). Proorocul Iezechiel prevestește că Iudeea va trebui să bea «paharul» care l-a băut «sora» ei — Samaria, în zilele năvălirii dușmanilor. În același sens figurativ folosesc noțiunea de «pahar» și proorocii Avacum (II, 16) și Zaharia (XII, 2).

În cuvîntările Mîntuitorului Iisus Hristos «pahar» simbolizează greutatea sau crucea eroismului vieții. Cînd mama fiilor lui Zevedei i-a prezentat lui Iisus pe Iacob și Ioan, ei fiind deja apostoli, și a cerut să-i pună de-a dreapta și de-a stînga Sa, în Împărăția slavei Sale, Iisus i-a întrebant: «Puteți oare să beți paharul pe care-l voi bea Eu, și să vă botezați cu botezul cu care mă voi boteza Eu?» (Matei XX, 22). Înflăcărații ucenici, au răspuns: «putem». Iar Iisus le-a zis: cu adevărat îl veți bea... Au băut ei oare cu adevărat acest pahar pe care, după cuvintele Domnului, puteau să-l bea? Fără îndoială, l-au băut, nu numai ei, ci și alți mulți ucenici ai lui Iisus. Acest «pahar» însă a fost paharul suferinței, pe care l-a băut Fiul Omului și pe care l-a îngăduit Dumnezeu-Tatăl, lui Iisus și unora dintre cei care au urmat Lui. Prin urmare, acest pahar, după cuvintele Domnului, a fost la fel — și pentru Fiul Omului-Hristos Mîntuitorul, care a venit să-i mîntuiască și pentru ei — fiii oamenilor — care se mîntuiau. «Paharul Meu îl veți bea și cu botezul Meu vă veți boteza...». A bea acest pahar comun, cu Răscumpărătorul, înseamnă a fi conștient de suferințele Sale și a lua parte împreună cu El la aceste suferințe.

În Evangheliile întîlnim încă o dată noțiunea de *pahar* ca simbol al unei grele încercări. Sfîntul Evangelist Marcu relatează, că Domnul venind în Ghetsimani, a început a se turbura și a se întrista. Și adresîndu-se ucenicilor, le-a zis: «Întristat este sufletul Meu pînă la moarte; rămîneți aici și privegheați. Și retrăgîndu-se într-o parte, a căzut la pămînt rugîndu-se, ca, dacă este cu putință, să treacă de la El ceasul acesta. Și spunea: «Avva — Părinte! Tîe toate îli sînt cu putință; fă să treacă de la Mine paharul acesta, dar nu cum voiesc Eu, ci cum voiești Tu» (Marcu XIV, 33—36).

Presimțind paharul suferinței atît în foisorul din Sion cît și în grădina Ghetsimani, Iisus se ruga să fie scutit de ea (de suferință), deoarece firea Sa omenească, în mod normal, se împotriva morții și suferinței. Această luptă lăuntrică El a îndepărtat-o, însă, cînd ucenicii au voit să-L salveze din mîinile celor care veneau să-L prindă. Cu acest prilej, Iisus le spune în mod hotărît: «Nu voi bea, oare, paharul pe care Mi l-a dat Tatăl?» (Ioan XVIII, 11). Și, în adevăr, paharul suferințelor a fost băut de Iisus, pînă la fund, în timpul Patimilor Sale pe Golgota.

Expresivitatea bogată a prediciei lui Iisus în legătură cu însemnătatea cuvântului «pahar», atît în sens literar cît și figurativ, o întîlnim și la Sfîntul Apostol Pavel. El scrie corintenilor despre «paharul binecuvîntării», din care ei se împărtășesc, iar mai departe spune: «Nu puteți să beți paharul Domnului și paharul demonilor» (I Cor. X, 21). Dacă în primul el are în vedere paharul luat în sens literar, concret, în al doilea — înțelege, desigur, nu obiectul, ci imaginea vieții.

Mîntuitorul Iisus Hristos a fost răstignit pe o cruce materială, dar în cuvîntările Sale cuvîntul «cruce» are și un înțeles simbolic, nu numai unul literar: «Dacă vrea cineva să vină după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea, și să-Mi urmeze Mie» (Matei XVI, 24); iar în altă parte spune: «Cel ce nu-și ia crucea și nu-Mi urmează Mie nu este vrednic de Mine» (Matei X, 38).

Prin urmare, și cuvîntul «pahar» și cuvîntul «cruce», în Evanghelie, au un înțeles dublu. Și chiar dacă acest înțeles este diferit (cînd ne gîndim la aspectul lui concret și figurat), în substanță el este unul.

Trupul și Singele Mîntuitorului Hristos, din care ne împărtășim în Sfînta Euharistie, sînt dătătoare de viață pentru ființa noastră. «Singe» și «viață» sînt noțiuni sinonime în limbajul biblic (Levitic XVII, 11; Deuteronom XII, 23). Așa după cum, în foișorul din Sion, Paharul Singelui lui Hristos este băut de ucenici, și prin aceasta ei intră în comuniune cu Singele Său, adică cu viața lui Hristos, tot așa și după aceea, în decursul vieții lor, ei trebuie să bea paharul vieții în Hristos, paharul suferinței Sale, fiindcă numai astfel poate fi înlăturat răul (și moartea) și numai astfel poate renaște viața. Paharul vieții lui Hristos este unul. Paharul de la Cina cea de Taină este prototipul Paharului de pe Golgota, pentru care și Apostolul spune: «De cîte ori veți mînca această pîine și veți bea acest pahar, moartea Domnului vestiți pînă cînd va veni» (I Cor. XI, 26). Iar paharul pe care trebuie să-l bea ucenicii în viață, este reprezentarea, continuarea și asemnarea Paharului lui Hristos de pe Golgota.

Paharul Singelui lui Hristos, care s-a vărsat pentru mîntuirea lumii, din care ne împărtășim la Sfînta Liturghie, reprezintă o unitate cu Hristos, o unitate nu ca o simplă amintire, ci o unitate reală, adevărată, unitate care, odată efectuală, face posibilă viața în Hristos.

Dar paharul vieții în Hristos nu poate fi limitat numai la paharul liturgic. Dacă această limitare ar fi fost posibilă, atunci nu mai era nevoie de a purta crucea, nu mai trebuia băut Paharul Domnului. Căci dacă conținutul convorbirii Mîntuitorului despre pîinea vieții din capitolul al șaselea de la Ioan, s-ar fi referit numai la Sfînta Euharistie, atunci n-ar mai fi fost nevoie nici de Golgota; atunci întreaga lucrare de mîntuire a lumii ar fi avut loc numai prin întemeierea Sfîntei Euharistii și prin continuarea și repetarea ei ulterioară pentru urmașii lui Hristos. Dar nu este așa. Învățătura Mîntuitorului Hristos, despre Pîinea vieții, nu se referă numai la paharul liturgic. Comuniunea cu Hristos numai prin paharul liturgic, fără paza poruncilor Lui, sau ducînd în același timp o viață nevrednică, nu numai că nu ajută la mîntuire, ci are drept urmare osînda celui păcătos. «Oricine va mînca pîinea aceasta sau va bea paharul Domnului cu nevrednicie, va fi vinovat față de trupul și de singele Domnului», — scrie Sfîntul Apostol Pavel creștinilor din Corint. «Să se cerceteze deci omul pe sine și așa să mînce din pîine și să bea din pahar. Căci cel ce mîncă și bea cu nevrednicie, osîndă își mîncă și bea, nesocotind trupul Domnului» (I Cor. XI, 27—29). Paharul vieții la omul credincios este unul singur. De aceea nu se poate ca în biserică să bei paharul Domnului, iar în viața de toate zilele să bei «paharul diavolului» (I Cor. X, 21).

Pentru deplinătatea vieții în Hristos, este nevoie nu numai de comuniunea liturgică cu Trupul și Singele lui Hristos, ci și de o viață activă. Această viață activă reprezintă unicul și neschimbatul drum care duce la mântuire. Căci tocmai pentru restabilirea unității voinței omenești cu voința divină a venit la noi Fiul cel Unul-Născut al lui Dumnezeu.

Viața în Hristos reprezintă o adevărată împărtășire cu Trupul și Singele Lui, fiindcă numai trăind această viață se restabilește adevăratul *Trup* al lui Hristos — Biserica lui Hristos (Efes. I, 23; Colos. I, 24). În această viață intimă cu El — care este marea taină a comuniunii cu Trupul lui Hristos — se înfăptuiește *Trupul* lui Hristos (Biserica). Iisus Hristos a rânduie pe cei aleși ai Săi «...la desăvârșirea sfinților, la locul slujirii, la zidirea trupului lui Hristos» (Efes. IV, 12). De aceea, noi sintem chemați ca prin adevărata iubire de Dumnezeu și de oameni să ne desăvârșim în Hristos: În Sfânta Euharistie — prin comuniune liturgică, în viață — prin participare activă și slujire cu credință și cu dragoste la desăvârșirea Trupului Bisericii.

Având în vedere cele spuse, vedem că Cina cea de Taină, oficiată de Mântuitorul Hristos, constituie temelul Liturghiei noastre, la care credincioșii se împărtășesc cu adevăratul Trup și cu adevăratul Sînge al Mântuitorului, și pe care o săvîrșim după porunca Domnului. «Aceasta să o faceți în amintirea Mea». În același timp, vedem că Domnul ne cheamă să-L urmăm și în viața de toate zilele. Iar această urmare a lui Hristos este anticipată, însoțită și întărită prin comuniunea liturgică. Acest fapt este exprimat în mod convingător în rugăciunile pe care creștinii ortodocși le rostesc înainte de a se apropia de sfânta taină a Trupului și Singelui Domnului: «Așa, Doamne Iisus Hristoase, Dumnezeu meu, să nu-mi fie mie spre osîndă împărtășirea precu- ratelor și de viață făcătoarelor Tale Taine, nici să ajung neputincios; ci dă-mi, pînă la suflarea mea cea mai de pe urmă, fără de osîndă să primesc pătrocica Sfințelor Tale Taine, spre împărtășirea cu Duhul Sfînt, ca merinde pentru viața de veci și spre răspuns bineprimit la înfricoșătorul Tău scaun de judecată, ca și eu, dimpreună cu toți aleșii Tăi, să fiu părtaș bunătăților Tale celor nestricăcioase, pe care le-ai gătit Doamne, celor ce Te iubesc pe Tine, întru care ești preaslăvit în veci, amin» (Rugăciunea întâi de la Sfînta Împărtășanie). «...Și să-mi fie mie cărbunele preasfîntului Tău Trup și al scumpului Tău Sînge, spre sfințire și spre luminare, spre însănătoșirea smeritului meu suflet și trup..., spre omorîrea patimilor, spre plinirea poruncilor Tale, spre adăugirea dumnezeiescului Tău har și spre dobîndirea împărăției Tale» (Rugăciunea a doua de la Sfînta Împărtășanie).

Și Cina cea de Taină și Patimile lui Hristos de pe Golgota și Dumnezeiasca Liturghie, care se oficiază după porunca Domnului, și viața noastră trăită după poruncile lui Hristos, — toate acestea reprezintă aceeași lucrare de mîntuire a lui Hristos, ca un singur corp indisolubil, ca un singur organism. În această lucrare de mîntuire, multiplă ca aspect dar unică în substanță, totul este nedespărțit unul de altul. Despărțite sînt numai momentele acelei unități ale vieții divino-umane, momentele vieții Unicului Trup al lui Hristos, care este Biserica și al cărei Cap este Hristos Însuși (Efes. IV).

«Paharul vieții», pe care Domnul l-a încredințat apostolilor Săi la Cina cea de Taină, a fost în același timp și paharul comuniunii», pentru cei care îl vor urma pe El. Unindu-se cu Domnul lor prin Taina Sfintei Euharistii, creștinii sînt uniți și între ei în cea mai strînsă *comunitate*, care este Biserica Domnului, și care le oferă această Taină. Ei sînt conștienți că Biserica din care fac parte a fost întemeiată pe jertfa lui

Hristos și răscumpărată cu Singele Său. Astfel, Sfânta Euharistică consolidează într-o singură unitate pe Însuși Hristos Mîntuitorul cu credincioșii, în legătura iubirii Sale, încît ei toți, împreună cu El, alcătuiesc o unitate deplină, un singur Trup (Biserica), al cărui Cap este Hristos Iisus.

Cuvîntul «liturghie» (Λειτουργία) înseamnă *lucrare publică*, căci liturghia se oficiază prin rugăciunea întregii Biserici. Această publicitate este remarcată foarte clar în rugăciunile liturghiei ortodoxe. Chiar în primele rugăciuni, pe care le citește preotul în timpul cîntării antifonelor, este exprimată dorința ca Domnul să păzească «deplinătatea Bisericii» Sale. Deosebit de semnificativă, în acest sens, este rugăciunea antifonului al treilea, adresată lui Dumnezeu, Cel ce ne-a dăruit nouă aceste rugăciuni «obștești și împreună glăsuite», Cel ce și la doi și la trei, care se unesc întru numele Său a făgăduit să le împlinească cererile...

În rugăciunea din timpul ieșirii mici, preotul se roagă, spunînd «ca împreună cu intrarea noastră (în altar) să fie și intrarea sfinților îngeri». În conștiința credincioșilor există convingerea că Sfînta Liturghie este o lucrare sfințitoare, săvîrșită de oameni, împreună cu sfinții îngeri.

Caracteristic e și faptul că, în Sfînta Liturghie, toate rugăciunile se fac din partea tuturor credincioșilor prezenți. Preotul slujitor nu se roagă numai de la sine sau numai pentru sine. Nicăieri nu se pronunță cuvîntul «eu»; toate rugăciunile sînt rostite de preot ca din partea întregii Biserici. De aceea, în toate aceste rugăciuni întîlnim numele «noi». O excepție de la această regulă face numai rugăciunea din timpul cîntării Herucicului, cînd preotul se roagă, ca Domnul să-i curețe sufletul și inima sa de «cugete viclene» și să-l învrednicească ca, prin puterea Sfîntului Duh, să stea înaintea sfintei mese, pentru a jertfi preacuratul Trup și Singe al Domnului, pentru el și pentru poporul ce stă înaintea. Dar îndată în rugăciunile următoare imnului herucic, preotul se roagă din nou în numele tuturor: «Doamne, Dumnezeule, Atolțitorule, Cel ce ești singur Sfînt..., primește și rugăciunea noastră a păcătoșilor... Și ne învrednicește a-Ți aduce Ție daruri și jertfe duhovnicești, pentru păcatele noastre și pentru cele din neștiință ale poporului...».

Canonul liturgic (partea esențială a Liturghiei) se începe cu chemarea spre comuniune, cu aceeași iubire și credință: «Să ne iubim unul pe altul, ca într-un gînd să mărlurisirăm pe Tatăl și pe Fiul și pe Sfîntul Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită». Aceași iubire a creștinilor, iubirea unul față de altul și pacea existență între ei, reprezintă temeiul pentru oficierea de către întreaga comunitate a Sfintei Liturghii, care este «mila păcii».

Rugăciunile de la încheierea canonului liturgic se rostesc de preot în numele tuturor celor prezenți în fața sfîntului altar. Sfîntem prezenți la cel mai important moment al Sfintei Euharistii: înălțarea și sfîntirea Darurilor, «ale Tale dintru ale Tale, Ție Ți-aducem de toate și pentru toate. Pe Tine Te laudăm, pe Tine Te binecuvîntăm, Ție îți mulțumim și ne rugăm Ție, Dumnezeului nostru». În aceste cuvinte rostite de preot (prima parte) și de toți credincioșii (partea a doua) este oglindită în modul cel mai direct esența liturghiei, ca o lucrare comună de sfîntire. În numele tuturor, sfîntitul slujitor se roagă, pentru ca Dumnezeu să trimită pe Duhul Său cel Sfînt peste credincioșii care stau de față, și peste Darurile ce sînt puse înaintea: «Duhul Tău cel Sfînt, Bunule, nu-l lua de la noi, ci ni-l înnoiește nouă, celor ce ne rugăm Ție». După ce Sfintele Daruri sînt prefăcute, prin venirea Sfîntului Duh, urmează prima rugăciune, care caracterizează esența întregii liturghii: «Iar pe noi, pe toți, care ne împărtășim din aceeași Pline și din același Potir, unește-ne unul cu altul, prin împărtășirea ace-

luiși Duh Sfânt». După ce face pomenirea tuturor celor ce stau în jurul Sfântului Jertfelnic, preotul se roagă în numele întregii comunități, zicînd: «Și ne dă nouă, cu o gură și o inimă, a slăvi și a cînta preacinstiul și de mare cuviință numele Tău, — al Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh...».

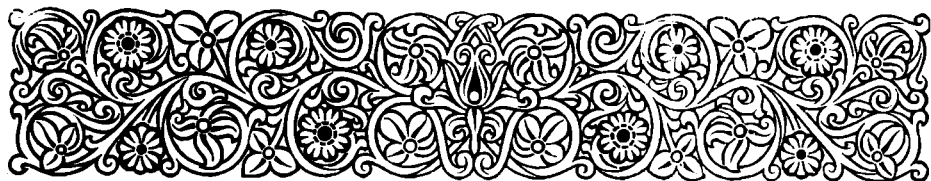
Toți membrii Bisericii pămîntești se sfințesc prin această Taină, pentru ca fiind curați să poată intra în legătură cu Biserica sfinților, cu Biserica cerească. «Așa, Doamne, Dumnezeu nostru — se roagă preotul liturghisitor — pe nici unul dintre noi să nu-l faci vinovat de aceste ale Tale înfricoșătoare și cerești Taine...; ci ne dă nouă pînă la suflarea noastră cea mai de pe urmă să primim cu vrednicie pîrticica Sfîntelor Tale Taine, ca merinde pe calea vieții veșnice și spre răspuns bine primit la înfricoșătorul scaun de judecată al Hristosului Tău. Ca și noi, împreună cu toți sfinții care din veac au bineplăcut Ție, să ne facem pârtași veșnicilor Tale bunătăți, pe care le-ai gătit celor ce Te iubesc pe Tine, Doamne».

Invocînd «unirea credinței și împărtășirea Sfîntului Duh», în același timp, apropiindu-ne de sfîntul potir, toți, cu o gură și cu o inimă, sîntem chemați a ne ruga Unicului Părinte: «Tatăl nostru»! Iar cînd sosește însuși momentul împărtășirii, toți — și sfinții slujitori și credincioșii mireni — se unesc cu Hristos și între ei, «din aceeași Pîine și din același Pahar».

Consumînd Sfintele Daruri și fiind în cea mai strînsă comuniune organică cu Hristos, toți cei care s-au împărtășit sînt uniți și unul cu altul, în aceeași strînsă și organică comuniune, — toți alcătuiind o singură unitate duhovnicească și, prin aceasta, un singur Trup al lui Iisus Hristos. În felul acesta se ajunge la scopul pentru care s-au și rugat toți după prefacerea Sfîntelor Taine, anume, ca toți «împărtășindu-se din aceeași Pîine și din același Pahar» să fie uniți unul cu altul, «prin împărtășirea ace-luiși Duh Sfînt», trăind în armonie și colaborare cu toată lumea.

Împărtășindu-ne cu Sfintele Taine și luînd *paharul vieții* trăită în Hristos, noi devenim în cea mai strînsă unire cu El și unul cu altul, integrîndu-ne în Biserica cea una și sfîntă, care este Trupul duhovnicesc al lui Iisus Hristos, împlinirea celui ce plinește toate întru toți» (Efes. I, 23).

Arhim. Prof. CHESARIE GHEORGHEȘCU

RAPORTURILE ÎNTRE PATRIARHIA DE CONSTANTINOPOL ȘI PATRIARHATELE APOSTOLICE ORIENTALE ÎN SECOLELE IX—XI

Perioada de care ne ocupăm corespunde aproape cu exactitate timpului când coroana bazileilor bizantini era purtată de dinastia macedoneană, socotită a fi una din cele mai vrednice care au tronat la Constantinopol. Este o epocă plină de strălucire pentru imperiu, dar, din nefericire, nu și pentru biserică. Patriarhi modești și cu faimă au fost în această epocă și poate că cei din urmă era mai bine să fi rămas mai puțin celebri.

Neînțelegerile și ambițiile între căpeteniile bisericești de la Constantinopol și Roma sînt frecvente, se vor ascuți sub patriarhul Fotie și papa Nicolae I, ajungînd la culme sub urmașii lor, Mihail Cerularie și papa Leon IX, anul 1054 rămînînd să amintească nefericita ruptură între Răsăritul și Apusul creștin. Neînțelegerile de acum sînt o continuare a celor începute cu multe secole înainte între marile citadele și căpetenii creștine. Cît timp Roma, Alexandria și Antiohia, mîndre de originea lor apostolică, se bucurau singure de prestigiu și autoritate, totul a mers bine, chiar înălțarea Ierusalimului la rang patriarhal în 451 n-a supărat pe nimeni, însă nu s-a întîmplat așa cu Constantinopolul care, devenit capitală imperială, se impune și pe tărîm bisericesc. Sinoadele II, IV și VI ecumenice îi pecetluiesc prestigiul și autoritatea spre nemulțumirea fățișă nu numai a Romei, iar denumiri ca ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης sau οἰκουμενικὸς πατριάρχης supără și mai mult. Dacă Roma a fost cea mai nemulțumită, nu trebuie să uităm că și ceilalți patriarhi răsăriteni erau, iar cînd, în secolul al VII-lea, toți aceștia trei de la Alexandria, Antiohia și Ierusalim cad sub stăpînirea arabă, scaunul patriarhal din Constantinopol și mai mult își mărește prestigiul și autoritatea în orientul creștin, soarta făcîndu-i astfel jocul definitiv cînd cei trei se văd dintr-o dată sub stăpînire necreștină¹.

De acum situația patriarhatelor apostolice orientale e cît se poate de tristă. Dezmembrarea alexandrinilor și antiohienilor în melkiți și monofiziți, precum și lupta între aceste două tabere, îi slăbește, iar, în 638, monofiziții, constituiți în Biserica coptă, chiar dacă n-au dat mîna de ajutor arabilor cuceritori, le acceptă cu ușurință dominația, dobîndind astfel favoarea arabă, pe cînd ortodocșii suferă crunte persecuții pentru

1. Steven Runciman, *La civilisation byzantine (330—1453)*, Paris, 1934, p. 114.

fidelitatea arătată Bizanțului; nu mai au voie să se organizeze și, abia către jumătatea secolului următor, ierarhia melkită reușește a se reconstitui în cele trei patriarhate, nu fără dificultăți și cu mult sprijin venit de la Constantinopol². Oricum, ei depindeau foarte mult de voința califilor și sultanilor care trebuia să-i numească în funcție. Vitregia soartei face ca mulți din acești patriarhi să nu stea la reședința lor, ci în Constantinopol, conducând de aici, parțial sau total, și-i explicabil ca rezidând aici influența și autoritatea patriarhului capitalei imperiului să fie mare peste ceilalți, de multe ori el fiind cel care-și desemna. Cum relațiile între bizantini și musulmani nu erau totdeauna rele, se explică și mai mult influența acestora asupra instalării patriarhilor³.

Este de la sine înțeles că în noua situație creată nu mai poate fi vorba de neînțelegeri între scaunele răsăritene. Ierusalimul, de altfel, totdeauna a fost neutru și s-a aflat în bune relații atât cu Constantinopolul cât și cu Roma, lăsând ca ambițiile să se dispute între celelalte, ciocnirile frecvente fiind între patriarhul capitalei și cel al Alexandriei. Acum, de voie ori de nevoie, trebuia să se lase scaunului constantinopolitan inițiativa și hotărîrea, el fiind și cel care putea acționa și ajuta. În asemenea condiții nu-i de mirare să întâlnim în perioada ce avem în atenție lucruri care, cu secole în urmă, ar fi fost poate cu neputință să se întîmple, pentru că chiar dacă erau toți patru patriarhii în același imperiu și împărțatul dispunea peste tot, iar patriarhul capitalei era mai aproape de el, ceilalți totuși se puteau bucura în voie de autonomie, fiind stăpîni pe acțiunile lor și mai puțin dispuși a se supune dorinței sau dispoziției venite de la centru.

Incepem cu Fotie, spiritul cel mai remarcabil, politicianul cel mai strălucit și diplomatul cel mai fin care a deținut vreodată demnitatea patriarhală⁴ în Roma cea nouă și sfinșim cu Mihail Cerularie, nu așa de prestigios, dar tot om de factură superioară și mult mai ambițios. Sînt asemănări între ei și, într-adevăr, unul pune început de epocă și celălalt îi face sfinșitul. Despre ei s-a scris foarte mult și sînt prezențați foarte diferit, învățații răsăriteni și apuseni străduindu-se din răspuțeri a se întreci cu elogiile în favoarea părții în care se găsesc și a lavi pătimaș în tabăra cealaltă, uitînd că trebuie să privească imparțial, să facă lumină asupra adevărului și nu să dezbine și mai mult spiritele. Urmărind legăturile între patriarhia de la Constantinopol și celelalte trei orientale în această perioadă, vom vedea și în ce raporturi au fost.

Frămîntările ivite odată cu urcarea lui Fotie pe scaunul patriarhal, în locul lui Ignatie⁵, la 25 decembrie 858, pînă la terminarea disputei

2. Louis Bréhier, *Le monde byzantin*, vol. II. *Les institutions de l'Empire byzantin*, Paris, 1949, p. 458; R. Janin, *Les Eglises orientales et les rites orientaux*, Paris, 1927, p. 194; Idem, *Les Eglises séparées d'Orient*, 1930, p. 64: «Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques», vol. II, Paris, 1914, col. 353—354.

3. R. Janin, *Les églises séparées d'Orient*, 1930, p. 58; Hans Georg Beck, *Kirche und theologische Literatur in bizantinischen Reich*, München, 1959, p. 93—98.

4. George Ostrogorsky, *Histoire de l'Etat byzantin*, Paris, 1956, p. 252.

5. Din mîlțimea celor ce s-au pronunțat asupra lui Fotie, ni se pare mai potrivită prezentarea ce l-o face Iorga, în a sa *Histoire de la vie byzantine*, vol. II, Bucarest, 1934, p. 107—116, deși nu se oprește pe larg asupra lui.

între ignatieni și fotieni, fiind mereu scoase în evidență și prea cunoscute, nu ne vom opri decât asupra câtorva momente ce vin în legătură cu subiectul nostru. Regula ca noul patriarh să comunice papei și celorlalți în scris alegerea sa și să afirme comuniunea prin trimiterea unei mărturisiri de credință redactată în sinodul ce l-a ales, urmînd ca recunoașterea din partea acestora să se facă prin răspuns și înscrierea în diptice⁶, e respectată și de Fotie care, în primăvara anului 860, își anunță intronizarea, scriind patriarhilor de Alexandria și Ierusalim, precum și singelului care conducea scaunul Antiohiei. El mulțumește lui Dumnezeu care, pe lângă celelalte binefaceri, i-a adăugat onoarea sacerdoțiului de a cărui sublimitate e conștient și spune că n-a acceptat decât constrîns de împărat, de toți preoții și episcopii. Mărturisirea de credință este identică cu cea trimisă papei Nicolae I și finalul scrisorii e asemănător cu cel din scrisoarea către papă⁷. Menționarea constrîngerii de a primi patriarhatul era necesară poate și pentru a mai liniști îndeosebi scaunele Alexandriei și Antiohiei care se pare că s-au scandalizat auzind de ridicarea lui din simplu laic⁸. Nu este menționat numele titularului Antiohiei pentru că acolo doi pretendenți își disputau scaunul și Fotie, în starea dificilă ce se găsea, n-avea nici un motiv să prefere pe unul celuilalt și tactul îl face să se comporte ca și cînd era vacanță patriarhală⁹. Cei doi erau: Nicolae, mitropolit de Damasc și Eustatie¹⁰, Biserica antiohiană fiind împărțită în două tabere. Se pare că patriarhii orientali nu prea s-au grăbit cu răspunsul, iar la sinodul fotian din 861 nu-i nici un reprezentant al lor¹¹, însă răspunsul Antiohiei întîrziind și mai mult, Fotie găsește potrivit a se adresa din nou Antiohiei, de data asta lui Toma, mitropolit de Tyr, scrisoarea fiind înmînată printr-un demnitar imperial și întrebă pe acesta dacă scaunul antiohian îl recunoaște patriarh. Cum Toma îi răspunde negativ, și Nicolae patriarhul precedent desigur că în aceeași direcție se orienta, Eustatie caută să folosească și recunoaște alegerea lui Fotie, exprimîndu-și pe lângă afecțiune și dorința de a-l vedea pe patriarhul Constantinopolului, așa încît nu-i greu de înțeles de ce Fotie răspunzînd lui

6. Louis Bréhier, *op. cit.*, p. 455.

7. V. Grumel, *Les registres des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. 1, fasc. II, 1936, p. 78.

8. «Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques», vol. II, Paris, 1914, col. 355.

9. V. Grumel, *op. cit.*, p. 77.

10. După moartea patriarhului Antiohiei, Iov, în 844—845, s-au format două partide pentru alegerea succesorului. Una susținea pe Nicolae, mitropolitul Damascului, și alta pe Eustatie, omul mitropolitului Vasile de Tyr, care spera obținerea scaunului bazat și pe sprijinul emirului de Antiohia. Amîndoi socotindu-se patriarhi, mai ales că emirul Siriei, Abu Sa'îd, primise bani de la amîndoi, lupta între cei doi și dezbinarea bisericească era greu de înlăturat. Vezi «Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques», vol. III, Paris, 1924, col. 600.

11. *Ibidem*, col. 600. Sinodul din Constantinopol (861), convocat pentru a pune capăt certel între ignatieni și fotieni, recunoaște pe Fotie ca patriarh legitim, hotărîre subscrisă și de legații papali. Însă papa Nicolae I, sub influența ignatienilor, refuză a recunoaște hotărîrea sinodului la care înșiși legații săi își dădură asentimentul. În 863 un sinod roman declară necanonică alegerea lui Fotie, îl comunică și hotărîrște restabilite pe Ignatie. Însă autoritățile bizantine au ignorat această hotărîre a sinodului papei Nicolae I. Vezi: *Nouvelle histoire de l'Eglise*, vol. II, *Le Moyen Age*, par M. D. Knowles et D. Obolensky, Paris, 1968, p. 123.

Eustatie patriarhul Antiohiei — Εὐσταθίῳ πατριάρχῃ Ἀντιοχείας — nu numai că-l asigură de reciprocitatea sentimentelor, dar îl și invită la Constantinopol pentru că dragostea face să treci ușor peste marile distanțe și ușurează călătoriile lungi și anevoioase¹². Diplomație de amîndouă părțile, atît Fotie cît și Eustatie avînd dificultăți cu recunoașterea, așa că recunoscîndu-se și aliindu-se, nu fac altceva decît să se sprijine reciproc, să-și întărească poziția ce aveau.

Ivîndu-se conflictul între Constantinopol și Roma, pe motivul amestecului latinilor în Biserica bulgară¹³, Fotie nu mai poate trece cu vederea, așa cum făcuse auzindu-se condamnat în 863, și ia o energică atitudine, necesară pentru apărarea intereselor patriarhiei sale, dar și ca să răsplătească papei Nicolae I pentru ceea ce-i făcuse. Și aici acționează cu diplomație, căutînd să-și atragă celelalte patriarhate pentru ca să nu apară singur, ci pentru salvarea aparențelor să fie pus la adăpost de o hotărîre luată de un sinod întărit cu autoritatea a patru patriarhate. Trimite, astfel, patriarhilor orientali vestita enciclică, din primăvara anului 867, în care nu se lasă mai prejos decît papa în *Responsa ad consulta Bulgarorum* (noiembrie 866) și-i atacă pe latini cu toată duritatea¹⁴, insistînd asupra purtării acestora în Bulgaria, ofensarea credinței răsăritenilor și inovațiilor latine. Și încheie Fotie rugînd pe cei trei patriarhi să se arate «binevoitori și tovarăși de luptă» și să trimită reprezentanți la sinodul ce urmează a se ține la Constantinopol, avînd aceștia încredințată autoritatea scaunului apostolic, putînd astfel «să fie puternici în cuvînt și neîmpiedicați de la faptă, pentru a decide privitor la aceste chestiuni și la altele asemenea lor».

Auzind că sinoadele ecumenice sînt numărate numai pînă la al șaselea de unele biserici din acele patriarhate și nu știu de al șaptelea, deși respectă hotărîrile lui, roagă patriarhii «să se aducă la cunoștință și acest mare și sfînt și ecumenic sinod împreună cu cele șase de mai înainte, căci a nu face astfel însemnează mai întîi a nedreptăți Biserica lui Hristos»¹⁵. În vara anului 867 s-a ținut sinodul convocat de Fotie

12. «Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques», vol. III, col. 800.

13. Pentru amănunte în legătură cu amestecul latinilor în Bulgaria, recent creștinată de Bizanț, vezi: A. A. Vasiliev, *Histoire de l'Empire byzantin*, vol. I, Paris, 1932, p. 372—373; T. M. Popescu, *Enciclica lui Fotie către patriarhii orientali (867)*, în «Studii Teologice», I (1930), nr. 2, p. 56—57.

14. Spre exemplu, găsim în enciclica amintită: «Dar, o, ce voință și faptă perversă, amăgitoare și atee!... Căci încă, nu trecuse doi ani, de cînd neamul acela (al bulgarilor n. n). cîntea religia cea dreaptă a creștinilor, căci bărbați nelegiuți și respingători (...), bărbați ieșiți din întuneric (căci erau făpturi din părțile apusene)... venind asupra poporului de curînd format întru dreapta credință, ca un trăsnet sau cutremur sau potop de grindină, sau mai degrabă, propriu vorbind, ca un mistreț sărînd în via Domnului cea iubită și de curînd sădită, distrugînd-o și cu picioarele și cu dinții, adică cu purtările lor urite și cu stricarea dogmelor — la așa îndrăzneală au ajuns! — au devastat-o. Căci i-au înșelat cu intrigi pentru a-i strica și a-i smulge de la dogmele cele drepte și curate și de la credința cea neprihănită a creștinilor». Vezi: T. M. Popescu, *op. cit.*, p. 61.

15. *Ibidem*, p. 71—76.

în scopul amintit și condamnarea papei este întărită și cu semnăturile delegaților patriarhatelor orientale¹⁶, trimițându-se acestor patriarhate și copii ale actelor sinodului¹⁷.

Triumful lui Fotie e de scurtă durată, deoarece, în septembrie același an, tronul fiind luat de Vasile I Macedoneanul (867—886), acesta, spre a împăca spiritele și a-și consolida puterea, îl înlătură, readucînd pe Ignatie. Bineînțeles că și acesta trebuie să se revanșeze tot printr-un sinod și mai bine pregătind condamnarea celui de curînd disgrățiat. Atît Ignatie¹⁸, redevenit patriarh, cît și împăratul Vasile I¹⁹ grăbesc ținerea sinodului, amîndoi scriînd patriarhilor orientali în acest scop²⁰, dar, nu trebuie să vedem numai simplă revanșă ignatiană, ci interese multiple, și nu toate de ordin bisericesc, duc la acest curs al faptelor. Sinodul dură între 5 octombrie 869—28 februarie 870, la el luînd parte singurul Iosif pentru Alexandria, mitropolitul Toma de Tyr pentru Antiohia și singurul Ilie pentru Ierusalim²¹, nefiînd motiv de mirare că așa cum, în 867, legații orientali au votat alături de Fotie, acum, chiar de sînt alte persoane, votează condamnarea lui Fotie și de reținut ar fi că actele sinodului, ce și-a zis al VIII-lea ecumenic, sînt investite cu semnătura împăratului, după care urmează a legaților papali, a patriarhului Ignatie, a reprezentanților Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului.

16. Prezența reprezentanților patriarhatelor orientale la acest sinod și docilitatea lor arată nu atît perfectă armonie cu Fotie, pe care-l recunoscuseră probabil mai mult spre a se asigura de bunăvoința și a autorităților bizantine, decît din convingerea legitimității sale pe scaunul patriarhal, ci docilitatea impusă de situația lor vitregă. La Antiohia murise patriarhul Nicolae, poate nu prea de mult, respingînd «comuniunea intrusului». Fotie și înainte de moarte, iar Toma de Tyr rămînînd «locum tenens» continuă aceeași atitudine. Vezi «Dictionnaire de Théologie Catholique», vol. III, partea 2, col. 1407. Asta înseamnă că delegatul antiohian la sinodul din 867, trebuie să fi fost din partida adversă, deși izvoarele nu dau lămuriri. Surse catolice spun că aceștia au fost falși legați patriarhali, fiind trei călugări aleși de însuși Fotie. Vezi: «Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques», vol. II, col. 355 și vol. III, col. 600, dar din motive obiective nu trebuie să ne grăbim cu primirea întru totul a acestor susțineri. Rămîne ca cercetările viitoare să lămurească ce s-a ales cu patriarhul Eustatie, recunoscut de Fotie, pentru că delegatul trebuie să fie al partidei sale.

17. «Dictionnaire de Théologie Catholique», vol. XII, partea 2, col. 1572.

18. În decembrie 867, Ignatie scrie lui Teodosie al Ierusalimului să trimită un reprezentant la sinodul poruncit de împărat. Desigur că a scris și celorlalte patriarhate. Vezi: V. Grumel, *op. cit.*, p. 96—97. Se înțelege că la Antiohia nu se putea adresa decît partidei adverse lui Fotie.

19. Împăratul Vasile I Macedoneanul (867—886) intervine la emirul Siriei și obține de la acesta dreptul ca patriarhii să-și trimită delegați la Constantinopol pentru reglementarea afacerilor religioase. Vezi: Louis Bréhler, *op. cit.*, p. 457.

20. Patriarhul și împăratul au scris și papei. Vezi: A. A. Vasiliev, *op. cit.*, vol. I, p. 437. Că împăratul a scris și patriarhilor o dovedește scrisoarea de răspuns a patriarhului Mihail I al Alexandriei. Vezi: «Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques», vol. II, col. 355.

21. Alexandria este reprezentată la sinod abia de la sesiunea a noua, 9 februarie 870. Toma, locum tenens al Antiohiei, este autorizat de emirul Siriei să meargă la Constantinopol, dar sub pretextul negocierii înapoiării prizonierilor musulmani și cum el nu se exprima bine în grecește, declarația sa la sinod e citită de preotul Ilie, reprezentantul Ierusalimului. Toma de Tyr se afla în capitală mai de mult, desigur pentru îndeplinirea misiunii primite de la Ahmad ben Tolon, emirul Siriei, ce urmărea ciștigarea bunăvoinței bizantine în scopul său de independență. Mitropolitul se arată grăbit a se întoarce în Siria unde ia parte la alegerea patriarhului Ștefan IV (870) care moare chiar în ziua hirotoniei și a ales alt patriarh la Antiohia, Teodosie I (870—890). Vezi: «Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques», vol. III, col. 600—601.

Biserica bulgarilor, văzându-și spulberate iluziile cu apropierea de latini, trimite o delegație, care ajunge la trei zile după încheierea sinodului, pentru a lămurii dependența ei — de Roma sau de Bizanț — și prin arbitrajul apocrisiarilor celor trei patriarhate orientale, se rezolvă problema în favoarea Bizanțului ²².

În aceste relații prietenești continuă să se afle patriarhia capitalei cu celelalte răsăritene și nimic nu pare să fi intervenit nou, pînă cînd, în anul 877, murind patriarhul Ignatie, revenirea lui Fotie e binevenită și pentru interesele timpului, iar repetarea trecutului se impune și de data asta.

Am văzut care au fost relațiile între el și colegii orientali în prima păstorire, dar și atitudinea acestora cînd l-au văzut căzut. Revenit, el, deși, se vedea pe scaun, vrea să întărească izbînda prin forme legale și iar este nevoit să fie diplomat ca și prima dată. Nu se arată supărat pe patriarhi, ci le scrie anunțîndu-le revenirea, un preot alexandrin, Cosma, fiind curierul său. Trecuse timpul, se uitaseră multe, alții erau și patriarhii, altele erau interesele și nevoile fiecăruia. Rîndul trecut avusesse de lucru cu Antiohia, dar acum se pare că se liniștiseră lucrurile și acolo, patriarhul Teodosie neavînd nimic de obiectat la scrisoarea primită, iar Mihail II al Alexandriei cum să mai zică ceva cînd se vede dăruit cu veșminte sacerdotale și de la Ierusalim se grăbesc a veni felicitările patriarhului Teodosie ²³. Lucrurile sînd bine nu-i rămîne lui Fotie decît să facă și invitațiile participării la sinodul ce a avut loc în 879—880, neuitînd să trimită lui Ilie al Ierusalimului, succesorul lui Teodosie, pe lîngă scrisoare și ajutoare pentru biserica Învierii, iar pe Teodosie al Antiohiei îl roagă să vină personal și numai dacă nu poate să trimită reprezentanți ²⁴. Toți sînt acum de partea lui Fotie. Patriarhul Alexandriei trimite pe un Cosma ca reprezentant, iar printr-o scrisoare ce dezaprobă cele petrecute la sinodul din 869—870, cere și sprijin bănesc ²⁵. Antiohia trimite pe episcopul Vasile de Martiropolis, iar Toma de Tyr, intransigentul de altădată, trimite o scrisoare de căință ²⁶ și de la Ierusalim vine singelul Ilie. În fine, patriarhul Fotie se vede biruitor după ani de luptă și pătimiri, pentru că sinodul întărit cu semnăturile trimișilor papali și orientali, anulînd hotărîrile celui ce-l condamnase, îi dă legitimitatea de care avea nevoie, chiar dacă tot în exil i se va rezerva sffîrșitul.

Fotie, nevoit în 886 să părăsească definitiv scaunul patriarhal, poate și pentru curmarea disputei între ignatieni și fotieni, dar și din

22. Vezi : Georges Ostrogorsky, *op. cit.*, p. 262.

23. V. Grumel, *op. cit.*, p. 101. Nu se știe dacă a scris Fotie și la Ierusalim, pentru că nu s-a păstrat vreo urmă, dar din felicitarea venită putem afirma că a existat acea scrisoare fotiană.

24. *Ibidem*, p. 105.

25. Patriarhul Mihail II al Alexandriei în scrisorile trimise prin Cosma, spune că predecesorul său, Mihail I, fusese de partea lui Fotie și a dezavuat neltirile delegatului său Iosif în 870. Vezi : «Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques», vol. III, col. 355.

26. Antiohia pentru a se uita atitudinea ei trecută caută să întindă nota de curtoazie pe lîngă Fotie, recunoscîndu-l egal cu papa, iar Toma de Tyr adaogă căința sa. Vezi : *Ibidem*, col. 601. Desigur, biruise partida cu Nicolae, iar cealaltă dispăruse probabil odată cu moartea lui Eustatie.

voința lui Leon VI (886—912), nu mai asistăm la frământări deosebite, doar cearta dintre cele două partide mai continuă cîțiva ani și după moartea lui Fotie, dovadă că nu numai cei doi patriarhi erau motivul principal al disputei, iar sub patriarhii Ștefan I (886—893) și Antonie II Cauleas (893—901), din cauza conflictelor bizantino-arabe nu mai găsim nimic în ceea ce ne interesează. Patriarhul Nicolae Misticos (901—907 și 912—925) se arată intransigent cu tetragamia împăratului Leon VI, iar patriarhii orientali, consultați de oamenii împăratului bineînțeles, arătîndu-se înțelegători și încuviinșînd a patra căsătorie după cît se pare²⁷, au contribuit prin această atitudine la căderea patriarhului și la sinodul convocat după aceea, la Constantinopol, reprezentanții patriarhilor orientali alături de legații papali, aprobă depunerea patriarhului Nicolae și căsătoria lui Leon VI, permițîndu-i reintrarea în biserică ca penitent²⁸. Totodată, legații orientali și-au dat avizul pentru urcarea lui Eutimie pe scaunul Constantinopolului și acesta n-are decît să ratifice hotărîrea deja luată de sinodali²⁹, însă nu mai știm dacă la revenirea sa, condamnatul de acum le-a plătit și lor pentru atitudinea din 907³⁰.

Murind Nicolae în 925, îi urmează Ștefan II (925—928) și Trifon (928—931), iar pe Teofilact (933—956), înafară de grija pentru cai și vînătoare, l-a mai preocupat și faptul că în patriarhatele orientale din timpul dinastiei arabe a omeiazilor (661—750) se suspendase obiceiul pomenirii patriarhului de Constantinopol la slujbe, motiv pentru care în 937—938 trimite scrisori sinodale lui Eutihie al Alexandriei, Teodosie II al Antiohiei și Cristodul al Ierusalimului cerîndu-le să fie pomenit în rugăciunile și liturghiile lor. Spre satisfacția lui aceștia consimțiră³¹.

Odată cu victoriile obținute de Nicefor Focas și cu redobîndirea de către bizantini a unor teritorii ce trec sub jurisdicția Constantinopolului și din punct de vedere bisericesc se produce o schimbare. La 28 octombrie 869 aceste biruințe sînt încununete cu luarea Antiohiei, teritoriile cucerite mai înainte revin patriarhului antiohian și pentru mai bine de un secol melkiții vor recîștiga oarecare vitalitate, dar și preponderența patriarhului de Constantinopol asupra creștinătății orientale e mare. Cu lipsă de tact, împărați și patriarhi persecutau pe iaco-

27. A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 440.

28. *The Cambridge Medieval History*, vol. IV, *The Byzantine Empire*, edited by J. M. Hussey, Cambridge, 1966, p. 131—132.

29. M. Jugie, *La vie et les Oeuvres d'Euthyme, patriarche de Constantinople*, in «Echos d'Orient», 1913, p. 394—395. Acest sinod e un triumf pentru Roma și de aceea izvoarele apusene ar fi tentate să-l laude mult pe Eutimie și să arate că delegații orientali și-au unit *leurs instances* cu ale împăratului și mitropolișilor, pentru a-l determina să accepte scaunul. Nu credem să fi stăruit el prea mult, destul e că erau de partea mai marelui zilei.

30. Revenit în 912, patriarhul Nicolae reuni în sinod pe mitropoliții credincioși lui și excomunică pe Eutimie și toți ce acceptară comuniunea cu el, îl consacraseră, slujiseră cu el sau fuseseră hirotoniți de el. Papa e șters din diptice pentru aprobarea celei de-a patra căsătorii, cf. *Ibidem*, p. 463. Ar însemna ca să fi avut aceeași atitudine și față de patriarhii orientali, n-avem însă vreo mărturie.

31. V. Grumel, *op. cit.*, p. 222—223; «Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques», vol. III, col. 602.

biți silindu-i la recunoașterea Calcedonului³², deși trebuie înțeleasă necesitatea unității religioase care întărea pe cea politică. Majoritatea patriarhilor vor fi de acum nu dintre băștinași, ci greci și uneori din clericii de la Sfânta Sofia, de cele mai multe ori impuși de împărat fără a întreba pe antiohieni, ci doar examinați de sinodul constantinopolitan, iar dacă nu erau impuși de împărat mereu, aveau totdeauna aprobarea lui³³.

La cucerirea Antiohiei de bizantini, scaunul patriarhal fiind vacant și împăratul Nicefor Focas avînd nevoie de un om de încredere care să-l secondeze în politica sa, se opri asupra episcopului Eustrate de Flavias, dar asasinarea împăratului, la 10—11 decembrie același an, face ca noul patriarh să se bucure foarte puțin de titlul său, deoarece neavînd timp să fie încă intronizat, cu ușurință a fost îndepărtat, așa încît a fost nevoit să-și reia cu smerenie și regret scaunul episcopal³⁴.

Urmînd Ioan Tzimiskes (969—976) pe tronul imperial, una din primele griji ale sale este să-și pună un patriarh de încredere la Antiohia și oprindu-se la călugărul Teodor de Colonea, aflat atunci în Constantinopol, îl prezintă el însuși patriarhului Poliect, căruia nu-i rămîne decît, ca împreună cu ierarhii adunați în capitală, să facă examinarea sinodală a aptitudinilor călugărului Teodor, candidat la scaunul Antiohiei. Este de la sine înțeles că examenul nu putea fi trecut decît bine și la 23 ianuarie 970 e hirotonit la Constantinopol de Poliect contrar obiceiului. În aceeași vreme, împăratul Tzimiskes, printr-un chrysobul, restabilește dreptul patriarhal asupra tuturor bisericilor și mînaștirilor din Antiohia și împrejurimi, conform canoanelor bisericești și legilor civile, drept ce nu se putuse exercita sub musulmani. Împăratul mai fixează o mînaștere a capitalei drept reședință a patriarhilor antiohieni cînd vin aici, iar patriarhul Poliect va adăuga acestor privilegii și permisiunea ca patriarhii Antiohiei să săvîrșească Sfînta Liturghie și hirotonii, precum și dreptul la «anaphora» în toate metocurile ce posedă în capitală, nemairămînînd, așadar, lui Teodor decît să-și scrie pe sigiliu rezonanta titulatură de «patriarh al cetății lui Dumnezeu, Marea Antiohie și a toată Anatolia»³⁵.

Urcînd pe tron Vasile II Bulgaroctonul (976—1025), de la început are de luptat cu rebelul Bardas Scleros și poate ca nu cumva patriarhul Teodor să treacă de partea rebelului, îl trimite în grabă la Constanti-

32. Louis Bréhier, *op. cit.*, p. 457.

33. *Ibidem*, p. 457 : «Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques», vol. III, col. 604 ; H. G. Beck, *op. cit.*, p. 96.

34. V. Grumel, *Le patriarchat et les patriarches d'Antioche sous la seconde domination byzantine (869—1084)*, în «Echos d'Orient», XXXVII (1934), nr. 174, p. 131—133.

35. *Ibidem*, p. 134 ; «Dictionnaire de Théologie Catholique», vol. III, partea 2, col. 1408 ; G. Schlumberger, *L'Épopée byzantine à la fin du dixième siècle*, Paris, 1925, p. 25—27 ; *Histoire de l'église depuis les origines jusqu'à nos jours*. Publiée sous la direction de Augustin Fliche-Victor Martin, Paris, vol. VII, p. 131—132 ; V. Grumel, *Les registres...* p. 227.

nopol. Acesta, deși bolnav, pornește la drum, însă epuizat, trebui să debarce la Tars unde își dă sfârșitul la 28 mai 976³⁶. Antiohienii nu putură fi mulțumiți când străinul Teodor le-a fost impus patriarh, ba a fost și hirotonit la Constantinopol împotriva oricărui drept și obicei, afară doar de dreptul celui mai tare. Ei nu-și puteau da seama și înțelege că ceea ce era pentru ei uzurpare și nesocotire, tocmai aceea pentru interesele imperiului era o nevoie, întrucât împăratul avea nevoie de un om de încredere acolo și patriarhul trebuia să fie primul în care să se încreadă. Acum spre a nu se mai repeta cazul, au luat-o înainte și întocmără ei înșiși o listă de candidați dintre care împăratul era rugat să aleagă; episcopul Agapius de Alep fiind trimis cu scrisoarea lor. Mesagerul, promițând să cîștige de partea împăratului pe magistrorul Ubeidallah, ce cărmuia cetatea Antiohiei, în numele rebelului Scleros, obține numirea în scaunul patriarhal și este intronizat, la 20 ianuarie 978. Trimițind și el sinodicul după obicei, se lovește de refuzul recunoașterii din partea patriarhului Ilie al Alexandriei pe motiv că împotriva canoanelor trecuse de la o eparhie la alta, fiind nevoie de o apologie a sa pentru a-și satisface pe nemulțumitul alexandrin. Cu toată credința jurată împăratului se pare că nu și-a prea ținut făgăduința, compromițându-se în revolta rebelului Bardas Focas și acuzat de a fi complotat împotriva împăratului Vasile II, după doisprezece ani de păstorire efectivă, rămîne să păstorească numai cu numele din exilul ce i-a fost rezervat la una din mînăstirile capitalei, pînă cînd, în septembrie 996, va fi nevoit să abdice, primind în schimb de la împărat mînăstirea Picridion cu veniturile ei și asigurarea că numele îi va fi menținut în diptice³⁷.

Cu Alexandria și Ierusalim, aflate sub musulmani, era mai greu să se întrețină legături, dar, totuși mai erau și cu toată situația lor grea, mai ales cei de la Alexandria, nu pierdeau ocazia să tragă unele foloase. Așa Teofil al Alexandriei, folosind neînțelegerea dintre împăratul Vasile II și patriarhul Sergius II (1001—1019) al Constantinopolului, reușește ca pe lângă titlurile de ἀρχιεπίσκοπος și πάπας să adauge încă unul onorific și sonor de κριτής της οἰκουμένης³⁸.

S-a mai zis că patriarhii Sisinius II (996—998) și Sergius II (1001—1019) ar fi trimis cîte o enciclică patriarhilor orientali împotriva Bisericii latine, așa cum făcuse Fotie, dar sînt susțineri lipsite de teme³⁹.

Și acum mai întîlnim patriarhi de sub stăpînire musulmană trimiși în misiune diplomatică la Bizanț cum se întîmplă, de exemplu, în anul

36. V. Grumel, *Le patriarcat et les patriarches d'Antioche...* p. 134.

37. *Ibidem*, p. 135—136; «Dictionnaire de Théologie Catholique», vol. III, partea 2, col. 1408.

38. H. G. Beck, *op. cit.* p. 94.

39. Vezi: V. Grumel, *L'Encyclique de Photus aux Orientaux et les patriarches de Constantinople Sisinius II et Sergius II*, în «Echos d'Orient», 38 (1935), nr. 178, p. 129—130; Idem, *Sisinius II (12 avril 996—24 août 998)*, în «Echos d'Orient», 39 (1936), nr. 181, p. 87—96; Idem, *Les regestes...* p. 238—242.

999, cu patriarhul Ierusalimului, venit din partea califului fatimid, să ceară pace și Vasile II îi acordă un armistițiu pe zece ani⁴⁰, contribuind desigur patriarhul la un tratament mai omenos al creștinilor prin această reușită, dar se pare că nu pentru mult, deoarece califul El Hakem (1008—1010) a dezlănțuit o îngrozitoare persecuție anticreștină⁴¹, desigur la expirarea armistițiului din 999 dacă și acesta va fi fost respectat întru totul.

Biserica Antiohiei continua să trăiască în dependență de Constantinopol, adică de voința imperială, că și patriarhul de aici nu era decît tot exponentul împăratului în relațiile cu Antiohia. După abdicarea lui Agapius, care de bine de rău nu era chiar impus de-a dreptul de Constantinopol și nu era hirotonit aici, succesorul său Ioan III (996—1021), ridicat din hartofilax constantinopolitan și fără a fi întrebați antiohienii, găsește potrivit să răsplătească pe cei ce l-au ridicat la demnitatea patriarhală, nu numai lăsîndu-se a fi hirotonit la Constantinopol, trecînd cu vederea dreptul și datina, ci să cedeze în scris hirotonia patriarhului Antiohiei de către cel din Constantinopol⁴². Cu siguranță, nu a fost un capriciu al lui să facă asta ori vreun gînd de a vinde interesele patriarhatului, ci tot același interes politic superior a hotărît, iar el numai s-a supus și a executat, pentru că de aceea și fusese dăruit cu așa rang. Și nu trebuie să ne mire toate acestea, cînd știm că, jumătate de secol, tronul Bizanțului a fost în mîinile autoritare ale împăratului Vasile II Bulgaroctonul, care așa cum la Antiohia pune patriarh pe cine vrea și la Constantinopol face la fel și chiar în ultimele clipe ale vieții numește patriarh pe Alexis, egumenul de Studion (1025—1043), fără ca sinodul să fie consultat măcar⁴³.

Politica bizantină nu pierde din vedere celelalte două patriarhate și, pe cît poate, le ia sub ocrotire. Așa, în 1027, un tratat între împăratul Constantin VIII (1025—1028) și califul Al-Zahir prevede ca patriarhul Ierusalimului să fie numit nu numai de calif, ci și de bazileul bizantin, iar prin îngăduința ca acesta din urmă să-și trimită candidatul său pentru scaunul patriarhal de Ierusalim și autorizația de reedificare a Sfîntului Mormînt⁴⁴, legăturile se strîng și cu acest patriarhat și influența Bizanțului crește. Cu toată vitregia soartei, diplomația bizantină a reușit să strîngă legăturile pe linie religioasă, să-i ia pe urgisiți în ocrotire și să-și întindă influența.

Împăratul Roman III Arghir (1028—1034) se preocupă mult de convertirea monofiziților și, auzînd că patriarhul lor Ioan VIII Bâr Abdûn

40. *Histoire universelle*, sous la direction de R. Grousset et E. G. Léonard, vol. II, colecția «Encyclopédie de la Pléiade», 1957, p. 210.

41. Louis Bréhier, *op. cit.*, p. 457—458.

42. V. Grumel, *Le patriarcat et les patriarches d'Antioche...* p. 136 ; H. G. Beck, *op. cit.*, p. 96.

43. *Histoire universelle...* vol. II, 1957, p. 208 ; J. M. Hussey, *Church and Learning in the Byzantine Empire. 867—1185*, London, 1937, p. 141.

44. Louis Bréhier, *op. cit.*, p. 458 ; H. G. Beck, *op. cit.*, p. 96.

ce-și zicea patriarh al Antiohiei (1004—1033) hirotonea ierarhii, îi porunci să vină la Constantinopol cu șase din mitropoliții și episcopii săi. Aici se convocă, în 1029, un sinod la care patriarhul Alexis de Constantinopol și Nicolae II de Antiohia și alți ierarhi avură discuții cu patriarhul iacobit și cei șase ai săi. Se ceru acestora să recunoască cele șapte sinoade și să renunțe la monofizitism, dar fără succes, pentru care motiv împăratul exilă pe Ioan VIII Bâr Abdun și trei din ierarhii însoțitori, rămași în convingerile lor, sint aruncați în închisoare⁴⁵, ceilalți trei care s-au supus, desigur c-au fost lăsați în pace. De acum nu mai intervin lucruri noi, doar că împărații Mihail IV de Paflagonia (1034—1041) și Constantin IX Monomahul (1042—1055) obținură și de la calif autorizație de reedificare a Sfintului Mormint. Ajungând patriarh la Constantinopol ambițiosul Mihail Cerularie (1043—1059)⁴⁶, cu care și încheiem urmărirea evenimentelor, vom asista la un moment de răscruce în istoria bisericii creștine. Cel pe care-l găsim intitulându-se *Μιχαὴλ ἑλέφ θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμηνικός πατριάρχης*, va rămâne în istorie prin legarea numelui său de actul consumat la 16 iulie 1054.

În vremea lui se schimbă raporturile cu Antiohia, odată cu venirea la patriarhat a lui Petru III (1052—1056) care, deși numit de împărat, nu înțelege să fie docil ca înaintașii săi, ci protestează energic pentru rînduiala stabilită în ultima vreme și căreia a trebuit să se supună și el, înțelege să aibă bune raporturi cu Roma și nu concepe decît că Biserica e condusă de cinci patriarhi egali între ei, Hristos fiind singurul ei șef.

Antiohian fiind, el privește la prestigiul și interesele patriarhatului său numai și favorizat văzîndu-se de starea anarhică în care ajunse imperiul după Vasile II, precum și de slăbiciunea împăratului Constantin IX Monomahul, nu se sfieste a se opune patriarhului Cerularie. Trimțîndu-și odată pe diaconul Cristodul la Constantinopol, acesta se întoarce cu rangul de «kubukleisios» conferit de Cerularie, fapt ce supără pe Petru III care-și condecie diaconul, îi rupse diploma de la Cerularie și, în scris, își arată acestuia nemulțumirea, amintîndu-i că scaunul său apostolic nu-l sub cel al Constantinopolului care, în mod ilegal, și-a luat anumite drepturi sub Ioan III. Trebui Cerularie să se dea bătut, scuzîndu-se și aruncînd vina pe hartofilaxul care a întocmit diploma fără a-l întreba și după acestea incidentul se încheie prin reintegrarea diaconului Cristodul⁴⁷.

45. M. Canard, *Les sources arabes de l'histoire byzantine aux confins des Xe et XIe siècles*, în «Revue des études byzantines», XIX Mélanges Raymond Janin, Paris, 1961, p. 309—310 ; H. G. Beck, *op. cit.*, p. 57.

46. Amănunte asupra lui Cerularie, vezi : V. Grumel, *Le patriarcat Byzantin de Michel Cérulaire à la conquête latine (1043—1204)*, în «Revue des études byzantines», t. IV, 1946. Bucarest, p. 257—263 ; G. Ostrogorsky, *op. cit.*, p. 358—359.

47. V. Grumel, *Le patriarcat et les patriarches d'Antioche...* p. 140—141 ; «Dictionnaire de Théologie Catholiques», vol. XII, partea 2, col. 1809.

Imediat după consumarea schismei cu Roma, Mihail Cerularie se grăbește a lămuri cum s-au petrecut lucrurile și a convinge patriarhii orientali să treacă de partea sa, iar cum la Antiohia Petru III nu era prea comod, spre el se îndreaptă mai întâi, știind că acesta nu numai că este în buni termeni cu papa Leon IX, dar nu ar încuviința dezbinarea. Se miră că la Antiohia, Alexandria și Ierusalim, încă se consideră papa ca membru al Bisericii universale și indignat de a fi auzit că la Alexandria, Antiohia și Ierusalim era în uz azima, îl roagă să cercezeze⁴⁸. De ce nu se adresa direct, ci prin intermediar? Pentru că era mai greu de luat legătura cu ei, dar și pentru că antiohianul avea mai multă trecere și crezare, ei trei simțindu-se mai legați în interese și necazuri. S-a simțit nevoit să-i scrie lui Petru înainte și după schismă și să se arate curtenitor cu el, pentru a-l avea de partea sa, dar răspunsul acestuia nu-l poate satisface, fiind al unui om fără orbirea ambiției și luptei, ci care vede mai just problema și crede că s-ar putea remedia schisma⁴⁹. Scrisese despre menținerea papei în diptice înainte de 1054, iar când a scris lui Petru a doua oară, i-a adresat și două scrisori identice către patriarhul alexandrin și cel ierusalimitean cu rugămintea de a le face să ajungă la destinație și, nefiind sigur de atașamentul lui Petru, îi spune că un dublet, după scrisoarea către patriarhul Alexandriei, a fost trimis și patriarhului de Ierusalim ca să-l trimită el în Egipt. Scrisorile au ajuns și chiar dacă nu se cunoaște răspunsul, îl deducem din solidaritatea lor cu Constantinopolul⁵⁰. După Petru III relațiile vor reveni la ce-au fost și pînă la el sub Ioan IV (1056—1057) și Teodosie III (1057—1059), dar mai ales sub acesta din urmă pe care-l găsim credincios lui Cerularie cum dovedește lovitura de stat, din 30 august 1057, ce răstoarnă pe împăratul Mihail VI Stratiotikos (1056—1057) și aduce pe Isac I Comnenul (1057—1059) pe tron, el primind însărcinarea de la patriarhul Mihail Cerularie ca împreună cu singelul acestuia, Ștefan, să proclame pe împărat înaintea poporului⁵¹.

Cu căderea lui Cerularie din înălțimea scaunului său, când se lovește de Isac Comnenul și nu de slabul Constantin IX, încheiem și noi urmărirea evenimentelor, rămînîndu-ne a zăbovi puțin cu observații de ordin general asupra celor două secole.

Ar fi greu și fără prea mult temeii să afirmăm că raporturile între aceste patriarhate răsăritene, adică Constantinopolul pe de o parte și Alexandria, Antiohia și Ierusalim de cealaltă, sînt cele mai lăudabile

48. Louis Bréhier, *Le Schisme oriental du XIe siècle*, Paris, 1889, p. 115—117.

49. Vezi scrisoarea lui Petru în *Ibidem*, p. 236—237.

50. *Ibidem*, p. 240—241; A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 447—448.

51. *Histoire universelle*, sous la direction de R. Grousset et E. G. Léonard, vol. II, 1957, p. 215; Louis Bréhier, *Le Schisme Oriental du XIe siècle*, Paris, 1899, p. 237—239; V. Grumel, *Le patriarcat et les patriarches d'Antioche sous la seconde domination byzantine (869—1084)*, in «Echos d'Orient», 37 (1934), nr. 174, p. 142—143.

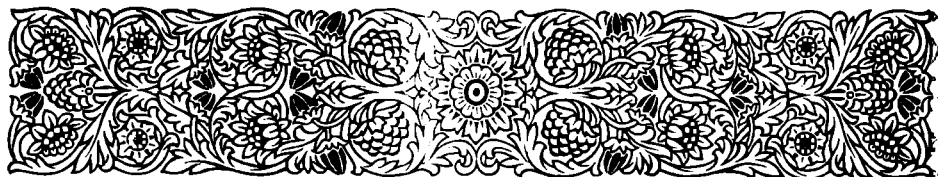
întrucît este evidentă preponderența celui dintîi față de celelalte. N-am putea spune că patriarhul capitalei imperiului tratează pe ceilalți ca pe subalterni și că ei se supun orbește, dar nici într-un caz nu se poate vorbi de o perfectă egalitate de fapt așa cum ar fi fost de drept.

Vitregia soartei face să-i găsim pe cei trei sub musulmani și atunci poziția excelentă a patriarhului de la Bizanț era un sprijin pentru ei, dar el aducea după sine și pierderea demnității, cum vedem la sinoadele constantinopolitane din acest răstimp, unde ei totdeauna sînt de partea celui mai tare și contra celui căzut, iar de se întîmplă ca cel condamnat să redevină puternic sînt alături și de el, cazul cu Fotie fiind destul de grăitor. Ei aveau nevoie de ajutorul Bizanțului unde puterea politică și bisericească sînt strîns unite, rareori un patriarh putînd să-și arate independența față de împărat, iar cînd erau ascultători patriarhului de aici, nu făceau decît să se supună voinței imperiale al cărei exponent era acesta. Astfel, patriarhul salva numai aparențele, pentru că, în fond, cum adesea avem mărturii, statul domina biserica. Și de aceste aparențe era nevoie întrucît orientalii, nefiind sub autoritatea imperiului bizantin, nu era înțelept să fie supărați fățiș, căci în cazul acesta, cu toate riscurile, și ei își puteau manifesta supărarea, dar diplomația bizantină știa să fie curtenitoare. Lor nu li se putea ordona, patriarhii nu puteau fi numiți și revocați după voia împăratului. Legăturile lor cu Constantinopolul și invers se făceau cu mare dificultate. Aceasta s-a văzut ori de cîte ori la un sinod trebuia să vină și reprezentanți ai patriarhilor orientali, cu cîtă greutate puteau veni și de cele mai multe ori la intervenția împăraților pe lîngă emiri sau califi, cînd și cu aceștia se găseau în termeni buni. De la sinodul din 907 dacă am constatat o tăcere îndelungată asupra contactelor, trebuie să ne gîndim la ciocnirile armate bizantino-arabe care sub împărații Roman Lekapenos (920—944), Constantin Porfirogenetul (944—959) și Nicefor Focas (963—969) sînt foarte frecvente. Nepomenirea la slujbe a patriarhului de la Bizanț nu venea din cauza patriarhilor, ci de bună seamă din ordinul sau de frica stăpînitorilor, iar cînd Teofilact, grijuliu de prestigiul său, reaminteste vechea datină, care desigur se mai și uitase nepracticîndu-se vreo două secole, ei se conformează, bineînțeles fără avizul musulmanilor stăpînitori, care probabil nici nu au observat. Contactele acestea chiar de-ar fi fost posibile într-o oarecare măsură, nu erau recomandabile pentru cei din orient, iar dacă totuși se mai făceau cînd și cînd, erau folosiți oameni de încredere de către Constantinopol și tot dintre băștinași pentru a nu da de bănuît cum a procedat Teofilact, trimițînd scrisorile printr-un mesager al patriarhului de Alexandria, care, cu siguranță, venise tot în misiune.

Recucerirea Antiohiei de bizantini, în 969, și felul relațiilor și rapoarturilor între patriarhatul de aici și al capitalei ne dă posibilitatea să ne închipuim și pe celelalte două la fel tratate în cazul cînd s-ar fi găsit

sub autoritatea politică a Bizanțului. Antiohia e dominată de Constantinopol și patriarhii ei nu pot avea nimic din independența de odinioară, ei fiind numiți, cei mai mulți, de împărat fără a întreba pe nimeni; ori, când voia să se încadreze în anumite forme legale, se recurge la un simulacru de cercetare canonică, dar și asta făcută de sinodul de la Constantinopol, ca și cum patriarhatul antiohian era o simplă eparhie sufragană a patriarhului capitalei. Ba mai mult, prin luarea dreptului hirotoniei patriarhului Antiohiei de către cel din Constantinopol, cînd de aici era și luat și ales și hirotonit, antiohienii au fost atinși grav în dreptul și prestigiul lor, ei neavînd altă posibilitate decît să se supună și să primească pe patriarhul lor ce venea trimis de la Constantinopol. Nu greșim, așadar, să vedem nefericită soarta patriarhatelor orientale sub musulmani, dar nu mulțumitoare pentru ele nici sub Constantinopolul-imperiu și patriarhat, stăpînit mereu de ambiția dominării, ambiție care cînd s-a întîlnit cu alta asemenea a dus la nefericitul act din 16 iulie 1054. Și trebuie reținut că în tot răstimpul acesta împăratul e totul și face din patriarhi ce vrea, așa că nu-i o dominare a orientalilor de către Constantinopol ca patriarhat, ci ca imperiu. Cu toate acestea atașamentul orientalilor de Bizanț e permanent pentru că el era speranță continuă, ajutor și însemna pavăza dreptei credințe.

Doctorand CONSTANTIN ȚUȚUIANU

ACTIVITATEA PATRIARHULUI ECUMENIC IEREMIA AL II-LEA PENTRU ÎNTĂRIREA ORTODOXIEI*

Perioada postbizantină, cum este numită de istorici perioada de după 1453, cunoaște între conducătorii eclesiastici pe unul dintre cei mai reprezentativi patriarhi ai Constantinopolului, Ieremia al II-lea. Patriarhul Ieremia al II-lea este unul dintre cei mai reprezentativi pentru că sub păstoria lui vor avea loc o serie de evenimente de seamă care vor arăta continuitatea Patriarhiei de Constantinopol.

Ieremia al II-lea, s-a născut în anul 1530 sau 1536 în Anhiolos, localitate aflată pe țărmul Mării Negre, unde își avea reședința princiară unul dintre cei mai mari funcționari, Mihail Cantacuzino¹. În privința anului nașterii am găsit două date. Înclinăm să credem că anul nașterii este 1536, deoarece este indicat de mai mulți istorici. A studiat în școlile grecești din Constantinopol, probabil la Academia patriarhală², având ca profesori pe Arsenie și Ierotei³, unii dintre cei mai renumiți profesori ai timpului. La Academie a arătat totdeauna un deosebit interes pentru teologie, istorie și filozofie. Calitățile viitorului patriarh ne sînt redade astfel: «un filozof și un istoric ca și un teolog de real merit cum puțini oameni se găsesc»⁴. În anul 1565 este ridicat la treapta de episcop al Larisei, localitate în Tesalia. A păstorit la Larisa pînă la 5 mai 1572, cînd a fost ales patriarh ecumenic în locul lui Mitrofan III (1565—1572). La 15 mai 1572 Ieremia al II-lea este instalat patriarh. Ca și înaintașul său Dionisie al II-lea, Ieremia al II-lea își datora alegerea ca patriarh demonstrațiilor gălăgioase ale comunităților grecești, care vroiau să impună pe scaunul patriarhal un om capabil să-l conducă cum se cuvine.

Ieremia era un teolog adînc, un reformator ardent și un dușman înverșunat al simoniei⁵. Pentru îmbunătățirea stării materiale a Patriarhiei Ecumenice Ieremia a făcut mai multe călătorii. În 1573 era în Drama, în 1574 străbătea Peloponezul, în 1578 era din nou în Peloponez și Grecia. În 1577 el făcuse planul să viziteze Țările Române ca să adune bani dar își schimbă gîndul din cauza teamei că Mitrofan în lipsa lui o să-i ocupe tronul. Între timp Mitrofan care devenise cel mai aprig dușman al său, reușește să-l detroneze imediat după moartea lui Mihail Cantacuzino întîmpînat la 3 martie 1578. Ieremia este detronat în noiembrie 1579 și este înlocuit cu

* Această lucrare de seminar, susținută în cadrul pregătirii doctoratului în teologie, a fost întocmită sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Ioan Rămureanu, care a și dat avizul să fie publicată.

1. Nicolae Iorga, *Bizanț după Bizanț*, traducere de Lilliana Iorga-Pippidi, București, 1972, p. 86.

2. Steven Runciman, *The Great Church in Captivity*, Cambridge, 1968, p. 210.

3. L. Petit, *Ieremias II Transos*, în «Dictionnaire de Théologie Catholique», Paris, 1924, vol. VIII, 1, col. 886.

4. Steven Runciman, *op. cit.*, p. 210.

5. *Ibidem*; vezi p. 200—201.

Mitrofan care își reia scaunul la 24 decembrie același an. Mitrofan nu reușește să stea prea mult ca patriarh ecumenic pentru că la 9 august 1580 moare.

La 13 august 1580 Ieremia ocupă scaunul patriarhal pentru a II-a oară cu sprijinul populației. În 1583 ține la Constantinopol un sinod în care combate reforma calendarului gregorian. Nici de data aceasta nu avu prea multă liniște pentru că Pahomie mitropolitul Cezareii și Teolipt al Filipopolei un nepot al lui Mitrofan, reușește să-l exileze în insula Rodos la 22 februarie 1584. Succesorul său Pahomie al II-lea nu avu nici el o păstorie liniștită pentru că partizanii lui Ieremia împreună cu ai lui Teolipt al Filipopolei reușesc să-l caterisească la 20 februarie 1585. Noul patriarh Teolipt al II-lea a fost ales la 27 februarie 1585. Scurta lui păstorie a fost tulburată de partizanii lui Ieremia care-l învinuiau că este incult, că a fost însurat și că nu a trăit deloc în minăstire. Teolipt al II-lea încercă o împăcare cu Ieremia căruia îi adresă scrisori la Rodos dar înainte de a se împlini aceasta este detronat⁶. Izvoarele ne spun că Teolipt a fost detronat pe cind lipsea din Constantinopol fiind într-o călătorie în Țara Românească. După întoarcerea sa în Constantinopol a voit să-și reia tronul dar partizanii lui Ieremia obținuseră ordinul sultanului ca acesta să se întoarcă din exilul său de la Rodos și să-și reia tronul. Ieremia a găsit multă neorînduală în Patriarhia Ecumenică. Pentru refacere a convocat un sinod în care a hotărît ca toți ierarhii să plece după ajutoare. Ieremia împreună cu Ierotei de Monembasia au plecat în Rusia. Atît la ducere și la întoarcere au trecut prin Țările Române. Ieremia se întoarce la Constantinopol în 1591. De acum înainte nu va mai părăsi niciodată orașul de reședință.

În acești ani Ieremia va desfășura o rodnică activitate care-l va impune pentru totdeauna în fața celorlalți patriarhi de Constantinopol. În 1593, convoacă un sinod care a avut drept scop reorganizarea învățămîntului de la școala superioară a Patriarhiei Ecumenice. A fost fixat un regulament de funcționare care prevedea printre altele introducerea pe lingă teologie și literatură a unei filozofii alese. Școala era împărțită în mai multe secții. Fiecare secție era condusă de un scholarh, desemnat de către patriarh. Primii scholarhi au fost educați la Universitatea din Padua. Regulamentul prevedea și introducerea științelor cum ar fi fiziologia și chimia⁷. Sinodul din 1593 a îndemnat pe toți mitropoliții să se ocupe de fundarea școlilor în orașele lor de reședință. În unele orașe au fost înființate dar au ființat puțin din cauza lipsei de profesori. Școlile par să fi fost fondate în orașele mari ca Tesalonic, Smirna și Trebizunda care erau sub grija mitropolitului local, dar evidența despre ele este neîndestulătoare. Singura școală care a avut un oarecare renume a fost înființată de călugărul Epifanie la Veneția. El a adunat o sumă de bani de la grecii din oraș și a plătit salariul profesorilor⁸. Patriarhul Ieremia al II-lea moare la sfîrșitul lunii septembrie 1595⁹. Păstoria sa a fost foarte rodnică pentru Patriarhia Ecumenică și pentru Biserica Ortodoxă în general. Activitatea sa pentru întărirea unității Ortodoxiei a atins toate domeniile. Pentru a face cunoscută tuturor unitatea Ortodoxiei, Ieremia a călătorit în unele țări ortodoxe arătînd armonia ce unește întreaga lume ortodoxă.

6. *Ibidem*, și Diac. Niculae M. Popescu, *Patriarhii Țarigradului prin țările române*, București, 1914, p. 43.

7. Steven Runciman, *op. cit.*, p. 222.

8. *Ibidem*, p. 215—216.

9. *Ibidem*.

Legăturile cu Țara Românească și Moldova

Veacul al șaisprezecelea se deschidea pentru Țara Românească și Moldova sub semnul unor legături care, dacă nu se încheagă de-a dreptul cu ierarhia pe atunci în ființă în Scaunul Ecumenic, privesc totuși unele din marile figuri luminoase de patriarhi ai Constantinopolului. Legăturile patriarhului ecumenic Ieremia al II-lea cu Țara Românească și Moldova au fost dintre cele mai bune dat fiind scopul pentru care Ieremia călătorește la nordul Dunării. El este ultimul patriarh ecumenic călător în Țările Române în veacul al XVI-lea.

Împrejurările în care Ieremia vine în Țara Românească sînt următoarele: Teolipt al II-lea uzurpatorul tronului patriarhal vine după ajutoare în Țara Românească în aprilie 1586¹⁰, cînd în Muntenia domnea pentru a doua oară Mihnea Turcitul (1585—1591). După întoarcerea sa la Constantinopol, Teolipt nu mai poate să-și reia scaunul care fusese ocupat între timp de Ieremia. Reîntorcîndu-se Ieremia nu mai găsi nici reședință căci biserica Panmacarista fusese luată de turci. Se instalează în Vlah-Serai, unde ținu un sinod care hotărî ca toți ierarhii să plece în alte eparhii după strîngerea de ajutoare pentru acoperirea marilor datorii ale Patriarhiei. Patriarhul Ieremia împreună cu Ierotei de Monembasia plecară după ajutoare în Rusia, dar vizitarea mai întii curțile domnilor români. Voievodul Țării Românești Mihnea Turcitul era bolnav, dar mama lui le-a făcut o primire minunată pentru că era din Galata și fusese surghiunită la Rodos cu Ieremia. De altfel Ieremia era rudă într-un fel cu voievodul pentru că îi botezase copilul¹¹. Călătoria avu loc în 1588¹². De la București Ieremia a trecut în Moldova și s-a oprit mai mult la Iași unde domnea Petru Șchiopul (1582—1591). În Moldova cei doi trimiși ai Patriarhiei Ecumenice au fost bine primiți încît chiar domnitorul venea adesea să-i viziteze. Această atenție deosebită a lui Petru Șchiopul față de reprezentanții Patriarhiei precum și înclinația sa către astronomie l-au făcut pe Ierotei să scrie în cronica sa că acest om este vrednic să domnească nu în Moldova ci la Țarigrad¹³. Din Moldova pleacă în Rusia, ținta călătoriei lor. Reîntorcîndu-se din Rusia în mai 1589 au trecut iarăși prin Țările Române¹⁴. În Moldova nu rămîn mult pentru că un ceauș din partea sultanului vine cu porunca ca patriarhul să se întoarcă la Constantinopol pentru a conduce singur afacerile bisericesti. Pricina era Nichifor Dascălul, care, lăsat de Ieremia ca locțiitor, făcuse cheltuieli nemăsurate încît mulți cerură întoarcerea grabnică a lui Ieremia la Constantinopol¹⁵. În drum spre Constantinopol, patriarhul a stat cîteva luni în Țara Românească de unde Mihnea Turcitul, mazărit în februarie 1591, fusese silit să plece. În răstimpul petrecut în țară, Ieremia a avut prilejul să vadă schimbîndu-se cîteva domni dintre care primii doi pînă la Ștefan Surdu au fost mai mult cu numele cîrmuitorii țării.

Vremurile nestatornice nu l-au împiedicat pe patriarh să desfășoare mai mult ca oricare dintre predecesorii săi o bogată activitate care face dintr-insul un premergător în raporturile noi pe care Patriarhia Ecumenică le va întreține o lungă perioadă

10. Diacon. Nicolae M. Popescu, *op. cit.*, p. 44.

11. Hurmuzachi-Iorga, *Documente*, XIV, 1, p. 83, nr. CXLVIII.

12. D. Russo, *Studii istorico-greco-române*. București, 1939, vol. I, p. 73.

13. Ierotei, Βιβλίον ιστορικόν p. 453.

14. Diacon. Nicolae M. Popescu, *op. cit.*, p. 45; D. Russo, *op. cit.*, p. 73.

15. Diacon. Nicolae M. Popescu, *op. cit.*, p. 46.

de timp cu Țara Românească și cu Mitropolia Ungrovlahiei¹⁶. La București, Ieremia prezidează în 1591 sinodul episcopilor din Țara Românească împreună cu Hierax, marele logofăt al Patriarhiei de Constantinopol și ia măsuri împotriva acelor care se însurau din nou deși aveau în altă parte soții legitime¹⁷. Punctul central al sinodului de la București a fost cererea egumenului minăstirii Simon Petru de la Muntele Atos. Clădirea vechii minăstiri a Sfântului Nicolae a Postelnicesei datorită lui Ghiorna Banul și soției sale Caplea și închinată mai de mult minăstirii Simon Petru, căreia îi slujea ca metoc în București nu mai corespundea nevoilor timpului. Egumenul Evghenie ceruse îngăduința să se clădească un nou metoc și datorită munificenței lui Mihai Banul, viitorul voievod, se înalță noua minăstire care va purta numele lui Mihai Vodă. Pe aceasta patriarhul o sfințește ca stavropighie patriarhală și în gramata sa din octombrie 1591 dă indicații asupra administrării metohului¹⁸. Pentru prima dată se ține un sinod în Țara Românească în prezența patriarhului ecumenic și pentru prima dată se acordă titlul de stavropighie unei minăstiri din eparhia Ungrovlahiei.

Actul săvârșit de patriarhul Ieremia al II-lea este plin de consecințe. Legăturile sale cu Țara Românească nu se sfârșesc aici. La 31 martie 1592, dă o dispoziție privitoare la însoțirile dintre bărbat și femeie în afara legii. După ce patriarhul definește culpa și infierează răspîndirea tristului obicei nu se mulțumește să-i afurisească pe vinovați și dă dispoziție organelor însărcinate cu urmărirea lor¹⁹. Afurisia il așteaptă și pe pircălabul care «din mituire ori din părtinire a fețelor de seamă va trece cu vederea recomandările înaltului chiriarh». La 17 martie 1592, Ieremia dă o carte de blestem — cea mai veche carte de acest fel din Țara Românească — asupra a 12 boieri cerîndu-li-se să spună adevărul cu privire la niște moșii²⁰. În septembrie 1592 dă o carte Minăstirii Cozia prin care rînduiește ca alegerea egumenului să se facă numai de călugării ce locuiesc în fiecare minăstire iar nu și de boierii țării. Ieremia întărește așezămîntul lăsat de Sfîntul Nicodim ca egumenul să fie ales de sobor. Cum s-a putut observa activitatea desfășurată de Ieremia al II-lea care și-a meritat supranumele de «cel mare», în vremea popasului său, relativ scurt în Țara Românească e de o importanță covârșitoare. Aproape toate domeniile în care se vor manifesta înalții ierarhi ai Răsăritului în vremea șederii lor la noi au fost atinse de dînsul, de la strîngerea de milostenii pînă la strîngerea legăturilor ecleziastice cu Constantinopolul, patronarea vieții monahale și chiar intervenția în viața judiciară a țării. Activitatea desfășurată de Ieremia al II-lea în scurtele sale popasuri în Țările Române a fost făcută pentru întărirea unității Ortodoxiei alit de mult încercate.

16. Prof. Alexandru Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici de la întemeiere pînă la 1800*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 912—913.

17. Ieromonah Nestor Vornicescu, *Legăturile Patriarhiei din Constantinopol cu Biserica Românească în veacul al XVI-lea*, în «Mitropolia Olteniei», X (1958), nr. 3—4, p. 195; Diac. Nicolae M. Popescu, *op. cit.*, p. 45—46.

18. Prof. Alexandru Elian, *art. cit.*, p. 915; Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 66.

19. *Ibidem*, p. 916.

20. Cartea este publicată de Pr. Teodor Bălășel, *Trei cărți de blestem patriarhicești*, în «Arhiva Olteniei», XV (1937), nr. 89—91, p. 62.

Contribuția Patriarhului ecumenic Ieremia al II-lea la înălțarea Bisericii Ruse la rangul de Patriarhie

Se știe că încă înainte de eliberarea completă de sub jugul tătarăsc (1480), statul rus își avea o Biserică destul de înfloritoare care în 1448 își dobândește autocefalia față de Patriarhia Ecumenică. Cele două mitropolii a Moscovei și a Chievului nu mai primiră ierarhi greci ci își alegea singură titularii ei, Patriarhia de Constantinopol trimițând doar exarhi ca să-i hirotonească și să-i confirme. Odată cu creșterea statului rus și a concepției că Moscova e a treia Romă s-a exprimat tot mai des părerea de a crea la Moscova un patriarhat care ar corespunde mai bine prestigiului noului stat al cărui șef purta încă din 1547 titlul de țar²¹.

În 1587, încep negocierile între Moscova și Constantinopol pentru înființarea patriarhatului rus. Țarul Feodor Ivanovici era un caracter mai puțin crud decât predecesorul său Ivan al III-lea dar la Constantinopol păstorea Ieremia al II-lea care era un diplomat subtil și realist. Țarul trimite patriarhului o declarație prudentă în care neagă implicația dată de sinodul din 1551, că Biserica Rusă ar fi mai ortodoxă decât aceea a Constantinopolului. În aceeași declarație cerea patriarhului ecumenic ca viitorul mitropolit al Moscovei să fie ridicat la rangul de patriarh adăugînd speranța că el va ajunge în rangul al III-lea după Constantinopol și Alexandria dar înaintea Antiohiei și Ierusalimului²². Patriarhul Ieremia al II-lea a ezitat la aceste propuneri. Diplomat iscusit a sugerat țarului prin trimisul său la Moscova, ca să-l roage pe patriarhul de Ierusalim să meargă în Rusia și să ceremonieze ridicarea mitropolitului Moscovei la rangul de patriarh. Țarul nu a răspuns sugestiei.

În anul următor 1588 din cauza împrejurărilor nefavorabile Ieremia pleacă în Rusia după ajutoare. La 21 iunie 1588, împreună cu Ierotei de Monembasia, sosesc la Smolensk, iar la 11 iulie la Moscova²³. Aici este bine primit de către țarul Feodor Ivanovici și țarina Irina. Îl găsește pe Arsenie al Elasonului care venise aici din Polonia²⁴. Peste citeva zile este primit în vizită de Boris Godunov atotputernicul ministru al țarului care-i face propunerea directă de a se instala la Moscova ca patriarh. Propunerea i-a fost făcută dată fiind situația precară din Constantinopol. La început Ieremia al II-lea ar fi vrut să primească pentru că ar fi fost scutit de orice neajuns pe tot timpul vieții, dar opoziția lui Arsenie și a lui Ierotei l-au făcut să refuze oferta atît de ispititoare a ministrului. Văzînd țarul că Ieremia al II-lea refuză această cinste pentru el a cerut-o pentru mitropolitul Iov al Moscovei. Ieremia a ezitat multă vreme dar după lungi dezbateri a cedat și s-a procedat la alegeri. Joi 23 ianuarie 1589 s-au făcut alegerile iar duminică, 26 ianuarie 1589, mitropolitul Iov a fost solemn întronizat patriarh al Moscovei în prezența lui Ieremia, a toată curtea și a tot clerul care-și manifesta bucuria²⁵. După ce a dat noului patriarh arhierasca sa binecuvîntare, Ieremia al II-lea a adăugat o binecuvîntare generală pentru toți patriarhii Moscovei accentuînd că această alegere să se facă de către Sfîntul Sinod

21. *Istoria Bisericii Universale*, manual pentru Institutele teologice, București, 1956, vol. II, p. 288.

22. Steven Runciman, *op. cit.*, p. 300.

23. Pitîrim, Episcop de Volocolamsk, Arsenie, Arhiepiscopul Elasonului, *Descrierea călătoriei întreprinse de Patriarhul Constantinopolului Ieremia II, la Moscova și întemierea Patriarhiei din Moscova*, Traducere, studiu introductiv și note explicative, în «Studii Teologice», editura Patriarhiei din Moscova, vol. IV, 1968, p. 249—279, recenzie făcută de I. V. Georgescu, în «Studii Teologice», XIII (1971), nr. 7—8, p. 578—579.

24. Diac. Nicolae M. Popescu, *op. cit.*, p. 45.

25. Steven Runciman, *op. cit.*, p. 330.

al Bisericii Ortodoxe Ruse iar aprobarea să o facă țarul. Prin aceasta s-a recunoscut dreptul episcopilor ruși de a-și alege singuri patriarhul independent de Patriarhia Ecumenică²⁶. Țarul Feodor Ivanovici a ținut o cuvîntare în care a numit pe Ieremia al II-lea «patriarh prin grația înaltului și dătătorului de viață Duh venind din cel mai înalt tron apostolic, moștenitor și păstor al Bisericii din Constantinopol, frate al fraților»²⁷. În răspunsul său, patriarhul Ieremia al II-lea îl numește pe țar «un bun ortodox și un creștin iubitor de Dumnezeu» adăugînd că imperiul său este mai pios decît toate imperiile, este a treia Romă²⁸. Ieremia al II-lea recunoaște cererea țărilor Rusiei. «Drepturile și îndatoririle au trecut de la împărații vechii Rome la țarul Moscovei dar autoritatea supremă eclesiastică este încă pentarhia patriarhilor cu Constantinopolul în frunte și Moscova adăugată în partea de jos a listei ca să se împlinească pentadul acum cînd Roma era criticată pentru erezie»²⁹. Ieremia al II-lea stă la Moscova pînă în vară. În noiembrie 1589, se afla încă în Rusia la Tarnopol unde a prezidat un sinod local. La început Ieremia al II-lea a acordat patriarhului Iov al Moscovei rangul al treilea după Alexandria la insistențele țarului și ale lui Boris Godunov, deși declarase în prealabil altceva.

Reîntors la Constantinopol, Ieremia a ținut în mai 1590 un sinod la care au luat parte trei patriarhi și 95 de episcopi și la care s-a discutat situația noii patriarhii înființate la Moscova. Sinodul nu a fost de acord cu acordarea rangului al treilea în pentarhie Patriarhiei de Moscova și a hotărît să i se acorde rangul al V-lea după Ierusalim³⁰. Actul sinodal a fost dus la Moscova de către Dionisie mitropolitul Larisei. Țarul Feodor Ivanovici a răspuns patriarhului Ieremia al II-lea că dorința sa este ca patriarhia de Moscova să fie trecută în rangul al treilea. Un nou sinod convocat la 12 februarie 1593, a hotărît ca patriarhul din nord să aibă rangul al cincilea ca și în prima decizie a sinodului din 1590. Odată cu acest sinod insistențele Moscovei scad din ce în ce, deoarece era vizibil că orice încercare era sortită eșecului. Cu toate acestea relațiile dintre greci și ruși s-au îmbunătățit oarecum. Ortodocșii aflați sub turci au simțit acum că nu erau lipsiți de prieteni. Această prietenie nu a facilitat relațiile lor cu Poarta otomană care au privit-o cu suspiciuni, dar i-a ajutat totuși să se păstreze ortodocși³¹.

Contribuția patriarhului Ieremia al II-lea la ridicarea noii Patriarhii a Moscovei este considerabilă. În împrejurări ca cele din Constantinopol se impunea tot mai frecvent unirea ortodocșilor. Patriarhul Ieremia al II-lea a aprobat această ridicare la rangul de patriarhie pentru a consolida unitatea Ortodoxiei, unitate care le-ar fi ușurat oarecum situația lor în Imperiul otoman.

Legăturile patriarhului Ieremia al II-lea cu romano-catolicii

Dacă patriarhul Ieremia al II-lea a condamnat luteranismul, în ceea ce privește relațiile cu romano-catolicii, el s-a arătat mai îngăduitor fiind considerat ca un prieten al lor. Relațiile dintre patriarhul Ieremia al II-lea și romano-catolicii au fost la început bune pînă în momentul în care papa a vrut să introducă în orient calendarul modificat. În 1580 vine la Constantinopol în vizită episcopul de Nona, Pietro Cedolino. Cu această ocazie Ieremia al II-lea și-a exprimat simpatia lui față de papă. În 1582 sosește la Constantinopol ca însoțitor al lui Iacob Soranzo ambasador la Veneția un alt trimis al papei, Livio Cellini. Papa îl trimisese să negocieze cu patri-

26. *Ibidem.* 27. *Ibidem.*, p. 331.

28. *Ibidem.* 29. *Ibidem.*, p. 331, 332.

30. L. Petit, *art. cit.*, col. 892–894.

31. Steven Runciman, *op. cit.*, p. 332.

arhul introducerea în Orient a calendarului modificat³². În prima întrevvedere care a avut loc în mai 1582, Cellini a rămas impresionat de relațiile bune pe care le promovau patriarhii. Ieremia al II-lea a primit cu bunăvoință ideea de reformă a calendarului și a fost de acord cu admiterea la colegiul grec din Roma a doi nepoți ai săi Constantin și Alexandru Lascaris³³.

În a doua întrevvedere din 28 iunie 1582, patriarhul a ocolit pe cât a putut răspunsul referitor la problema calendarului preferind să vorbească trimisului papei despre situația grea a grecilor din imperiul otoman. Aceasta, pentru că patriarhul a conchis cu ideea că papa a dat bula «Inter gravissima» din 28 februarie 1582 referitoare la reforma calendarului fără consimțământul său. Totuși la sfârșit presat de către Cellini a semnat un document destinat cardinalului Sirleto pentru adoptarea eventuală a reformei în teritoriul Imperiului otoman. Documentul destinat lui Sirleto a fost trimis de Cellini la 7 iulie. Mai târziu romano-catolicii au încercat să influențeze pe patriarhul Ieremia al II-lea prin intermediul a doi greci din Corfu: Mihail Esparchios și Ioan Buonafe. Papa Grigorie al XIII-lea adresează o scrisoare particulară patriarhului Ieremia al II-lea la 5 februarie 1583 și apoi trimise în iunie doi reprezentanți. La data aceasta papa nu a obținut mare lucru decît o scrisoare a patriarhului prin care acesta îi mulțumea pentru daruri și îi cerea un răgaz de doi ani pentru opera de reformă a calendarului³⁴. În noiembrie 1583 Ieremia al II-lea ținu la Constantinopol un sinod la care a fost prezent și patriarhul Silvestru al Alexandriei în care condamnă reforma gregoriană a calendarului ca pe o inovație anticanonică și inutilă, pricină de mari tulburări în Biserică și recomandă tuturor creștinilor ortodocși păstrarea calendarului vechi, anatematizînd pe oricine ar fi primit stilul nou³⁵. La începutul anului 1584 Roma a trimis din nou pe Ioan Buonafe cu o scrisoare la Constantinopol purtînd data de 7 martie. Nu se mai putea discuta însă cu Ieremia al II-lea căci acesta fusese înlocuit între timp cu Pahomie.

În momentul cînd a revenit pe tron în 1586, pe Ieremia al II-lea nu l-a mai preocupat această problemă. Totuși în 1593, într-un sinod ținut la Constantinopol la care au participat patriarhul Meletie Pigas al Alexandriei, Sofronie al Ierusalimului și un delegat al Bisericii Ortodoxe Ruse, Ieremia al II-lea a condamnat din nou reforma calendarului întreprinsă de papa Grigorie al XIII-lea. Din cele expuse se vede limpede că relațiile dintre patriarhul Ieremia al II-lea și romano-catolicii au fost bune pînă în momentul cînd papa a vrut să introducă și în Orient reforma calendarului. Diplomat iscusit Ieremia al II-lea nu a condamnat niciodată pe față greșelile Romei dar sinoadele prezidate de el în 1583 și 1593 au condamnat inovațiile

32. Pr. Prof. Ene Braniște, *Problema unificării calendarului liturgic în Bisericile Ortodoxe*, în «Ortodoxia», VII (1955), nr. 2, p. 191. Papa Grigorie al XIII-lea în urma raportului astronomului italian Luigi Lilio și cu consimțământul universităților și stărilor catolice a făcut reforma calendarului vechi iulian la 24 februarie 1582 astfel: Pentru ca echinocșiul de primăvară să fie readus la 21 martie ca pe vremea sinodului din Niceea, s-au suprimat zece zile din calendarul iulian așa că ziua de 5 octombrie anul 1582 a devenit 15 octombrie. Pentru ca pe viitor să nu se mai repete eroarea, și pentru că în 384 de ani ea se ridică la trei zile, s-a hotărît să se scadă pe viitor cîte trei zile la fiecare interval la fiecare patru sute de ani, suprimîndu-se trei ani seculari bissextili consecutivi, adică socotiți ani obișnuiți de 365 de zile. Anii seculari 1700—1800—1900 urmau să fie comuni. S-a făcut și îndreptarea erorii provenită din preoemptoza lunii, eroare care ajunsese la patru zile. Calendarul a fost adoptat în toate statele din apus deși nu era perfect din toate punctele de vedere. 33. L. Petit, *art. cit.*, col. 894—896.

34. *Ibidem*.

35. Pr. Prof. Ene Braniște, *art. cit.*, p. 193.

papei Grigorie al XIII-lea, anatematizînd pe toți care vor adopta stilul cel nou, interzicînd orice discuție referitoare la schimbarea calendarului pentru inactualitatea problemei.

Începutul legăturilor dintre Biserica Ortodoxă și Protestanți

Încă după apariția protestantismului, primii reformatori, care aveau o oarecare cunoștință despre Biserica Ortodoxă, au văzut în aceasta un sprijin în discuțiile lor cu romano-catolicii despre primatul papal.

Primul care a deschis această cale a fost însuși Martin Luther care la 4 aprilie 1519, în discuția publică cu vestitul teolog catolic Eck din Leipzig s-a întemeiat pe Biserica Ortodoxă Greacă. Filip Melancton, cel mai apropiat colaborator al lui Luther, a manifestat un interes deosebit față de Biserica Ortodoxă, mai ales după ce la Witemberg vine diaconul Dimitrie Mysos în 1559, trimis de patriarhul Ioasaf al II-lea pentru a se informa în legătură cu reforma protestantă. La plecare Melancton i-a dat o scrisoare către patriarh și un exemplar din Confesiunea Augustană³⁶.

După aceasta teologii protestanți au intrat în mod oficial în legătură cu inșiși patriarhii ecumenici. Dintre aceștia se remarcă în mod deosebit Ieremia al II-lea care a purtat o cunoscută corespondență teologică între 1573—1581, cu teologii protestanți de la Tübingen. Imediat după înscăunarea sa ca patriarh, Ieremia primește la 5 octombrie 1573, vizita protestantului Ștefan Gherlach care însoțea în calitate de capelan pe David Unguad, ambasadorul lui Maximilian al II-lea. Gherlach dădu patriarhului o scrisoare de recomandatie a cancelarului universității din Tübingen, o alta a lui Martin Crusius și o cuvîntare a lui Andreas tradusă în grecește³⁷. Ieremia al II-lea întirzie cu răspunsul. La 15 septembrie 1574, Andreas și Crusius scriseră din nou patriarhului trimitîndu-i un rezumat al credinței luterane care nu era altceva decît confesiunea de la Augsburg tradusă în grecește. În scrisoare J. Andreas îl roagă pe patriarh să primească cu bunăvoință această carte a credinței lor și să-și exprime judecata lui înțeleaptă asupra ei «dacă cumva cu ajutorul lui Dumnezeu cugetăm aceleași învățături în Hristos»³⁸. La sfîrșitul anului 1574, patriarhul Ieremia al II-lea răspunde protestanților de la Tübingen cu multă căldură atît la scrisorile anterioare cît și la cele două omilii ale lui J. Andreas, spunîndu-le: «Ceea ce ne rămîne de făcut este de a ne ruga Arhipăstorului Hristos, Domnul nostru, și voi de a nu ține nici o altă temelie a credinței în afară de cea pusă, care este piatra din capul unghiului, Hristos, însuși Adevărul, de a nu asculta nici un glas străin al unor inovatori, care nu vor să intre prin ușa Evangheliei și prin învățăturile Sfinților Părinți și ale dumnezeieștilor noștri dascăli care au clădit pe ea, ci de a asculta de Arhipăstorul, Domnul nostru și de Sfînta lui Biserică, pe care a răscumpărat-o cu însuși sîngele Său»³⁹.

36. Magistrand Ică I. Ioan, *Importanța dogmatică a răspunsurilor Patriarhului Ieremia al II-lea*, în «Ortodoxia», XIII (1961), nr. 3, p. 368; Pr. Prof. Milan Šesan, *Vaclav Budovec și încercările de unire ale protestanților cu biserica ortodoxă din Constantinopol ?*, 1937, p. 67.

37. Paul Renaudin, *Luteranii și grecii ortodocși*, traducere de I. P. S. Iosif Gheorghian, București 1905, p. 25; *Ieremia II*, în «Realencyclopädie für protestantische Theologie und Kirche», VII Band, Leipzig, 1900, p. 661.

38. I. Karmiris, «*Ὁρθοδοξία καὶ προτεσταντισμός*», vol. I, Athena, 1937, p. 90, recenzie de Prof. Teodor M. Popescu, în «Biserica Ortodoxă Română», LVI (1938), nr. 9—10, p. 565—585.

39. Magistrand Ică I. Ioan, *art. cit.*, p. 372.

Scrisoarea a produs mare bucurie la Tübingen dar sesizând că cuvîntul inovator se referă la ei au scris la 20 martie 1575, o nouă scrisoare patriarhului în care se apără de acuzația de inovatori arătînd că ei țin credința transmisă de Apostoli, Părinți și de cele șapte sinoade ecumenice. La 16 noiembrie patriarhul scrie protestanților că în curînd vor primi răspunsul său la *Confesiunea Augustană*⁴⁰. La Constantinopol se lucra de zor la redactarea răspunsului către protestanți. Analiza *Confesiunii Augustane* s-a făcut pe baza Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții. În punctele neclare a fost întrebât Gherlach care avea împuternicirea să expună liber credința protestantă. La 15 mai 1576, patriarhul Ieremia al II-lea trimetea profesorilor de la Tübingen primul său răspuns la *Confesiunea Augustană*. Răspunsul era însoțit de o scrisoare în care străbate puternic duhul irenic al Bisericii Răsăritene. În răspunsul său patriarhul Ieremia al II-lea examinează pe larg fiecare articol al Confesiunii Augustane arătînd punctele unde coincide și unde se deosebește de învățătura ortodoxă. Răspunsul patriarhului a fost primit de protestanți la 18 iunie 1576. Văzînd că unele puncte au fost respinse cu destulă finețe profesorii din Tübingen se hotărîsc să replice îndată patriarhului.

După un an de analiză teologiei de la Tübingen reușesc să trimită în 1577, primul lor contrarăspuns semnat de Martin Crusius și Luca Osiander împreună cu o epistolă și un rezumat de teologie protestantă care nu era altceva decît manualul de dogmatică compus de Iacob Heerbrand⁴¹. Patriarhul Ieremia al II-lea era în vizită canonică în Grecia, așa că vicarul său episcopul de Berrhae și protonotarul său Teodosie Zygomas îi trimisese la Tesalonic scrisorile și darurile luteranilor. La 20 februarie 1578, Zygomas scrie teologilor de la Tübingen că imediat ce Ieremia va sosi la Constantinopol le va trimite răspunsul său⁴². Patriarhul — s-a întors la Constantinopol la 22 mai 1578. Imediat începu să lucreze la al doilea răspuns, scriind mai înainte trei scrisori lui Osiander, Heerbrand, Crusius și Andreas prin care îi anunța că în curînd vor primi și răspunsul său. În mai 1579 patriarhul trimite al doilea răspuns al său în care își exprimă nădejdea «că deși în multe puncte sinteți de acord cu Biserica noastră, fie ca și în cele care nu sîntem de acord să fim de acord în mod evlavios cu încuviințarea lui Dumnezeu, cel care împlinește toate spre folos»⁴³. Patriarhul analizează, pe baza Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții, deosebirile dogmatice și arată cauza principală de unde provin toate dezacordurile: «Așadar cunoscînd deja din dumnezeieștile Scripturi Ortodoxia, apropiați-vă din tot sufletul de ea lepădînd îndată de la voi ca bărbați înțelepți și instruiți toată inovația absurdă pe care ceata dascălilor ecumenici și Biserica nu a primit-o. Căci astfel și unii și alții ne vom învrednici de fericire, voi ca unii care ascultați și vă supuneți conducătorilor voștri și nu vă luptați cu cuvintele spre nici un folos, și noi ca unii care am grăit la urechile celor care ascultă și am semănat în pămînt bun. Căci deși în aproape toate chestiunile principale sîntem de acord, nu trebuie ca voi să înțelegeți și să explicați altfel unele cuvinte ale Sfintei Scripturi de cum le-au explicat luminătorii Bisericii și dascălii ecumenici... căci nu este nici o altă cauză a neînțelegerii decît numai aceasta, pe care voi îndepărtînd-o cu ajutorul lui Dumnezeu, vom fi de acord și cu cele privitoare la credință spre slava lui Dumnezeu... dacă

40. Paul Renaudin, *op. cit.*, p. 31.41. *Ibidem*, p. 53—54.42. *Ibidem*.43. Magistrand Ică Ioan, *art. cit.*, p. 375.

«deci pînă acum ați păcătuit îndreptați-vă de acum înainte. Căci a greși e omenește, dar a se îndrepta e lucru îngeresc și mintuitor»⁴⁴.

Protestanții răspund din nou patriarhului la 24 iunie 1580, printr-un contrarăspuns semnat de opt teologi reluînd unele probleme din răspunsul anterior al patriarhului. Între timp Ieremia este înlocuit cu Mitrofan, dar revenind la 13 august 1580, reia legăturile cu teologii protestanți de data aceasta mai energic și mai categoric. La 6 iulie 1581, trimite protestanților al treilea și ultimul său răspuns în care de la început le spune: «Aveam de gînd să tac cu desăvîrșire referitor la scrierile voastre și de a nu vă mai răspunde nimic ca unii ce schimbați astfel în mod vădit Scriptura și tîlmăcirile tîlmăcitorilor sfinți după voința proprie, avînd cu noi pe Pavel care îndeamnă «pe omul eretic după înțîia și a doua muștrare lasă-!» (Tit. III, 16). Dar fiindcă prin tăcerea noastră ar putea să se creadă că sintem de acord cu voi, ca unii care poate, credeți și înțelegeți bine acestea, și de-a ne expune riscului că Scriptura și Sfinții sint de acord cu noi despre aceasta, apărîndu-ne de acestea, aceasta și voim să vă întărim acum, convinși fiind bine din scrisorile voastre că niciodată nu vă veți putea uni cu noi sau mai bine zis cu adevărul»⁴⁵. În continuare expune învățătura ortodoxă asupra punctelor care nu coincid și-i roagă ca pe viitor să nu le mai scrie despre dogme ci numai din pură prietenje. Deși patriarhul i-a rugat să nu le mai scrie protestanții trimit al treilea contrarăspuns în decembrie 1581, semnat de 11 teologi în care apără pe aceeași bază proprie, învățăturile lor și resping ideea că ar fieretici. De data aceasta nu au primit nici un răspuns deși patriarhul Ieremia a continuat relații de prietenie cu ei pînă la moartea sa. Patriarhul Ieremia al II-lea fiind primul în situația de a-și da părerea asupra învățaturii protestante a expus și a apărut cu putere și convingere în răspunsurile sale învățătura Bisericii Ortodoxe față de cea a teologilor protestanți. În răspunsurile sale patriarhul răspunde la fiecare articol al *Confesiunii Augustane* arătînd cu sinceritate punctele de acord și dezacord dintre cele două Biserici, înfățișînd la urmă printr-o largă și amănunțită documentație biblică și patristică adevărata învățătură a Bisericii Ortodoxe.

Correspondența dintre patriarhul Ieremia al II-lea și teologii protestanți de la Tübingen este de o excepțională importanță deoarece a dat posibilitatea ca să se cunoască pentru prima dată în mod obiectiv, direct și oficial, fiecare Biserică din izvoarele lor principale de credință, să-și definească astfel poziția lor una față de cealaltă și să se înlăture confuziile și părerile greșite care circulau atunci cu privire la fiecare în Răsărit și Apus. Prin acest contact oficial între ortodocși și protestanți s-a făcut cunoscut în ambele Biserici dogmele mai importante. Răspunsurile patriarhului Ieremia al II-lea s-au răspindit larg printre teologii protestanți și astfel teologia simbolică a dobîndit prin ele, primul manual de dogmatică al Bisericii Răsăritene, deși foarte general și incomplet. Răspunsurile patriarhului Ieremia al II-lea s-au bucurat de o mare atenție și în rîndurile catolicilor care le-au folosit în lupta lor cu teologii protestanți. Papa Grigorie al XIII-lea a felicitat pe patriarhul Ieremia pentru răspunsurile sale la care patriarhul a răspuns: «noi am răspuns cum e drept ereticilor germani care ne propuneau nouă lucruri inadmisibile și se virau în discuții nu pentru a se însănătoși, ci pentru a transmite corupția celor ce sînt sănătoși în credință».

44. I. Karmiris, *op. cit.*, p. 99—100.

45. *Ibidem*, p. 101—102.

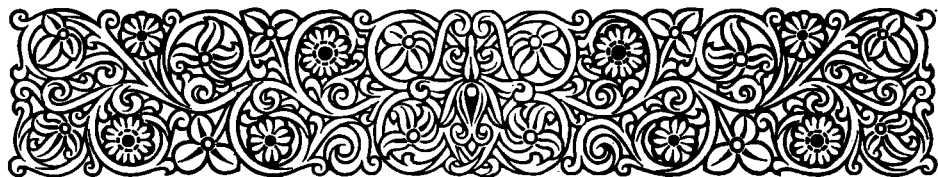
Răspunsurile patriarhului Ieremia al II-lea nu sînt cu totul desăvîrșite căci nu epuizează întreaga problematică a asemănărilor și deosebirilor dintre Ortodoxie și protestantism. Din punct de vedere teologic s-a spus că răspunsurile patriarhului Ieremia al II-lea nu sînt fără reproș. Astfel s-a observat că în ceea ce privește raportul harului cu faptele bune, acesta este descris invers decît se obișnuiește. Această învățătură este ușor explicabilă prin opoziția pe care Ieremia o face celor protestante care exagerează rolul credinței și desființează pe acela al faptelor bune. Din acest punct de vedere e bine să spunem că învățătura Bisericii noastre e categorică «harul face începutul mîntuirii»⁴⁶. Ele rămîn ca o mărturisire personală a patriarhului Ieremia al II-lea, asemeni mărturisirii de credință dată de Ghenadie al II-lea Sclarios sultanului Mahomed al II-lea. Importanța răspunsurilor constă în aceea că patriarhul a rămas neclintit pe aceeași linie ortodoxă ce străbătea de la Apostoli și a exprimat în mod drept învățătura comună care s-a transmis peste veacuri.

Răspunsurile patriarhului Ieremia al II-lea au dat ocazie lumii creștine întregi să cunoască încă o dată învățătura Bisericii Răsăritene, deschizînd înaintea protestanților noi orizonturi și descoperindu-le laturi teologice mai puțin cunoscute pînă atunci multora dintre ei.

Activitatea patriarhului Ieremia al II-lea este vastă. În cele trei păstoriri ale sale și-a consacrat întreaga activitate unității Ortodoxiei. Pentru a sluji țelul propus a făcut călătorii în majoritatea țărilor ortodoxe, călătorii care au consolidat legăturile dintre Biserica mamă și celelalte Biserici Ortodoxe. Dar activitatea sa nu se rezumă numai la atît. În relațiile cu romano-catolicii a fost la început un promotor, iar atunci cînd papii au încercat să-și impună supremația a devenit un aprig luptător pentru afirmarea prestigiului Ortodoxiei în lume. Un loc important în activitatea patriarhului Ieremia al II-lea îl ocupă legăturile cu protestanții de la Tübingen. Orientarea pe care a dat-o acestor relații s-a impus de atunci și pînă astăzi în Biserica Ortodoxă. Răspunsurile către protestanți sînt străbătute de un optimism creștin robust și sănătos cu privire la natura umană avînd o mare încredere în posibilitățile latente pozitive ale acesteia și în marea sa misiune de a fi un colaborator activ al lui Dumnezeu la opera de mîntuire în dragoste și adevăr. Răspunsurile patriarhului Ieremia al II-lea au pus bazele relațiilor de apropiere și prietenie între cele două Biserici, relații care se mențin pînă astăzi pentru unitatea credinței.

Doctorand MANU DANUȚ

46. *Teologie dogmatică și simbolică*, manual pentru Institutele teologice, București 1958, p. 226—231.

PAGINI DIN SFINȚII PĂRINȚI

OMILIILE CATEHETICE ALE LUI TEODOR DE MOPSUESTIA *

EXPLICAREA SIMBOLULUI DE CREDINȚĂ

OMILIA A CINCEA

1. Sint convins că vă amintiți ceea ce v-am spus despre Dumnezeirea Fiului unic și că Fericiții noștri Părinți, după învățătura despre Tatăl, s-au ocupat de asemenea de cuvintele spuse în Sfintele Scripturi despre Fiul și că ei au învățat în același timp despre Dumnezeirea Fiului și despre forma ($\mu\omega\varphi\eta$) de om pe care El a luat-o pentru mintuirea noastră. În adevăr, ei au socotit că nu se cade să treacă sub tăcere firea omenească cu care El s-a îmbrăcat, pentru că prin aceasta noi am luat cunoștință de firea dumnezeiască a Fiului unic.

După ce au spus «Întru unul singur Domn Iisus Hristos», pentru a ne face să cunoaștem firea dumnezeiască și firea omenească, ei au adăugat: «Fiul și Unicul, cel dinții născut din toate creaturile», învățându-ne din nou despre firea dumnezeiască și despre forma de om pe care și-a asumat-o pentru mîntuirea noastră. Pentru a ne învăța fiecare lucru pas cu pas și cu precizie — mai întii despre Dumnezeirea Fiului unic și despre felul în care credem noi că este Dumnezeirea — ei ne-au transmis tradiția, zicînd: Fiul unic Care este din firea Tatălui, și nu este fiu printr-un nume de împrumut, cum sînt oamenii care sînt fii prin har și nu prin fire; însă El, fiind din Tatăl, este Fiu adevărat.

Din pricina aceasta El este de asemenea «Unic», pentru că El singur este născut din firea Tatălui Său. Adică El nu a devenit existent mai târziu și nici nu a primit numele de Fiu; ci de la început, înainte de toți vecii este născut din Tatăl Său. El este din toată veșnicia și nu a fost lăcut; de asemenea nu trebuie ca Fiul lui Dumnezeu să fie numit «făptura lui Dumnezeu», pentru că El nu a ajuns la ființă din neant, după legea ($\nu\acute{o}\mu\omicron\varsigma$) tuturor ființelor create; ci din toată veșnicia El este din Tatăl Său, «Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, de o ființă cu Tatăl Său», pentru că El este Fiu adevărat și pentru că El este prin fire ceea ce este Cel care L-a născut.

* Urmare din «Glasul Bisericii», XXVI (1972), nr. 11—12, p. 1165—1187.

2. Iată precis ce ne-au învățat despre Dumnezeu Fiului unic Părinții noștri și care este mărturisirea de credință pe care ei au întărit-o în sufletele noastre, făcându-ne să aruncăm departe de noi părerea celor răucredincioși care îndrăznesc să spună că Fiul lui Dumnezeu a fost făcut și creat, El care s-a născut din Tatăl Său din toată veșnicia, mai înainte de toți vecii.

Și după ce au curățit conștiința noastră de toată înșelăciunea eretică, ei au început să vorbească despre întruparea Domnului nostru, care s-a făcut pentru mântuirea noastră, zicând: «Care pentru noi, oamenii și pentru a noastră mântuire s-a coborât din cer și s-a întrupat și s-a făcut om».

3. Pe drept cuvânt ei au așezat la început cuvintele: «pentru noi oamenii, și pentru a noastră mântuire», căci se cădea — întrucât începeau să vorbească de iconomia înomenirii Sale — să arate la început cauza; or, ei nu puteau face aceasta în cadrul formulelor despre Dumnezeu Fiului unic, despre Care erau preocupați să ne învețe că El era din toată veșnicia din Tatăl Său. Dar propunându-și să ne învețe despre umanitatea Sa, au fost obligați să ne spună înainte de toate cauza pentru care firea dumnezeiască s-a umilit atita «pentru noi», de fapt, pentru că se îngrijea de «mântuirea noastră», firea dumnezeiască și-a însușit chipul de rob. Era deci necesar ca Părinții noștri, începând să ne învețe despre «iconomia» întrupării Sale, să așeze ca început al cuvîntului lor această cauză: «Care pentru noi, oamenii, și pentru a noastră mântuire». Iar cuvîntul «pentru mântuirea noastră», este foarte bine așezat după cuvîntul «pentru noi, oamenii». Căci ei ne învață că nu numai «pentru oameni» s-a întrupat El, ci și pentru scopul venirii Sale: El a venit să mîntuiască pe oameni, adică printr-un har și o milostivire de negrăit să facă vii și să libereze de rău pe cei care erau pierduți și supuși celui rău. Iată pentru ce — zic Sfinții Părinți — s-a coborât El din cer.

4. Așadar, «El a coborât» nu înseamnă că El s-a deplasat dintr-un loc în altul. Căci nu trebuie gîndit că firea dumnezeiască, ce se află în tot locul, se deplasează dintr-un loc în altul, deoarece nu este cu putință ca firea dumnezeiască, fiind netrupescă, să fie legată de un loc; iar ceea ce nu este circumscris de un loc, se află în orice loc; de aceea este de neconceput ca ceea ce se află în orice loc să se deplaseze dintr-un loc în altul. Despre aceasta aduce mărturie Evanghelistul Ioan cînd zice: «Acesta în lume era și lumea prin El s-a făcut, dar lumea nu L-a cunoscut. La ai Săi a venit și ai Săi nu L-au primit» (Ioan I, 10—11).

Dar iată, zice că El era în lume și că a venit în lume. Dacă El era în lume, cum a venit în lume? Cum se poate spune că cineva vine acolo unde este? Însă spune că «El era în lume», pentru a arăta că El era pretutindeni; iar cuvîntul «El a venit la ai Săi» a fost adăugat din pricina «iconomiei» întrupării. Așa cum spune și fericitul David: «A plecat cerurile și s-a coborît» (Ps. XVIII, 10), pentru a ne arăta că Dumnezeu i-a salvat din necazurile lor — căci ceea ce el numește «coborîrea lui Dumnezeu», este bunăvoința lui Dumnezeu: El, care este atît de înălțat, mai presus de toate, coboară ca să-i salveze de necazuri. Tot așa se spune că Dumnezeu Cuvîntul, Fiul unic al lui Dumnezeu, a coborît pentru mîntuirea noastră: pentru că Cel ce este din toată veșnicia din Tatăl Său și este totdeauna cu Tatăl, înălțat mai presus de toate, El, care este cauza tuturor, a primit totuși ca pentru mîntuirea noastră să se coboare pînă la asemenea umilire, ca să ia chip de rob și să existe în acest chip, pentru ca, prin aceasta, să ne acorde nouă bucuria darului Său magnific.

5. Pe drept cuvînt, Fericiții noștri Părinți au spus : «Pentru noi, oamenii și pentru a noastră mîntuire, s-a coborît din cer». Ceea ce ei numesc coborîrea Celui preainalt, este «iconomia» întrupării Sale, de care se minuna fericitul David cînd zicea : «Ce este omul ca să-ți aduci aminte de el ? Și fiul omului, ca să-l cercetezi pe el ?» (Ps. VIII, 5).

«Care pentru noi, oamenii și pentru a noastră mîntuire s-a coborît din cer». Ce este deci coborîrea Lui și care este scopul ei ? Și ce a făcut omul pentru ca — din pricina lui — Fiul unic să se umilească pînă la atît, încît să devină om și să ia chip de rob.

Pentru mîntuirea noastră El a primit să devină om și să se arate tuturor. Și să ia asupra Sa tot ce ține de firea omenească, pe care a desăvîrșit-o prin puterea Sa în toate facultățile ei. Încît, chiar cînd El a primit moartea după legea (*νόμος*) firii, El nu s-a îndepărtat de ea : ci fiind împreună cu ea, prin lucrarea harului, a smuls-o din moarte și din stricăciunea iadului, a înviat-o din morți și i-a acordat cinstea sublimă, făgăduită înainte de a fi fost supus morții, cînd a zis : «Distrugeți acest Templu și Eu în trei zile îl voi ridica» (Ioan II, 10); ceea ce a și implinit.

6. El nu s-a despărțit de firea omenească nici în timpul răstignirii Sale și nici în moarte nu s-a îndepărtat de ea. Ci a rămas în ea pînă ce, prin puterea Sa, a rupt legăturile morții și a liberat sufletul Său din legăturile de nedezlegat; și a înviat din morți și a trecut într-o viață care nu mai moare; a făcut-o nemuritoare, nestrîcătorească și neschimbătoare și a urcat-o la cer unde acum «șade de-a dreapta lui Dumnezeu, mai presus de toate domniile și puterile și dregătorile și stăpîniile și mai presus de tot numele ce se numește, și nu numai în veacul de acum, ci și în cel ce va să vină» (Efes, I, 20—21), după mărturia Sfîntului Apostol Pavel; și ea primește încontinuu adorare din partea întregii creații din cauza unirii sale depline cu Dumnezeu Cuvîntul.

7. Așadar, pe bună dreptate, Fericiții noștri Părinți au zis : «Care s-a întrupat și s-a făcut om». El, Cel care pentru mîntuirea noastră, a înfăptuit o astfel de economie de a fi crezut un om obișnuit de către cei care nu cunoșteau Dumnezeirea care sălășluia în El, ci aveau toată atenția încordată asupra a ceea ce se vedea. În adevăr «Iudeii I-au zis : nu pentru faptele bune Te ucidem cu pietre, ci pentru că Tu hulești, căci om fiind, Tu Te faci Dumnezeu» (Ioan X, 33).

Sfîntul Apostol Pavel spune de asemenea că a fost om : «El era asemenea oamenilor și se afla în formă (*εἰμα*) de om» (Filip. II, 7). De altfel, «forma de om» nu indica nimic altceva decît că El s-a făcut om. Căci atunci cînd Scriptura zice : «Dumnezeu a trimis pe Fiul Său și El a devenit în asemănarea trupului păcatului» (Rom. VIII, 3), «asemănarea trupului» nu spune nimic altceva decît trupul însuși după cum se spune încă : «S-a arătat în trup» (I Tim. III, 16). Faptul că într-un loc se spune «trupul», iar în alt loc «asemănarea trupului», nu ne arată un lucru prin «trup» și altul prin «asemănarea trupului», ci amîndouă textele ne arată că El a apărut în trup. De altfel cuvîntul «formă» nu înseamnă altceva decît «om». Prin urmare, pe drept cuvînt Fericiții noștri Părinți au zis : «Care s-a întrupat și s-a făcut om», pentru a ne învăța că El s-a făcut om, după mărturia Fericitului Pavel, și că El a înfăptuit această «iconomie» pentru mîntuirea noastră.

Așadar, în mărturisirea lor de credință, Fericiții noștri Părinți au folosit acest termen pentru distrugerea nelegiuirii ereticilor, în deplin acord cu mărturisirea credinței adevărate a Bisericii. Și pentru că erau numeroase împărțirile între oameni

în legătură cu această «iconomie» de negrăit și în legătură cu omul pe care și l-a asumat Domnul nostru, pe bună dreptate ei au folosit această expresie «Care s-a întrupat și s-a făcut om», pentru a le nimici pe toate.

8. În adevăr, marcioniții și maniheienii, împreună cu urmașii lui Valentin și ceilalți eretici care suferă de această boală, spun că Domnul nostru nu a luat nici una din firile noastre — trup sau suflet —, ci că aceasta era doar ceva «asemănător», care apărea în ochii oamenilor în felul viziunilor pe care le aveau profeții și în felul în care Abraam a văzut pe cei trei oameni, dintre care nici unul nu era de natură corporală, ci doar el credea că ei erau oameni, care săvârșeau acțiuni omenești: mergând, vorbind, spălându-se, mîncînd și bind. În același fel, zic ei, Domnul nostru nu a luat nimic trupesc, ci El a fost crezut om pentru că îl vedeau făcînd și supunîndu-se tuturor lucrurilor după legea (*νόμος*) oamenilor. Și cu toate că ceea ce vedeau nu era fire omenească, ci numai aspect omenesc, El a fost crezut om; dar că în realitate El nu și-a însușit nimic din firea omenească, ci doar cei care-L vedeau credeau că El primise firea omenească.

9. În ceea ce privește pe discipolii lui Arie și ai lui Eunomius, ei spuneau că Domnul nostru a luat un trup omenesc, dar nu și un suflet omenesc: El avea în loc de suflet, spun ei, firea dumnezeiască. Și ei coboară firea dumnezeiască a Fiului unic pînă la atîta, că spun că El a decăzut din măreția Sa naturală și săvârșește acțiunile sufletului (omenesc), închizîndu-se în acest trup omenesc și făcînd totul pentru a-l face pe acesta să subziste. În consecință, dacă Dumnezeirea Sa ține loc de suflet, El nu a avut nici foame, nici sete, nici nu a obosit, nici nu avea nevoie de hrană; întrucît toate acestea se întîmplă cu trupul din cauza slăbiciunii lui și pentru că sufletul nu este capabil să satisfacă cele de care are nevoie trupul decît cu ceea ce el posedă după legea (*νόμος*) firii pe care Dumnezeu i-a dăruit-o.

Însă sufletul are nevoie ca trupul să fie perfect întru totul, pentru a-l putea face să subziste; or, dacă trupului îi lipsește ceva, sufletul nu numai că nu-l poate ajuta cu nimic, dar el însuși este învins de slăbiciunea trupului și, împotriva voinței sale, este constrîns să-l părăsească. Pe cînd, dacă Dumnezeirea îndeplinea rolul sufletului, în chip necesar ea îndeplinea și rolul trupului, și atunci trebuie socotit adevărat cuvîntul ereticilor rătăciți — care neagă că Fiul a luat un trup și că numai în aparență (*σχηματι*) este văzut așa (cu trup) ca îngerii: că Domnul nostru nu era om decît după aspect (aparență), fără a avea în vreun fel firea omenească.

Desigur, Dumnezeirea este în stare să îndeplinească orice rol și să facă așa ca cei ce văd să creadă că văd «un om»; în acest fel a văzut Abraam pe îngerii prin voința lui Dumnezeu. Însă dacă firea Sa dumnezeiască era capabilă de toate acestea, nu mai trebuia, oare, ca El să ia firea omenească — cea care avea nevoie de harul mîntuirii, care vine de la Dumnezeu? Iar dacă, după părerea ereticilor, Dumnezeirea însăși a ținut locul (*τάξις*) firii omenești, atunci era inutil să mai ia un trup, întrucît Dumnezeirea era în stare de toate.

10. Dar nu aceasta a vrut Dumnezeu. Ci El a vrut să se îmbrace în omul care era căzut și să-l ridice pe el — cel compus dintr-un trup și dintr-un suflet nemuritor și rațional — pentru ca «așa cum printr-un singur om a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea, tot așa harul și darul lui Dumnezeu, prin dreptatea unui singur om, Iisus Hristos, a prisosit pentru mulți» (Rom. V, 12, 15); și pentru că «printr-un om a venit moartea, tot așa printr-un om și învierea din morți. Precum prin Adam noi toți murim, tot așa prin Hristos noi toți trăim» (sîntem făcuți vii), după mărturia Fericitului Pavel (I Cor. XV, 21—22).

Așadar, Fiul nu trebuia să-și însușească numai un trup, ci și un suflet nemuritor și rațional. Și nu moartea trupului era cea pe care trebuia s-o desființeze El, ci mai degrabă moartea sufletului, care este păcatul; căci, întrucît «printr-un om păcatul a intrat în lume» — după cuvîntul Fericitului Pavel, «iar prin păcat și-a făcut intrarea moartea» (Rom. V, 12) — se cuvenea ca mai întîi să fie înlăturat păcatul, care a fost cauza morții, și apoi — odată cu el — să fie desființată moartea. Iar dacă păcatul nu a fost înlăturat, în chip fatal noi rămînem muritori și în starea de schimbabilitate, în care ne aflăm, noi păcătuim; și dacă noi păcătuim, noi vom fi din nou pasibili de pedeapsă și din nou se va înstăpîni autoritatea morții.

11. Pe drept cuvînt deci, înainte de orice, era nevoie de desființarea păcatului, întrucît după desființarea păcatului nu mai poate fi loc de intrare pentru moarte. Or, este evident că înclinarea spre păcat își are începutul în voința sufletului, pentru că, chiar la Adam, sufletul a fost cel dintîi care a primit sfatul de rătăcire și nu trupul: «căci nu trupul a fost cel pe care Satan l-a convins (πειθω) prin pofta de bunuri sublime să fie de acord cu el și să se îndepărteze de Dumnezeu și să ia ca seducător pe cel care-l ajutase. Și Adam a încălcat porunca lui Dumnezeu și, după sfatul lui Satan, a preferat ceea ce era împotriva poruncii lui Dumnezeu. Aceste lucruri nu trupul trebuia să le cunoască, ci sufletul său care a poftit măreția făgăduită; sufletul a primit sfatul celui viclean și a pierdut bunurile pe care le posedă.

Așadar, Hristos trebuia să-și însușească nu numai trupul, ci și sufletul; ba chiar, mai întîi sufletul trebuia însușit și apoi, din pricina lui, și trupul. Căci, dacă din păcat vine moartea — or, moartea este stricăciunea trupului — păcatul trebuia să fie desființat mai întîi și apoi, cu el, moartea, întrucît numai astfel trupul avea să fie eliberat de moarte și de stricăciune. Or, aceasta devenea cu putință dacă Hristos făcea mai întîi sufletul neschimbător și-l elibera de înclinările păcatului, pentru că, dobîndind statornicia, noi am fi eliberați de păcat; iar desființarea morții, și prin faptul că moartea este desființată, trupul nostru poate rămîne trainic și nestricăcios.

12. Dacă sufletul nu săvîrșea decît acele păcate care pornesc din pasiunile trupului, poate ar fi fost de ajuns ca Domnul nostru să ia numai trupul pentru a salva sufletul de păcat; dar întrucît sufletul este cel care naște cele mai numeroase și rușinoase dintre păcate, și în primul rînd păcatul care l-a făcut să se asocieze cu Satan, adică mîndria, despre care Fericitul Pavel zice: «de teamă ca să nu se îngîmfeze și să cadă sub aceeași judecată ca Satan» (I Tim. III, 6).

De fapt, prin acest cuvînt, Apostolul ne învață că oricine cade în mîndrie este asociat lui Satan în pedeapsă, pentru că el a primit în sufletul său aceeași pasiune pe care Satan, cu toate că este netrupesc, o posedă prin răutatea conștiinței sale; este deci în chip evident sigur că sufletul are nevoie de mult mai multă grijă de a fi eliberat de căderi și salvat și de pasiunile trupului, care, prin puterea pe care o posedă, sînt în stare să-l domine.

13. Și Sfîntul Apostol Pavel mărturisește în favoarea cuvîntului nostru, cînd «enumeră relele spre care sînt antrenati și către care se pleacă oamenii pe care Hristos vine în această lume să-i mintuiască, zicînd: «Din cauza aceasta, Dumnezeu i-a lăsat minții lor corupte, ca să facă ceea ce nu se cade, plini de tot păcatul, de nedreptate, de răutate, de lăcomie, de desfrîu, de ciudă, de pismă, deucidere, de ceartă, de înșelăciune, de înclinare la rău, de birfire, urînd pe Dumnezeu, ocărîtori, mîndri, trușăși, născocitori în a descoperi răul, neascultători de părinți, neavînd nici credincioșie, nici milă» (Rom. I, 28—31).

Toată lumea, cu mult înainte de cuvîntul nostru, are certitudinea sigură a acestui fapt și că multe din aceste lucruri nu aparțin facultăților trupului, ci că aparțin numai voinței sufletului. Căci răutatea, ciuda, pisma, cearta, înselăciunea, înclinarea la rău cu mîndria și mărirea deșartă și priceperea la rău, nesupunerea față de părinti, lipsa de dragoste, de credincioșie, de milă, toate acestea, în chip evident, pornesc din suflet.

14. Era necesar deci ca Domnul nostru să ia sufletul pentru ca acesta să fie salvat mai întîi de păcat și prin harul lui Dumnezeu să ajungă la statornicie, prin care sufletul domină și pasiunile trupului. De fapt, cînd păcatul este desființat și nu mai are intrare în sufletul devenit statornic, în chip necesar, după aceasta este desființată și orice formă (σχήμα) de pedeapsă și este nimicită și moartea. Și în acest fel va rămîne trupul — devenit străin morții — gata de a lua parte la nemurire.

Acest lucru îl confirmă și Sfîntul Apostol Pavel, cînd zice: «De acum înainte nu mai există condamnare împotriva celor care, în Hristos Iisus, nu se mai conduc după trup; căci legea (νόμος) duhului vieții în Hristos Iisus te-a făcut liber față de legea păcatului» (Rom. VIII, 1—2). În adevăr, el spune că a fost desființată orice sentință de moarte și orice condamnare pentru cei care au crezut în Hristos, pentru că ei au devenit străini de obiceiurile mortalității și că ei au primit Duhul nemuririi (și că odată cu nemurirea, ei au dobîndit și statornicia) și că au fost eliberați cu desăvîrșire de păcat și mortalitate.

15. Prin urmare, este o mare nebunie să nu recunoști că Hristos a luat sufletul; și este și mai nebun cel care spune că El a luat rațiunea (νοῦς) omenească, întrucît zice de asemenea sau că El nu a luat sufletul, sau că a luat sufletul, dar nu sufletul omenească, ci sufletul nerațional, care face animalele și brutele să trăiască. Or, sufletul omenească diferă de sufletul animalelor numai prin aceea că sufletul animalelor nu are ipostază (ὑπόστασις) proprie, ci intră în compoziția însăși a animalului și nu are existența sa separată prin care el subzistă, și că după moartea animalului se crede că (sufletul nerațional) nu mai există. De asemenea se spune că singele animalelor este sufletul lor, întrucît în timp ce singele animalelor se scurge, pier și ceea ce este numit suflet, adică ceea ce înainte de moartea animalului se credea că există în ipostaza și în facultățile animalelor.

În privința oamenilor, nu este așa: căci sufletul există în ipostaza sa proprie, și că este cu mult mai presus față de trup, întrucît trupul este muritor și primește viața de la suflet; și că trupul moare, se descompune, dacă se întîmplă ca sufletul să plece din trup. În timp ce sufletul, părăsind trupul, rămîne indestructibil și trăiește permanent în ipostaza sa, pentru că este nemuritor și pentru că nu poate primi nimic în chip firesc de la oameni. «Nu vă temeți de cei careucid trupul, căci ei nu pot ucide sufletul» (Matei X, 28); desigur, acest cuvînt ne învață în chip lămurit că trupul poate muri, pentru că este muritor prin fire, în timp ce sufletul rămîne nemuritor, pentru că în chip firesc el nu poate suferi nici o stricăciune din partea oamenilor.

16. Așadar, este o mare diferență între sufletul oamenilor și sufletul animalelor; căci sufletul animalelor este fără rațiune și n-are ipostază proprie, în timp ce sufletul oamenilor este nemuritor și, în chip necesar, se crede că este și rațional. Cine deci va fi atît de nebun și lipsit de minte (νοῦς) omenească, încît să spună că sufletul unui om este fără cunoaștere și fără rațiune? În afară de cazul cînd vrea să devină un nou învățător al unui lucru care nu există în lume: că ar putea exista o

fire nemuritoare care trăiește o viață nepieritoare, dar cu toate acestea este fără rațiune. Ceea ce nu poate exista. De fapt, orice este nemuritor prin firea sa și are o viață nepieritoare, este în adevăr și capabil să cunoască și este dotat cu rațiune.

17. Însă Fericiții noștri Părinți ne-au pus în gardă asupra tuturor acestora, zicînd : «Care s-a intrupat și s-a făcut om», ca noi să credem că un om desăvîrșit a fost cel pe care l-a asumat și în care a rămas Dumnezeu Cuvîntul, Care a fost perfect în toate după firea omenească, stare (ὁυστασις) care rezultă dintr-un trup muritor și dintr-un suflet rațional, căci El «pentru om și pentru mîntuirea lui s-a coborît din cer». Ei au spus pe bună dreptate că El a asumat un om asemenea celor dintre care acesta a fost luat ; căci omul pe care El l-a asumat, fiind asemenea lui Adam care a introdus păcatul în lume, desființa păcatul prin ceea ce era de aceeași fire cu el. Și El s-a îmbrăcat într-un om asemenea lui Adam, care, după ce păcătuisese, primise o sentință de moarte, ca păcatul și moartea să fie desființate din noi printr-o ființă asemănătoare.

18. Cuvîntul «vine stăpînitorul lumii acesteia și în Mine nu are nimic» (Ioan XIV, 30) ne face să cunoaștem că așa este cauza învierii Sale din morți. Căci, după cuvîntul Fericitului Pavel (Rom. III, 9—23 ; V, 12 ș. u.), Satan avînd stăpînia morții din cauza păcatului inerent în noi, totdeauna prevala moartea și, în acest fel, fiind robi ai păcatului, noi nu aveam nici o speranță de eliberare : harul lui Dumnezeu a păstrat liber de păcat pe omul în care s-a îmbrăcat pentru noi Dumnezeu. A intervenit Satan și prin înșelăciunea sa, el a excitat pe toți iudeii împotriva Domnului nostru intrupat și a adus asupra Lui moartea ca asupra unui om. Și pentru că Satan nu posedă prin nici un fel de păcat ceva pentru care să supună la moarte pe Hristos Domnului nostru, Acesta a acceptat moartea pe care pe nedrept uzurpatorul (τύραννος) Satan o adusese asupra Lui. Dar Hristos a arătat lui Dumnezeu că nu avea nici un păcat și că El fusese supus împotriva dreptății la pedeapsa cu moartea ; și a primit cu ușurință desființarea pedepsei, a înviat din morți prin puterea dumnezeiască, a meritat viața nouă și de nedescris și a făcut ca acest har să fie comun întregului neam omenesc.

Pentru aceasta a zis Domnul nostru : «Vine stăpînitorul (ἄρχων) lumii acesteia și în Mine nu are nimic» (Ioan XIV, 30) ; iar în altă parte zice : «Acum este judecată lumii acesteia ; acum stăpînitorul (ἄρχων) lumii acesteia va fi judecat și aruncat afară. Și Eu, cînd Mă voi fi ridicat de pe pămînt, voi trage pe toți la Mine» (Ioan XII, 31—32). Prin cele spuse în primul text, Domnul nostru ne arată că, în adevăr, Satan nu are nici un motiv just pentru a-L supune la moarte ; prin cele spuse în al doilea text, care se prezintă ca o judecată împotriva uzurpatorului (τύραννος), ne arată că El îl va condamna și îl va arunca din autoritatea sa abuzivă, și că El însuși, fiind pus în stăpînirea acestor bunuri excelente, va asocia la slava Sa pe toți oamenii.

19. Fericiții noștri Părinți au spus : «Care s-a intrupat», de asemenea, pentru ca voi să înțelegeți că El a asumat un om desăvîrșit ; căci aceasta a fost așa nu numai pentru înfățișarea (aspectul) Sa, cum s-a crezut, ci pentru că El a avut în realitate firea omenească. Și, precum, se crede, El nu a luat numai un trup, ci a luat omul întreg, compus din trup și din suflet nemuritor și rațional.

El a asumat pentru mîntuirea noastră omul și prin aceasta a înfăptuit mîntuirea pentru viața noastră. Iar acest om a fost îndreptățit și fără pată prin puterea Sfințului Duh, cum zice Fericitul Pavel : «a fost îndreptățit în Duhul» (I Tim. III, 16) și încă : «Cel care în Duh veșnic s-a adus pe Sine fără prihană lui Dumnezeu» (Evr. IX, 14) și, primind moartea după legea (νόμος) oamenilor, a înviat din morți, pentru

că era fără păcat, prin puterea Duhului Sfânt și a meritat viața nouă în care sînt constante voințele sufletului; iar trupul Său El îl face nemuritor și nesticăcios, și în acest fel ne face pe toți părtași la făgăduințele Sale. Iar ca arvună a făgăduințelor Sale, El ne-a dat pîrga Duhului, ca noi să avem o credință tare în lucrurile ce vor veni: «Cel care ne-a întărit pe noi împreună cu voi în Hristos și ne-a însemnat cu pecetea Sa și ne-a dat nouă arvuna Duhului Său în inimile noastre» (II Cor. I, 21—22).

20. Așadar, și noi așteptăm să devenim nemuritori și nesticăcioși la învierea din morți, cînd păcatul nu va mai avea intrare în noi. Despre care lucru mărturisește Fericitul Pavel, cînd zice: «Căci va veni vremea cînd ceea ce este stricăcios (trupul) se va îmbrăca în nesticăciune și cînd ceea ce este muritor (trupul) se va îmbrăca în nemurire; iar cînd ceea ce este stricăcios (trupul) se va fi îmbrăcat în nesticăciune și ceea ce este muritor (trupul) în nemurire, atunci se va împlini cuvîntul Scripturii: «Moartea a fost înghițită în biruință. Unde-ți este, moarte, biruința; și unde-ți este, moarte (iadule), boldul? «Căci boldul morții este păcatul, iar puterea păcatului este Legea» (I Cor. XV, 53—56).

Adică, se spune că atunci cînd noi vom fi înviați din morți, devenind nemuritori și nesticăcioși și cînd firea noastră va fi primit statornicia, noi nu vom mai putea păcătuī; iar cînd noi vom fi eliberați de păcat, noi nu vom avea nevoie de Lege. Căci ce nevoie va mai avea de Lege firea care va fi eliberată de păcat și nu va mai fi capabilă să se incline spre rău?

21. Și era firesc ca, după aceasta, Fericitul Pavel să spună: «El ne-a dat biruința prin Domnul nostru Iisus Hristos» (I Cor. XV, 57) ca să ne învețe că Dumnezeu a fost pentru noi cauza oricărui bine și că El ne-a dat biruința asupra a tot ce este potrivnic, fie moarte, fie păcat, sau orice alt rău ce ni s-ar întîmpla; El s-a îmbrăcat, pentru noi, în Domnul nostru Iisus, omul, și prin învierea din morți L-a făcut să treacă la viața nouă și L-a făcut să șadă la dreapta Sa; iar nouă ne va da, prin harul Său, pîrtășia cu El, atunci cînd, în adevăr, după cuvîntul Fericitului Pavel, «va fi schimbat trupul smereniei noastre și cînd va deveni după asemănarea slavei Lui» (Filip. III, 21).

Însă pentru că multe sînt cuvintele Fericitilor noștri Părinți în legătură cu întruparea Domnului nostru, noi punem capăt învățaturii de astăzi și înălțăm laudă Tatălui și Fiului și Duhului Sfînt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

OMILIA A ȘASEA

1. V-am explicat cum s-au exprimat Fericīții noștri Părinți, inspirîndu-se din Sfintele Scripturi, despre întruparea Domnului nostru în Simbolul de credință pe care l-au redactat și pe care apoi ni l-au transmis. A fost nevoie să vă vorbim pe larg pentru ca voi să înțelegeți în chip desăvîrșit sensul cuvîntului lor și s-ar fi putut spune și mai mult pentru a stabili adevărul și a înlătura cuvintele viclene ale ereticilor. Însă pentru voi, care aveți bunăvoința pietății, este de ajuns cît s-a spus. Căci, în adevăr pentru o conștiință îndărătnică, oricît de multe cuvinte s-ar spune, e lucru fără folos; în timp ce pentru cei ce au bunăvoință sînt de ajuns puține cuvinte pentru a demonstra adevărul, cînd cuvintele sînt scoase din mărturia Sfintelor Scripturi.

Cu ajutorul harului dumnezeiesc, să trecem la explicarea în continuare a ceea ce se spune în Simbolul de credință.

După ce au zis: «Care pentru noi oamenii, și pentru a noastră mîntuire, s-a coborît din cer și s-a întrupat și s-a făcut om», Părinții au adăugat: «Care s-a născut din Fecioara Maria și a fost răstignit în vremea lui Pontiu Pilat». Ei ar fi putut spune multe lucruri care s-au petrecut între timp — precum că «a fost înfășat în scutece și culcat în iesle» (Luca II, 7), că «a fost născut sub Lege» (Gal. IV, 4), că «a venit ca să se boteze» (Matei III, 13) și că a fost exemplu de viață evanghelică și alte multe lucruri de acest fel — dacă ar fi vrut să ne istorisească tot ceea ce ne învață Sfintele Scripturi despre El.

2. Și toate acestea El le-a făcut pentru mîntuirea noastră: El a păzit întocmai legea (νόμος) firii pentru noi, întrucît El trebuia să transforme firea noastră; El a păzit de asemenea cu strictețe Legea lui Moise pentru a plăti Legiuitorului datoria în locul nostru; El s-a prezentat să se boteze pentru a da modelul (τύπος) harului botezului nostru; El a dat tuturor prin viața Lui însuși un exemplu într-adevăr desăvîrșit de viață evanghelică; și după toate acestea El s-a dat spre răstignire și moarte «ca să nimicească ultimul dușman care este moartea» (I Cor. XV, 26) și să înfățișeze în chip limpede viața nouă și nemuritoare.

Părinții noștri au purtat însă grijă să spună foarte pe scurt toate lucrurile, pentru ca ele să fie ușor de înțeles de către cei ce le ascultă. Noi putem afla fiecare din aceste lucruri în Sfînta Scriptură și le putem învăța de acolo; însă toate aceste lucruri, Fericiții noștri Părinți le-au înfățișat pe scurt cînd au redactat Simbolul de credință. Astfel ei au spus: «Care s-a născut din Fecioara Maria și a fost răstignit în vremea lui Pontiu Pilat» înfățișînd doar începutul și sfîrșitul iconomiei înfăptuite pentru noi: Căci începutul întregului har a fost nașterea Sa din Fecioara Maria, iar sfîrșitul a fost răstignirea, întrucît Părinții numesc Cruce pămîntirea și tot ce a avut loc în timpul pămîririi, și totul a fost cuprins într-un singur cuvînt: Crucea. Pentru că prin Cruce a venit moartea, iar prin moarte a venit viața cea nemuritoare, după cum spune și Fericitul Pavel: «Învățătura Crucii pentru cei necredincioși este ne-bunie, dar pentru noi, cei mîntuiți, este puterea lui Dumnezeu» (I Cor. I, 18); și încă: «Desigur El a fost răstignit din slăbiciune, dar El este viu prin puterea lui Dumnezeu» (II Cor. XIII, 4). El ne învață că învățătura Crucii este o putere a lui Dumnezeu pentru cei care trăiesc pentru că prin ea El a desființat moartea și a dat exemplul vieții noi.

3. Oprindu-se deci la începutul și la sfîrșitul (iconomiei), Fericiții noștri Părinți, în scurtimea Simbolului de credință, înțeleg că odată cu aceasta ne-au transmis pentru instruirea celor ce vor să cunoască adevărul și tot ce s-a întîmplat între început și sfîrșit.

Desigur Părinții nu au gîndit că firea dumnezeiască a Fiului unic a fost născută dintr-o femeie, ca și cînd din acest moment ea (firea dumnezeiască) și-ar fi luat începutul; căci firea dumnezeiască — despre care ei au spus «că a fost născută din Tatăl Său mai înainte de toți vecii și care din toată veșnicia este născută din El și există împreună cu El» — nu a avut începutul său din Fecioara Maria. Însă Sfintii Părinți au urmat Sfintele Scripturi care vorbesc în chip diferit despre cele două firi, învățînd o singură persoană (πρόσωπον) din pricina unirii depline care a avut loc și de teamă ca cineva să nu-și închipuie că ei (Sfintii Părinți) ar fi împărțit unirea desăvîrșită care a avut loc între ceea ce a fost asumat și ceea ce a asumat. Căci

dacă această unire ar fi fost desființată, ceea ce a fost asumat nu mai apare ca nimic altceva decât ca un om ca noi. Pentru aceasta Sfintele Scripturi proclamă cei doi termeni (despre cele două firi) ca despre un singur Fiu, ca să facă să fie cunoscută, în însăși mărturisirea de credință, slava Fiului unic și totodată mărirea omului în care s-a îmbrăcat.

4. În adevăr, Fericitul Pavel, după ce a spus: «Iudeii, din care este Hristos», a adăugat «după trup» (Rom. IX, 5) ca să facă deosebire între firi. El nu ne face să înțelegem că Hristos cel născut din iudei după trup ar fi firea Dumnezeirii celui Unul-Născut, și nici că el ar acorda acest nume lui Dumnezeu Cuvîntul — Care «la început era la Dumnezeu» și Care din toată veșnicia «era în sinul Tatălui Său» (Ioan I, 18) — ci, că el acordă acest nume formei de om pe care El o asumase. Or, de teamă ca prin acest nume și prin acest adaos (că firea omenească a fost asumată dintre iudei) să nu fie înjosită slava lui Hristos (Care este om prin fire și s-a născut între oameni și că prin această fire nu are nimic mai mult), Apostolul Pavel spune mai departe: «Care este Dumnezeu mai presus de toate, pentru a arăta slava lui Hristos, care vine de la Dumnezeu Cuvîntul, Care și-a asumat și a unii firea omenească cu Sine, Care este cauza și stăpînul tuturor.

Și din cauza acestei uniri depline pe care o are acest om cu Dumnezeu Fiul, toată creația îl cinstește și îl adoră. Fieîndoielnic că Fericitul Pavel ar fi putut zice: «în Care este Dumnezeu mai presus de toate», dar el a lăsat la o parte această formulă și a zis: «El care este Dumnezeu mai presus de toate», din cauza unirii depline a celor două firi. Căci, nu pentru că El s-a născut dintre iudei după trup, Apostolul Pavel a crezut că El este Dumnezeu mai presus de toate, și că firea omenească este cea despre care el mărturisea că este cauza a toate și în chip normal și stăpîn a toate. Ci că prin «Hristos în trup» el recunoștea forma de om pe care El o asumase, și pe Cel care asumase această formă el îl numea «Dumnezeu mai presus de toate».

Or, Apostolul Pavel vorbește de aceste două lucruri în același timp pentru a indica deosebirea firilor. Căci nu există nimeni care, spunînd: «Cel care s-a născut dintre iudei după trup», să declare că în chip firesc (prin aceasta) el este Dumnezeu; și nici cineva care, spunînd «Dumnezeu mai presus de toate» să creadă că Acesta s-a născut ca Dumnezeu dintre iudei. Însă prin faptul că Apostolul spune aceste lucruri în același timp, el ne face să cunoaștem unirea deplină între Cel ce a asumat și ceea ce a fost asumat; încît, odată cu deosebirea firilor, el indică de asemenea tuturor demnitatea și mărirea pe care omul asumat le-a obținut prin această unire cu Dumnezeu Care l-a asumat.

5. După cum același Apostol zice cînd scrie filipenilor: «Cel care este chip al lui Dumnezeu și pentru Care nu a constituit o uzurpare a gândi că este înlocmai cu Dumnezeu, totuși s-a golit pe Sine și a asumat chip de rob, făcîndu-se asemenea oamenilor și s-a aflat la înfățișare (σχήμα) ca un om» (Filip. II, 6—7). Și aici Apostolul face evidentă deosebirea firilor, că una este chipul lui Dumnezeu și alta chipul de rob; că una a asumat și că alta a fost asumată; și că Cel care a asumat devine în cel care a fost asumat: în chip de om; însă cel care a fost asumat era în adevăr chip de om în care se afla Cel care l-a asumat. Iar Cel care a asumat — nefiind om, ci fiind prin fire necorporal și necompus — ia chip de rob, formă care avea în chip natural trup și era compus; căci după legea (νόμος) trupului omenesc, El a devenit om. Și în acest fel El s-a ascuns în timpul cît a fost în lume: a vorbit cu oa-

menii încît toți care îl vedeau că trăiește ca un om și nu știau nimic altceva, gîndeau că El era un om obișnuit.

Spunînd acestea și făcînd evidentă deosebirea firilor (prin faptul că una este chip al lui Dumnezeu și alta chip de rob, că aceasta a asumat și că aceea a fost asumată), Apostolul ne-a învățat despre firea omenească în care era Domnul nostru și, ca urmare, spune ceea ce convenea firii omenești pe care o asumase: «El s-a smerit pe Sine făcîndu-se ascultător pînă la moarte, și încă moarte de cruce; de aceea Dumnezeu L-a preainălțat și i-a dat un nume presus de tot numele, pentru ca în numele lui Iisus să se plece tot genunchiul, în cer și pe pămînt și sub pămînt, și ca să mărturisească toată limba că Domn este Iisus Hristos spre slava lui Dumnezeu Tatăl Său» (Filip II, 8—11).

6. Căci nu firea dumnezeiască a fost cea care a primit moartea, ci în chip sigur omul asumat ca templu de către Dumnezeu Cuvîntul. Cel care a fost asumat a fost distrus și l-a înviat Cel care îl asumase. Și, după răstignire, nu firea dumnezeiască a fost înviată, ci templul asumat: «Și a înviat din morți și s-a suit la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui». Și nu firii dumnezeiești — care este cauza a toate — i s-a făcut darul de a fi adorată de către toți («ca tot genunchiul să se plece înaintea ei»), ci această adorare a fost acordată chipului de rob, care prin firea sa nu poseda această adorare.

Fiind evident și sigur că aceasta s-a spus despre firea omenească, acum el o spune prin comunicare despre firea dumnezeiască, pentru ca acest cuvînt să surprindă și să fie perceput de cei ce ascultă. Că toți o adoră întrucît este mai presus decît firea omenească, trebuie înțeles că aceasta a fost spus ca despre una singură, încît să se creadă că acest cuvînt a fost spus ca urmare a unirii depline între cele două firi. De fapt, Apostolul face limpede cunoscut de unde a putut primi o astfel de cinste ceea ce a fost asumat: de nicăieri decît din partea firii dumnezeiești a Celui care a asumat-o și a rămas în ea.

7. Într-un fel analog au făcu' și Fericii Părinți în redactarea Simbolului de credință.

Mai întii, în legătură cu firea dumnezeiască a Fiului unic, ei ne învață că «El este din Tatăl mai înainte de toți vecii și El a fost născut din firea Tatălui, nu făcut»; și că «El este Dumnezeu adevărat și de o ființă cu Dumnezeu», pentru că este născut din Tatăl Său.

Și după ce ne-au învățat aceasta despre Dumnezeirea Fiului unic, Sfinții Părinți au trecut la învățătura despre iconomia întrupării Sale și au spus că «pentru noi, oamenii, și pentru a noastră mintuire s-a coborît din cer și s-a făcut om» asemenea nouă, pentru a înfăptui mintuirea întregii Sale rase (γένος). Și ei au învățat tot ceea ce se referă la firea omenească, prin care Dumnezeu a vrut să fie înfăptuită iconomia Sa cu privire la noi; și ca cel care pentru a noastră mintuire a fost asumat să ia asupra Sa tot ceea ce este obișnuit oamenilor și să merite desăvîrșirea și să devină pentru noi, prin asocierea noastră cu El, pricina tuturor bunurilor.

Sfinții Părinți au spus aceasta la un loc, în deplin acord cu gîndirea Scripturilor. Aceste lucruri omenești nu au fost în chip normal înfăptuite din partea lui Dumnezeu, ci — din pricina unirii depline cu El — ei vorbesc despre aceste lucruri omenești ca să fie crezute și lucrurile de mărire spuse despre El, lucruri care l-au revenit după pătimirea Sa și care sînt mai presus de firea omenească; încît toată lumea să

convină și să învețe că firea dumnezeiască a îmbrăcat acest om și că drept urmare a unirii cu firea dumnezeiască, omul a primit atât de mare cinste și mărire.

8. Nenumărate lucruri, după cum am spus, I s-au întâmplat după legea (νόμος) oamenilor, lucruri pe care le putem cunoaște din Evanghelie. În adevăr, El a fost înfășat în scutece după naștere și așezat într-o iesle; a primit tăierea-împrejur după Lege, a urcat la Templu, după porunca lui Moise, și a apărut în fața Domnului; El a făcut toate acestea în timp ce creștea cu vîrsta, în înțelepciune și har, fiind supus părinților Săi, și se comporta întocmai după toată dreptatea Legii. Apoi El s-a prezentat la Botez, pentru a ne transmite prin acesta legămîntul (διαθήκη) nou, ca exemplu (τύπος); s-a supus ispitirilor lui Satan, a luat asupra Sa oboseala călătoriilor și cu multă purtare de grijă a adus lui Dumnezeu rugăciunea Sa. Pe scurt spunînd, El a dus o viață cu totul evanghelică, plină de oboseală și de sudoare, a dovedit marea Sa răbdare față de cei care-I făceau nedreptate; în sfîrșit, El s-a dăruit morții pe Cruce, pentru ca prin ea să distrugă moartea, prin învierea Lui din morți.

9. Fericiții noștri Părinți au lăsat toate acestea la o parte și au zis: «Care s-a născut din Fecioara Maria și a fost răstignit în vremea lui Pontiu Pilat», întrucît una constituie începutul, iar cealaltă sfîrșitul economiei Sale pentru noi; și între aceste două extreme, Sfinții Părinți au înțeles toate lucrurile care, după cum arată Evanghelia, au avut loc între ele.

Așadar, s-a născut din Fecioara Maria, ca un om supus legii (νόμος) oamenilor, și s-a născut dintr-o femeie, așa cum spune Apostolul Pavel: «Dumnezeu a trimis pe Fiul Său și s-a născut dintr-o femeie și a fost (născut) sub Lege, ca să răscumpere pe cei care se aflau sub Lege, pentru ca noi să primim înfierea» (Gal. IV, 4—5). Or, prin cuvîntul «s-a născut dintr-o femeie», Apostolul arată că El, după legea omenească, a intrat în această lume printr-o femeie; și că prin cuvîntul «El a fost (născut) sub Lege, ca să răscumpere pe cei care se aflau sub Lege, pentru ca noi să primim înfierea», Apostolul arată că El a plătit pentru noi Legiuitorului datoria după dreptate și că pentru noi el a obținut viața.

10. Pentru că El a devenit după fire ca unul dintre noi, în chip necesar El a plătit datoria pentru rasa Sa (γένος), neamul omenesc al Său, căci se cădea ca El, din pricina comunității de fire, să fie Cel care să săvîrșească aceasta de fapt; și noi am fost mîntuiți în chip drept prin slujirea Lui de rob, din pricina libertății pe care El ne-a acordat-o prin harul Său.

Faptul că nu a fost zămislit printr-un om, ci de la Duhul Sfînt a luat ființă în ~~staulul mamei Sale~~, este în afara firii omenești; însă cuvîntul că «s-a născut dintr-o femeie» este spus pentru a ne arăta că El a luat ființă și s-a născut din firea femeii, după legea naturii. Înadevăr, unul din aceste două lucruri s-a împlinit într-un chip nou, iar altul după legea firii; iar primul din aceste lucruri — cel care a fost împlinit într-un chip nou — nu introduce ceva de caracter nou în natură: Eva de asemenea a fost făcută din Adam; or, ea este de origine diferită de cea a tuturor oamenilor: a primit ființa nu prin unire conjugală, ci dintr-o simplă coastă. Desigur ea posedă o comuniune de fire cu Adam, întrucît ea promise prin el principiul existenței sale.

În acest fel trebuie să înțelegem ceea ce este nou în legătură cu Hristos, Domnul nostru: că El a luat ființă dintr-o femeie, fără unire cu bărbatul ei, ci prin puterea Duhului Sfînt; că El participă la firea omenească prin faptul că este din firea

Mariei; pentru aceasta El și este numit «urmașul lui David și al lui Abraam», intrucît prin firea Sa, El este din neamul (γένος) lor. Astfel zice Fericitul Pavel: «Căci nu îngerilor a supus lumea viitoare de care vorbim, ci cum mărturisește Scriptura, zicînd: Ce este omul că îți amintești de el, sau fiul omului că îl cercetezi pe el» (Evr. II, 5—6), și mai departe: «Căci nu pe vreunul din îngeri a asumat El, ci sămînța lui Abraam» (Evr. II, 16), arătînd prin acest cuvînt că Domnul nostru nu a asumat trup de înger și nici nu a făcut vreun înger căpetenie și innoilor al creației viitoare pe care o așteptăm; ci El a asumat un om din semînța lui Abraam, și în acest om El a înfăptuit această «iconomie» de necuprins cu mintea, și a înviat pe primul om din morți și l-a trecut în viața nemuritoare și pururea fiitoare și din el a făcut căpetenia și innoitorul întregii făpturi, că adică trebuie socotit căpetenia creației celei noi.

Ca om, El s-a născut după legea (νόμος) firii dintr-o femeie; avînd fără îndoială acest lucru nou: că El singur din întreg neamul (γένος) omenesc a luat ființă într-un pintece prin Duhul Sfînt, fără împreunare cu bărbat. Cu toate acestea, tot ceea ce El înfăptuia pentru noi, se făcea după legea (νόμος) firii noastre: El a crescut încetul cu încetul și a ajuns la vîrsta desăvîrșită, împlinînd întocmai și poruncile Legii. Și pentru că El a împlinit obligația noastră față de Lege, El a primit de la Legiuitor, ca preț al biruinței de a fi respectat poruncile Legii, dreptul de a atrage prin Sine asupra întregii sale rase (γένος) binecuvîntarea făgăduită de Lege celor ce o vor respecta.

11. El a venit de asemenea la Botez, pentru a transmite într-un fel bine rînduit (τάξις) viața Evangheliei (εὐαγγέλιον) și în sfîrșit a primit moartea și a desființat moartea. Ar fi fost desigur simplu și ușor pentru Dumnezeu să-L facă dintr-odată (de la început) nemuritor și nestrîcăcios și pururea fiitor, cum a devenit după înviere. Însă intrucît nu era numai El singur pe care voia să-L facă nemuritor și pururea fiitor, ci eram și noi înșine care îi eram asociați în firea Sa, era nevoie, din pricina a însăși acestei asocieri, ca El să devină pîrgă pentru noi toți, așa cum spune Sfîntul Apostol Pavel: «Ca să fie El cel dintîi întru toate» (Col. I, 19). Se cade deci ca, din pricina asocierii pe care noi o avem cu El în lumea aceasta, noi să primim de asemenea participarea cu El la aceste bunuri viitoare.

Și așa cum, fiind născut dintr-o femeie, încet-încet El a crescut după legea oamenilor și a ajuns adult, a fost sub Lege și și-a dus viața în conformitate cu Legea, tot așa prin viața evanghelică El, ca om, a oferit oamenilor modelul (τύπος) de urmat. Pentru că, intrucît se cădea ca noi, care ne-am născut mai tîrziu, să primim credința în bunurile viitoare și să credem că Hristos Domnul nostru este Mîntuitorul nostru, căpetenia și cauza a toate acestea; era nevoie ca, chiar în lumea aceasta, să rînduim obiceiurile noastre, atît cît aceasta este cu putință după această speranță în cele viitoare; pentru aceasta era necesar ca El să fie căpetenia noastră: El a mers deci la Botez pentru a ne da model (τύπος) pentru botezul nostru, și din momentul acela El s-a detașat de toată comportarea conform Legii și a împlinit întreaga viață evanghelică. Și-a ales Apostoli, a rînduit învățătura Legii și a doctrinei celei noi, a arătat obiceiurile care convin doctrinei Sale, obiceiuri diferite de ceea ce învăța Legea, și ne-a învățat că obiceiurile noastre, ale noastre celor ce credem, trebuie să fie asemenea cu acele obiceiuri.

12. Pentru că și noi, odată botezați, oferim privirilor o figură (τύπος) a lumii acesteia. Căci, prin Botez, noi murim cu El, și ca în chip (τύπος) noi înviem odată cu El; și noi ne dedicăm a ne conduce după aceste porunci, din pricina speranței în

bunurile viitoare pe care noi le așteptăm din învierea din morți, pe care ne-o va da asocierea cu El. În adevăr, dacă în ceasul în care Hristos Domnul nostru învia din morți, El înviase pe toți oamenii care muriseră pînă atunci, noi nu am avea nici o nevoie de aceste acte. Însă întrucît în chip firesc El înfăptuiește de fapt în El singur această reînnoire viitoare — El a înviat din morți, trupul Său a devenit nemuritor și sufletul Său neschimbător — era nevoie ca această lume veche și muritoare să subziste încă, pentru ca oamenii să creadă în El, să primească în speranță asocierea cu El și viața viitoare. În chip necesar deci, El a plătit datoria Legii (νόμος), a mers la Botez și a arătat exemplul obiceiurilor noi ale Evangheliei, care sînt un chip (τύπος) al lumii viitoare; în așa fel ca și noi, care am crezut în Hristos și am obținut harul botezului și, în taina (μυστήριον) acestor rituri, am primit chipul (τύπος) lumii viitoare. să fim datori să trăim după poruncile Sale.

13. Tot așa spune Fericitul Pavel: «Mulțumim lui Dumnezeu că fiind robi ai păcatului, voi v-ați supus din inimă învățurii care v-a fost transmisă» (Rom. VI, 17), pentru a ne arăta că prin Botez noi am primit o învățătură de viață nouă, care se înfățișează ca chip al lumii viitoare, și după care, atît cît este cu putință, noi ne vom dedica să trăim îndepărtîndu-ne de orice păcat — și nu numai după obiceiul Legii. De fapt iată cum am fost botezați: ca oameni care murim și înviem împreună cu El, ca în chip: «Căci noi toți care am fost botezați în Iisus Hristos, în moartea Lui am fost botezați; și am fost înmormîntați împreună cu El prin botez în moarte, pentru ca, în același fel cum Iisus Hristos a înviat din morți în slava Tatălui Său, tot așa și noi să ducem o viață nouă» (Rom. VI, 3—4).

După ce am primit harul botezului, noi devenim străini de toate faptele Legii și intrăm ca într-o viață nouă: «voi sînteți morți pentru Lege prin trupul lui Hristos Iisus» (Rom. VII, 4); Apostolul spune că prin nașterea botezului voi ați ajuns la o viață nouă și ați devenit o parte din trupul lui Hristos Domnul nostru. Noi așteptăm să avem comuniune cu El și, de acum înainte, El ne smulge vieții lumii acesteia și ne face să fim morți pentru lume și pentru Lege, pentru că Legea are putere asupra acestei lumi, în timp ce noi, după chipul (τύπος) botezului, am devenit străini cu totul de lumea aceasta.

14. Cînd Hristos Domnul nostru a împlinit toate acestea pentru noi, atunci El a mers la moarte și a primit-o prin cruce; și aceasta nu s-a făcut în taină, ci moartea Sa a fost văzută și cunoscută de toți, pentru că învierea Domnului nostru a trebuit să fie proclamată întregii creații de către Fericirii Apostoli. Semnele săvîrșite în chip minunat de către Duhul Sfînt au fost de ajuns pentru confirmarea mărturiilor lor; totuși se cădea ca moartea să fie vădită de asemenea întregii lumi, întrucît desființarea morții este învierea Lui. El a dezlegat în chip desăvîrșit legăturile morții prin învierea Sa din morți, s-a urcat la ceruri și șade la dreapta lui Dumnezeu; El este un chezaș real pentru noi, datorită asocierii noastre la moartea Sa: «căci voi trăiți prin harul Celui care ne-a înviat cu El și ne-a făcut să ședem la dreapta în ceruri, pentru a arăta veacurilor viitoare măreția și bogăția desfătărilor harului Său, care a fost răspîndit peste noi de către Domnul nostru Iisus Hristos» (Efes. II, 5—7).

Dar, de teamă că noi nu am crede în aceste bunuri pe care El ni le-a făgăduit — din pricina măreției lor și că ele sînt prea înalte pentru noi — El ne-a dat ca arvună din cele viitoare pîrga Duhului Sfînt. După cum zice și Fericitul Petru: «El a fost ridicat de-a dreapta lui Dumnezeu și a primit făgăduința Duhului Sfînt pe Care El L-a luat și L-a răspîndit peste noi în chip îmbelșugat, așa cum voi L-ați văzut și

azuil» (Fapte II, 33); el numește făgăduința Duhului Sfânt harul care a fost dat pentru confirmarea bunurilor ce vor veni prin Duhul Sfânt; întrucît aceste bunuri viitoare subzistă în noi prin puterea Duhului Sfânt, cum spune Fericitul Pavel că «Se seamănă trup animal (firesc) și va învia (trup) spiritual» (I Cor. XV, 44). Și ca dovadă că printr-o astfel de credință noi vom dobîndi în chip sigur aceste bunuri viitoare, El ne-a dat chiar aici jos pîrga Duhului Sfânt, pe care noi o primim în chip de arvună; despre care Fericitul Pavel zice: «în El voi ați crezut și ați fost însemnați ca și cu o pecete a Duhului Sfânt, care este arvuna moștenirii noastre» (Efes. I, 13—14).

15. Așa este iconomia harului pe care a înfăptuit-o Hristos Domnul nostru: pentru această iconomie noi mergem la Botez. Și pe bună dreptate Fericiții noștri Părinți ne-au transmis mărturisirea de credință, prezentîndu-ne aceasta într-un rezumat, în care au inclus tot ce trebuia, zicînd: «Care s-a născut din Fecioara Maria și a fost răstignit în vremea lui Ponțiu Pilat».

Socotesc însă că cele ce am spus, depășesc măsura cuvenită. Aceste noțiuni asupra iconomiei harului lui Hristos ne-au fost transmise în acești termeni, de teamă ca voi să nu primiți o învățătură imperfectă. Și pentru ca noi să nu vă fi dat o sarcină prea mare prin mulțimea cuvintelor, să lăsăm pentru altă zi cele ce trebuie spuse despre celelalte cuvinte din Simbolul de credință. Întrucît pentru astăzi este de ajuns, să înălțăm laudă Tatălui și Fiului și Duhului Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

OMILIA A ȘAPTEA

1. Reîncepem a vorbi despre harul iconomiei întrupării Domnului și Mintuitorului nostru Iisus Hristos și să vedem ce ne-au transmis Fericiții noștri Părinți în redactarea Simbolului de credință. De fapt, iată sînt trei zile de cînd ne întretinem despre aceasta și ne străduim ca voi să înțelegeți cîte puțin, pentru ca să țineți minte ceea ce vi s-a spus. Vom continua astăzi să vorbim despre cele ce s-au zis în continuare.

În adevăr, îndată ce Fericiții Părinți au început să vorbească despre iconomie, ei au indicat în primul rînd pentru cine a fost înfăptuită o astfel de iconomie, spunînd: «Pentru noi, oamենii». Dar au adăugat: «Și pentru mîntuirea noastră» — pentru ca să fie știut că acesta este scopul iconomiei; apoi au spus încă: «Care a coborît din ceruri», ca să facă înțeleasă umilirea fără margini a Fiului lui Dumnezeu în iubirea Sa față de noi, ca și cînd ar fi repetat cuvîntul Fericitului Pavel: «Pentru voi s-a făcut sărac El care era bogat» (II Cor. VIII, 9), El din înălțimea demnității Sale și dintr-o așa de înaltă mărime s-a coborît pînă la nepuțința noastră. Și pentru a ne învăța cum s-a coborît, ei au zis: «S-a făcut om». Dar nu s-a coborît printr-o simplă providență, nici prin acordarea unui ajutor puternic, cum a făcut de multe ori și cum face și acum, ci El a asumat însăși firea noastră, s-a îmbrăcat în ea și a locuit în ea, și — pentru a o face desăvîrșită prin Patimă — s-a unit cu ea.

Părinții noștri au spus aceasta pentru a face cunoscut astfel darul harului Său față de neamul (γένος) omenesc, că El a asumat, născîndu-se din noi, omul, și că s-a sălășluit în el. Părinții ne-au învățat că El a suferit și s-a supus la toate după legea (νόμος) firii omenești, pentru ca noi să înțelegem că El a fost om și nu chip (σχημα) de

aparență, ci că El a fost în adevăr om și că a suferit ceea ce este omenească, în conformitate cu firea omenească. Însă de teama de a nu lungi cuvîntul lor, Părinții au lăsat toate aceste lucruri, pe care El le-a înfăptuit unul după altul, și pe care noi le putem cunoaște exact prin citirea Evangheliei; și pe bună dreptate au folosit puține cuvinte, zicînd: «Care s-a născut din Fecioara Maria și a fost răstignit în vremea lui Pontiu Pilat», pentru a include întreaga iconomie în începutul și sfîrșitul ei. După cît tinem minte, noi v-am spus că este o orînduială (νόμος) proprie Scripturilor de a indica prin menționarea Crucii întreaga iconomie a lui Hristos, întrucît prin Cruce El a ajuns la moarte; or, prin moarte El a desființat moartea și a făcut cunoscută în chip vădit viața nouă, nemuritoare și pururea fiitoare.

Așadar, Fericiții noștri Părinți, cu toate că au inclus în acești termeni întreaga iconomie, au înțeles totuși că erau datorii să ia seama la ceea ce ei spuneau despre Patimă sau despre ceea ce s-a întîmplat după Patimă, întrucît aceasta depășește toată înțelegerea omenească. În adevăr, de teamă ca măreția a ceea ce s-a întîmplat după Patimă să nu ducă pe ascultătorii la îndoială în legătură cu Patima și ca ei să nu-și închipuie că Patima ar fi avut loc doar în aparență (σχήμα), ei au trebuit să ia seama la cuvîntul lor pentru ca să se creadă că în adevăr El a murit, și pentru a arăta că moartea omenească și toate patimile au fost desființate în învierea lui Iisus Hristos. Căci dacă Hristos a suferit moartea Lui, prin răstignirea pentru acest motiv — de a da tuturor o certitudine evidentă despre moartea Sa, și odată cu moartea Sa, și despre învierea Sa, prin care a fost desființată moartea — atunci pe bună dreptate Fericiții noștri Părinți au atras atenția mai întii asupra morții Sale și după aceea ne-au învățat despre învierea Sa.

2. Pentru aceasta, după ce au spus: «Care a fost răstignit în vremea lui Pontiu Pilat», ei au adăugat «Care a fost așezat în mormînt», pentru a învăța că nu a murit numai în aparență, ci că El a murit într-adevăr de moarte omenească. Și bineînțeles că după moarte trupul Său a fost așezat în mormînt după legea (νόμος) firii omenești. În aceasta, Părinții au urmat învățaturii Fericitului Pavel cînd scria corintenilor despre învierea din morți, amintind învierea lui Hristos Domnul nostru, întrucît învierea generală este asigurată prin învierea lui Hristos. Mai întii, vorbind de moartea Lui, Apostolul învață că Hristos a murit și a murit cu adevărat: pentru ca după ce avea să fie recunoscută moartea Lui, să fie acceptate cuvintele care proclamau învierea Lui, El spune: «V-am transmis mai întii ce am primit: că Hristos a murit pentru păcatele noastre, cum spun Scripturile, și a fost îngropat» (I Cor. XV, 3—4). Or, nu fără intenție, Apostolul a folosit acest adaos «a fost îngropat», ci pentru a dovedi că în adevăr, după legea (νόμος) oamenilor, El a murit și că a suferit moartea așa cum se cuvine unei firii muritoare.

3. În același fel, Fericiții noștri Părinți, după ce au spus: «El a fost răstignit în vremea lui Pontiu Pilat», pentru a învăța că El a murit, au dăugat cuvîntul «a fost îngropat», pentru ca — după predica Apostolului — să învețe că a murit cu adevărat.

Și așa cum, după ce a spus: «a fost îngropat», arătînd că El a murit cu adevărat, Fericitul Pavel a adăugat: «A înviat după trei zile, cum au spus Scripturile» (I Cor. XV, 5) — pentru că în acest fel el putea să învețe învierea lui Hristos după moartea Sa, pentru a întări în sufletul ascultătorilor adevărata credință despre moartea Lui — tot așa Fericiții noștri Părinți, după ce au zis: «a fost îngropat», au adăugat: «Și după trei zile a înviat, cum au spus Scripturile», adică exact același cuvînt al Scripturii, de care ei se serviseră pentru a ne transmite mărturisirea de credință în înviere.

4. De aceea nu trebuie nesocolit cuvîntul care făgăduiește învierea : căci pentru cei care nu cred, acest cuvînt constituie primejdie ($\chi\lambda\upsilon\nu\omicron\varsigma$) de moarte și de pierdere a tuturor bunurilor ; iar celor care cred cuvîntul acesta, le procură încredințarea ; întrucît învierea pune pecetea asupra tuturor minunilor săvîrșite în iconomia lui Hristos.

În adevăr, învierea constituie desăvîrșirea întregii iconomii a lui Hristos, și acțiunea capitală între toate acțiunile de îndreptare pe care le-a săvîrșit Hristos : prin ea a fost distrusă moartea și a fost desființată stricăciunea, au dispărut patimile, s-au sfîrșit nestatornicia, s-au stins imboldurile păcatului, a fost nimicită puterea lui Satan, a fost distrusă violența demonilor și a fost depășită constrîngerea Legii. La aceasta se adaugă făgăduința unei vieți nemuritoare și neschimbătoare, prin care va fi distrusă și desființată această viață, întrucît locmai prin ea pătrunseseră demonii ca să lupte împotriva noastră.

5. Iată ce zice Fericitul Pavel : «Dacă morții nu înviază, nici Hristos n-a înviat ; iar dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este propovăduirea noastră, zadarnică este și credința voastră» (I Cor. XV, 13—14). În adevăr, dacă nu este cu puțință să învieze morții, devine evident că nici Hristos nu a înviat, căci și El prin trup era de aceeași fire și a primit moartea după legea ($\nu\omicron\mu\omicron\varsigma$) firii. Însă dacă noi mărturisim că Hristos a înviat, devine desigur evident că există în adevăr o înviere, căci ceea ce nu poate fi nici în El nu ar fi putut fi.

Dar dacă în El învierea a avut loc și s-a înfăptuit, este evident și sigur că ea poate avea loc. Deci nu este convenabil pentru noi să negăm învierea ca imposibilă, ci în chip necesar noi sîntem datori să facem mărturisire de credință în ea, întrucît ea a avut loc odată și și-a luat început în Hristos Domnul nostru. Or, cel care neagă învierea generală anulează de asemenea învierea lui Hristos, întrucît și El prin trup face parte din firea comună ; iar cel care anulează învierea lui Hristos dovedește că «zadarnică este propovăduirea noastră și că zadarnică este și credința voastră». Pentru că, întrucît bunul cel mai mare din întreaga iconomie a lui Hristos în trup este învierea — care distruge toate relele și ne introduce în toate bunurile — oricine anulează învierea face zadarnică propovăduirea noastră și credința voastră. Dacă moartea nu a fost distrusă, subzistă stăpînirea relelor și deci noi nu mai putem aștepta nici un bine. Este limpede că dacă învierea nu a avut loc, moartea a rămas stăpînă și că imperiul ei nu a fost desființat. Iar prin moarte, păcatul își păstrează de asemenea stăpînirea lui și toate relele rămîn în jurul nostru.

Apostolul zice : «Dacă morții nu înviază, nici Hristos n-a înviat ; iar dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este credința voastră ; voi sînteți încă în păcatele voastre» (I Cor. XV, 16—17), arătînd că prin înviere a fost distrusă moartea, și prin moarte păcatul. Căci numai după înviere noi vom deveni nemuritori și neschimbători ; iar dacă învierea nu există, zadarnică este credința, căci domnește încă moartea și păcatul împreună cu ea. «Iar voi de asemenea sînteți încă în păcatele voastre» și nu există nici un fel de speranță pentru voi ; căci noi v-am propovăduit speranța care există prin înviere.

6. Prin urmare, pe bună dreptate, Fericiiții noștri Părinți, după cuvîntul Apostolului despre bunul cel mai de seamă din iconomia lui Hristos, au zis în primul rînd : «El a înviat din morți», și au adăugat îndată : «s-a suit la ceruri». De fapt, după ce ne-au învățat că a înviat din morți, trebuia să ne facă să știm unde este Hristos după înviere. În adevăr, în același fel în care Sfînta Scriptură spune despre Adam că l-a

făcut Dumnezeu și adaugă în ce fel și din ce, și în ce loc l-a așezat ca să-și ducă viața, tot așa despre Hristos Domnul nostru — Care a fost asumat de noi și a fost ca noi după firea noastră — după ce spuseseră că «El a înviat din morți», cu drept cuvânt au adăugat : «S-a suit la ceruri», ca noi să știm că El a fost trecut într-o fire nemuritoare și că s-a suit la ceruri, întrucît se cuvenea ca El să fie mai presus de toate.

7. Or, toți Evangheliștii ne istorisesc învierea din morți și ei așază ca încheiere a Evangheliilor lor învierea, convinși că pentru noi este de ajuns să știm că El a înviat din morți și că a fost trecut la o viață nemuritoare și neschimbătoare și că El ne-a dăruit speranța că și noi vom fi asociați Lui la aceste bunuri viitoare. Însă Fericitul Luca, de asemenea unul dintre cei care au redactat Evangheliile, a adăugat : «El s-a suit la ceruri» (Luca XXIV, 51), ca noi să știm unde este El după înviere. Iar tot el, scriind Faptele (πράξεις) Apostolilor, de la început ne învață același lucru, și apoi a adăugat, în ordine celelalte după rostul (τάξις) obișnuit al cuvîntării. Și întrucît Hristos a fost pentru noi pîrgă nu numai prin învierea Sa, ci și prin suirea Sa la ceruri, și întrucît El ne-a asociat cu Sine, prin harul Său, la amîndouă aceste acțiuni, este drept pentru noi să recunoaștem pe amîndouă, căci noi nu așteptăm numai să înviem din morți, ci să ne și urcăm la cer pentru a fi acolo cu Hristos Domnul nostru.

8. Astfel, Fericitul Pavel zice : «Domnul nostru însuși, la poruncă (semnul dat), la glasul arhanghelului și la trâmbița lui dumnezeiască, va coborî din cer și cei morți în Hristos vor învia întii ; apoi noi, cei lăsați la urmă, vom fi răpiți cu ei pe nori în văzduh, în întîmpinarea Domnului nostru și așa pururea vom fi cu Domnul nostru» (I Tes. IV, 16—17). Iar într-alt loc zice de asemenea : «Slujirea noastră este în ceruri, de unde noi așteptăm ca făcător de viață (mîntuitor) pe Domnul nostru Iisus Hristos, Care va schimba trupul nostru de umilire și-l va face asemenea trupului măririi Sale» (Filip. III, 20—21), pentru a ne arăta că noi vom fi conduși în cer, de unde va veni Hristos Domnul nostru, Care ne va preschimba prin învierea Sa din morți, făcîndu-ne după asemănarea trupului Său și făcîndu-ne să ne suim la cer pentru a fi pururea cu El. Și încă : «Noi știm că dacă această casă a noastră pămîntească este distrusă, noi avem totuși o zidire care este de la Dumnezeu și o casă nefăcută de mîni omenești, în cer, pentru totdeauna» (II Cor. V, 1), învățîndu-ne că prin înviere noi vom deveni nemuritori și vom trăi în cer.

9. Iar puțin mai departe, Apostolul zice : «De asemenea oricît timp trăim în trup noi sîntem departe de Domnul nostru, căci prin credință umblăm, și nu prin vedere ; dar noi așteptăm cu încredere să ieșim din trup și să fim cu Hristos» (II Cor. V, 6—7), învățîndu-ne prin aceasta că, alîta vreme cît sîntem în acest trup muritor, noi sîntem ca trecători, departe de Domnul nostru, întrucît nu ne bucurăm încă în chip efectiv de bunurile viitoare. Pentru că noi nu le-am primit decît prin credință, dar avem totuși o mare siguranță în ceea ce trebuie să fie ; și noi așteptăm cu multă grijă acest moment cînd vom dezbrăca și vom arunca departe de noi mortalitatea acestui trup, și vom deveni nemuritori și neschimbători prin învierea din morți și vom fi în sfîrșit cu Domnul nostru, ca oameni care prea multă vreme am fost departe de El în lumea aceasta, așteptînd să ne unim cu El.

De asemenea, Apostolul zice : «Ierusalimul cel de sus este liber și este maica noastră a tuturor» (Gal. IV, 27). Or, ceea ce Apostolul numește Ierusalimul cel de sus este locuința din cer, în care, prin învierea din morți noi ne vom naște (din nou) și vom deveni nemuritori și neschimbători, bucurîndu-ne în adevăr de libertate în ade-

vărata veselie, nemiatingându-ne nici o violență, nemiintîmpinîndu-ne nici o tristețe; și unde noi ne vom afla în fericire de negrăit și în desfătări fără de sfîrșit.

Așadar, întrucît noi așteptăm să ne bucurăm de aceste bunuri, pentru care a fost pîrgă Hristos Domnul nostru — El în Care s-a îmbrăcat Dumnezeu Cuvîntul și Care prin unirea deplină a meritat o astfel de cinste și ne-a acordat și nouă nădejdea de a-I fi asociat — pe drept cuvînt Sfînta Scriptură ne învață că nu numai că El a înviat din morți, ci și că s-a suit la cer; încît noi avem dreptul să sperăm același lucru, cum au zis Fericirii noștri Părinți, care, după ce au spus «A înviat după trei zile», au adăugat «S-a suit la cer».

10. Însă ei au adăugat la acest cuvînt că: «El s-a așezat la dreapta lui Dumnezeu»: mai întîi pentru a arăta nemăsurata cinste pe care acest om asumat a primit-o prin unirea sa cu Dumnezeu Cuvîntul, Care s-a îmbrăcat cu el» și în al doilea rînd pentru ca noi să înțelegem în ce bunătați ne vom afla, dacă într-adevăr noi avem pîrtășie cu El. Căci Fericitul Pavel, oînd zice: «Pe voi care erați morți din pricina păcatelor voastre și a greșelilor voastre, Dumnezeu v-a făcut vii prin Hristos; ... prin har voi sînteți vii și El v-a înviat și v-a așezat în ceruri, în Iisus Hristos» (Efes. II, 1, 5—6), ne arată măreția pîrtășiei pe care noi o avem cu El.

11. După ce au stabilit aceasta, Părinții noștri au adăugat pe drept cuvînt: «Și El va veni încă să judece pe cei vii și pe cei morți», pentru a ne face să cunoaștem a doua Sa venire, cînd noi vom primi din pîrtășia cu El, adică, după cuvîntul Apostolului Pavel: «Așteptînd din cer, pentru a ne face după asemănarea măririi Sale» (Filip. III, 21).

Însă Părinții au adăugat la a doua Sa venire cuvîntul: «Pentru a judeca pe cei vii și pe cei morți» ca să așeze în noi, odală cu aducerea aminte de binefacerile Lui față de noi, și teama, și să ne pregătească pentru măreția binefacere a unei astfel de iconomii. Ei au zis: «Pe cei morți și pe cei vii» nu pentru că cei morți vor fi judecați — căci ce judecată s-ar putea face celor morți care nu mai au conștiință? —, ci că în momentul în care El va veni, El ne va învia pe noi toți; pe toți oamenii răposași, începînd de la Adam, El îi va preschimba în fire nemuritoare; iar pe oamenii pe care învierea îi va afla vii, El îi va preschimba numai, și din muritori îi va face nemuritori. Pentru aceea Părinții au zis: «Pe cei vii și pe cei morți». Ei au numit «vii» pe cei care vor fi lăsași în viață pînă în vremea aceea, iar «morți» pe cei care deja răposaseră pînă în vremea aceea. În acest fel ei ne învață că toți oamenii vor fi judecați și că nu va fi nimeni să scape de primirea după judecată a răsplătii pe care o merită faptele lor: unii, cele bune; alții, cele rele. Căci toți vor fi împărțiți și judecați, după ceea ce va fi ales voința lor.

12. Același lucru îl spune și Fericitul Pavel în Epistola sa către Corinteni, cînd zice: «Noi nu vom muri toți, dar noi toți vom fi schimbați. În adevăr, deodată, într-o clipire de ochi, la sunetul celei din urmă trîmbițe, cei morți vor învia nesticăcioși și noi vom fi schimbați» (I Cor. XV, 51—52). Cînd zice că «Noi nu vom muri toți, dar noi toți vom fi schimbați», Apostolul ne învață că cei morți vor învia nesticăcioși și nemuritori și că cei vii vor fi schimbați într-o fire nemuritoare și că amîndouă aceste lucruri se vor face într-o clipire de ochi. Căci el zice: «noi vom fi schimbați» despre cei care vor fi încă vii, și despre sine însuși, căci scriînd aceasta fiind în viață, el lua asupra-și chipul (πρόσωπον) celor vii.

De asemenea el scrie tesalonicienilor : «Noi cei care vom fi rămași nu vom lua înaintea celor adormiți, căci Domnul nostru însuși la poruncă (semnul dat), la glasul arhanghelului și la sunetul trâmbiței lui Dumnezeu, se va coborî din cer și cei morți în Hristos vor învia întâi și după aceea noi cei vii vom fi răpiți cu ei pe nori în văzduh în întâmpinarea Domnului nostru și vom fi pururea cu Domnul nostru» (I Tes. IV, 15—17). Apostolul spune că totul se va petrece foarte repede, ca într-o clipire de ochi. Faptul că cei vii nu vor întrece pe cei morți, ieșind în întâmpinarea Domnului nostru, ne arată că cei care vor învia și cei care vor fi schimbați, amîndouă corurile, vor fi răpiți în întâmpinarea Domnului nostru.

13. Iată dar ce au spus Fericiții noștri Părinți pentru a ne atrage luarea aminte și a ne face să ne temem și pentru a ne pregăli pentru judecata viitoare. Ei au spus cuvîntul : «Pentru a judeca pe cei vii și pe cei morți» ca din partea persoanei (πρόσωπον) omului asumat pentru noi ca să ne arate ce demnitate va avea «templul» lui Dumnezeu Cuvîntul — adică acest om care a fost asumat pentru mîntuirea noastră — și ca să întărească în noi teama cînd ne învață despre judecata viitoare. Așadar, va fi greu pentru noi, dacă avem o voință rea și pervertită.

Ca cel care, fiind născut dintre noi, a fost asumat și a ajuns la o astfel de demnitate că va judeca pe cei vii și pe cei morți, întrucît El a fost făcut liber de orice păcat și putea, datorită demnității Sale, să scape de moarte (căci zice : «Eu pot să dau sufletul Meu și pot să-L iau înapoi» (Ioan X, 18), pentru a arăta că El este Domn și stăpîn ca să moară ori să nu moară), El a primit moartea care l-a fost dată în chip violent. Și, în libertatea pe care o avea (παρηγοία), El a putut să învingă moartea și de asemenea să acorde și întregului neam (γένος) omenesc desființarea morții. Așadar, dacă El, născut dintre noi și din neamul nostru, este om și este mai presus de moarte din pricina nemărginitei Sale mării (căci, fiind cu desăvîrșire fără de păcat prin puterea Duhului Sfînt, El a luat asupra Sa moartea și Patima, și încă moarte de rușine prin cruce, ca să ne dăruiască nouă a ne bucura de bucuriile viitoare), ar fi împotriva oricărei dreptăți ca noi să disprețuim pe Cel care a suferit acestea pentru noi și să nu stăruim în iubirea Sa. Să ne purtăm deci după legea (νόμος) poruncilor Sale și să cinstim mai presus de toate iubirea Lui și milostivirea Lui. Iată ce trebuie să facem noi pentru binefacerea de negrăit ce se revărsă asupra noastră prin El.

14. Luați aminte la precizia cuvîntului Fericiților noștri Părinți, că înfălișind întruparea Sa, suferințele Sale și învierea Sa, ei spun că aceeași persoană (πρόσωπον) este cea care trebuie să facă judecata, pentru ca nimeni să nu se îndoiască de faptul că Cel care va fi judecătorul întregii creații este un om. Ei au adăugat cuvîntul «încă», pentru a arăta, ca printr-un semn, Dumnezeuirea Fiului unic Care este în El, prin care El a ajuns să primească o astfel de demnitate. În adevăr, dacă ei ar fi vrut să indice aceasta, ar fi fost de ajuns să spună : «Care va veni să judece pe cei vii și pe cei morți» ; însă prin acest adaos «încă», ei au semnat Dumnezeuirea Lui. Căci Cel care va veni este în chip vădit în adevăr acest om care a fost asumat dintre noi. El, Cel care va veni din cer este Cel despre care pe drept cuvînt s-a zis că se mută dintr-un loc în altul, cum se zice : «Acest Iisus, Care a fost luat dintre voi la cer, va veni așa cum L-ați văzut suindu-se la cer» (Fapte I, 11), pentru a arăta în chip evident că Cel pe Care-L vedeau, Care era cu ei și atunci se despărțea de ei, Acela va veni din nou, fiind văzut de toți oamenii.

Dar pentru acest om, cuvîntul «încă» nu vrea să spună nu că El nu va veni, ci vrea să spună că Dumnezeuirea vine din cer. Această Dumnezeuire va săvîrși acestea

față de noi nu printr-o mutare dintr-un loc în altul, ci prin milostivirea și purtarea de grijă pe care ne-o poartă omul asumat pentru noi. Deci Dumnezeu va veni «încă» în lumea viitoare în chiar acest om pe care Ea l-a asumat pentru noi. Așadar, Omul care a fost asumat pentru noi acum, pentru prima dată, a fost înălțat la cer; și apoi, pentru prima dată, El «încă» va veni din cer.

Dar pentru că intenția cuvintului Fericiților Părinți urmărirea firea dumnezeiască, ei țin seama de o a doua Sa venire: prima dată firea dumnezeiască vine din cer prin mijlocirea acestui om; și ea trebuie încă să vină în același om asumat, din pricina unirii de negrăit care a avut loc între om și Dumnezeu.

15. Astfel, Fericitul Pavel, după ce a zis: «Noi așteptăm arătarea prea marelui Dumnezeu», adaugă «și Mîntuitorului Iisus Hristos» (Tit II, 13), ca să arate că noi așteptăm ca firea dumnezeiască, cea care este mai presus de toate, să vină și să se arate tuturor oamenilor. Întrucît firea dumnezeiască nu se arată într-o aparență văzută, ea se manifestă oamenilor după capacitatea de a vedea a celor ce privesc; și pentru ca să înțelegem sub ce formă (σχημα) se manifestă firea dumnezeiască, Apostolul a adăugat: «și Mîntuitorului Iisus Hristos». În chipul acestui om trupesc trebuie așteptată arătarea firii dumnezeiești; și în adevăr el arată că prin venirea Acestor și prin arătarea Sa se manifestă firea dumnezeiască. Căci prin Acest om, prin Care altădată firea dumnezeiască ne-a mîntuit, ea se va arăta din nou pentru a ne dăruia aceste bunuri de negrăit.

Deci pe drept Fericiiții noștri Părinți au adăugat acest «încă», prin care ei indică firea dumnezeiască ce va da Celui ce va veni marea demnitate de a fi El cel ce judecă. Căci firea dumnezeiască va judeca lumea întregă, după cuvîntul Apostolului, care zice: «Ea va judeca pămîntul întreg prin Omul Iisus» (I Tim. IV, 1). În adevăr, este evident că Fericitul Pavel învață că prin Acest om asumat pentru noi și înviat din morți pentru întărirea credinței noastre, Dumnezeu va judeca întreg pămîntul.

Dar să fie de ajuns cele ce am spus pentru astăzi, și să înălțăm laudă lui Dumnezeu Tatăl și Fiului unic și Sfîntului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

OMILIA A OPTA

1. V-am înfălișat pînă acum, în conformitate cu tradiția Fericiților noștri Părinți, învățătura despre Hristos Domnul nostru. Este de aci înainte datoria voastră de a păstra cu grijă ceea ce vi s-a predat.

De asemenea, urmînd înțelesul Sfințelor Scripturi, Părinții noștri ne-au transmis un îndoit cuvînt în legătură cu Hristos Domnul nostru: că El nu a fost numai Dumnezeu, nici numai om, ci El a fost într-adevăr prin fire «amîndouă acestea»: și Dumnezeu și Om. El este și Dumnezeu Cuvîntul, Care a asumat, dar și omul care a fost asumat. Cel care este «chipul lui Dumnezeu» (Filip. II, 6) a asumat «chipul de rob»; dar chipul de rob nu este chipul lui Dumnezeu. Chipul lui Dumnezeu este Cel care este prin fire Dumnezeu, Care a asumat chipul de rob; iar chipul de rob este cel care prin fire este om, care, pentru mîntuirea noastră, a fost asumat. Deci Cel care a asumat nu a fost cel ce a fost asumat, și nici cel care a fost asumat nu a fost Cel care a asumat; pentru că Cel care a asumat este Dumnezeu, în timp ce cel asumat este

om ; iar Cel care a asumat este prin fire întocmai ceea ce este Dumnezeu Tatăl, căci «El este Dumnezeu la Dumnezeu» (Ioan I, 1), încil El este ceea ce este Cel lângă care El era. Însă cel care a fost asumat, este prin fire întocmai ceea ce erau David și Abraam al căror fiu este și din seminția cărora el este. Astfel, Domnul este și fiul lui David : fiu al lui David din pricina firii și Domn din pricina demnității pe care a avut-o ; dar el a fost mai presus de David Tatăl său, din pricina firii Care l-a asumat.

2. De aceea, cînd Domnul nostru a întreat pe farisei : «Iisus Hristos, al cui fiu este ?» și cînd ei au zis : «Este fiul lui David» (Matei XXII, 42), El nu a contrazis acest răspuns. De fapt, Evanghelistul (εὐαγγελιστής), care istorisește că Domnul nostru a întreat aceasta pe farisei, el însuși scrie la începutul Evangheliei (εὐαγγέλιον) sale : «Începutul Evangheliei lui Iisus Hristos, fiul lui David, fiul lui Abraam» (Matei I, 1). În adevăr, ar fi fost cu neputință ca la începutul Evangheliei sale, Evanghelistul Matei să ne fi învățat acest lucru dacă ar fi știut că Domnul nostru îl tăgăduise, întrucît n-ar fi îndrăznit să redea un lucru contrar învățaturii Domnului nostru tocmai el care a dovedit o deosebită grijă să scrie Evanghelia sa în conformitate cu poruncile (νόμος) lui Hristos.

3. Or, se știe că Domnul nostru nu a tăgăduit răspunsul ce l s-a dat, că Hristos este fiul lui David ; dimpotrivă, ceea ce spunea răspunsul era bine și corect spus. Însă, pe de o parte, toți fariseii și iudeii așteptau ca Mesia un om obișnuit, din seminția lui David, lucru cu care se acordau și spusele profetilor ; dar, pe de altă parte, ei nu știau că Acesta este Fiul unic al lui Dumnezeu : Cel care a asumat pe cel ce era din seminția lui David și Care locuia în acesta, care prin mijlocirea Sa a înfăptuit întreaga economie pentru mintuirea noastră, pe care și l-a unit și l-a făcut să se înalte mai presus decît toată creația.

Întrucît fariseii nu cunoșteau aceasta, Domnul nostru i-a întreat : «Hristos, al cui fiu este ?» Însă după ce ei au răspuns ceea ce știau : «Fiul lui David», El i-a întreat : cum dar David, în Duhul Sfînt, îl numește pe El Domn, zicînd : «Zis-a Domnul Domnului meu : Șezi de-a dreapta Mea pînă ce voi pune pe vrăjmașii Tăi așternut picioarelor Tale». Dacă deci David însuși îl numește pe El Domn, cum este El fiul lui David ?» (Matei XXII, 42). Deci Domnul nostru le-a transmis această învățatură asupra Dumnezeirii, nu într-o vorbire limpede, ci ca într-un semn ; întrucît ar fi fost ceva prea înalt pentru mintea iudeilor în momentul acela, lucru pe care înșiși ucenicii, înainte de răstignire, îl ignoarău de asemenea : «Căci dacă voi M-ați fi cunoscut, voi ați fi cunoscut de asemenea pe Tatăl Meu» (Ioan VIII, 19) și «De atîta timp sînt cu voi, și tu nu M-ai cunoscut Filip ?» (Ioan XIV, 9) ; și încă : «V-am spus aceste lucruri în parabole, dar vine ceasul în care nu vă voi mai vorbi în parabole, ci vă voi face cunoscut pe Tatăl Meu în chip limpede» (Ioan XVI, 25) ; și de asemenea : «Pînă acum voi n-ați cerut nimic în numele Meu» (Ioan XVI, 24), și : «Multe lucruri am a vă spune, dar voi nu le puteți primi acum ; dar cînd va veni Duhul adevărului, Acela vă va călăuzi în tot adevărul» (Ioan XVI, 12—13).

Se află desigur în Evanghelii multe alte dovezi că Apostolii nu cunoșteau, înainte de răstignire, Dumnezeirea Fiului unic, nici că Fiul era Dumnezeu Cuvîntul născut din Tatăl, — El care în adevăr este Fiul lui Dumnezeu și pe Care noi îl recunoaștem ca fiind de aceeași fire cu Tatăl.

4. În adevăr, El socotea că nu era încă momentul să transmită limpede învățatura despre Dumnezeirea Sa. Însă, prin întrebarea pusă fariseilor, El a arătat că nu este desăvîrșită cunoașterea despre Hristos atîta vreme cît se credea că El este numai

om, fără a cunoaște firea dumnezeiască ce rezida în El, fire din pricina căreia cel ce era din seminția lui David a meritat demnitatea de Domn. Căci David nu ar fi numit «Domnul său» pe cel ce prin fire era născut din el, dacă Acesta nu ar fi avut ceva mult mai înalt, mai presus de firea omenească, pe care, în unire cu El, a ridicat-o la o astfel de demnitate, încît a fost socotit ca Domn al celui din care era născut după fire.

Deci El este de o ființă (ὁμοούσιος) cu David în ceea ce provine din seminția aceleia ; noi socotim de asemenea că El este Domnul din pricina unirii pe care o are cu firea dumnezeiască și că El este cauza și Stăpînul universului.

5. În chip necesar deci noi trebuie să le cunoaștem pe amîndouă : și firea Care a asumat și firea celui ce a fost asumat ; și firea Celui ce este Dumnezeu și pe cea a celui ce este chip de rob. Dumnezeu este Cel care locuiește în om, iar omul este templul Său, din care El, Cel ce l-a zidit, face locuința Sa. Astfel, El a zis : «Dărîmați acest templu și după trei zile Eu îl voi rezidi» (Ioan II, 19), iar Evanghelistul, explicînd aceasta, zice : «El vorbea despre templul trupului Său».

Așadar, El numea templul Său pe acest om asumat, indicîndu-ne în același timp că El însuși locuia acest templu ; iar prin «locuirea de către El» în chip evident ne face cunoscut imperiul Său, întrucît El a dat acest templu distrugerii morții, cum a binevoit, și prin tăria puterii Sale l-a înviat. Și în această moarte, El l-a lăsat să sufere ceea ce avea el însuși prin firea sa, împiedicîndu-l, ca Domn, să se strice și să fie dat distrugerii ; El l-a lăsat să moară, pentru că așa a fost voia Lui, iar după moarte L-a înviat după voia Sa. În adevăr, El n-ar fi zis : «Dărîmați acest templu», dacă n-ar fi știut că avea putere asupra lui ; dar pentru că era stăpîn peste amîndouă firele, zice : «Dărîmați acest templu».

6. De fapt, tot prin fire acest templu poate fi dărîmat : însă Eu am puterea ca aceasta să se facă sau să nu se facă, pentru că după voia Mea îl voi lăsa să fie dărîmat după firea sa ; dar dacă Eu nu vreau, am putere să împiedic dărîmarea lui. Așadar, «dărîmați acest templu» înseamnă că în ceea ce privește dărîmarea Mea, aceasta nu se poate, întrucît firea Mea este indestructibilă ; în ceea ce privește trupul, Eu îl voi lăsa să fie dărîmat, întrucît el are aceasta în firea Sa ; or, nici aceasta nu aș fi îngăduit-o, dacă nu aș vrea să săvîrșesc în el un lucru minunat. Însă Eu îngădui aceasta, pentru că pregătesc (πρόνοος) un alt plan. Care era acest plan ? Să rezidească acest templu după trei zile ; de a-l rezidi și restaura prin învierea din morți, după ce avea să fie distrus : lucru cu mult mai înalt și mai minunat decît primul. Atunci el nu va fi muritor, nici destructibil prin fire, cum este acum ; ci va fi nemuritor și ne-stricăcios și nesuferitor și statornic : pentru că îl voi învia mult mai sublim decît este acum după fire. Pentru aceasta, îl las să fie dărîmat, pentru a săvîrși lucruri mai mari față de el.

Deci «dărîmați acest templu» înseamnă : «impliniți-vă efectiv voia voastră, folosiți viclenia voastră, pentru că Eu vă îngădui să faceți ce voiți, ca — odată săvîrșită dărîmarea — voi să simțiți puterea Mea cea mai presus de toate. Prin ea, Eu voi învia acest templu din morți, și îl voi face mult mai minunat decît este acum ; atunci vă veți da seama că voi nu ați fi putut să-l dărîmați, dacă Eu însumi nu aș fi voit aceasta ; și că el nici nici nu ar fi murit, dacă Eu nu aș fi îngăduit aceasta. Căci, întrucît Eu voiesc, acest lucru va fi de folos și lui : «Dărîmați acest templu și după trei zile Eu îl voi rezidi».

7. Așadar, prin aceste cuvinte El a demonstrat îndeajuns diferența care există între El și ceea ce a fost dărfinat : acela este templu iar El este Cel ce locuiește în templu. Mai mult : acesta este locuința Lui ca templu, iar El locuiește în acest templu ca Dumnezeu. Însă acesta (trupul) nu a fost un templu numai pentru puțin timp, nici un templu în care Dumnezeu Cuvîntul a locuit într-un moment, apoi în alt moment, ci a fost un templu de care El nu s-a despărțit niciodată, un templu care are o unire deplină cu Cel care locuiește în el și care l-a desăvîrșit prin Patima Sa», după cuvîntul Fericitului Pavel (Evr. II, 10). Acest templu a primit suferințele (πάθη) după firea sa, avînd nevoie de Cel care prin suferințe îl mîntuiește, de Cel care îi preschimbă firea, îl face nesuferitor și îi face o cunună din suferințele Sale; dar Cuvîntul locuiește în el și este nesuferitor prin fire și poate face nesuferitor și pe cel ce este suferitor.

În acest fel, El «a desăvîrșit prin suferințe chipul de rob» asumat, templul Său, omul asumat pentru mîntuirea noastră și îl face nemuritor și absolut statornic.

8. În adevăr, Fericitul Pavel zice : «Căci nu îngerilor a supus Dumnezeu lumea viitoare, cum mărturisește Scriptura, care zice : Ce este omul ca Tu să-ți amintești de el, și fiul omului, ca Tu să-l privești cu bunăvoință ? Tu l-ai coborît pentru puțin timp mai prejos decît îngerii, cu cinste și cu mărire l-ai îmbrăcat, Tu l-ai pus în fruntea lucrului mîșinilor Tale și Tu ai pus totul sub picioarele sale» (Evr. II, 5—8). Și după ce a arătat că nu a asumat pe unul dintre îngeri, ci pe un om, ne explică ce este acest om, zicînd : Noi vedem că «Cel pe care L-ai coborît pentru puțin timp mai prejos de îngerii», adică Iisus Hristos, pentru ca să sufere moartea Sa, are cinste și mărire pe capul Său» (Evr. II, 9) pentru a arăta că Iisus, omul asumat pentru mîntuirea noastră, a fost coborît pentru puțin timp mai prejos de îngeri, încît «a gustat moartea», dar «cinstea și mărirea» sînt așezate pe capul Lui, pentru că a înviat din morți și, prin unirea sa cu Dumnezeu, a fost ridicat mai presus de toată creația.

9. Dar pentru ca să ne învețe pentru ce El a suportat să fie coborît pentru puțin timp, Apostolul zice : «În afară de Dumnezeu, El a gustat moartea pentru toți» (Evr. II, 9), întrucît firea dumnezeiască a voit ca pentru folosul tuturor El să guste moartea. Și ca să ne indice că Dumnezeirea este deosebită de cel care suferea în încercarea morții — deoarece Dumnezeirea nu putea să guste încercarea morții — fără a se îndepărta de el prin providența Sa, ci fiind cu totul aproape de cel ce suferea, Dumnezeirea a lucrat ceea ce era necesar și ceea ce se convenea firii celui pe care îl asumase. «Căci se cădea ca Cel prin care și pentru Care sînt toate, Care a adus pe mulți fii la lauda Sa, să facă desăvîrșit prin suferințe pe începătorul (căpelenia) mîntuirii lor» (Evr. II, 10).

Așadar, în încercarea morții, nu însuși Dumnezeu a suferit, ci El era aproape de cel care suferea și lucra ceea ce se cădea firii acestuia, și ceea ce convenea Creatorului, Care este cauza a toate; și pe cel asumat însuși, pentru a-l aduce la desăvîrșire prin suferință, Dumnezeu l-a făcut nemuritor și nesuferitor, nesticăcios și absolut statornic pentru mîntuirea unui mare număr din cei care trebuie să accepte comuniunea cu El.

10. În acest fel, Sfintele Scripturi ne învață deosebirea dintre cele două firi, ceea ce ne obligă să înțelegem : Care este Cel care a asumat și care este cel ce a fost

asumat; și că Cel care a asumat este firea dumnezeiască, cea care a făcut toate pentru noi, în timp ce celălalt este firea omenească, cea care pentru noi a fost asumată de către Cel care este cauza a toate și cu care El este într-o unire mai presus de înțelegere și indisolubilă veșnicie. Pentru aceasta, noi avem în adevăr încă nădejdea să primim darul pe care îl așteptăm în urma asocierii noastre cu El.

De fapt, dumnezeieștile Scripturi ne învață despre această unire nu numai atunci când ne învață să cunoaștem fiecare din aceste firi, ci și atunci când ele spun ca despre un singur ipostas ceea ce convine fiecăreia dintre cele două firi, făcându-ne să înțelegem ce minunată și sublimă unire s-a săvârșit între ele. Ca, de exemplu, din cuvîntul: «Din iudei s-a născut după trup Hristos, Care este Dumnezeu mai presus de toate» (Rom. IX, 5). Adică, Cel care s-a născut din iudei după trup nu este prin fire Dumnezeu cel mai presus de toate; și nici Cel care este prin fire Dumnezeu cel mai presus de toate nu este născut după fire din iudei; ci Apostolul ne indică prin cuvîntul său cele două firi, căci zicînd: «Dintre ei (iudei) s-a născut după trup Hristos», Apostolul prezintă umanitatea lui; iar zicînd «Care este Dumnezeu cel mai presus de toate», Apostolul prezintă firea dumnezeiască. Or, Apostolul prezintă această învățătură despre cele două firi ca despre una singură, zicînd: «Din iudei s-a născut după trup Hristos, Care este Dumnezeu mai presus de toate».

11. Același lucru spune și Domnul nostru în Evanghelie: «Veți vedea pe Fiul Omului suindu-se la locul unde era la început» (Ioan VI, 62). Însă este sigur că Fiul Omului, cel ce era om după fire, nu a fost de la început în cer, ci s-a suit la cer datorită firii dumnezeiești care se afla în el și care fusese în cer.

Iar cînd spune despre trupul Său că acesta poate acorda viața cea nemuritoare celor ce îl vor mîncă (lucru ce era de necrezut pentru cei ce-l auzeau), El a vrut să-i convingă ($\pi\epsilon\lambda\theta\omega$) că tot ceea ce atunci părea de necrezut, va fi totuși mai tîrziu crezut întocmai. Astfel, cînd Mă veți vedea devenit nemuritor și suit la cer, voi veți crede, datorită celor ce se vor întîmpla cu Mine, că și voi veți primi — din pricina asocierii cu Mine — ceea ce se va face cu Mine prin firea dumnezeiască ce sălășluiește în Mine. Căci firea dumnezeiască, cea care de la început a fost în cer, dă Fiului Omului nemurirea și îl face să se suie la cer, iar vouă vă va acorda asocierea cu El. Însă despre amîndouă firile se spune ca despre una singură: «Cînd veți vedea pe Fiul Omului suindu-se acolo unde era de la început», pentru a dovedi unirea desăvîrșită care a avut loc între cele două firi.

Dacă nu trebuie înțeles așa cum spunem noi, atunci ar fi trebuit să spună: «Cînd veți vedea pe Fiul Omului suindu-se acolo unde era ceea ce este în El (adică firea dumnezeiască), atunci veți înțelege măreția firii dumnezeiești care sălășluiește în Mine, și veți admira minunile care se săvîrșesc în Mine și — din pricina Mea — și în voi.

12. Același este și înțelesul cuvîntului: «Nimeni nu s-a suit la cer, decît Cel ce s-a coborît din cer, Fiul Omului, Care este în cer» (Ioan III, 13). Domnul nostru nu zice: nimeni nu s-a suit la cer în afară de Mine care M-am suit la cer din pricina firii dumnezeiești care sălășluiește în Mine și care acum este încă în cer, ci El atribuie aceasta în același timp la amîndouă firile, ca la una singură: «Nimeni nu s-a suit la

cer decât Cel care s-a coborât din cer, Fiul Omului, Care este în cer». El nu voiește să spună, folosind deosebirea de firi, că : nimeni nu s-a suit la cer, dacă el nu este Fiul Omului, în Care sălășluiește Cel care a coborât din cer și Care era în cer ; ci El a folosit această formă (σχημα) de vorbire pentru a vorbi în același timp și ca despre o sigură fire, cu scopul de a înfățișa și de a confirma minunile care se săvîrșesc în El, Cel care era văzut.

De fiecare dată, cînd Sfînta Scriptură vrea să vorbească despre ceea ce se săvîrșea cu firea (Lui) omenească, socotită a fi cu mult mai presus de firea noastră, Scriptura pe drept cuvînt atrage atenția asupra firii dumnezeiești, indicînd unirea ei (cu firea omenească), pentru ca să fie crezute cele ce se spun despre Acest Om, lucruri grăite din pricina acestei firii minunate și dumnezeiești care și-a unit omul cu Sine : prin aceasta El a meritat pentru Sine toată cîntea și slava și prin aceasta El ne asigură că aceleași lucruri trebuie să se înfăptuiască și în noi. Căci Acest Om nu ar fi avut aceste bunuri mărețe dacă n-ar fi fost unit cu Dumnezeu ; și nici noi nu am fi putut avea încredere în speranța unor astfel de lucruri viitoare, dacă firea dumnezeiască, îmbrăcînd chip de rob, nu ar fi binevoit să acorde acestuia toate aceste bunuri și să extindă bucuria aceasta și pînă la noi.

13. Prin toate acestea, învățăm deci din Sfînta Scriptură deosebirea de firă și unirea lor. Să adîncim această învățătură și să ne întipărim în suflet deosebirea de firi, astfel : Cel care a asumat este Dumnezeu și Fiu unic, iar chipul de rob care a fost asumat este om ; Dumnezeu a asumat bunurile rasei (γένος) noastre și chipul de rob a fost asumat și rămîne el însuși în «cele minunate» revărsînd asupra noastră participarea la harul Său. Trebuie de asemenea să păstrăm cunoașterea despre unirea indisolubilă dintre firi : că niciodată, nici pentru o clipă, chipul de rob nu poate fi separat de firea dumnezeiască ce s-a îmbrăcat cu el.

Desigur, deosebirea de firi nu desființează unirea deplină între firi și nici unirea deplină între firi nu desființează deosebirea de firi. Ci aceste firi deosebite sălășluiesc în «ousia» lor iar unirea lor rămîne permanent necesară pentru că cel ce a fost asumat este asociat cu Cel ce a asumat în cînte și în mărire, întrucît pentru aceasta Dumnezeu a voit să-l asume.

14. Dar, întrucît noi zicem «două firi», noi nu sîntem obligați să zicem «doi Domni sau doi fii», ceea ce ar constitui o naivitate (ιδιωτεία) fără margini : căci pe toți cei ce sînt în ceva doi și în altceva unul, unirea dintre ei care-i face una nu desființează deosebirea de firi, nici deosebirea de firi nu se opune ca ei să fie una. În cuvîntul : «Eu și Tatăl Meu una sîntem» (Ioan X, 30), «una» nu suprimă pe «Eu și Tatăl», Care sînt «doi», iar despre om și despre femeie s-a zis că «ei» sînt «un» singur trup, omul și femeia nu încetează a fi «doi» ; ci ei rămîn «doi» în ceea ce face ca ei să fie «doi» și ei sînt de asemenea «unul» în ceea ce face ca ei să fie «unul» și nu «doi».

În același fel (σχημα) și aici : doi prin fire, dar unul prin unire : doi prin fire, întrucît există o mare deosebire între firi, și unul prin unire, întrucît nu îi desparte adorarea, pe care cel asumat o primește odată cu Cel care l-a asumat, deoarece el formează templul de care este absolut imposibil să se despartă Cel care sălășluiește în acest templu.

15. Însă toate cele ce se spun despre «două» firi se folosesc numai atunci când «una» dintre firi nu s-a schimbat în ceea ce privește numărul de «două». Astfel, Sfânta Scriptură ne vorbește (Daniil VII, 4–7) de patru animale : leul, ursul, leopardul și un alt animal mai sălbatic decât acestea ; Scriptura zice «patru» pentru că fiecare dintre ele este animal prin firea sa. Scriptura zice încă : «Mărturia a doi oameni este adevărată» (Ioan VIII, 17), întrucît fiecare dintre ei este prin fire ceea ce este tovarășul său. De asemenea : «Nu puteți sluji la doi domni» (Matei VI, 24), întrucît cel care depune același devotament cu care slujește pe Dumnezeu pentru a sluji pe Mamona, acela are doi domni.

Așa este și în cazul nostru. Dacă fiecare dintre ei ar fi prin fire «Fiu» și «Domn», s-ar putea spune doi Fii și doi Domni, după numărul persoanelor (πρόσωπον); însă întrucît unul este prin fire «Fiu și Domn», în timp ce celălalt nu este după fire nici «Fiu», nici «Domn» — ci noi credem că el a primit aceste titluri prin unirea sa deplină cu Fiul unic, Dumnezeu Cuvîntul — noi mărturisim că «unic» este Fiul. Desigur noi socotim în primul rînd Fiu și Domn pe Cel care prin firea Sa are aceste două titluri ; dar adăugăm în mintea noastră și pe cel care este templul în care El sălășluiește în toată vremea și de care El nu se desparte din pricina unirii indisolubile pe care o are cu acest templu și din care cauză noi credem că Acesta este Fiu și Domn.

16. Dar dacă există unele locuri în care Scriptura numește Fiu pe cel care a fost asumat, faptul că el primește numele de Fiu, se datorește unirii depline pe care el o are cu Cel care l-a asumat. În adevăr, cînd se spune : «Despre Fiul Său care era din seminția lui David, după trup», este sigur că aici numele de Fiu a fost dat celui ce era din linia (seminția) lui David după trup, adică nu lui Dumnezeu Cuvîntul, ci chipului de rob care fusese asumat. De fapt Dumnezeu nu devine trup, și nici nu este Dumnezeu din linia (seminția) lui David, ci omul care a fost asumat pentru noi este cel pe care Fericitul Pavel îl numește Fiu. De aceea noi îl socotim Fiu și îi dăm acest nume nu în chip simplu lui (ca om), ci din pricina unirii depline pe care el (omul) o are cu Fiul cel adevărat.

17. Cunoșcînd aceasta, Domnul nostru a poruncit ucenicilor Săi : «Mergeți, propovăduiți Evanghelia la toate neamurile și botezați-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh» (Matei XXVIII, 19). Și iată cum înțelmuim noi cu cinste această tradiție : așa cum noi numim Tată firea dumnezeiască, și pe Duhul Sfînt firea dumnezeiască ce porcede de la Dumnezeu Tatăl, tot ca pe Tatăl și pe Duhul Sfînt noi numim Fiu firea dumnezeiască a Fiului unic. Dar la această cunoaștere a firii dumnezeiești noi adăugăm pe omul care a fost asumat, prin care noi am primit cunoașterea firii dumnezeiești, din care este Cel care l-a asumat și care este Dumnezeu Cuvîntul și Tatăl Său și Duhul Sfînt : «Tatăl Meu, care locuiește în Mine, Acela face aceste lucrări» (Ioan XIV, 10) și despre Sfîntul Duh «Care a coborît în chip de porumbel și a locuit în El» (Ioan I, 32).

Pentru că Ei nu se despart unul de altul : Fiul de Tatăl, nici Tatăl de Fiul : «Căci Eu sînt în Tatăl Meu și Tatăl Meu este Mine» (Ioan XVII, 21) ; și nici Tatăl de Duhul Sfînt : «În adevăr cine cunoaște ceea ce este în om dacă nu duhul omului care este în el ? De asemenea ceea ce este în Dumnezeu, nimeni nu știe decît Duhul care porcede din Tatăl» (I Cor. II, 11), indicîndu-se astfel că, în chip continuu și fără des-

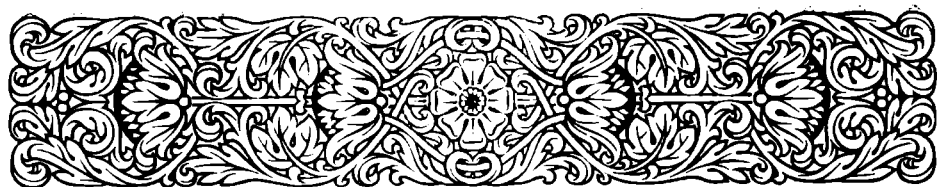
părtire, Duhul Sfânt este la Dumnezeu Tatăl, așa cum sufletul nostru nu se desparte de noi, atita vreme cât noi trăim și sîntem oameni. Așadar, în mod necesar în acest chip care a fost asumat a fost Fiul, și cu Fiul, Tatăl și Duhul Sfânt.

18. În adevăr, dacă despre ceilalți oameni s-a zis : «Cel care Mă iubește păzește poruncile Mele și Eu îl voi iubi și Mă voi arăta lui ; și Eu și Tatăl Meu vom reveni și ne vom face în el locaș» (Ioan XIV, 23, 21), pentru ce să te miri că în Domnul Hristos în trup se află Tatăl cu Fiul și de asemenea Duhul Sfânt ?

Deci așa cum, cînd zicem : Tatăl și Fiul și Sfîntul Duh, noi numim firea dumnezeiască despre care ne-a învățat religia și în care a trebuit să fim bolnavați, tot așa, cînd zicem «Fiul», noi spunem firea dumnezeiască a Celui unic și înțelegem de asemenea și pe omul asumat pentru noi, în care Dumnezeu Cuvîntul a fost cunoscut și a fost și este propovăduit, fără ca de la Acesta să se îndepărteze nici Tatăl și nici Duhul Sfînt, întrucît Treimea însăși nu se împarte, Ea a cărei fire este unică, netrupească și nemărginită. Aceasta am învățat din Sfintele Scripturi și așa trebuie să gîndim și să credem.

Dar, întrucît este de ajuns cît a fost spus, să unim cu cuvîntul nostru lauda lui Dumnezeu Tatăl și Fiului și Duhului Sfînt, în vecii vecilor, Amin.

Traducere de
ION V. PARASCHIV

SFÎNTUL GRIGORIE TEOLOGUL

POEME DOGMATICE

II. Cosmologia

Cu poemele dogmatice: despre lume, despre providență, despre existențele cugetătoare și despre suflet, Sfântul Grigorie Teologul deschide problema celui de-al doilea mare capitol al dogmaticii creștine: creația lumii spirituale sau rațională și cea a lumii materiale, a acestui tot care este chemat univers.

Sfânta Scriptură, Sfinții Părinți, Biserica, învață că lumea, spirituală și materială, este opera lui Dumnezeu. După concepția creștină, în univers nu este nimic necauzat. Nesfârșita varietate a existențelor, a culorilor, neostoita mișcare în care sînt cuprinse toate, în parte și la un loc, armonia, ordinea și frumusețea lor, nu pot fi concepute dincolo de o cauză supremă și necauzată și ingenios coordonatoare.

Secolul Sfîntului Grigorie Teologul a fost dintre cele mai zbuciumate, din punct de vedere dogmatic-bisericesc. Problema principală a acelei învălmășeli de idei era cea hristologică, și ea avea să fie tranșant elucidată de Biserică, dar, concomitent, s-au mai ivit și altele, nu tot atît de importante și una dintre ele a fost cea cosmologică.

Poziția Sfîntului Grigorie Teologul, în materia la care ne referim, este cea biblic-bisericească, iar punctul său de plecare i-l va oferi dogmatica curentului dualistic maniheic și cel fatalistic-astrologic.

Lumea, spune Sfîntul Grigorie, pe cale de vers dogmatic, este opera cauzei supreme, singura necauzată și, ca atare, fără de început. Fără această cauză supremă creatoare și ordonatoare, nu ar fi cu putință armonia dintre componentele universului și unirea dintre ele. Materia are formă și forma nu poate fi explicată în afara materiei. În ce privește natura, ea nu desparte nimic. Și atunci de unde această infinită diversitate de forme, de corpuri și de culori? Cine a divizat între ele cele pe care natura, prin firea ei, le unește? Și dacă totul are aci o formă, cine a dat-o, de vreme ce, în afara unei cauze supreme, nu putea fi decît învălmășeală și amestecare? Din practica lucrurilor știm că pînă și olarul, prin învîrtirea unei roți, dă formă lutului său și, la fel cu el, aurarul și

sculptorul. Totul coboară, cu necesitate, și toate converg, cu necesitate, din și spre cauza supremă : Dumnezeirea. Lupta dintre Dumnezeu și materie, dintre lumină și întuneric, dintre bine și rău este exclusă. Unde este Dumnezeu, nu mai poate fi întuneric. Dogmatica noastră nu cunoaște două principii în luptă și chiar dacă lucrul se semnaleză pe undeva, biruința este a celui mai tare. Omul, de pildă, este o făptură alcătuită. El este un vlăstar și vlăstarul vine din mugur de iubire, nu din ură și dezbinare. Lumea stă sub imperiul unei singure puteri, care nu este cu nimeni în luptă. Întunericul și dezbinarea nu sînt principii ; ele au apărut mai în urmă și nu sînt, ca atare, o natură în sine și prin sine, ci sînt numai o răutate a noastră și survin ca noaptea după apusul soarelui, ca bătrînețea după apusul tinereții și ca iarna cea grea din pricina drumului către sud al soarelui care este atît de fierbinte.

Și, odată puse nesfirșitele temelii ale universului, cauza supremă creatoare, ca un «prim movens», a lăsat ca totul să-și continue existența și cursa sub imboldul mișcării inițiale, fiecare parte din univers mișcîndu-se în afara sa, într-o desăvîrșită megieșie cu totul și cu toate. La cîrma universului avea să stea de veghe, puzderie de veacuri, pronia dumnezeiască.

Naturile spirituale și cerești fac parte integrantă din creația lui Dumnezeu și sînt anterioare creației universului. Ca fire, ele sînt lumini secundare, iradiate din prima lumină, sînt foc și dhuri dumnezeiești, unele slujind tronului dumnezeiesc, iar altele susțin, cu ajutorul lor, întreaga omenire, iar ca număr sînt de nenumărat. Avea însă să se întîmple și aici o despicătură, prin acel Lucifer, care nădăjduia să acapareze cîntea împăratească a Dumnezeirii și care a atras după el o parte din oastea cerească, generînd astfel întunericul păcatului și vlăstărirea tuturor răutăților ulterioare.

Sufletul, la rîndu-i, este și el tot ceresc, este suflu din Dumnezeu și este nemuritor. Seria de socotințe de pînă aci, în privința lui, nu-și mai are rațiunea. Anume, se spusese că el este aer inspirat și respirat, sau revărsarea singelui care aleargă prin trupuri, sau o putere care reglează laolaltă mădulele trupurilor, atît la firea cuvîntătoare, cît și la cea necuvîntătoare. Sufletul nu aparține tuturor viețuitoarelor. Cu el a fost înzestrat numai omul. Lipsa de rațiune și de grăire, văzută la animale denotă, de fapt, lipsa acestui suflet la ele. Sufletul nu este, mai departe, nici ceea ce chemăm noi vigoare trupeză, aceasta datorîndu-se numai hranei. Și el nu este nici obștesc, ca unul din care se împărtășesc toți laolaltă, nestînd locului și colindînd prin aer, sau ca o suflare care stă locului și din care inspirînd pruncul, în clipa cînd iese din viscerele maicii sale, capătă viață. Și iarăși este eronată și socotința, scrisă adesea în cărți, anume că sufletul ar avea proprietatea de a schimba mereu la trupuri, de a schimba mereu la burdufuri, după ce a uitat cu desăvîrșire toate cele petrecute cu el în viețile sale anterioare. În sfîrșit, eronată este și teoria unei aparente evoluări a sufletului, în ritmul creșterii și dezvoltării trupului nostru.

Despre existențele cugetătoare

1. Așa cum aerul, în vreme de ploaie amestecată cu cerul senin,
Cînd raza de soare se izbește de nori, în cercuri răsfrînte,
Dă naștere multicolorului curcubeului cerc și cînd
În juru-i întreaga atmosferă din vecinătate lucește
5. În chipuri de cercuri dese și care în grabă se trec,
Ei bine așa-i și cu natura luminilor, unde suprema lumină ¹
Luminează de-a pururi, cu strălucirile ei mințile cele mai mici.
Ea este, într-adevăr, izvorul luminilor, e lumina cea neapusă
Și necuprinsă de minte și care fuge de mîntea care cu grabă
10. Vrea să i se apropie, și care de-a pururi oricărei minți
Se sustrage, ca astfel, de doruri cuprinși fiind noi, spre altă
Înălțime să tindem. Aci însă luminile sunt din al doilea rînd
Și sînt din Treimea cu slavă împăratească în sine, anume
Îngerii cei fără de chip și care stau în jurul marelui tron,
15. Ca unii care sînt minți agere și foc și dughuri dumnezeiești,
Care iute prin aer aleargă și care slujesc cu ardoare
Poruncilor mari ², care sînt simpli, cugetători, strălucitori
Și care nu vin din carnea care, alcătuită fiind, pierde din nou
Și care nici în trup nu se arată, rămînînd ceea ce din fire
20. Și sînt. Vreau să spun că au fost cu desăvîrșire nerăpuși
De păcat. Dar calul oprește-ți, chiar dacă e foarte aprins,
Zăbală punîndu-i prin frîiele minții. Parte din slujitori sînt
Ai Dumnezeului mare, iar alții, cu ajutorările lor, lumea toată
susțin, fiecare din ei de la Stăpînul ceresc o parte de stăpînire
25. Avînd, veghind peste oameni, peste celăți, peste popoarele toate
Și știutori ai jertfelor raționale fiind ³, aduse de muritori.
Dar ce te faci acum, suflete, căci iată că mîntea-mi se înfioară,
Cînd dă de frumusețile cele cerești. M-a năpădit însă păcatul
Și nu știu dacă avîntu-mi în stare-s mai departe să-l duc,
30. Ori să dau înapoi, ce fel călătorul care cînd de trecut un rîu
FuriOS are, dă repede-ndărăt, deși să treacă e dornic și inima
În zăbavă și-o pune și la torent vreme-ndelungată gîndind.
E drept că nevoia curajului i-a otelit, dar teama avîntu-i
I-a zădărnicit. Ridică el deseori talpa deasupra apei, chiar dacă

N. B. În primul capitol al lucrării de față, publicat în «Glasul Bisericii», XXX (1971) nr. 5—6, p. 482—488, s-au strecurat unele greșeli. Rog a se citi, în partea de la început, în «Scurtă prezentare», alineatul 3 : «care este mai firesc pentru preferințele multora și care captivează mai bine pe cititor» : iar în poemul «Despre Tatăl», versurile 6—9 :

«Dar, fiindcă, de multe ori, nici lui Dumnezeu nu-i face atîta plăcere
Un dar din o mină mai instărită, cit cel din una prietenă lui și săracă,
Tocmai de aceea și eu, cu tot mai mult avînt îmi voi rosti cuvîntarea».
În versul 14, în loc de «cu cîntul», a se citi «Cuvîntul».

1. Este vorba de prima lumină, cea a Dumnezeirii, din care pornesc luminile mai mici : cele îngeresti și mai în urmă sufletul.

2. Îngerii sînt mesagerii lui Dumnezeu, împlinitorii ai poruncilor lui față de lume și față de om.

3. Trebuie să înțelegem aici toate sacrificiile pe care omenirea le-a adus lui Dumnezeu, din credință, evlavie și devotament față de el.

35. Degrab înapoi și-o retrage. Și așa luptându-se el, nevoia teama
I-a-nvins. La fel și cu mine : Când de Dumnezeirea cea fără chip
Mă apropii, mă tem sub păcat să nu pun pe slujitorii curatului
Și înaltului Stăpîn, chipul sătul de lumină și să nu aștern
La mai mulți drumul care îi duce la răutate. Și apoi mai îmi
40. Este și teamă ca bunul cel neschimbat, în cuvinte să-l zugrăvesc,
Atîta vreme cît și șarpe peste răutate stăpînind vād. Căci nu sta
În firea celui bun ca în noi natura răutății s-o pună și celor
De el iubiți să le producă grea luptă și vrăjmășie și nici
Să se ridice mai apoi răutatea ce stă pe poziții opuse,
45. Sau și o natură fără de început, la fel cu Stăpînul să aibă.
Dar Dumnezeu a pus în mine, cel de acum frămîntat, un cuget
De felul acesta : Întii, Sfînta natură a Dumnezeirii e neschimbată
În veci și în locul a una în ea niciodată n-au fost mai multe,
Căci ce e mai bun decît Dumnezeirea, ca-n lucrul acela
50. Ea să se schimbe? Fiîndcă tot ce-i mai mult, aceea pagubă e.
Al doilea, slujitorii cei mai mari ai luminii supreme sînt tot
Atît de aproape de chipul dinții al primului bine, cît este
Eterul de soare. Al treilea, duhuri sîntem⁴. Natura dumnezeiască
E de tot neschimbată. Cea îngerească, la rîndu-i, e greu de mutat
55. Și-al pătrulea, noi ușor ne schimbăm. Cu cît de Dumnezeu sîntem
Mai departe, cu atît mai aproape de răutate sîntem. De aceea,
Cel mai întii între toți, Lucifer, atunci cînd s-a îngîmfat,
Căci a marelui Dumnezeu cinste împăratească el nădăjduia,
Atunci cînd slavă nemăsurată avea, el și-a pierdut strălucirea
60. Și de la ea a căzut gol de mărire, și-n loc de Dumnezeu întuneric
Și deși era natură ușoară⁵, a căzut pe pămîntul de jos, de unde
Pe cei înțelepți îi urăște și de unde-i îndepărtează pe toți
De la calea cerească, din pricina ruînării e cuprins de minie.
Nu vrea ca plămada cea dumnezeiască să fie aproape de Dumnezeirea
65. De la care el a căzut, căci a dorit ca muritorii comună să aibă
Rătăcirea și bezna, fapte pentru care, din paradis, invidiosul
A aruncat pe doritorii de slavă egală cu cea a Dumnezeirii,
Și așa deci îngîmfîndu-se el, s-a prăbușit din cerul înalt,
Și nu a alunecat singur, ci, după ce pe el însuși îl pierduse
70. Îngîmfarea, a căzut împreună cu alți mulți, de el la răutate
Învățați (așa cum un nelegiuit ar fi răzlețit armata de la-împărat)
Prin invidia-i față de corul de Dumnezeu înțelepțit al Stăpînului
Celui ceresc și dor aprins avînd ca la mai mulți răi stăpîn
Să le fie. De aci deci au vlăstărit pe pămînt răutățile : demoni
75. Însoțitorii de regi răi, de oameni omorîtor, năluci firave,
Întunecate și înspăimîntătoare, de noaptea, mincinoși și invidioși
Și dascăli ai fărădelegilor, ducători în eroare, bețivi fără saț
Și de ris iubitori, îndemnători la lăcomii de mîncare, ghicitori,
Șireți, gîlcevitori, de sînge setoși, din infern, care-n fundul

4. Și omul este duh, datorită sufletului dumnezeiesc din el.

6. Ca orice duh.

80. Pământului merg, nerușinați, la șarlatani căpetenii, care vin
La cei care-i cheamă, dar îi urăsc după ce în păcat îi trîntesc ;
Noapte, lumină, ca să apuce, fie pe față, fie prin înșelăciuni.
Așa le este armata și așa le e și căpetenia. Dar Hristos
Nu l-a distrus prin a se hotărîre, atunci cînd lumea o a creat
85. Și de îndată ce vrea să-l distrugă ar fi putul (căci atunci cînd
Dumnezeu s-a mîniat, atunci cu greu mai este scăparea)
Și nici liber pe vrăjmașul meu nu l- alăsat, despărțire egală
Punînd între cei buni și între cei răi și luptă-ntre ei a iscat
Ca și aici rușine grea să aibă acela, în lupta sa cu unul
90. Mai slab, iar cei care pentru virtute trudesc, veșnică slavă
Să aibă, la fel cu aurul, în cuptoarele vieții fiind curățîți,
Sau poate că neîblinzitul acela pe urmă pedeapsă va suferi,
Cînd lumea foc va lua și cînd plata prin foc se va face,
Pînă atunci multe de suferit avînd el, de față cu sfințicii săi
95. De durere sleiți, căci așa pedeapsă se cade pentru al răutății
Părinte. Acestea m-a învățat Duhul despre îngereasca lumină,
Prîma și cea de mai apoi. Și nu a lipsit nici aici cuvenita
Măsură și ea e Dumnezeu însuși. Cu cît cineva e mai lîngă
Stăpînul, cu atît el e mai lumină și cît ea îi este și slava.

Despre suflet

1. Sufletul este suflu din Dumnezeu, cerescul suferînd astfel
Amestecare cu pămîntescul, e ca o lumină asounsă în peșteră⁶,
Dar totuși dumnezeiască și nemuritoare. Căci nu poate fi vorba
Nici cum, ca chipul marelui Dumnezeu să se destrame urît,
5. Ca la animalele tîrtoare și la animalele necuvîntătoare,
Chiar dacă păcatul chipul acesta muritor s-a trudit ca să-l facă
Și nu e natură de foc care arde, căci este lucru de neconceput,
Ca cel care inima mistuie să fie și la cel mistuit. Și nici
Aer respirat și inspirat în piept și care nici cînd stare
10. Nu are. Și nu e nici acea revărsare de sînge care aleargă
Prin carne și nici armonia aceea de mîdulari, care în bună
Megieșie unul cu altul conviețuiesc. Fiîndcă nu este deopotrivă
Fîrea carnală umană și cea a chipului din noi ce e nemuritor,
Fiîndcă atunci ce merit mai mare ar avea mai bunii ca răii,
15. De vreme ce amestecarea⁷ i-a făcut fie mai buni, fie răi ?
Atunci de ce și necuvîntătoarele nu au rațiune, amestecul
Dintre părțile muritoare și chip deopotrivă și la ele fiînd,
Căci după socotînța aceasta, cei care-s mai bine amestecați
Ar urma să fie mai buni. Așa cugetă deci oamenii-aceia și cauza

6. Este vorba de suflet care stă în trup, ca o lumină într-o peșteră întunecoasă.

7. Amestecul de aici este și cel dintre suflet și trup, dar mai ales cel dintre diferitele mîdulare ale corpului care, firește, trebuie să conglăsuiescă, orice neînțelegere și deviere punînd în pericol totul și grăbind moartea, destrămarea.

20. E că, acestea lipsind ⁸, sufletul trupul și-a părăsit. Așa au Socotit ei a fi sufletul. Și nici hrana, fără de care nu este Chip să trăiești, n-a fost vreodată suflet în tine, mîncarea fiind Puterea trupească. Și mai știu încă o socotință, pe care n-o admit Niciodată, anume că sufletul nu este-n de obște și împărțit mie
25. Cu toți, ca unul care colindă prin aer, căci atunci ar fi egal De toți în piept inspirat și respirat și așa în toți ar fi toți Cîți viața și-o au respirînd, dacă și revărsare de aer, o dată În unul, o dată în altul, îi este natura. Și dacă nu circulă, Atunci ce-a avut mama, ce-a fost viu în viscerele ei, dacă la el
30. M-a atras după ce afară din ele am fost ? Și dacă și mamă a mai Multor copii ai admite că este, atunci cu tot mai multe suflete De ea cheltuite ai onorat-o. Dar o asemenea vorbă nu este A unor oameni cu minte, ci numai aiurele deșarte din cărți. Ba chiar ai dat sufletului mereu la trupuri să schimbe, la fel
35. Cu viețile duse de el mai înainte, bune, sau rele, ca răsplătire Pentru vritute, ori ca pedeapsă, pentru vreo nelegiuire ⁹, Ca atunci cînd un om, cu haine pocit îmbrăcîndu-l și de ele apoi Dezbrăcîndu-l, zadarnic trudindu-se, la roata lui Ixion Nelegiuitul punîndu-l, făcîndu-l-au și fiară, și plantă, și om,
40. Pasăre, șarpe, cline, ori pește, adesea de două ori pe unul și-acela Fiîndcă așa cere cercul ¹⁰. Dar pînă unde în felul acesta Vei merge ? Căci nu s-a pomenit vreodată grai de animal înțelept Și plantă ca să vorbească. Cioara mereu croncănește, iar peștele, Mut pe vecie, înnoată în apa sărată a mării. Și dacă, cum spun ei,
45. Există, la urmă de tot, pedeapsă și pentru suflet, în zadar este Atunci dovedirea acestora. Căci dacă-n afara cărnii e pusă Pedeapsa, minunea e mare. Și dacă-mpreună cu carnea, pe care Dintre mai multe focului ai să o dai ¹¹ ? Va fi atunci minunea Din urmă, fiîndcă de trupuri mai multe m-ai legat și lanțul tău
50. Știutor a mai multe acum m-a făcut ¹². Și cum de numai lucrul acesta din miinte îmi scapă, anume ce piele m-a încăput înainte ¹³ și Care pe urmă ? Și anume în cite din ele murit-am, de vreme ce bogat În burdufuri ¹⁴, ce fel în suflete, n-am fost, tu care de atîtea Mă legi ? Dar marea-mi greșeală este aceea, anume că aminte nu pot
55. Să-mi aduc de viața mea de mai înainte ¹⁵. Dar despre suflet Al nostru prea bun cuvînt ai să-l ascuți ¹⁶ și, de la el pornind O mică plăcere în el noi o vom amesteca. A fost odată o vreme, Cînd lumea ce nu existase-nainte, a fost zidită de către slăvitul Cuvînt al minții supreme, urmînd minții marelui Tată. A zis doar,

8. Este vorba de echilibrul natural și obligatoriu dintre părțile trupului.

9. Metempsihoza.

10. Rostogolirea, care, de regulă, se produce în formă de cerc, a unuia și aceluiași suflet în mai multe trupuri. 11. Muncile iadului.

12. Șirul de trupuri prin care trece sufletul, după părerea adepților metempsihozei.

13. Trupul, după teoria de mai sus. 14. În trupuri.

15. Uitare de-a dreptul inexplicabilă, mai ales dacă ne gîndim la natura sufletului.

16. Singură dogmatica creștină, spune Sf. Grigorie, are o concepție reală și exactă despre suflet.

60. Și toate la zisa lui s-au făcut. Și, după ce toate, lumea, pământul,
Și marea, după ce toate de către el s-au făcut, s-a gândit și la
Un știutor al înțelepciunii care este mama a toate și împărat
Totodată al celor de pe pământ, cu asemănare dumnezeiască în el
Și a grăit: «Iată, slujitorii curăți și pururea vii au al lor
65. Cerul întins, ei, mințile sfinte, îngeri slăviți, de cînt înălțători
Și care mărirea-mi să-mi cînte nici cînd încetează, în timp ce
Pământul se bucură doar de existența celor necuvîntătoare.
Dar, din două acestea, din cele din cer și de pe pământ, un nou
Neam am plăcerea să-l fac, un neam nou și anume, între cele ce mor.
70. Și care nu mor, pe om, înzestrat cu gândire, care bucurie să guste
De lucrul minților mele, cercetător înțelept al celor din cer
Și mare putere aici pe pământ, un altfel de înger, zidit din
Pământ, slăvitor al puterii și priceperii mele». Și așa grăind,
A luat o fărîmă din pământul proaspăt creat, zidindu-mi, cu ale
75. Lui mîini nemuritoare, chipul, o parte din viața Sa dîndu-i și duh
Din Dumnezeirea-i cea fără de chip curgător. Și așa, din țărînă
Și suflu, am fost făcut eu muritorul, chip al nemuritorului,
A minții natură la amîndouă stăpînă fiind, fapt pentru care
Și viața de aici eu o iubesc pentru pământ și-n piept dorul
80. Celelalte îl port, pentru dumnezeiescul din mine ¹⁷. Așa a fost
Legătura ¹⁸ omului creat la început. Și trupul apoi se propagă
Din carnea amestecată cu sufletul într-un chip de noi neștiut,
Căzînd din afară în această plămădă de lut. Iar felul în care
În noi întii duhul său l-a suflat și cum de pământ chipul lui
85. L-a legat, o știe cel ce le-a amestecat, afară doar dacă vreunul,
Cuvintelor mele-ajutînd, sau care părerii a mai mulți ar urma,
Nu s-ar manifesta în aceasta ca unul care are curaj: la fel
Ca și trupul, dintii din pământ plămădit, o curgere-n urmă, de neam
Omenesc s-a făcut și n-a conținut să producă pe unul din altul,
90. Din rădăcina aceea, așa și cu sufletul de Dumnezeu insuflat,
Din clipa în care este născut, se unește cu omeneștile forme,
Din prima-i sămînță la mai mulți fiind împărțit, chip veșnic
În omeneștile mădufare avînd, fapt pentru care și putere
Conducătoare a și dobîndit. Și asemenea cum o mare suflare sună
95. Slab în flaute mici și suierător, chiar dacă un om priceput
În acestea o face, pe cînd dacă, în mîini, flaute mari îi ajung,
Dau sunet mai desăvîrșit, la fel și cu sufletul, slab fiind și el
În măduarele slabe, pe măsură ce ele se întăresc, a strălucit
Și el și și-a arătat întreaga-i pricepere. Apoi, după ce Fiul
100. Cel veșnic omul său și l-a zidit, ca așa o nouă mărire să-și aibă,
Și după ce, la capătul vieții va fi ca pământul să părăsească
Și Dumnezeu la Dumnezeu să se ducă ¹⁹, nu l-a lăsat nici liber
Cu totul și nu l-a legat iarăși în totul, ci lege firii lui punînd
Și binele în inimă întipărindu-i, l-a pus în văile nevestejitului

17. Sufletul. 18. Unirea dintre trup și suflet.

19. Sufletul care este dumnezeiesc.

105. Rai, așteptînd încotro va avea să se plece, gol și fără de răutate
 Și fără de prefăcătorie. Și raiul acesta, cred eu, e viață cerească.
 Acolo deci a pus el pe plugarul acesta, al celor spirituale om
 Muncitor²⁰. Și l-a oprit doar de la un pom care era mai desăvîrșit
 Ce desăvîrșită avea în el deosebirea dintre bine și rău, căci
110. Deosebirea desăvîrșită este mai bună pentru cei vîrstnici,
 Și nu pentru începători, grea fiindu-le ea lor cît e pentru
 Prunci o mîncare mai tare. Dar, după ce, prin uneltirile de om
 ale ucigașului invidios, a ascultat de sfaturile femeiescului grai,
 A gustat, înainte de vreme, din fructul acela plăcut la mîncare,
115. Și în haine de piei s-a îmbrăcat, în greua noastră carne adică
 Și morții supus, deoarece Hristos păcatul cu moartea l-a pedepsit,
 A venit, din dumbrava de rai, pe pămîntul al cărui vlăstar era
 Și a primit viață plină de trudă, iar strălucitului pom i-a pus
 De zăvor zelul său plin de foc, ca nu cumva, vreun Adam, ca mai
120. Înainte, să între-nainte de vreme, pînă ce nu a scăpat de
 Vătămătoarea mîncare din ramura dulce, sau să se apropie cineva
 Rău de pomul vieții. Și, la fel cu omul care plutește plutind pe mare,
 Pe vînturi de iarnă, mînat de nevoie, a dat îndărăt, dar care,
 Fie că pînza-și întinde, la suflu de vînt mai milos, sau trudnic
125. Vîslind, își săvîrșește plutirea, la fel și noi, departe de
 Dumnezeu cel mare căzînd, iubita plutire din nou o săvîrșim.
 Și așa, din prima sămință, nenorocirea ce decurînd semănată fu,
 Veni peste muritorii de plîns, de unde și spicul a vlăstărit²¹.

Pr. Dr. GH. TILEA

20. În altă parte, omul este numit cultivator de plante nemuritoare.

21. Partea a doua a poemului este luată din cap. 12—14, din Cuvîntarea de la Nașterea Mîntuitorului.

MEDALIOANE BIBLICE

ISAIA ȘI JEREMIA

I

Cartea profetului *Isaia* este așezată în fruntea celor *șaisprezece cărți profetice*, ea fiind cea mai mare (LXVI capitole). De aceea în Biblie nu s-a păstrat ordinea cronologică, întrucât din profeți au profetit înaintea lui *Isaia* : *Avdie, Ioil, Iona, Amos și Osea*.

Pentru multe profeții pe care *Isaia* le-a făcut cu privire la Mântuitorul, — cu șapte sute de ani înainte de nașterea Lui —, este numit și *Evanghelistul Vechiului Testament*, și, pentru că acest fapt este cel mai important, dăm mai întâi *profețiile privitoare la Mesia*, înainte de a analiza cartea, capitol cu capitol.

1. Nașterea Mântuitorului dintr-o fecioară :

«Iată fecioara va lua în pintece și va naște fiu și vor chema numele lui Emanuel» (VII, 14).

Mama deci va fi fecioară, iar noul născut va fi (Cu noi Dumnezeu — Em-anu-El) om și Dumnezeu.

2. *Va fi din neamul lui David* : «O mlădiță va ieși din tulpina lui Iesei» — tatăl lui *David* —, «și un lăstar din rădăcinile lui va da» (XI, 1).

3. *Va împărăți în veac* :

«Căci prunc s-a născut nouă, un fiu s-a dat nouă, a cărui stăpînire e pe umărul lui, și se cheamă numele lui : Înger de mare sfat, Sfetnic minunat, *Dumnezeu tare*, biruitor, Domn al păcii, *Părinte al veacului ce va să fie*. Și mare va fi stăpînirea lui și pacea lui nu va avea hotar. Va împărăți pe tronul și peste împărăția lui *David*, ca s-o întărească, și s-o întemeieze prin judecată și prin dreptate, *de acum și pînă-n veac*» (IX, 5—6).

4. *Predica în Galileea neamurilor* :

«Poporul care locuia întru întuneric va vedea lumina mare și voi cei ce locuiți în latura umbrei morții lumină va străluci peste voi» (IX, 1). Aceste cuvinte le repetă și sf. evanghelist *Matei*, ca *împlinire a profeției lui Isaia* (*Matei IV, 16*), cînd Mîntuitorul a început predica sa în «*Galileea neamurilor*» (*Matei IX, 15*).

5. *Importanța cetății lui David. Ierusalimul* :

«Fi-va în vremurile cele de pe urmă, că muntele casei Domnului va fi întărit peste vîrfurile munților și se va ridica pe deasupra dealurilor. Și toate popoarele vor curge într-acolo» (II, 2).

6. *Piatra din capul unghiului* :

«Așa zice Dumnezeu : Pus-am în Sion o piatră, o piatră de încercare, *piatra din capul unghiului, de mare preț*, bine pusă în temelie ; cel care se va bizui pe ea nu se va clătina !» (*Isaia XXVIII, 16*). Despre această profeție amintește însuși Mîntuitorul : «*Au n-ați citit niciodată în Scripturi : Piatra pe care au aruncat-o ziditorii,*

aceasta a ajuns să fie în capul unghiului. *De la Domnul a fost aceasta și este lucru minunat în ochii noștri*» (Matei XXI, 42).

7. Jertfa lui Mesia este pentru toată omenirea :

«Dar El a luat asupra-și durerile noastre și cu suferințele noastre s-a împovărat. Și noi îl socoteam pedepsit, bătut și chinuit de Dumnezeu».

«Dar El fusese străpuns pentru păcatele noastre și zdrobit pentru fărădelegile noastre. El a fost pedepsit pentru mintuirea noastră și prin rănilor Lui, noi toți ne-am vindecat».

«Toți umblăm rătăciți ca niște oi, fiecare pe calea noastră, și Domnul a făcut să cadă asupra Lui fărădelegile noastre ale tuturor».

«Chinuit a fost, dar s-a supus și nu și-a deschis gura Sa ; ca un miel spre junghiere s-a adus, și ca o oaie fără de glas înaintea celor ce o tund, așa nu și-a deschis gura Sa» (LIII, 4—7).

«Mormântul lui a fost pus lângă cei fără de lege și cu cei făcători de rele, după moartea Lui» — cu tâlharii —, «cu toate că nu săvîrșise nici o nedreptate și nici înșelăciune nu fusese în gura Lui.

«Dar a fost voia Domnului să-L zdrobească prin suferință. Și fiindcă și-a dat viața ca jertfă pentru păcat, va vedea pe urmașii Săi, își va lungi viața» — *prin înviere* — «și lucrul Domnului în mina Lui va propăși» (LIII, 8—10).

«...că și-a dat sufletul său spre moarte și cu cei făcători de rele a fost numărat. Ci El a purtat fărădelegile multora și pentru cei păcătoși și-a dat viața» (LIII, 12).

8. Opera socială a Mîntuitorului :

«Duhul Domnului este peste Mine, că Domnul M-a uns să binevestesc săracilor, M-a trimis să vindec pe cei cu inima zdrobită, să propovăduiesc celor robiți slobozire și celor prinși în război liberalatea» (LXI, 1). «Ca și pămîntul care răsare ierburi și ca o grădină în care sămînța încolțește, așa Domnul Dumnezeu va face dreptatea să răsară și înaintea tuturor neamurilor preaslăvirea Sa» (LXI, 11).

Că toate aceste profeții au fost făcute înainte de nașterea Mîntuitorului le întărește descoperirea «*Manuscriselor de la Marea Moartă*», făcută în secolul nostru, în anul 1947. Pînă atunci cel mai vechi text ebraic al Vechiului Testament era din veacul al IX-lea al erei noastre și de aceea «*Critica biblică* avea posibilitatea să se joace cu fel de fel de ipoteze asupra Bibliei ! Prin descoperirea sularilor de la Marea Moartă, care sînt în continuă cercetare a savanților, s-a găsit, chiar în prima peșteră de la Qumran, între cele șapte sulari devenite acum celebre, unul care cuprinde «*Textul complet al Cărții profetului Isaia*» (vezi : I. D. Anusin, *Manuscrisele de la Marea Moartă*, București, 1964, p. 40).

«Cunoscutul orientalist, profesorul W. Albright», prof. la Universitatea John Hopkins, primind o fotocopie după un fragment din sulul conținînd *Cartea proorocului Isaia*, a trimis lui John Trever, locuitorul lui Millard Borrows, directorul școlii americane de studii orientale din Ierusalim, o telegramă : «Vă felicit din inimă cu ocazia celei mai importante descoperiri de manuscrise din epoca modernă. Nu mă îndoiesc că aceste manuscrise sînt mai vechi decît papyrusul Nash. Încin să cred că datează din secolul I, î. d. Hr. O descoperire cu adevărat serzatională... Din fericire, nu există nici cea mai mică umbră de îndoială asupra autenticității manuscriselor» (*op. cit.*, pag. 46).

Înșuși directorul Școlii, Millard Borrows, profesor de Teologie biblică la Universitatea din Yale, în cartea sa *The Dead Sea scrolls* (1955), tradusă în limba fran-

ceză: *Les manuscrites de la Mer Morte* (1956), referindu-se la datarea manuscrisului ce conține *Cartea proorocului Isaia* afirmă: «Dar data sa și conținutul său dovedesc în mod definitiv că, Cartea lui Isaia era terminată, cu toate părțile sale în ordinea lor actuală, la sfârșitul secolului al doilea înainte de Iisus Hristos» (p. 368).

Așadar nu se mai poate afirma, cum și astăzi obișnuiesc unii, că creștinii au aranjat textele în favoarea credinței lor, prin diferite interpolări.

Profetul Isaia a trăit în timpul a 4 regi din regatul lui Iuda și anume: Ozia, Iotam, Ahaz și Iezechia (I, 1); s-a născut în 758 și a trăit 48 de ani († 710). O tradiție iudaică spune că ar fi fost omorât în timpul regelui Manase, fiind tăiat cu un fierăș-trău pentru admonestările făcute regelui idolatru.

Cap. I. *Proorocia lui Isaia despre adevăratele jertfe*: Strigătul profetului contra nelegiuirilor poporului nerecunoscător este exprimat într-un stil literar, pe care numai la Isaia îl întâlnim: «Ei au părăsit pe Domnul, tăgăduit-au pe sfântul lui Israel, întorsu-i-au spatetele» (2—4).

«Ce-Mi folosește mulțimea jertfelor voastre? zice Domnul» (11). «Când ridicați miinile voastre către mine, eu îmi întorc ochii aiurea, și cind înmulțiți rugăciunile voastre nu le ascult. Mîinile voastre sînt pline de sînge, spălați-vă, curățați-vă!» «Nu mai faceți rău înaintea ochilor mei. Incețați odată» (15—16). «*Învățați să faceți binele, căutați dreptatea, ajutați pe cel apăsător, faceți dreptate orfanului, apărați pe văduvă*» (17). «Iar de nu mă veți vrea și nu mă veți asculta, atunci sabia vă va minca, căci gura Domnului grăiește» (20).

Astfel a vorbit Dumnezeu văzîndu-se înșelat în dragostea lui (vezi: *Cîntarea Cîntărilor*) și desconsiderat de poporul Israel, pe care și l-a ales și căruia i-a arătat semne mari și minuni.

Cap. II. «*Proorocie despre Iuda și Ierusalim*»:

«Din Sion va ieși legea și cuvîntul lui Dumnezeu, din Ierusalim» (3).

Sionul este o înălțime în Ierusalim, acolo unde a fost zidit templu de către Solomon. Știm cu toți că Dumnezeu a dat pe *muntele Sinai* (situat între golfurile din nordul Mării Roșii) *Legea* — cele zece porunci —, prin proorocul Moise.

Proorocul Isaia vorbește de o *nouă Lege din Ierusalim*, pe care într-adevăr a dat-o Domnul Hristos, ale cărui cuvinte despre însemnătatea Ierusalimului ni le-a păstrat evanghelistul Luca: «Atunci le-a deschis mintea ca să priceapă Scripturile. Și le-a zis că așa este scris și că așa trebuie să pătîmească Hristos și să învieze din morți a treia zi. Și să se propovăduiască, în numele Său, pocăința spre iertarea păcatelor la toate neamurile, începînd de la Ierusalim» (XXIV, 45—47).

Cap. III. «*Pedeapsa mîndriei și a podoabelor deșarte*»:

Cap. IV. «*Bune prevestiri*»;

Cap. V. «*Via neroditoare*» (vezi: Matei XXI, 33, 38—41).

Cap. VI. «*Slava Domnului*»: Proorocul Isaia a văzut pe Dumnezeu «stînd pe un scaun înalt și măreț și poalele hainelor lui umpleau templul. Serafimii stăteau înaintea lui fiecare avînd cîte șase aripi: cu două își acopereau fețele, cu două picioarele, iar cu două zburau. Și strigau unul către altul zicînd: «Sfînt, sfînt, sfînt este Domnul Savaot plin este tot pămîntul de mărirea lui!» (1—3). «Din pricina acestor strigăte, porțile se zguduiau din țiținele lor, iar templul s-a umplut de fum. Și am zis: Vai mie, Că sînt pierdut! Sînt om cu buze spurcate și locuiesc în mij-

locul unui popor cu buze necurate. Și pe Domnul Savaot l-am văzut cu ochii mei!» (4—5).

Cap. VII. «*Soarta lui Iuda și Efraim. Nașterea lui Emanuel din Fecioară*».

Cap. VIII. «*Surparea împărăției Siriei și a lui Israel. Vremea lui Mesia*»: Din acest capitol *Cîntarea lui Isala* a trecut în cîntările Bisericii creștine! «Cu noi este Dumnezeu, înțelegeți neamuri și vă plecați. Auziți pînă la marginile pămîntului, cei puternici plecați-vă. De vă veți întări, iarăși veți fi biruiți. Și orice sfat veți sfătui, risipi-l-va Domnul, și cuvîntul pe care îl veți grăi nu va rămîne întru voi, căci cu noi este Dumnezeu. Așa îmi zicea mie Domnul, ținînd peste mine mina Sa cea tare și *Insuffindu-mi* să nu umblu pe căile acestui popor» (9—11).

Cap. IX. «*Nașterea, numele și împărăția lui Mesia*».

Cap. X. «*Pedeapsa nedreptății. Pieirea Asirienilor*».

Cap. XI. «*Puterea lui Mesia*»: «Și în vremea aceea, mlădița cea din rădăcina lui Iesei, Mesia, care se ridică întocmai ca un steag pentru popoare, pe ea o vor căuta neamurile și mormîntul ei va fi cinstit!» Care mormînt de pe fața pămîntului este atît de cinstit, atît de căutat, atît de vizitat, ca *Mormîntul Domnului din Ierusalim*?

Cap. XII. «*Cîntare de mulțumire*».

Cap. XIII. «*Vedenia lui Isala*», cu privire la *Babilon*, «*podoba împărățiilor*». «Nu va mai fi locuit în veci și din neam în neam... Ci numai animalele sălbatice se vor sălășlui într-însul și bufnățele vor locui prin case, struții își vor face cuiburi acolo și oamenii cu chip de țap vor juca în acel loc. Șacalii vor urla în palatele lor și lupii în casele lor de petrecere» (20—22).

Cap. XIV. «*Proorocie împotriva Babilonului*»: «Acolo va stăpîni ariciul și va fi mlaștină și îl voi mătura cu mătura nimicirii, zice Domnul Savaot» (23).

Cap. XV. «*Proorocie împotriva lui Moab*».

Cap. XVI. «*Rele prevestiri pentru Moab*»: «Iar acum Domnul a zis așa: Peste trei ani, socotiți ca anii unui simbrîș, mărirea Moabului se va micșora cu vuiet mare și va rămîne mică și slabă, fără nici o putere».

Cap. XVII. «*Proorocie pentru Damasc*»: «Damascul este scos din numărul cetăților și a rămas o grămadă de ruine. Cetățile Aroerului sînt pustiile pentru vecie; bune de pască turmele. Ele se culcă acolo și nimeni nu le gonește. Nu-i celate întărită pentru Efraim și nici împărăție la Damasc! Tot așa va fi cu rămășița Siriei și cu mărirea ei, procum a fost cu fiii lui Israel, zice Domnul Savaot» (1—3).

Cap. XVIII. «*Pustiirea pămîntului*».

Cap. XIX. «*Proorocie pentru Egipt*».

Cap. XXI. «*Proorocie pentru malurile mării*».

Cap. XXII. «*Proorocie pentru Ierusalim*».

Cap. XXIII. «*Proorocie pentru Tir*»: «Cine a poruncit acest lucru împotriva Tirului cel încercat, ai cărui neguțători erau prinți și ai cărui vinzători erau cei mari ai pămîntului? Domnul Savaot a hotărît aceasta, ca să veștejească mindria a tot ce strălucește, să smerească pe toți cei mari ai pămîntului» (8—9).

Cap. XXIV. «*Pustiirea lui Iuda*».

Cap. XXV. «*Cîntare de mulțumire*».

Cap. XXVI. «*Cîntarea celor răscumpărați*».

Cap. XXVII. «*Înainte-vestire pentru aşezarea poporului lui Dumnezeu.*»

Cap. XXVIII. «*Proorocie împotriva lui Efraim.*»

Cap. XXIX. «*Proorocie împotriva Ierusalimului.*»

Cap. XXX. «*Ameninţări asupra lui Iuda.*»

Cap. XXXI. «*Dumnezeu va izbăvi pe Israel.*»

Cap. XXXII. «*Făgăduinţă pentru timpuri fericite.*»

Cap. XXXIII. «*Izbăvirea făgăduită poporului lui Dumnezeu.*»

Cap. XXXIV. «*Proorocie împotriva lui Edom.*»

Cap. XXXV. «*Profeţie despre starea de fericire.*»

Cap. XXXVI. «*Năvălirea lui Sanherib în Iuda. Ameninţările lui Rabşache.*» :

Şi Iezechia să nu înşele credinţa voastră, zicind : «Domnul ne va scăpa !» Oare dumnezeii neamurilor au scăpat fiecare ţara lui din mîna regelui Asiriei ?» (18). «Şi ei lăcură şi nimic nu răspunseră lui, pentru că era porunca regelui care spunea : Să nu i răspundeţi !» (21). — În momentul acela, Ierusalimul era înconjurat de armatele asiriene, conduse de Rabşache, care cerea asediaţilor să se predea.

Cap. XXXVII. «*Rugăciunea lui Iezechia. Izbăvirea Ierusalimului.*» : «Pentru aceasta, aşa zice Domnul către regele Asiriei, — prin glasul profetului Isaia — : «Nu va intra în această cetate şi nu va arunca nici o săgeată. Nu va porni împotriva ei cu scut şi nu o va înconjura cu valuri. Pe calea pe care a venit se va întoarce şi nu va intra în cetatea aceasta, zice Domnul. Apăra-voi cetatea aceasta şi o voi scăpa pentru mine şi pentru David, sluga mea ! «Şi a ieşit îngerul Domnului şi a bătut în tabăra Asiriei o sută cincizeci de mii ; iar dimineaţa, la sculare, toţi erau cadavre — morţi. Atunci Sanherib, regele Asiriei, a ridicat tabăra şi a plecat şi s-a oprit la Ninive. Şi pe cînd el se închina în templu lui Nisroc, dumnezeul său, Adramelec şi Sareser, feciorii lui, l-au lovit cu sabia şi au fugit în ţinutul Ararat. Iar Asarhadon fiul lui, domni după acesta» (33—38).

Cap. XXXVIII. «*Boala şi vindecarea lui Iezechia, Rugăciunea lui.*»

Cap. XXXIX. «*Iezechia arată vistierile sale solilor din Babilon. Pedepsa lui.*»

Cap. XL. «*Proorocie despre Mergătorul înainte.*» :

«Mîngiaţi, mîngiaţi pe poporul Meu, zice Dumnezeuul vostru... Un glas strigă : În pustie gătiţi calea Domnului, dreptat faceţi în loc neumblat cărările Dumnezeului nostru... Şi se va arăta slava Domnului şi tot trupul o va vedea, căci gura Domnului a grăit» (1, 3, 5).

Cap. XLI. «*Puterea lui Dumnezeu şi deşteptăciunea slujirii la idoli.*»

Cap. XLII. «*Proorocie despre Mesia.*» : «Iată sluga mea pe care o sprijin, alesul meu, întru care binevoieşte sufletul meu. Pus-am peste el duhul meu şi el va propovădui popoarelor legea mea» (1). «Cele proorocite altădată s-au plinit şi altele mai noi vi le vestesc : înainte ca să ia fiinţă vi le dau de ştire» (9).

Cap. XLIII. «*Anunţarea unei noi împărăţii. Pedepsa neascultării.*» : «Şi acum aşa zice Domnul, ziditorul tău, Iacove, şi creatorul tău Israel : «Nu te teme, căci eu te-am răscumpărat şi te-am chemat pe nume, al meu eşti» (1). «Că Eu sînt Domnul Dumnezeuul tău, Sfîntul lui Israel, Mîntuitorul...» (3—5).

«Eu, Eu sînt acel care şterge păcatele tale şi nu-şi mai aduce aminte de fără-delegile tale» (25).

«Tatăl tău dintîi a păcătuit și urmașii tăi și-au bătut joc de mine; căpeteniile tale au pîngărit altarul meu. Pentru aceasta am dat pe Iacov pierzării și pe Israel spre bătaie de joc!» (27—28).

Cap. XLIV. «*Deosebire între adevăratul Dumnezeu și idoli. Împlinirea prezicerilor*»: Idolatrul nu-și face socoteală în inima sa, că este simplu și fără pricepere, și nu zice: «Jumătate l-am pus (cedru) pe foc și am copt piine, pe cărbuni am fript carne și am mîncat-o, iar cu cealaltă jumătate care a mai rămas, voi face un idol urcios și mă voi închina la un trunchi de copac». El se hrănește cu năluci, inima lui înșelată l-a dus la rătăcire. El nu-și mintuiește sufletul său și nu zice: «Oare ce am eu în mîna mea nu este o momeală?» (19—20).

Și am zis despre *Cirus*: «El este păstorul meu, el va împlini toate voile mele». Și despre Ierusalim am zis: «Să fie rezidit și templul să fie ridicat din temelii!» (28).

Proorocului Isaia i-a fost descoperit și numele liberatorului persan, Cyrus — cu circa două sute de ani înainte, cînd nici nu era născut! — cel care a dat libertate poporului iudeu, să se întoarcă în patrie din robia Babilonului! Astfel de *taină* descoperită este într-adevăr una din cele mai mari.

Cap. XLV. «*Profeția despre Cyrus; Mîntuirea de la Dumnezeu vestită poporului său*»:

«Eu voi merge înaintea ta (Cirus), și drumurile cele muntoase le voi netezi, zdrobi-voi porțile cele de armă și zăvoarele cele de fier le voi sfărîma. Și îți voi da ție vistierii ascunse, bogății îngropate în pămînt, ca să știi că *Eu sînt* Domnul cel care te-a chemat pe nume, *Eu sînt* Dumnezeul lui Israel. Pentru sluga mea Iacov și pentru Israel, alesul meu, te-am chemat pe nume și un nume de cinste ți-am dat *lărd* ca tu să mă știi» (2—4).

În acest capitol nu a mai vorbit proorocul, ci Dumnezeu însuși și-a ales cuvintele!

Cap. XLVI. «*Babilonul cade; Israel izbăvit de Domnul*».

Cap. XLVII. «*Proorocie pentru căderea Babilonului*».

Cap. XLVIII. «*Purtarea de grijă a lui Dumnezeu pentru Israel*».

Cap. XLIX. «*Șirizitorul Domnului este lumina neamurilor*».

Cap. L. «*Mesia biruitor*»: Descrierea suferințelor Mîntuitorului este ca a unui martor ocular: «*Spatete l-am dat spre bătăi și obraji mei spre palmuri, și fața mea nu am întors de la rușinea scuipărilor*. Și Domnul Dumnezeu mi-a venit în ajutor, de aceea nu sînt ocărit. De aceea am și întărit fața mea ca o cremene, *căci știam că nu voi fi lăcut de ocără*» (6—7).

Cap. LI. «*Făgăduințele pentru cei credincioși*»: «*Ia aminte la mine, poporul meu, și voi, neamuri, fiți cu urechea la mine, că de la mine va veni învățătura și legea mea va fi lumină popoarelor*. Dreptatea mea este aproape, vine mîntuirea mea și brațul meu va face dreptate popoarelor, întru mine vor nădăjdui tinuturile cele depărtate, că de la brațul meu așteaptă scăparea».

«*Ridicați la ceruri ochii voștri și priviți jos pămîntul; cerurile vor trece ca un fum și pămîntul ca o haină se va învechi; locuitorii vor muri ca muștele, mîntuirea mea va dăinui în veac și în veac și dreptatea mea nu va avea sfîrșit*. Ascultați-mă pe mine, voi, cunoscători ai dreptății, *popor care ești cu legea mea în inimă*» (4—7).

Cap. LII. «*Făgăduințe de izbăvire și de întemeiere a Ierusalimului*».

Cap. LIII. «*Patimile, moartea și preaslăvirea lui Mesia*».

Cap. LIV. «*Slava noului Ierusalim*».

«Căci bărbatul tău este Făcătorul tău și numele lui : Domnul Savaot și răscum-părătorul tău este Sfântul lui Israel : «Dumnezeu a tot pământul» se cheamă ! Ca pe o femeie lăsată și cu inima întristată te cheamă Domnul. O femeie măritată în tinerețe ar putea să fie alungat ? zice Domnul tău. O clipă te-am părăsit, dar cu mari îndurări te iau lângă mine» (5—7).

Cap. LV. «*Sădăuire pentru primirea mântuirii*» : «Căutați pe Domnul cit îl puteți găsi, strigați către dînsul cît El este aproape de voi» (6).

Cap. LVI. «*Toate popoarele vor fi chemate la mîntuire*» : «Casa mea, casă de rugăciune se va chema pentru toate popoarele !» Acestea sînt zisele Domnului, care adună pe cei risipiți ai lui Israel : «La cei adunați voi mai aduna și alții !» (7—8).

Cap. LVII. «*Mustrea necredinței lui Israel*» :

«Cei fără de lege sînt ca marea cea inviforată, care nu se poate astîmpăra și valurile ei scormonesc tină și nămol. Cei fără de lege n-au pace, zice Domnul» (20—21).

Cap. LVIII. «*Postul cel adevărat*» : «Voi postiți ca să vă certati și să vă sfădiți și să bateți furioși cu pumnul ; nu postiți cum se cuvine zilei aceleia, ca glasul vostru să se audă sus» (4). «Nu știți voi postul care îmi place ? — zice Domnul. Rupeți lanțurile nedreptății, dezlegați legăturile jugului, dați drumul celor asupriți și sfărîmați jugul lor. Împarte piinea ta cu cel flămînd, adăpostește în casă pe cel sărman, pe cel gol îmbracă-l și nu te ascunde de cel de un neam cu tine» (6—7). «Dacă îți vei opri piciorul tău în ziua de odihnă și nu-ți vei mai vedea de treburile tale în ziua mea cea sfîntă, ci vei socoti ziua de odihnă ca desfătare și vrednică de cinste, ca sfîntită de Domnul, și vei cinsti-o, fără să mai umbli, fără să te mai îndeletnicești cu treburile tale și fără să mai vorbești deșertăciuni. Atunci vei afla desfătarea ta în Domnul» (13—14).

Cap. LIX. «*Nelegiuirile lui Israel. Făgăduința Mîntuitorului*» : «Pentru Sion el va veni ca un Mîntuitor, pentru cei din Iacov care se vor căi de păcatele lor, zice Domnul» (20).

Cap. LX. «*Slava poporului lui Dumnezeu*».

Cap. LXI. «*Vestirea mîntuirii prin Mesia*» : În versetul 10 este redată rugăciunea, pe care o rostesc preoții oînd îmbracă stîharul.

Cap. LXII. «*Venirea mîntuirii*».

Cap. LXIII. «*Ziua izbînzii*».

Cap. LXIV. «*Rugăciunea poporului*».

Cap. LXV. «*Răsplătirile Domnului*».

Cap. LXVI. «*Lepădarea jertfelor. Judecata și împărăția Domnului*» : Așa zice Domnul : «Cerul este scaunul meu și pământul așternut picioarelor mele ! Ce fel de casă îmi veți zidi voi și ce loc de odihnă pentru mine ?» «Toate acestea mîna mea le-a făcut și sînt ale mele, zice Domnul, spre unii ca aceștia îmi îndrept privirea mea ; spre cei smeriți, cu duhul umilit și care tremură la cuvîntul meu !» (1—2).

«Bucură-te Ierusalime, și voi, cei care îl iubiți, săltați de veselie. Fiți în culmea veseliei, voi cei care îl plîngeți !» (10). Acestea zice Domnul : «Vărsa-voi

pacea peste el ca un riu și ca un șuvoi ieșit din albia lui, *slava popoarelor*. Pruncii lui vor fi purtați în brațe și dezmiertați pe genunchi. După cum mama își mîngîie pe fiul ei și eu vă voi mîngîia pe voi, și voi veți fi mîngîiați în Ierusalim» (12—13). «*Dar eu vin ca să strîng la un loc popoarele și toate limbile*. Ele vor veni și vor vedea slava mea» (18). «*Și din toate neamurile vor aduce pe frații voștri prinos Domnului; pe cai, în căruțe, pe paturi, pe cătri și pe cămile, plînă la muntele cel sfînt al meu, la Ierusalim, zice Domnul*» (20).

II

Cap. I. «*Chemarea proorocului*»: «Înainte de a te urzi în pîntece, te-am cunoscut, și înainte de a ieși din pîntece, te-am sfințit și te-am rînduit prooroc pentru popoare» (5). Iar eu am răspuns: «Doamnă Dumnezeuule, eu nu știu să vorbesc, pentru că sînt încă tînăr». Domnul însă mi-a zis: «Să nu zici: Sînt încă tînăr căci la citi te voi trimite, la toți vei merge și tot ce-ți voi porunci vei spune» (6—7).

Cap. II. «*Mustrări poporului Israel*»: Fost-a cuvîntul Domnului către mine și a zis: «Mergi și strigă la urechile fiicei Ierusalimului și zi: Așa grăiește Domnul: Mi-am adus aminte de prietenia cea din tinerețea ta, de iubirea de pe cînd erai mireasă și mi-ai urmat în pustie, în pămîntul cel neșemănat» (1—2).

«Chiar de te-ai spăla cu silitră (sare caustică) și ai cheltui pe tine multă leșie, tot pătat ești în nedreptățile tale față de mine, zice Domnul Dumnezeu». «Cum poți tu să zici: Nu m-am înlînat și n-am umblat după Baal?» (22—23).

Cap. III. «*Mustrări și îndemnuri la pocăință*»: Se zice: «Dacă un bărbat își lasă femeia și ea se duce de la el și se face soție altui bărbat, mai poate ea oare să se întoarcă la el? Prin aceasta nu s-ar întina în adevăr, oare, țara aceea?» «Tu însă te-ai desfrînat cu mulți iubiți (idoli) și totuși întoarce-te la mine, zice Domnul» (1). Cît de bun este Dumnezeu! «*Nimcî nu este bun decît numai Urul Dumnezeu*», — a spus Mîntuitorul (Matei XIX, 17).

Cap. IV. «*Staturi și amenințări*».

Cap. V. «*Fărădelegile Ierusalimului au trecut peste măsură*»: «Cum, adică, să te iert Ierusalime, pentru aceasta? Fiii tăi m-au părăsit și se jură pe dumnezei — care n-au ființă. Eu i-am săturat, iar ei au făcut desfrînare, umblind în grup prin casele desfrînatelor» (7). «Și de veți zice: Pentru ce ne face Domnul Dumnezeuul nostru toate acestea? Atunci să li se răspundă: Pentru că m-ați părăsit pe mine și ați slujit la dumnezei străini, în țara voastră, de aceea veți sluji la dumnezei străini într-o țară care nu este a voastră» (19) (Robia Babilonului).

Cap. VI. «*Vestirea năvălirii unui neam străin*»: «Pentru că fiecare din ei, de la mic pînă la mare, este rob de lăcomie și, de la prooroc pînă la preot, toți se poartă mincinos. Lecuind rănila poporului meu cu nepăsare și zicînd: «Pace! Pace! Și numai pace nu-i» (13—14).

Cap. VII. «*Deșarta încredere a lui Israel. Amenințările lui Dumnezeu*»: Le sînt anunțate Iudeilor pustiirea țării, nu numai distrugerea Templului: «Și voi curma în cetățile lui Iuda și pe ulițele Ierusalimului glasul de bucurie și glasul de veselie, glasul mirelui și glasul miresei, pentrucă pămîntul acesta va fi pustiu» (34).

Cap. VIII. «*Orbirea poporului și pedeapsa lui*»: «Să le mai spui de asemenea: așa zice Domnul: Oare cei ce cad nu se mai scoală, și cei ce rătăcesc drumul nu se mai întorc? De ce dar poporul acesta, Ierusalime, stăruie în rătăcire? De ce ține tare la minciună și nu vrea să se întoarcă» (4—5).

Cap. IX. «*Plîngerea proorocului. Amenințări de la Dumnezeu*».

Cap. X. «*Deșertăciunea idolilor Pustiirea Ierusalimului*»: Proorocul face aici o descriere reală a neputinței idolilor: «Că datinile neamurilor sînt deșertăciune: aceia taie un lemn din pădure și minile meșterului îl lucrează cu toporul; apoi îl îmbracă cu argint și cu aur, îl întăresc cu cuie și cu ciocanul, ca să nu se clintescă. Așa sînt dumnezeii neamurilor. Stau ca un stîlp strujit și nu grăiesc, sînt purtați pentru că nu pot merge. Nu vă temeți de ei, că nu pot face rău, dar nici bine nu sînt în stare să facă» (3—5).

Cap. XI. «*Ruperea legăturii cu Dumnezeu. Stat viclean împotriva proorocului*»: «Domnul mi-a descoperit ca să știu și mi-a arătat faptele lor. Eu însă, ca un miel blind, dus la junghiere, nici nu știam că ei urzesc gînduri rele împotriva mea, zicînd: «Să-i punem lemn otrăvit în mîncarea lui și să-l smulgem de pe pămîntul celor vii, pentru ca nici numele să nu i se mai pomenească» (18—19).

Cap. XII. «*Fericirea amăgitoare a celor răi*».

Cap. XIII. «*Prevestirea robiei Evreilor închipuită prin brîul de in și poalele sparte*»: «Că precum e brîul aproape de coapsele omului, așa am apropiat eu de mine toată casa lui Israel și toată casa lui Iuda, zice Domnul, ca să-mi fie poporul meu, numele meu, lauda mea și slava mea, dar ei n-au ascultat» (11).

Cap. XIV. «*Pedeapsa cu secetă și foamete. Rugăciunea proorocului*»: «Mărturisim, Doamne, necredința noastră și lărgădelegile părinților noștri, că am păcătuit înaintea ta. Nu ne lepăda pe noi pentru numele tău! Nu necinsti tronul slavei tale! Adu-ți aminte și nu strica legămîntul tău cu noi. Sînt oare printre dumnezeii deșerți ai neamurilor dătători de ploaie? Sau poate oare cerul singur să verse apă? Au nu ești tu, Doamne Dumnezeule, cel ce dai ploaie? În tine nădăjduim, că tu faci toate!» (20—21).

Cap. XV. «*Răspunsul Domnului, Plîngerea proorocului*»: Și mi-a zis iarăși Domnul: «Chiar Moise și Samuel de ar sta înaintea mea, sufletul meu tot nu s-ar îndupleca spre poporul acesta. Izgonește-i de la fața mea, ca să se ducă. Iar de-ți vor zice: «Unde să ne ducem?» Să le spui: așa zice Domnul: «Cel rinduit pentru moarte să se ducă la moarte, cel pentru sabie, la sabie, cel pentru foamete, la foamete, și cel pentru robie, în robie!» (1—2). «Pentru că tu m-ai lăsat, zice Domnul, și te-ai întors înapoi, de aceea-mi voi întinde mîna mea asupra ta și te voi pierde, că m-am săturat miluindu-te» (6).

Cap. XVI. «*O nouă povestire despre judecățile lui Dumnezeu. Robia și izbăvirea poporului*»: Și a fost cuvîntul Domnului către mine: «Să nu-ți iei femeie și să nu ai nici fii, nici fiice în locul acesta. Deoarece așa grăiește Domnul despre fiii și fiicele care se vor naște în locul acesta, despre mamele care îi vor naște și despre părinții care îi vor face pe pămîntul acesta: Vor muri de moarte grea

și nu vor fi nici bocfiți, nici îngropați, ci vor fi ca gunoierul pe fața pământului; vor fi pierduți prin sabie și foamele și trupurile lor vor fi mincarea păsărilor cerului și fiarelor pământului» (1—4).

În acest capitol le-a vestit proorocul *robia babiloneană*, dar le-a anunțat și *întoarcerea* în țara părinților lor: «Pentru că vin zile, zice Domnul, cînd nu se va mai zice: «Viu este Domnul, care a scos pe fiii lui Israel din țara Egiptului», ci, «Viu este Domnul, care a scos pe liii lui Israel din țara cea de la mijdă-noapte și din toate țările în care-i izgonise», că îi voi întoarce în țara pe care le-am dăruit-o părinților lor» (14—15).

Cap. XVII. «*Pedeapsa celor răzvrățiți. Cinstirea zilei a șaptea*: «De mă veți asculta, zice Domnul, și nu veți aduce sarcini pe porțile acestei cetăți în ziua odihnei, ci veți sfinți ziua odihnei și nu vă veți îndeletnici în acea zi cu nici o muncă, atunci pe porțile acestei cetăți vor intra regi care stau pe scaunul lui David, în alai de care și de cai, ei și olițerii lor, oamenii din Iuda și locuitorii Ierusalimului; și cetatea aceasta în veac va fi locuită» (24—25).

Cap. XVIII. «*Vasul olarului și neascultarea poporului*: «Scoală și intră în casa olarului», — i-a zis proorocului Domnul —, și acolo îți voi vesti cuvintele mele!» «Și am intrat eu în casa olarului și iată acesta lucru cu roata, și vasul pe care-l făcea olarul din lut s-a stricat în mîna lui; dar a făcut olarul dintr-însul alt vas, cum a crezut că-i mai bine să-l facă. Și a fost cuvîntul Domnului iarăși către mine și mi-a zis: «Casa lui Israel, au nu pot să fac și eu cu voi, ca olarul acesta, zice Domnul? Iată, ce este lutul în mîna olarului, aceea sinteți și voi în mîna mea, casa lui Israel!» (2—4).

«Poporul meu însă m-a părăsit. Tămiază pe idoli, s-a poticnit în căile sale și a părăsit căile cele vechi, ca să umble pe poteci și pe drumuri nebătătorite, ca să-și facă țara grozăvie și batjocură veșnică» (14).

Cap. XIX. «*Prevestirea dărîmării Ierusalimului*».

Cap. XX. «*Ieremia în temniță. Plîngerea lui*». «Auzind Pașhurr, fiul preotului Imer, care era supraveghetor în casa Domnului, că Ieremia a rostit cu prevestire «*pustiirea Ierusalimului*, l-a lovit pe prooroc și l-a aruncat în temniță. A doua zi însă i-a dat drumul și atunci proorocul a precizat: «*Și pe Iuda tot îl voi da în mîinile regelui Babilonului care-l va duce la Babilon și-i va lovi cu sabia*» (4).

Cap. XXI. «*Sedechia cere stat lui Ieremia, care vestește robia Ierusalimului*».

Cap. XXII. «*Prezicere împotriva împărăției lui Iuda*: «O, țară, țară țară, ascultă cuvîntul Domnului! Așa zice Domnul: «*Scrieți pe omul acesta*» (regele Sedechia) «ca lipsit de copii, ca om nenorocit în zilele sale, pentru că nimeni din neamul lui nu va mai ședea pe tronul lui David și să domnească peste Iuda!».

Cap. XXIII. «*Pedeapsă asupra păstorilor necredincioși și a profetilor minci-noși*: «Poate oare omul să se ascundă în loc tainic, unde să nu-l văd eu, zice Domnul? Au nu umplu eu cerul și pământul, zice Domnul? Am auzit ce zic proorocii care profeteșc minciună în numele meu. Ei zic: *Am visat, am văzut în vis*». Pînă cînd proorocii aceștia vor spune minciuni și vor vesti înșelătoria inimii lor? (24—26). «Proorocul care a văzut vis, povestească-l ca vis, iar cel ce are cuvîntul meu, acela să spună cuvîntul meu adevărat. Ce legătură poate fi între pleavă și grăuntele de grîu curat, zice Domnul?» (28). «Că profetul și

preotul sînt necredincioși; și pînă și în casa mea am găsit răutatea lor, zice Domnul» (11).

Cap. XXIV. «*Cele două coșuri de smochine și soarta viitoare a poporului*»: «Atunci mi-a zis Domnul: «Ce vezi tu, Ieremia?» Și eu am zis: Smochine! Smochinele cele bune sînt foarte bune, iar cele rele sînt foarte rele, încît nu se pot minca de rele ce sînt» (3). Smochinele *bune* reprezintă pe cei buni, pe care Dumnezeu îi va «*întoarce în țara aceasta și nu-i voi nimici*», iar «Despre smochinele *rele* care, de rele ce sînt, nu se pot minca, zice Domnul: Voi face să ajungă *Sedechia, regele lui Iuda, căpeteniile lui și restul Ierusalimului*, ...îi voi face pricină de groază, o nenorocire pentru toate regatele pămîntului, ca să fie de ocară și de pildă...» (8—9).

Cap. XXV. «*Robia Babilonului și pedeapsa tuturor neamurilor*»: «Toată țara aceasta va fi pustie și jefuită; popoarele acestea vor sluji regelui Babilonului, *șaptezeci de ani*» (11). Așa zice Domnul Savaot: «Iată nenorocirea se întinde de la neam la neam și vijelie mare se ridică de la marginile pămîntului» (32).

Cap. XXVI. «*Proorocie despre surparea Ierusalimului și a casei Domnului. Ieremia în primejdie de moarte*»: «Preoții și proorocii și tot poporul au ascultat pe Ieremia, cînd a grăit el aceste cuvinte în casa Domnului. Iar după ce a spus Ieremia tot ce-i poruncise Domnul să spună la tot poporul, preoții, proorocii și tot poporul l-au prins și i-au zis: «Tu trebuie să mori!» (7—8).

Cap. XXVII. «*Statul lui Ieremia de a se supune împăratului Babilonului*».

Cap. XXVIII. «*Ieremia și Anania, proorocul cel mincinos*»: «Și a murit Anania proorocul chiar în anul acela, în luna șaptea» (17).

Cap. XXIX. «*Scrisoarea lui Ieremia către cei din robie*»: «Căutați binele țării în care v-am dus robi și rugați-vă Domnului pentru ea, că de propășirea ei atîrnă și fericirea voastră!» (7). «Cînd vi se vor împlini în Babilon *șaptezeci de ani*, atunci vă voi cerceta și voi împlini cuvîntul meu cel bun pentru voi, ca să vă întoarceți la locul acesta» (10).

Cap. XXX. «*Dumnezeu făgăduiește ludeilor, prin gura profetului, întoarcerea din robie*».

Cap. XXXI. «*Proorocie privitoare la Mesia*»: «Atunci fecioara se va veseli la horă, tineri și bătrîni vor fi fericiți» (13). Așa zice Domnul: «*Glas se aude în Rama, bocet și plîngere amară. Rahila își plînge copiii și nu vrea să se mîngie de copiii săi, pentru că nu mai sînt*» (15). Ultimul copil al Rahilei a fost Veniamin, al cărui trib cuprindea și Betleemul, unde s-a născut Mesia. Bocetul și plîngerea, provocate de *omorîrea pruncilor* de către Irod, s-a auzit pînă la Rama, unde locuiau urmașii celuiilalt copil al Rahelei, Iosif, și anume tribul lui Efraim.

Cap. XXXII. «*Țarina cumpărată de Ieremia*». Zăpăsit, la cuvîntul Domnului, a fost pus «*într-un vas de lut, ca să stea acolo zile multe*» (14). Tot astfel au procedat și locuitorii *Qumranului*, cînd și-au pus cărțile în vase de lut și le-au ascuns în peșterile de la Marea Moartă, să le salveze, de urgia Romanilor, în războiul din anul 70, *prezis de Mîntuitorul*. Și s-au păstrat pînă în zilele noastre.

Cap. XXXIII. «*Proorocie despre luarea Ierusalimului*».

Cap. XXXIV. «*Proorocie despre robia Babilonului*».

Cap. XXXV. «*Cei din casa Recabiților nu voiesc să bea vin*» :

«Cuvîntul care a fost de la Domnul către Ieremia, în zilele lui Ioiachim, fiul lui Iosia, regele lui Iuda : «Mergi în casa Recabiților și vorbește cu ei și-i adu în casa Domnului, într-o cămară și dă-le să bea vin». Atunci am luat... pe toți fiii lui și toată casa Recabiților și i-am adus la Casa Domnului, în cămara... care e lângă camera dregătorilor. Apoi am pus înaintea fiilor casei Recabiților cupe pline cu vin și pahare și le-am zis : «Beți vin!» Dar ei au zis : «Noi nu bem vin, pentru că Ionadab, fiul lui Recab, tatăl nostru, ne-a dat poruncă, zicînd : Să nu beți vin nici voi, nici fiii voștri în veac !» (1—2, 4—6).

Acest exemplu de ascultare și supunere îl dă Dumnezeu popoarelor, prin proorocul Ieremia, și își exprimă minia și hotărîrea lui : «Deoarece fiii lui Ionadab, fiul lui Recab, împlinise porunca pe care le-a dat-o tatăl lor, iar poporul meu nu mă ascultă... Iată eu voi aduce asupra lui Iuda și a tuturor locuitorilor Ierusalimului tot răul acela pe care l-am rostit asupra lor, pentru că eu le-am vorbit și ei n-au ascultat, i-am chemat și ei n-au răspuns» (16—17).

Cap. XXXVI. «*Cartea lui Ieremia arsă în foc de Ioiachim*». «Eu sînt închis și-nu mă pot duce în casa Domnului» — i-a spus proorocul Ieremia lui Baruh, fiul lui Neria, și acesta a scris pe un sul de hîrtie cele ce i-a dictat profetul, și a citit cartea, la Casa Domnului, la tot poporul adunat din toate cetățile la Ierusalim (5—6). Dregătorii s-au speriat de cuprinsul ei și aducîndu-i-se la cunoștință regelui, acesta a dat ordin s-o ardă (25).

«Și a luat Ieremia alt sul de hîrtie și l-a dat lui Baruh scriitorul, fiul lui Neria, și acesta a scris în el, din gura lui Ieremia, toate cuvintele, din sulul ce-l aruncase în foc Ioiachim, regele lui Iuda, și a mai adăugat la ele multe cuvinte asemenea acelor» (32).

Cap. XXXVII. «*Sedechia închide pe Ieremia în temniță*» : Și a mai zis Ieremia către regele Sedechia : «Cu ce am greșit eu înaintea ta, înaintea slujitorilor tăi și înaintea poporului acestuia, de m-ai pus în temniță ?». Și i-a schimbat regele locul închisorii în curtea gîrzii, unde a primit drept hrană cite «o bucată de pîine pe zi, din ulița pitarilor, pînă s-a isprăvit pîinea în cetate» (21).

Cap. XXXVIII. «*Ieremia aruncat și scos din groapă*». «Și au tras pe Ieremia din groapă, și a rămas în curtea gîrzii» (13). Pentru scoaterea proorocului din groapă, unde era sorlit să moară de foame, a fost nevoie de «trezeci de oameni !» (10).

Cap. XXXIX. «*Asediul Ierusalimului*». Nabucodonosor, regele Babilonului, a luat cetatea Ierusalimului, după un asediu de șase luni. Generalul său, Nabuzaradan, a dus pe regele Sedechia la Ribla, în țara Hamat, unde era Nabucodonosor, și la porunca acestuia i s-au scos ochii, după ce mai întii, înaintea ochilor săi, au fost junghiați toți ai săi și căpeteniile, și, pus fiind în călușe, a fost trimis la Babilon (5—7), iar despre Ieremia, Nabucodonosor, regele Babilonului, a dat lui Nebuzaradan porunca aceasta : «Ia-și să ai pîrtare de grijă pentru el ; să nu-i faci nici un rău, ci să te porți cu el așa cum îți va zice el !» (11—12). Și a fost dus la casa lui și «așa a rămas el să locuiască în mijlocul poporului» (14).

Cap. XL. «*Ieremia lăsat slobod*». Și s-au întors și toți Iudeii pe la casele lor, cei refugiați prin vecini : la Moabiți, Amoniți, în Iudumea, și prin toate locurile pe unde fuseseră împrăștiați, și au venit în pămîntul lui Iuda (11—12).

Cap. XLI. «*Uciderea lui Godolia*». Acesta fusese lăsat de Nabucodonosor să fie căpetenie celor rămași în țară. *Ucișorul Ismael* a fugit la *Amoniți* și a lăsat liberi locuitorii din *Mișpe*, — cetatea de reședință a lui *Godolia*, — și voia să-i ducă pe toți în robie. «Atunci *Iohanana*, fiul lui *Carea*, și toți căpitanii oștirii, care erau cu el, au luat din *Mișpa* tot poporul ce rămăsese și pe care el îl scăpase de *Ismael*, fiul lui *Netania*, după ce acesta ucisese pe *Godolia*, fiul lui *Ahicom* — bărbații, oștenii, femeile, copiii și eunucii pe care îi scosese din *Gabaon* și s-a dus și s-a oprit în satul *Ghimham*, *lingă Betleem*, ca apoi să plece în *Egipt* de frica *Caldeilor*, căci se temea el de ei, căci *Ismael*, fiul lui *Netania*, ucisese pe *Godolia*, fiul lui *Ahicom*, pe care regele *Babilonului* îl pusese căpetenie peste țară» (16—18).

Cap. XLII. «*Ieremia se roagă lui Dumnezeu*». Și «după trecerea a zece zile a fost cuvîntul Domnului către *Ieremia*. Și a chemat acesta la el pe *Iohanana*, fiul lui *Carea*, și pe toți căpitanii oștirii, care erau cu el și tot poporul, de la mic pînă la mare și le-a zis (8): Nu vă temeți de regele *Babilonului*, de care vă cutremurați; nu vă temeți de el, zice Domnul, căci eu sînt cu voi, ca să vă scap și să vă izbăvesc din mina lui. Și vă voi arăta milă și el se va milostivi spre voi și vă va întoarce în pămîntul vostru» (11—12). Ei însă n-au ascultat pe proorocul *Ieremia* și s-au dus în *Egipt*, ca să vină acolo peste ei cu război *Nabucodonosor*, regele *Babilonului*, împlinindu-se, astfel, ce le spusese *Ieremia*: «Deci, să știți că veți muri de sație, de foamete și de ciumă în locul acela, unde voiți să vă duceți ca să trăiți» (22).

Cap. XLIII. «*Evreii împotriva lui Ieremia*»: «Apoi *Iohanana*, fiul lui *Carea*, toate căpeteniile oștirii și tot poporul n-au ascultat glasul Domnului; ca să rămînă în pămîntul lui *Iuda*» (4). Și s-au dus în *Egipt*, luîndu-l și pe *Ieremia*.

Cap. XLIV. «*Ieremia mustră pe Evreii din Egipt*».

Cap. XLV. «*Ieremia mustră pe Baruh*».

Cap. XLVI. «*Proorocie împotriva Egiptului*». «Și-i voi da în mîinile celor ce caută viața lor, în mîinile lui *Nabucodonosor*, regele *Babilonului*, și în mîinile robilor lui» (26). «*Iacove*, robul meu, nu te teme, zice Domnul, căci eu sînt cu tine și voi pierde toate neamurile, la care te-am împrăștiat, iar pe tine nu te voi pierde, ci numai te voi pedepsi cu măsură, căci nepedepsit nu te voi lăsa» (28).

Cap. XLVII. «*Proorocie pentru pierrea celor de alt neam*».

Cap. XLVIII. «*Proorocie împotriva Moabului*»: «*Moab* e zdrobit și copiii lui au ridicat bocet» (4). «Va veni pustiitorul asupra fiecărei cetăți și cetate nu va rămîne nedărîmată; va pieri valea și șesul și se va pustii, precum a zis Domnul. Dați un mormînt lui *Moab*, căci el va fi cu totul pustiit. Cetățile lui vor fi prefăcute în pustie și nu vor mai avea locuitori» (8—9). «*Moab* va fi șters din numărul popoarelor, pentru că s-a ridicat împotriva Domnului» (42). «Dar, în zilele cele de apoi, voi întoarce pe *Moab* din robie, zice Domnul» (47).

Cap. XLIX. «*Altă proorocie pentru cei de alt neam*»: «Iată vin zile, zice Domnul, cînd în *Raba*, cetatea fiilor lui *Amon*, se va auzi strigăt de război, și aceasta va fi prefăcută în movilă de dărîmături; cetățile ei vor fi arse cu foc și *Israel* va stăpîni pe cei ce-l stăpîneau, zice Domnul» (2). «Dar după aceea voi

întoarce din robie pe fiii lui Amon, zice Domnul» (6). «Eu însă voi jefui pe Isav pînă la piele, voi descoperi ascunzătorile lui, și el nu se va putea ascunde. Stîrpiți va fi neamul lui, frații lui și vecinii lui, și el nu va mai fi» (10).

Urmează profeții privind: Edomul, Damascul, Chedarul, Hațorul, și Elamul. «Dar în zilele cele de apoi, voi întoarce pe *Elam* din robie, zice Domnul». Și, într-adevăr, Babilonul a fost prada Perșilor, care au avut *chemarea să elibereze din robie poporul Israel*.

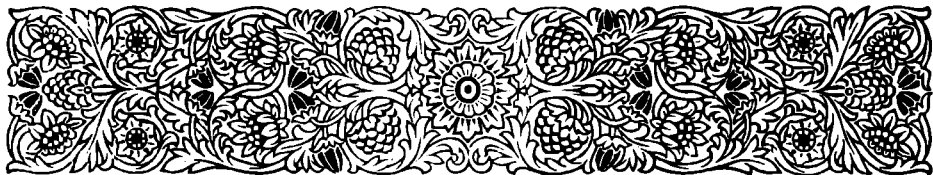
Cap. L. «*Proorocie pentru întoarcerea din robia Babilonului*»: «Vestitiți și faceți cunoscut între popoare, ridicați steag, spuneți și nu tănuiți, ci ziceți: Babilonul e luat, Bel (zeul) e rușinat, Merodah regele, e zdrobit, chipurile lui cele cioplite sînt batjocorite și idoli lui sfărîmați. Căci de la mieznoapte s-a ridicat: asupra lui poporul care va preface pămîntul în pustie și nimeni nu va locui acolo, nici om, nici dobitoc, toți se vor ridica și se vor duce». «În zilele acelea și în vremea aceea, zice Domnul, vor veni fiii lui Israel, și împreună cu ei, și fiii lui Iuda vor merge și, plîngînd, vor căuta pe Domnul Dumnezeuul lor» (2—4). «La vuietul luării Babilonului tremură pămîntul și un strigăt se întinde printre neamuri» (46).

Cap. LI. «*Proorocie pentru pieirea Babilonului*».

Cap. LII. «*Pustiirea Ierusalimului. Evreii duși robi în Babilon*».

În acest *ultim capitol* sînt amănunte, pe care autorul le-a socotit necesare să le amintească și anume: Cum Ierusalimul a fost asediat, înconjurat fiind cu «valuri de pămînt» (4); cum s-a întărit foamea în capitală și în țară, nemaiavind pîine (6); cum a venit Nebuzaradan, căpetenia gărzii, și a dat foc Templului (12) și a ars toate casele cele mari și a dărîmat zidurile Ierusalimului (14) și cum Evreii au fost duși în robie în etape, în frunte cu arhiereul Seraia (24) și vasele sfinte ale Templului.

Pr. AL. V. CONSTANTINESCU

«VIAȚA LUI IISUS» ÎN LITERATURA ORTODOXĂ

Dacă ar fi să alegem o singură carte — sau poate citeva numai din rîndul celor ce s-au scris despre viața lui Iisus, alegerea ar fi și nedreaptă și arbitrară. Explicația e una singură: mijloacele de a scrie o carte sînt diverse, dar această diversitate e necesară tocmai pentru descoperirea adevărului. De aceea nu trebuie să ne surprindă că în călătoria acestui adevăr au pornit atîția cercetători. Rezultatul a fost că lucrările despre Iisus Hristos au ajuns a fi alăt de numeroase, de diferite și de contradictorii, căci diferite au fost și căile de cercetare și de căutare a acestui adevăr. Să nu uităm însă că mulți au mărturisit că totuși, cea mai frumoasă viață a lui Iisus rămîn tot Evangheliile, autorii experimentîndu-l pe Mintuitorul în mod direct, nemijlocit și văzul. Ne gîndim la florentinul Giovanni Papini care, în strălucitoarea sa carte închinală vieții lui Iisus, a scris rînduri ca acestea: «Nici o Viață a lui Iisus, chiar de ar făuri-o un scriitor de geniu cum nu s-a mai aflat, n-ar putea fi mai frumoasă și mai desăvirșită ca Evangheliile. Candida sobrietate a celor dintîi patru istorici nu va fi biruită cît lumea de toate minunile stilului și ale poeziei. Prea puțin putem adăuga la ceea ce au spus aceia»¹.

Fără îndoială, adevărul acesta rămîne de netăgăduit. Și totuși, iată că dincolo de acești patru istorici au fost mulți, poate prea mulți, — îndeosebi în secolul trecut — care au încercat să scrie o Viață a lui Iisus. Așa cum ne este cunoscut, aceste încercări au apărut mai cu deosebire în teologia protestantă. Începutul l-a făcut David Strauss care și-a intitulat cartea deosebit de simplu: *Viața lui Iisus*. Strauss făcuse o afirmație curioasă care pe vremea aceea a stîrnit o adevărată senzație: «ceea ce mă interesează în teologie e scandalos, iar ceea ce nu este scandalos nu mă interesează, ci-mi rămîne indiferent».

Lui Strauss i s-au mai adăugat Bruno Bauer, Keim, Holtzmann, Heitmüller din Germania, precum și francezi ca Sabatier, Couchaud, Albert Reville, Binet Sanglé și alții. Rezultatul a fost că au apărut nenumărate cărți despre Iisus, teologia protestantă fiind aceea care ocupă primul loc și nu trebuie să ne mirăm că ei i-au păstrat lui Iisus atît de puțin loc în istorie, încît, cu adevărat «nu mai are nici unde să-și plece capul».

«Cert, Biserica creștină nu poate fi explicată fără prezența lui Iisus Hristos în istoria umană precum și în sufletele atîtor milioane de oameni care s-au născut, au trăit și au murit cu numele Său pe buze. «Creștinismul, pentru orice credincios, este

1. Giovanni Papini, *Viața lui Iisus*, trad. București, 1928, p. XV.

atît de indisolubil legat de persoana lui Iisus Hristos, întemeietorul lui, încît încercarea de a-l explica fără să admiti existența lui Hristos, este o imposibilitate»².

Orice s-ar spune, pentru creștinism, Iisus rămîne un început și nu un sfîrșit, rămîne acel «alfa și omega», cum a spus singur despre Sine însuși. Fără El, creștinismul nu capătă nici sens și nici rost. De aceea, pe seama întemeietorului creștinismului s-au scris atîtea lucruri, în jurul Său concentrîndu-se atîta și atîta atenție. Este un omagiu, un superb omagiu pe care credincioșii au ținut să i-l aducă și nouă ne este greu să ne oprim la oricare din acestea și de aceea ne este de ajuns să știm numai că unii au văzut în Iisus un om de rînd sau un profet inspirat, o legendă sau un mit, și că prea puțini au fost aceia care au văzut în El ceea ce a fost: Fiul lui Dumnezeu, care s-a întrupat, luînd chip de om pentru a-l ajuta să se elibereze din robia păcatului. Au fost cărți care s-au bucurat de o largă publicitate, încît numele lui Strauss, Renan, Papini, Mauriac, Ludwig sînt cunoscute multora. Dar rostul acestor rînduri nu este de a urmări o școală sau un autor care l-a văzut pe Iisus într-un fel oarecare și nici de a angaja o discuție contradictorie cu cineva. Convingerea noastră este că dacă trebuie să ne documentăm despre persoana istorică a lui Iisus Hristos, nu este nevoie nici de Strauss, nici de Renan și nici de Papini. *Relatările celor patru Evangheliști ne sînt de ajuns*. În ele găsim atît cît avem nevoie ca auzind și împlinind, să ne dobîndim mîntuirea sufletelor. Ele rămîn mărturii la care nu se poate renunța și un cercetător onest al Vieții lui Iisus nu se poate documenta fără ele. Ele singure l-au văzut pe Hristos așa cum a fost. Iar El a fost așa cum ni l-a păstrat Biserica și cum l-au simțit în sufletele lor milioane de creștini de-a lungul veacurilor.

Să deschidem, așadar, cea dintîi pagină despre o Viață a lui Iisus în literatura ortodoxă. Găsim doar cîteva nume; le poți număra pe degete: Dimitrie Merejkowski și Sergiu Bulgakov, amîndoi cunoscuți profesori de teologie. Primul a scris *Drumul către Emaus și Iisus necunoscut*, celălalt și-a intitulat cartea: *Mielul lui Dumnezeu*. Dar lucrările acestea sînt mai degrabă niște tratate dogmatice, nu vieți ale lui Iisus în maniera cum s-a scris de către Renan, Papini, Bougard sau Farrar.

Pentru Merejkowski, Iisus Hristos este o existență istorică cu două vieți concomitente și succesive în același timp. «Dacă educația pastorală a primit-o de la mama Sa, dragostea pentru Dumnezeu era un dar supranatural pe care nimeni nu-l înțelegea mai bine ca El. Putem spune că Iisus cunoștea pe Dumnezeu prin El însuși, fiind Fiul Domnului. Oamenii sînt în Dumnezeu creatorul și El în creaturile Lui: un singur om, Iisus, are sentimentul de a fi Născut și nu creat. Pentru El, lumea se împarte în două: de o parte, toată omenirea; de cealaltă parte, El singur cu Tatăl. Din aceasta înțelegem ea în Iisus se realizează sinteza perfectă a lui Dumnezeu-Omul»³.

Hristos, transfigurare a Dumnezeirii, ni se înfățișează plin de mister și încadrat într-o miraculoasă lumină care deschide porțile nevăzute ale imaginației: «Fața interioară apare peste fața exterioară, cu atît mai limpede, cu cît insul este mai mare și mai sincer. Ea apare deci lui Iisus, cel mai mare și cel mai sincer dintre semenii Săi, mai mult decît la oricare altul. Iată pentru ce în primele mărturii, cele mai apropiate de El, fața lui exterioară a fost uitată, în timp ce fața sa interioară rămîne prezentă mai mult decît orice altă față, mai mult decît oricare altă mărturie istorică»⁴.

Pînă la un anumit punct, Merejkowski — și el mai mult decît Bulgakov — rămîne între coordonatele istorice și dogmatice ale Bisericii și lucrul acesta e cel mai

2. Pr. Sofronie Vlad, *Școala mitologică*, Sibiu, 1943, p. 2.

3. D. Merejkowski, *Jésus inconnu*, Paris, 1938, p. 299.

4. *Ibidem*, p. 186.

important. De aceea cartea să rămâne deosebit de frumoasă și de atrăgătoare și ea ar putea fi socolită, deocădată, cea mai izbită încercare de a scrie o Viață a lui Iisus în lumina Ortodoxiei. Din păcate însă, Merejkowski nu s-a putut menține pe această linie pînă la capăt. Încercînd să explice cele două proprietăți deosebite pe care le are trupul lui Iisus după înviere — corporalitatea și spațialitatea — autorul alunecă în diferite interpretări filozofice și dogmatice pe care, ori nu le mai înțelegem, ori nu mai putem fi de acord cu ele. El spune că «trupul lui Iisus trecea, cînd voia (dece numai atunci) din cele trei dimensiuni ale lumii noastre, într-a patra ... Dar cine poate ști din ce constă acea ordine a celei de a patra dimensiuni», se întrebă pe bună dreptate profesorul D. Stăniloae⁵ și în același timp noi toți?

Și totuși, rămîi alături de acest gînditor, chiar dacă ești nevoit să nu-l accepți întotdeauna. Rămîi, căci ai găsit un om cu un cuvînt și cu un suflet care coboară din lumea ortodoxă și care te absoarbe pentru a te duce cu el în eternitatea umanității.

Lumina dumnezeiască se arată tot de atîtea ori ca și întunericul, dar cine are curajul să se apropie de dînsa, să o atingă fără ca să se ardă în focul ei? De aceea în sufletul omnesc revelația sublimă a lui Dumnezeu a rămas alături de ispita satanică a răului. Integrarea în împărăția lui Dumnezeu nu este cu puțință fără a-l iubi pe Dumnezeu și pe aproapele tău. Aceasta este sinteza creștinismului. Cine și-a înșusit această sinteză este un om fericit.

Temperament critic de înaltă efervescență, Merejkowski nu a cruțat pe niciunul din cei ce, într-un fel sau altul, nu l-au înțeles pe Hristos sau l-au înțeles greșit. Nu și-a preocupat cuvintele pentru nici unul din aceștia și cu o subtilă incisivitate, poate prea retoric uneori, s-a războit cu toți și i-a atăcat pe toți, pentru ca el apoi, bucuros pentru întoarcerea sa la Hristos, să ingenuche smerit înaintea Fiului lui Dumnezeu, încă necunoscut multora dintre noi. De aceea pentru el, în primă și ultimă esență «creștinismul nu reprezintă tenebre, ci lumină; nu negația, ci afirmația lumii; nu crucificarea, ci învierea; nu sfințenia fără carne, ci carnea sfință»⁶.

Adept al metodei istorice moderne de a cerceta Viața lui Iisus, Merejkowski deschide noi perspective de înțelegere a acesteia și în documentarea sa el acceptă deopotrivă relatările Evangheliștilor, ca și documentele vremii pe care teologia le-a împărțit în izvoare creștine, necreștine și apocrife și le pune pe toate în adevărata lor cumpănă și lumină. Acceptă pe unii, dar polemizează cu alții și acordă o deosebită atenție tradiției orale a veacului al II-lea, veac care vorbește cu mult respect despre existența istorică a lui Hristos. Pentru el, mărturia unui istoric necreștin, ca Pliniu cel Tânăr, este un document de o valoare deosebită. Pliniu era proconsulul Bitiniei, iar Bitinia era o provincie romană. În scrisoarea sa, din anul 112, către împăratul Traian, el spune că noua religie își avea mulți adepți în Bitinia și că aceștia «îi cîntau un imn lui Hristos ca și unui Dumnezeu» (Christo, quasi Deo). Apare clar deci, că aceia care credeau în noua religie aveau cunoștință despre o existență istorică, omenească a lui Iisus Hristos ca Fiu al lui Dumnezeu.

Aceeași prețioasă valoare o are și mărturia lui Tacit din «Analele» sale, amintind despre prigonirea creștinilor cu prilejul incendierii Romei de împăratul lipsit de minte Nero, precum și mărturia lui Suetoniu -- care pe la anul 120 -- vorbește despre creștinii care au fost goniți de la Roma, ca unii care credeau într-un oarecare «Christus».

5. Pr. D. Stăniloae, *Iisus Hristos sau Restaurarea Omului*, Sibiu, 1943, p. 334.

6. D. Merejkowski, *op. cit.*, p. 87.

Trecind la relatările evangheliștilor, autorul găsește un nou cadru de înțelegere și dovadă a existenței istorice a lui Iisus Hristos. Este adevărat, aceste mărturisiri nu concordă în chestiuni de amănunt, dar ele nu trebuie privite astfel, ci numai ca mărturisiri care se întregesc unele pe altele, creând un tot unitar de o splendidă armonie. Precizând locul și timpul, Marcu ne spune că «Iisus venind din Nazaret, oraș în Galileea a fost botezat de Ioan în apa Iordanului». Pentru Merejkowski, cei 30 de ani dinaintea de botez au constituit «haina omenească», viața pămîntească a lui Iisus și numai după aceea dată Dumnezeu a început să vorbească prin El. Este ceea ce spuneam mai sus: în Iisus Hristos au fost două vieți concomitente și succesive. Date istorice certe confirmă aceasta cu prisosință: nașterea Sa nu se aseamănă cu nașterile omenești. Ea a fost prevăzută de prooroci, presimțită de credincioși ca unii care așteptau «plinirea vremii» și relevată de semnele cerului într-un mod cu totul deosebit. În sfârșit, viața Sa, patimile, moartea, învierea și înălțarea, toate acestea sînt ale lui Dumnezeu și ele ne ajută să-l vedem pe Iisus într-o lumină dumnezeiască de care nu te poți îndoi. De aceea Merejkowski — deși e atît de puțin cunoscut în teologia noastră — rămîne pentru ortodoxie autorul unei Vieți a lui Iisus pe care ne încumetăm a o accepta și a o considera printre cele mai frumoase lucrări de acest gen.

Cartea *Mielul lui Dumnezeu* a lui Sergiu Bulgakov, nu este propriu-zis o Viață a lui Iisus în genul celor atît de cunoscute de noi toți. Ea este, așa cum am mai spus, un splendid tratat de dogmatică, genul preferat al lui Bulgakov de a scrie despre Ortodoxie, expunînd în același timp și părerile sale, el fiind un profund și autentic gînditor al teologiei ortodoxe contemporane. Problemele tratate de el au un caracter hristologic și autorul le dă o interpretare nouă, plină de avînt și speculații filozofice. Atitudinea sa față de unele probleme dogmatice adeseori este deosebit de îndrăzneată și de aceea Ortodoxia, în genere, și-a manifestat unele rezerve față de părerile sale. Profesorul nostru de dogmatică, părintele D. Stăniloae, s-a ocupat îndeaproape de lucrarea lui Bulgakov și s-a găsit în neconcordanță cu acesta care, părăsind învățătura ortodoxă, a emis noi păreri pe care totuși le susține cu o autoritate de maestru.

Ne gîndim de pildă, la relatările Evangheliștilor despre învierea lui Iisus, unde găsim atribute noi în trupul Său înviat din morți. Evangheliile ne relatează că trupul lui Iisus după înviere, a putut fi pipăit cu minile, a primit hrană și totuși pătrunde prin ușile încuiate; apărea și dispărea din ochii ucenicilor. Aceasta îl face pe Bulgakov să vorbească de o spațialitate a trupului lui Iisus, dar e vorba de o altă spațialitate decît cea a lumii materiale. «Trupul înviat al lui Hristos, cu excepția «aparitiilor», rămîne inaccesibil ucenicilor și dincolo de perceptibilitatea omenească. Domnul se conforma pe Sine acestei perceptibilități, întorcîndu-se oarecum în această lume senzorială, făcîndu-se accesibil simțurilor, vederii și chiar pipăirii» (duhul, trup și oase nu are precum vedeți la Mine) ?.

Nouă și în nepotrivire cu învățătura ortodoxă este și părerea lui despre înălțarea la ceruri a lui Iisus. «Prin înălțare, Iisus a părăsit trupul și astfel semnificația petrecerii Domnului pe pămînt după înviere nu mai poate avea loc. Dacă Iisus, înălțîndu-se, a lepădat trupul, a încercat o schimbare atît de radicală, încît legătura lui cu lumea, restabilită prin trupul înviat, a putut fi supusă și ea la o modificare totală. Dacă a fost nevoie să învieze cu trupul, pentru a restabili apropierea Sa cu lumea, oare prin noua părăsire a trupului nu a pus iarăși o distanță între El și lume? Și

atunci mai poate avea petrecerea lui Iisus pe pământ timp de 40 de zile înțelesul de a arăta legătura continuă ce va exista și după aceea între El și lume? În afară de aceasta, ce rost a mai avut învierea lui Iisus cu trupul, dacă după 40 zile l-a părăsit din nou? Și se mai pun și aceste întrebări:

1. De ce n-a continuat Iisus după înălțare să se arate și altora pînă la sfîrșitul lumii?

2. Dacă oamenii sînt sortiți să învieze toți odată, la schimbarea chipului acestei lumi, cum de a făcut Iisus excepție de la această lege?»⁸.

Iată ce crede Bulgakov despre înălțarea lui Iisus Hristos: «Mîntuitorul s-a înălțat la ceruri și cu natura Sa omenească -- prea mărită -- a intrat în sîmurile Sfintei Treimi. Dumnezeu-Omul s-a așezat la dreapta Tatălui nu numai cu natura Sa dumnezeiască, ci și cu natura omenească, conștind din suflet și trup, din corporalitate înșuflețită și înduhovnicită»⁹. Pentru Bulgakov înălțarea s-a făcut fără trup, ridicîndu-se în infinitatea slavei divine numai un chip ideal, o energie a trupului prin care s-a format trupul venind în lume și care a lucrat prin trup. Dacă este așa, în mod firesc se pune această întrebare: ce s-a făcut trupul lui Hristos dacă înălțarea la ceruri nu s-a făcut în trup? Bulgakov nu răspunde, dar admite că la a doua Sa venire pe norii cerului, Iisus se va îmbrăca iarăși în trupul Său.

Sfînta Scriptură — și în aceeași măsură și Biserica — acordă o deosebită atenție acestor date. De aceea vom încerca să redăm succint ceea ce învățătura noastră ortodoxă a precizat pînă acum.

Vremea de după înviere pe care Iisus Hristos a petrecut-o pe pământ, a fost socotită cu exactitate patruzeci de zile. Apoi, în văzul ucenicilor «s-a înălțat la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui», cum mărturisește Simbolul credinței. Ceea ce trebuie subliniat, este că Iisus s-a înălțat la ceruri cu acel trup cu care s-a născut, a pățimit și a înviat. Așa l-au văzut ucenicii în ziua aceea și tot așa au mărturisit și cei doi îngeri de pe muntele Eleonului:

— «Bărbați galileeni, ce stați și vă uitați la cer? Acest Iisus care s-a înălțat de la voi la cer, tot așa va veni».

Așadar, cum l-au văzut ei înălțîndu-se cu trupul la cer, tot așa îl vor vedea la parusie, venind întru slavă pe norii cerului. Numai că pentru Bulgakov, înălțarea la ceruri s-a făcut fără trup. Și această pentru că nu se poate concepe în sînul Sfintei Treimi — care este spirit — o persoană cu chip omenesc. A fi astfel, ar însemna ca în Treime, Iisus Hristos să fie cu chip de om. Se pune întrebarea deci: care a fost chipul lui Iisus înainte de întrupare, pe cînd era în veșnicie și din veșnicie? Dacă înainte de întrupare a fost spirit fără chip, de ce prin înălțare Iisus devine spirit cu chip de om? A admite această ipoteză înseamnă a ataca dogma Sfintei Treimi și în principiul veșniciei și în cel al consubstanțialității. Iată pricina pentru care Bulgakov nu admite că înălțarea a avut loc în trup. Și cum el nu a răspuns întrebării, ce s-a făcut acest trup al lui Iisus, răspunsul l-a dat Nicolae Berdiaev, care și el crede că acest trup omenesc nu putea sta în intimitatea esenței divine. După Berdiaev, Iisus s-a despărțit de omenitatea trupului Său, l-a părăsit și l-a lăsat unei distrugerii lente ce a avut loc printr-o pulverizare în spațiu.

Socotim că este cel puțin impios a crede că acest trup — care n-a fost atins de păcat și care a trăit cea mai neprihănită viață — a fost lăsat descompunerii și nimicirii în neant. Dacă a doua venire a lui Iisus va fi în trup și dacă acest trup s-a născut prin înălțare, nu înseamnă că trebuie să admitem o nouă întrupare a lui Iisus? Iată

8. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 335.

9. S. Bulgakov, *op. cit.*, p. 421.

pricina pentru care aceste păreri nu pot fi acceptate, nu se pot bucura de creditul nostru, căci nu se pot încadra în înlănțuirea învățaturii creștine a Bisericii Ortodoxe.

Cu lucrarea lui Stere Diamandi, intitulată : *Fiul lui Dumnezeu, Fiul Omului*, 3 vol., București, 1934, intrăm în literatura ortodoxă română a subiectului nostru.

Lucrarea cuprinde aproape 1500 pagini. Apariția ei a însemnat un eveniment literar de seamă, căci nimeni până la el nu se ocupase în literatura noastră de o asemenea problemă. Regretatul profesor de teologie, Haralambie Roventă s-a ocupat îndepărate de această lucrare și într-una din revistele noastre mărturisea : «Iată, în fine, prima carte în românește și scrisă de un autor român, despre persoana, învățătura și viața Mântuitorului. Până acum am avut în românește numai traduceri : *Viața lui Iisus de Renan*, Farrar, Papini și alții. Literatura română pășește acum la o operă proprie. De aceea importanța acestei cărți nu poate scăpa nimănui. Este prima încercare științifică de a înfățișa viața și învățătura Domnului Hristos... putem afirma chiar mai mult : el este cel dintâi autor din lumea ortodoxă care întreprinde o lucrare atât de folositoare, dar și de grea»¹⁰.

Judicios împărțită în trei volume lucrarea lui Diamandi, în volumul al doilea, se ocupă de «Activitatea și învățătura lui Iisus», iar cel de-al treilea despre «Patimile, Moartea și Învierea Sa». Am lăsat la urmă volumul întâi, ca unul care-l definește mai bine pe autor. Volumul este împărțit în două părți, având grijă ca în introducere să ne vorbească despre îndoielile și căutările sale și sfârșind prin a ne vorbi de convertirea sa la Iisus Hristos : «Obosit de peregrinări pe căi lăturalnice, m-am întors la Iisus pe drumul tradiției evanghelice» (p. 18).

Prima parte se ocupă de preliminarii critice, tratând probleme ca acestea : «Un scurt istoric al lucrărilor care tratează *Viața lui Iisus*; *Realitate istorică sau mit*; *Momentul istoric la apariția lui Iisus etc.* După abia 400 pagini, în partea a doua, cartea se ocupă despre *Viața lui Iisus*, tratând aceste probleme :

Nașterea lui Iisus ; Numele, locul și data ; Familia lui Iisus ; Copilăria, educația și cultura lui Iisus ; Înfațișarea lui Iisus ; Itinerariul și durata activității publice ; Minunile ; Sentimentul conștiinței mesianice.

Dar autorul, necunoscând îndeajuns învățătura creștină, în general, și doctrina Ortodoxiei, în special, a alunecat și a greșit interpretând eronat adevărul și abaterile acestea au dus la scăderea adevăratei valori din punct de vedere teologic. Aceste greșeli au fost semnalate la vreme de regretatul nostru profesor¹¹.

«Fecioara Maria ne este înfățișată într-o formă care ridică aproape la fiecare pagină grave semne de întrebare. Autorul înclină să creadă că nașterea lui Iisus n-a fost de fapt în chip miraculos, ci în cadrul legilor naturale. Numai după ce Fiul ei începe să fie adorat de Apostoli și de primii creștini, Maica Domnului «începe să vadă în zămislirea și nașterea pruncului care va deveni Mesia, o nouă minune dumnezeiască. Atmosfera ambiantă favorizează jocul imaginației creatoare» (p. 405).

Istorisirile despre păstori și magi, episodul cu dreptul Simeon,uciderea pruncilor, nu sînt adevăruri întregi, ci numai «un simbure de adevăr în jurul căruia s-a brodat legenda».

Nașterea Mântuitorului apare ca un fapt petrecut în cadrul legilor naturale, căci Sfînta Maria a fost căsătorită (p. 460) și ea are mai mulți copii, Iisus fiind cel mai mare (!). Vorbind despre minunile lui Iisus, autorul spune : «în ce mă privește,

10. Vezi «Biserica Ortodoxă Română», LXI (1934), nr. 1—3, p. 118.

11. *Ibidem*, p. 122.

n-am nevoie de minuni ca să cred în divinitatea lui Iisus Hristos; îmi ajunge dumnezeiasca lui viață și neîntrecuta lui învățătură» (p. 522). Să nu ne mirăm că apostolii apar niște «oameni mediocri», că Maria Magdalena e o femeie exaltată, cea mai exaltată din jurul ucenicilor lui Iisus, sau că arătarea lui Iisus în drum spre Emaus lui Luca și Cleopa este un episod sugestiv pentru cunoașterea stării sufletești a ucenicilor.

Cu lucrarea profesorului D. Stăniloae, *Iisus Hristos sau Restaurarea Omului*, intrăm în lumea noastră teologică. E cartea celui care a studiat îndelung, s-a documentat îndeajuns și a scris cu competența dogmatistului. Cuprinde peste 400 de pagini și este împărțită în două părți: Persoana lui Iisus Hristos și Opera lui Iisus Hristos. Ea nu este o viață a lui Iisus în genul celor scrise de Renan, Mauriac, Papini sau Farrar, ci o lucrare dogmatică, o lucrare de filozofie creștină în jurul persoanei lui Iisus Hristos. Ea pune la punct o serie de probleme controversate și controversabile, axându-le pe coordonatele învățăturii ortodoxe cu o metodă de savant și într-un stil extrem de elegant. Cartea are admirabile pagini de literatură ortodoxă în legătură cu persoana Mintuitorului. Ceea ce i s-a reproșat — și și-a reproșat singur autorul — este că lucrarea aceasta este deosebit de «gîndită» pricină pentru care nu este ușor accesibilă tuturor. Cu toate acestea, lucrarea *Restaurarea Omului* se profilează grandios între cărțile despre Iisus Hristos și deschide spații noi și nelimitate cunoașterii problemelor hristologice.

Din onestitate pentru adevăr să adăugăm alături de aceste scrieri numele unei lucrări fără de care un cercetător al vieții lui Iisus nu poate porni la drum. Este vorba de lucrările marilor noștri dascăli de teologie Vasile Gheorghiu și Irineu Mihălcescu. Lucrările lor cuprind o serie de date și precizări migăloase pentru a căuta adevărul în probleme destul de dificile și de dezolante controversate, cum ar fi cercetările despre anul și ziua morții lui Iisus, sau seria de articole publicate în 1922, în revistele noastre bisericești, de cel care pe atunci semna Ioan Mihălcescu.

Pe aceeași linie se situează lucrarea profesorului Grigorie Marcu și I. Fruma de la Sibiu, care s-au ocupat, de *Procesul Mintuitorului*, Sibiu, 1943. Lucrarea aduce date noi, cercetări noi în lumea problemelor de hristologie și ea rămîne cea mai bună scriere și cea mai completă din ceea ce s-a scris pînă acum în literatura noastră în legătură cu judecata și condamnarea lui Iisus. Tot aici trebuie amintită și lucrarea profesorului Sofron Vlad, intitulată *Mărturia lui Pavel despre viața și învățătura lui Iisus*, Caransebeș, 1942, precum și lucrarea, mai puțin cunoscută a lui Al. Ciura, *Viața lui Iisus*, Beiuș, 1931.

L-am avut la Varsovia, profesor pe Nicolae Arseniew, unul din marii maeștri ai Ortodoxiei contemporane. Ținea în același timp cursuri de filozofie creștină și la universitatea din Königsberg, orașul de naștere al lui Kant. Arseniew nu avea cursuri tipărite... vorbea... vorbea la curs, vorbea la seminar, vorbea la examene... Nu pledea cauza disciplinei lui, ci pledea cauza celor ce cred în orînduirea creștinismului. Nu era un profesor, ci un apostol al întregului univers creștin. Nu-și impunea punctul său de vedere, căci se ferea să dea sentințe fără apel. Spunea modest, cu acea umilință proprie ortodoxiei: «acesta, cred eu, ar fi adevărul». La una din orele sale ne-a vorbit despre Merejkovski și despre o Viață a lui Iisus în Ortodoxie. Din păcate, a spus profesorul, Ortodoxia nu are încă această carte. Ea îl trăiește pe Iisus în mod mistic și extatic, nu în mod rațional. O viață a lui Iisus presupune o ieșire din sine a autorului, o nouă întîlnire cu Iisus care să creeze o nouă viziune. O asemenea viziune nu au avut decît Evangheliștii care l-au văzut și l-au experimentat personal pe Iisus Hristos. De aceea literatura post-apostolică și patristică nu aduc decît tăl-

măciri la viața și Evanghelia lui Iisus. Nemaiafînd loc această viziune, Ortodoxia a rămas la predică, la rugăciune, la meditație și la comuniunea euharistică. Ele au fost socotite suficiente pentru a se asigura opera de mîntuire a omului. De aceea Ortodoxia a eliminat fastul, imaginația, spectaculosul, căci acestea, deși cuprind elemente spirituale, nu servesc credința, ci o lărimitează. Din acest punct de vedere ce a dat imaginația omului? Vieți ale lui Iisus care nu se aseamănă două între ele, cînd știut este că Iisus Hristos este Unul și Același, pretutindeni și totdeauna. Vorbind despre o viață a lui Iisus în Ortodoxie, Arseniev socotea că ea ar trebui să îmbrățișeze aceste trei mari dimensiuni: istoric: o viață propriu-zis a lui Iisus; dogmatic: esența spirituală a învățaturii lui Iisus; ciclul se încheie cu același capitol istoric: ce a făcut omenirea care a crezut în Iisus și unde a ajuns ea?

Părerea profesorului m-a obsedat multă vreme. Am cercetat o parte din istoriografiile lui Iisus și am rămas surprins de afirmațiile, presupunerile și contradicțiile lor. Am încercat să pun o orînduire în întunericul atîtor păreri controversate și cînd am crezut că totul este gata, m-am văzut singur față în față, cu singurele mărturii vrednice de încredere: Evangheliile. Cîțiva ani mai tîrziu am tipărit *Viața lui Iisus*. Ca teolog ortodox am căutat să mă mențin pe temeiul învățaturii ortodoxe, dar și eu am alunecat, așa cum au alunecat toți istoriografiile lui Iisus, născuți ca fiii ai veacului.

Scriind rîndurile de față nu pot să nu fac o mărturisire: fac parte din rîndul celor ce l-au audiat pe marele dascăl de teologie Gala Galaction, fără să-i fi fost student. Și în același timp, din pleiada teologilor care au nădăjduit că acest vrăjitor al cuvîntului scris sau rostit, cu modulațiuni patetice și gesturi calme, va scrie o viață a lui Iisus. Mi-a deschis ușa casei sale ani de-a rîndul, tulburîndu-i tihna și lucrul cu neliniștile și nedumeririle mele. Vrăjitorul acesta care ardea ca o flacără în sutană, își lăsa ridicate sapacele lăzilor de țară — care cîndva fuseseră zestrea mamei sale, risipită de mult în țărîna Teleormanului — și se pierdea în discuții care te furau ca într-o vrajă de basm. Plecam ametit din împărăția de vis a magului, din chipul căruia nu-i vedeam decît sprîncelele mari și ochii care mă ameteau, în clipa cînd îi sărutam mîna, primind pe frunte părintescul său sărut.

M-au legat de el duioase și neuitate amintiri, iar în ziua cînd am cutezat să-l întreb dacă în misterioasele lăzi ferecate cu lăcete din vremuri de demult își află izvod și o viață a lui Iisus, bătrînul și înțeleptul meu mentor a oftat adînc și mi-a spus:

— Pavel din drumul Damascului încă nu-mi dă pace.

Curînd după aceea, avea să scrie cele două articole deosebit de prețioase pentru literatura noastră bisericească, «Pavel, judecător de instrucție» și «De la mormîntul gol la învierea lui Iisus».

Răspunsul său de atunci m-a făcut să văd în bărbatul cu barbă albă ca a unui Moș Crăciun, același «copil bîntuit de staffiile închipuirii pe care-l îmbian ca pe fete, culorile și lucrurile», cum mărturisește undeva. Dar părintele Gala, marele nostru Gala, a plecat dintre noi fără ca teologia veacului să fi primit acest neprețuit dar. l-am adus un ultim omagiu în fața raclei unde l-au prohodit studenții săi de altă dată.

Alb, lăcut și împăcat cu sine însuși și-a găsit odihna sub umbra stejarului de la Cernica, luînd cu sine atîtea taine și gînduri nescrise, pe care teologia noastră le-a pierdut pentru totdeauna, căci, «un talent mare — spunea el — este întotdeauna un mare, un generos dascăl de istorie și de sociologie, fie că-și scrie lecțiile ca Juvenal, fie că și le scrie ca Shakespeare sau Balzac».

Așadar, din nou o invitație la a rămine lângă și la cele dintii vieți ale lui Iisus Hristos, Sfintele Evanghelii. Fără ele, nu se poate ști nimic despre Iisus Hristos, nici măcar dacă a existat. În ceea ce mă privește, nu pot fi de acord cu ceea ce spunea Ernst Renan: «s-ar putea face o mică viață a lui Iisus numai cu epistolele către Romani, Corinteni și Galateni, precum și cu epistola către Eyrei care nu este a lui Pavel, dar este destul de veche». E un punct de vedere îndrăzneț pe care nu-l putem împărtăși, căci o viață a lui Iisus — orice s-ar spune — nu se poate scrie fără relatările celor patru Evangheliști. Pe baza lor, adevărul nu poate fi mutilat și în lumina lor, persoana lui Iisus Hristos se va reliefa așa cum a fost, cum l-a păstrat Biserica creștină, tradiția și milioanele Sale de adoratori de-a lungul veacurilor. De aceea omeneirea le va rămâne de-a pururi recunoscătoare acestor patru istoriografi ai vieții lui Iisus.

Ei l-au auzit vorbind zi de zi, vreme de peste trei ani, mai puțin Evanghelistul Marcu și doctorul Luca. Nici unul nu s-a gândit însă să scrie, cuvânt cu cuvânt, cuvântările lui Iisus. Nu-și închipuiau nici unul că va veni vremea când urmașii lor, citind «predica de pe munte» sau «învierea lui Lazăr», se vor întreba cu firească curiozitate: «numai atât»? Da, numai atât. Numai atât cit au scris ei, ne este de ajuns, căci acest atât este incomensurabil, încât nu mai este nevoie să se adauge nimic. Și acest atât, este așa de frumos, că nici o altă scriere omenească nu va ajunge la desăvârșirea acestuia. N-au scris cu condeiul cuvântul pe care l-a rostit atunci când a vorbit, ci l-au scris în inima lor și cuvintele s-au păstrat curate ca lacrima de copil și limpezi ca apa izvorului de munte. Amintirile lor despre Iisus s-au păstrat neștirbite și ceea ce a uitat unul, a ținut minte altul. Astfel, prima viață a lui Iisus a fost cea orală: aceea pe care o știa fiecare ucenic, ca unii care trăiseră pe lângă El și-L experimentaseră direct. Dar cu vremea, cuvântul rostit a devenit neîndestulător și rar și de aceea s-a simțit nevoia să se scrie. Așa au apărut Evangheliile. La început au fost multe, dar Biserica a ales numai patru: pe acelea care vorbesc despre Iisus așa cum a fost nu cum și l-au închipuit, de pildă, scrierile apocrife. Mărturiile lor ne ajung: a te naște întru Hristos, a trăi întru legea Lui, a muri cu credința întru învierea Sa precum și a ta, este de ajuns, căci mântuirea s-a împlinit. Matei și Ioan au făcut parte din rîndul celor doisprezece ucenici. Marcu e ucenicul lui Petru, iar doctorul Luca pare a fi unul din cei șaptezeci și doi de ucenici și l-a însoțit pe marele Pavel în lungile sale călătorii. Expunerile lor nu se potrivesc uneori în orînduirea faptelor, dar nu și în învățătura pe care a predicat-o Iisus. Dar să nu uităm un adevăr: ei nu fac o cronologie în sensul modern al istoriei. Ei urmăresc un anumit scop, căci fiecare i-a avut în vedere pe cei cărora li s-a adresat și pentru care l-au predicat pe Iisus Hristos.

Dacă Evangheliile sînt patru, nu înseamnă că fiecare își are un Iisus aparte, ci avem unul în patru, totul coordonîndu-se în jurul Său. Deosebiriile nu pot duce la concluzii arbitrare. Este lucru îndeobște cunoscut că sinopticii — primii trei Evangheliști — se aseamănă între ei și toți trei se deosebesc de Evanghelistul Ioan. Nimic mai firesc deci, ca să se vadă în cea de a patra carte o completare a primelor trei Evanghelii, care fi erau cunoscute lui Ioan și de aceea el nu mai repetă ceea ce au spus ceilalți. Nici unul din ei nu a avut de gînd să scrie tot ce știa despre Iisus, deși ar fi putut-o face și Matei și Ioan care i-au fost ucenici.

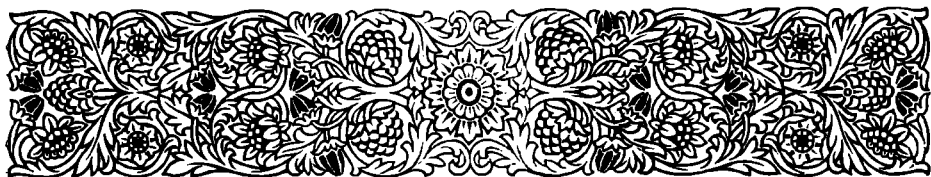
Fiecare, scriînd, s-a oprit la faptele care i s-au părut mai potrivite și mai concludente pentru scopul său și fiecare a căutat să arate că Iisus Hristos este Fiul lui

Dumnezeu, Mîntuitorul lumii. Este foarte adevărat, sinopticii se ocupă mai mult de latura omenească din Iisus, arătîndu-L ca Fiu al Omului, iar Ioan se ocupă mai mult de latura dumnezeiască din Iisus Hristos, arătîndu-L ca Fiu al lui Dumnezeu. Acestea nu înseamnă însă că Ioan vorbește de un alt Hristos, așa cum nu înseamnă că sinopticii vorbesc de Iisus ca și cum nu ar fi fost Fiul lui Dumnezeu. Fără Ioan, l-am întrezări pe Iisus ca Dumnezeu, mai puțin și mai greu. Fără sinoptici nu l-am putea vedea pe Iisus om. Din pricina aceasta cei patru fac unul. Și pentru prima oară, cum spunea cineva, au fost nesocotite legile matematicii. Cei patru se completează unul pe altul, iar cele patru Evanghelii formează un singur tot care alcătuiește cea dintîi viață a lui Iisus. Armonia aceasta este desăvîrșită. De acum nu mai poate fi atinsă de nimeni. Cei ce vor scrie de atunci despre Hristos, vor greși, căci nu-l vor înțelege îndeajuns sub cele două raporturi — om și Dumnezeu — sub care Dumnezeu a venit în lume. Ochiul îl va înșela iar mintea va căuta ori pe unul, ori pe celălalt din El, deși Iisus a fost unul singur dar în două firi.

Iată pentru ce trebuie să rămînem la convingerea că despre Iisus Hristos nu se poate scrie oricum și pentru ce, cea mai frumoasă viață a lui Iisus rămîn tot evangheliile: o singură viață a Sa într-o împătrită formă. Unul ne dă nașterea lui Iisus, un altul amintește de copilăria Sa. Unul vorbește de minunatele întîmplări din Galileea, iar celălalt despre faptele de neuitat din cetatea Ierusalimului. Și datele lor se întîlnesc, se încrucișează și se adună formînd un singur tot care vorbește despre Iisus Hristos. Rămii surprins că oamenii aceștia, care au scris despre El, nu au nici un sentiment de admirație sau de preamărire despre Învățătorul lor. Ai impresia că ei sînt de prisos în jurul său și că Mîntuitorul îi acoperă cu umbra Sa uriașă prin tot ce spune și în tot ce face. Cînd Evangheliștii sînt nevoiți să vorbească de ei sau de vreunul din rîndul lor, o fac cu timiditate. Doar Petru apare ceva mai vorbăreț și mai fără astîmpăr; ceilalți se sfîesc parcă să și vorbească. Se mulțumesc doar să-L asculte înmărmuriți de măreția și frumusețea acelor lucruri despre care pînă la El nu auziseră pe nimeni vorbind.

Și totuși! Nici un semn de uimire, nici o admirație, ca și cum totul s-ar fi păstrat în inimă, convinși că învățătorul nu avea nevoie de apărarea lor. Nu încercase Petru să-l apere, tăind urechea lui Malhus? Iar Iisus nu-l oprise? Ba îl și certase pentru acest lucru. Atunci de ce s-ar fi erijat ei în apologeți cînd și fără ei Iisus va străbate veacurile? Nu cuvintele lor căutate și meșteșugite ar fi strîns pe credincioși în jurul lui Hristos și al Bisericii Sale. Aceștia au venit singuri și s-au născut, au trăit și au murit în umbra lui Hristos și a Bisericii Sale.

Pr. EMANUEL COPĂCIANU

INVĂȚĂTORULE, PRIVEȘTE CE PIETRE ȘI CE CLĂDIRI !

(Marcu XIII, 1)

Din Sfintele Evanghelii aflăm că, ori de câte ori se găsea la Ierusalim, Mîntuitorul învăța în templu. Importanța pe care El o atribuia acestui unic lăcaș iudaic de închinare, ridicat din însăși porunca lui Dumnezeu, și destinat a fi altarul «noului iudaism», reiese și din textul «Iată templul meu casă de rugăciune se va chema pentru toate popoarele» (Isaia LVI, 7) la care se referea atunci cînd, plin de indignare, a izgonit din templu pe zarafii și negustorii de porumbei (Marcu XXI, 13).

Drept aceea, ochii credincioșilor s-au plecat pe textele biblice și istorice, încercînd să scoată din negura vremilor istoria celebrului edificiu antic. Fundamentală în acest sens rămîne opera lui Iosif Flavius¹, pe care Salomon Reinach o considera indispensabilă pentru cunoașterea circumstanțelor istorice, în care a luat naștere creștinismul. Neapreciată de cei cărora o adresase, disprețuită de conaționalii săi și chiar combătută, opera lui Iosif Flavius a fost prețuită și conservată de Biserica creștină. Eusebiu al Cezareei face din opera lui Iosif Flavius lungi extrase; Fericitul Ieronim îl numește «Tit-Liviu grec»; găsim citate din ea la Sfîntul Ioan Hrisostom și Sfîntul Ioan Damaschin. Traduceri integrale au apărut încă din sec. IV—V, la Rufinus și la Hegesippus (sec. VI—VII). De la prima ediție greacă a operei istoricului și pînă la cele mai recente se adeverește afirmația lui Eusebiu, citată de André Pelletier: «A fost unul din cei mai iuștri evrei ai timpului său, nu numai printre compatrioți, dar și în ochii romanilor, așa încît la Roma a fost onorat cu o statuie, iar operele sale stăteau la loc de cinste în biblioteci»².

Pe lângă opera lui Iosif Flavius, și chiar mai mult decît aceasta, Sfînta Scriptură rămîne izvorul principal pentru cunoașterea istoriei templului din Ierusalim, care se înalță odinioară cu fală pe una din cele patru coline ale Ierusalimului, numită Moria³. Prima mențiune o aflăm în Facerea XXII, 1—4.

1. Josephus Flavius, *De Bello iudaeo*, 2 vol., ediție critică de Otto Michel și Otto Beuierfeld, ed. II, München, 1962—1963. Vezi și: Josephus Flavius, *L'Histoire ancienne des Juifs et La guerre des Juifs contre les Romains*, Paris. Lidis, 1970.

2. André Pelletier, *Bios — Autobiographie*, Paris, 1959.

3. Ierusalimul se întinde pe patru coline: Moria, Sionul, Acra și Bezeta. Pe Bezeta se afla palatul lui Irod, precum și fortăreața Antonia, închinată triumvirului Marcus Antonius, sprijinitorul său. Acra, pe vremea Mîntuitorului, se afla extra muros, astăzi se ridică aici biserica Sfîntului Mormint. Pe colina Sionului se află mormintul lui David și casa lui Ioan Marcu, unde a avut loc Cina cea de Taină.

După mai mult de opt secole numele colinei este din nou menționat (II Regi XXIV, 18). Pe atunci se afla în stăpînirea lui Aravna Iebuseul, de la care David a cumpărat-o cu 50 de sicli de argint, pentru a clădi Domnului un jertfelnic. În I Paralipomena XXVIII, 3, se relatează însă că Domnul a oprit pe David de a construi templul întrucît el fusese «om al războiului și al vărsării de sînge», și a încredințat această cinste și sarcină fiului său Solomon, care era «un om al păcii».

A fost un lăcaș minunat, conceput și executat din materiale de preț, acest prim templu închinat lui Yahveh, terminat către anul 950 î. d. Hr. Pînă la anul 590, cînd a fost dărîmat de invazia lui Nabucodonosor, trei secole și jumătate, acest templu a fost altarul unic al Dumnezeui Unic.

În anul 520, deci 70 de ani mai tîrziu, în baza unui decret al lui Cyrus, care a îngăduit captivilor să se înapoieze în patria lor. Zorobabel a construit cel de-al doilea templu, de proporții mult mai modeste, lipsit de strălucire și executat în mai multe etape, din cauza rivalității dintre triburi. În special între iudei și samarineni. Modest în aparență, acest templu a dăinuit 570 de ani, pînă în anul 70, cînd regele Irod, 40 — 4 î. d. Hr. a hotărît să rezidească templul care trebuia să fie un lăcaș demn de prosperitatea economică a noului stat.

Cel de-al treilea templu a întrecut în bogăție și strălucire artistică pe primul. Pentru creștinism semnificația lui crește dacă ne gîndim că a fost lăcașul în care Domnul a fost adus a opta zi, după datina Legii. Acolo mergea în fiecare an cu părinții Săi și după Botez a propovăduit în incinta lui vestind ucenicilor Săi și dărîmarea acestui lăcaș, profecie care avea să se îplinească în anul 70.

Timp de 62 de ani, pînă la domnia împăratului Adrian, pe colina Moria nu au fost decît ruine. Puținii evrei, care veneau să se roage pe aceste ruine, obțineau această îngăduință cu bani grei. Adrian a construit chiar pe acel loc un templu dedicat lui Jupiter. Abia în secolul al VI-lea, împăratul Justinian a ridicat pe Moria o bazilică închinată Sfintei Fecioare.

Cînd califul Omar a cucerit Ierusalimul, în 637, a poruncit să se curețe toată aria templului, iar stîncă sacrificiului, a început să fie cinstită ca locul de unde profetul s-a ridicat la cer, pe iapa sa El-Burag. În 691, califul Abd-el Melic a construit actualul dom, impropriu numit moscheea lui Omar. Ordinul cavalerilor templieri au transformat moscheea în bazilică, numind-o «Templum Domini», dar, în 1187, Saladin, recucerind Ierusalimul, a restituit cultului musulman așezămîntul, și așa a rămas pînă în ziua de azi.

Irod știa că istoria unui popor se scrie nu numai cu sînge, ci și cu piatră. Roma cu Capitoliul, Atena cu Acropolea, Memfisul și Teba cu templele lor au rămas peste milenii. El își dădea seama că numele său va dăinui în istorie numai legat de reconstituirea templului din Ierusalim. Reconstituindu-l, el înțelegea totodată să ridice prestigiul poporului său, care se impusese atenției celorlalte popoare mari ale antichității prin spiritualitatea lui, prin abilitatea comercială și îndemnare în conducerea treburilor publice.

Irod s-a apucat să construiască templul. Nu de capul lui. A chemat poporul la sfat. Toată lumea a fost de acord cu el, bineînțeles afară de clevetitorii de profesie.

«Să-l vedem ce-o să facă... Are să dărîme templul acesta al lui Zorobabel, așa mic și dărăpănat cum este, dar de bine de rău ne putem ruga în el și aduce

sacrificii lui Yahveh. N-are să fie în stare să ridice altul. Un șeic idumeu n-are să fie niciodată un Solomon, sau un rege Hașmoneu!

Iudeea întreagă era un șantier. Aproape fiecare om valid avea ceva de lucru la templu. Navele transportau materiale rare, marmoră, lemn de cedru, bare de aramă și fier; cei ce executau transporturi pe uscat cărau piatră din cariere, lemn pentru schele. Cămilari, căruțași, teslari, cioplitori în piatră, meșteri zidari, decoratori și sculptori, pictori și mozaicari, zugravi și argintari, preoții, soldații pentru pază și menținerea ordinii, furnizorii de alimente, toți aveau de lucru până peste cap. Nu mai cărteau decât unii dintre farisei și saducheii recalitrânți.

Mulți se gindeau cu satisfacție că, în sfârșit, Irod și-a adus aminte și de Yahveh. Îmbătrânește și se gindește regele idumeu că va da ochii cu Yahveh înainte de a se prăbuși în Șeol, unde va fi judecat pentru crimele săvârșite în viață. Vor depune mărturie contra lui toți Hașmoneii, dinastia legitimă, în frunte cu marele preot, regent și etnarh Hircan al II-lea și fiica lui regina Alexandra, condamnați la moare de Irod, pentru uneltiri contra lui.

Credincioșii se gindeau la această judecată a lui Yahveh, care odată și odată tot va veni. Pe Irod însă nu-l îngrijora judecata de după moarte. Îl cinstea pe Yahveh cum îl cinsteau toți idumeii trecuți la iudaism. El știa însă că oamenii au fost creați nu pentru suferință și moarte, ci ca să trăiască, să fie vii și fericiți. Yahveh era pentru el principiul bun; uită și iartă toate celui ce aduce societății omenesți un pic de bine și încercă să strecoare pe acest pământ puțină lumină din acel Eden îndepărtat. Yahveh își alesese un popor, o țară, un munte, unde să fie cinstit și să i se jertfească. Mii dintre fiii lui Avraam s-au răspândit în toată lumea, din India până la coloanele lui Hercule, sătui de luptele și războaiele de-acasă, dornici de puțină tihnă. Cei mai mulți plecaseră cu gândul reînțoarcerii în patrie, unde să-și trăiască ultimile clipe, sau măcar să li se îngroape oasele. Merita să se ridice un templu atitor sacrificii și speranțe. Primul templu, dorit de un erou și mare poet, regele David, fusese construit de fiul său, împăratul filozof. Invadatorii babiloneni l-au devastat, prădat și incendiat. Actualul templu este sărăcăcios, făcut din mila perșilor, dărăpănat de secole. Al treilea templu va fi mareț, strălucitor de bogății artistice. Și așa a fost!

Bieții pescari, ucenicii Domnului erau în admirație, nu mai puteau de dragul lui. «*Învățătorule, privește ce lespezi și ce clădiri!*» (Marcu XIII, 1). Cu altă ocazie, alți admiratori au atras atenția Mintuitorului asupra măreției templului (Luca XXI, 5). Dar Învățătorul era copleșit de viziunea profetică. «*Nu va rămâne piatră pe piatră, care să nu se risipească*» (Marcu XIII, 2). Și într-adevăr, sub urgia catapultelor, berberilor și a focului pus de romani, acele ziduri mărețe aveau să se risipească patru decenii mai târziu. În concepția lui Irod templul reprezenta spiritul nou, era nouă de muncă și pace pentru popoarele Imperiului, în contextul cunoscutei Pax romana. Irod mai vedea în templul plănuit mândria evreilor ce-și dădeau obolul, din toate colțurile lumii, de celor avuți și a celor sărmani; obol ce însemna o părticică din sufletul lor. Bucuria reconstruirii templului era bucuria tuturor iudeilor din lume, uniți printr-un fir providențial peste timpuri.

Regele a convocat o mare adunare a poporului; Să vină toți, nu pe alegeți și buni și răi, taciturnii și gălăgioșii. S-au adunat și nu le venea să creadă. N-au ovaționat, n-au aprobat, n-au dezaprobat. Nu s-a auzit sunet de corn, nici de

trompetă. Toți aveau o lacrimă între gene. Iată, acest rege hulit stă de vorbă cu poporul, se sfătuiește cu el cum să facă, ca să realizeze ceva nemaiauzit încă din gura regilor noștri, un templu al poporului ales. În fruntea adunării își făcuseră loc notabilii. Care mai de care mai țănoș, cu turbane mai înalte și mai țipător colorate, mai meșteșugit răsucite în jurul capului, cu bărbile ondulate și unse cu uleiuri de nard de India și Arabia. În mâini învîrteau mătânii din pietre de Sinai, Iapislazuli și cornalină, murmurînd psalmi de laudă: «Precum Ierusalimul este înconjurat de munți, tot astfel înconjoară Domnul pe poporul Său, de acum și pînă-n veac» (Psalmul CXXV, 2) sau «Ierusalime, tu cel din nou clădit ca o cetate virtos încheșată întru sine» (Psalmul CXXII, 2—3).

Irod i-a privit cu indiferență, oprindu-și ochii departe, peste capetele lor, în mulțimea neîncrezătoare și sfioasă, aprigă și sătulă pînă-n gît de vorbe și iar vorbe, de rugăciuni rostite de mintuiaică, de zeciuiaică, dări și războaie.

S-a făcut liniște, Regele, suit pe o estradă, și-a început cuvîntarea. Ici-colo mai scoteau țipete scurte cite un țînc, sau se auzeau icnind și oftînd cite un bătrîn neputincios, cu gîndul dus aiurea. Notabilii s-au înfipt mai țănoși în țeiege, ascultînd cu ochii închiși, infumurați, aramaica cu inflexiuni edomite, a acestui uzurpator.

«Cred că nu mai este cazul să vă amintesc ce am realizat în cei 18 ani, de cînd am dobîndit domnia. Ridicînd cetăți și fortărețe, gîndul meu a fost să întăresc securitatea voastră, nu să mă glorific pe mine. Vremurile vitrege pe care le-am trăit împreună m-au îndemnat nu numai să vă procur cele necesare traiului, dar și să asigur viitorul vostru și al copiilor voștri. Cu ajutorul lui Yahveh, am reușit să încheș un stat iudeu, să ridic poporul la un nivel nemai-cunoscut în istorie. Am înfrumusețat cetățile noastre vechi, am construit altele noi în provinciile pe care Cezarul mi le-a cedat să le guvernez în numele lui. Această glorie ar fi deșartă dacă ar fi a mea, dar este a voastră și trebuie eternizată. Cînd părinții noștri s-au întors de la Babilon, s-au străduit să rezidească templul. Erau săraci și aveau potrivnici în afară și înăuntru. Templul n-a avut măreția celui dintîi. N-a fost vina lor. Se înapoiaseră într-o țară devastată și au trebuit să țină seamă de opreliștile impuse de Darius, care a redus dimensiunile templului, a limitat decorațiile, punîndu-și oamenii lui să observe execuția. Invațiile macedonene nu ne-au îngăduit să îndreptăm neajunsurile. A sosit timpul s-o facem acum. În acești ani ai domniei mele, ne-am bucurat de pace și prosperitate. Am putut agonisi mijloacele necesare unei construcții demne de măreția poporului și religiei noastre, garantate de prietenia romanilor, acești puternici stăpînitori ai lumii de azi. Mă voi strădui să ridic un edificiu care să placă și lui Yahveh. El a orînduit slujba mea și în serviciul Lui mă socot a fi».

Emotia a fost mare. Doar cei ce cîrteau, șușoleau că Irod va dărîma vechiul templu și va amina apoi sine die reconstrucția, ori va face un templu destinat zeităților romane, ca să măgulească pe August. Regele a pus însă să se adune materialele necesare, fără întârziere. Mii de platforme pe roți cărau piatra din cariere și din portul Yafa. A tocmii mii de constructori calificați. O mie de preoți învățau meșteșugul cioplării pietrei și lemnului.

Cînd materialele au fost adunate și stivuite, a poruncit să se demoleze vechiul edificiu, începînd îndată construcția celui nou pe fundații mult lărgite, care coincideau pe unele locuri cu cele ale lui Solomon. Cînd zidurile și acoperișul au fost

gata, piatra albă a noului edificiu strălucea mindru în soare. Au început deindată decorările interioare. Stilpii aveau capiteluri aurite. Pe pereți s-au întins draperii brodate în aur. Zidurile înconjurătoare au fost întărite cu turnuri de apărare. Blocurile de piatră ale zidăriei au fost legate între ele cu fier, dându-i aspect de fortăreață. Curțile interioare au fost nivelate, iar marginile cu straturi de pământ fertil au fost plantate cu trandafiri din Saronă și arbuști balsamici. În săli exterioare au fost expuse trofee din războaiele de demult și din cele purtate de el. Porțile templului și curților au fost întărite cu blindaje din aramă de Corint și fier bătut. În partea de nord se ridica masiv turnul fortăreață Antonia, numit astfel în amintirea prietenului din zilele grele ale începutului, triumvirul Antoniu, adversarul de la Actium al lui Octavian. Acolo se păstrau veșmintele pentru ceremonii ale marelui preot, împodobite cu 48 de pietre prețioase. În afara zidurilor de apărare, au fost ridicate alte ziduri și în spațiul dintre ele s-au plantat măslini și smochini, pe pantele terasate ale colinei, pe toată Valea Cedruului. Între templu și fortăreață au fost amenajate ganguri subterane, care comunicau și cu exteriorul cetății. Într-un an și jumătate zidăria executată de preoți a fost terminată. Trei sute de boi au fost sacrificați lui Yahveh cu prilejul tirnosirii. Zile în șir au ținut serbările publice și ospetele, mai ales că evenimentul a coincis cu aniversarea suirii pe tron.

Se cheltuiseră sume considerabile în ultimii doi ani pentru înălțarea și decorarea templului. A trebuit să se recurgă chiar la tezaurul templului. Lingouri de aur și argint au fost monetizate în Italia și Siria. În Iudeea s-au bătut numai monede de aramă. Depozitele particulare, incredintate templului, n-au fost atinse, nici vasele sau odoarele de cult. Ca să evite solicitarea de contribuții suplimentare de la comunitățile din diaspora, Irod s-a gândit să recurgă la un mijloc excepțional de procurare a fondurilor, explorând mormintele regilor anteriori. Se știa că Ioan Hircan găsisse peste trei mii de talanți de argint în mormintele lui David și Solomon, bani pe care i-a folosit în scopuri politice și militare. Tezaururile funerare ale celor doi împărați ai lui Israel, cu care fuseseră închiși pentru eternitate în mormintele lor, au fost considerabile. Argintul îl luase Hircan, dar unde era aurul? Dar pietrele prețioase peste care nu putuseră da invadatorii babiloneni, egipteni, persani, parți, romani? Cei ce știau ceva, păstrau taina cu prețul vieții lor, decît s-o trădeze dușmanului.

Irod reflectase mult; îl munciseră gîndurile zile și nopți în șir. Yahveh fiind spirit, se gîndea el, pentru strălucirea lui n-are nevoie de aur și argint, cu atît mai puțin pămîntenii muritori. Raritatea și strălucirea acestor daruri, pe care pămîntul le ascunde în măruntaiele lui, nu flatează decît biata vanitate omenească. Dacă regii atribuie acestor podoabe un preț atît de mare, încît să se înmormînteze cu ele, deși nu ei au asudat să le adune, ci alții, atunci să fie redată mulțimilor. Să se ridice lui Yahveh un templu strălucitor de bogăție, de frumusețe, unde să vină bogatul și săracul, dreptul și păcătosul, păstorul și negustorul, să stea de vorbă în taină cu ființa supremă și necunoscută. Ce-ori vedea în jur să nu semene cu cocioaba lor. În templul lui Yahveh omul să afle ceva din aspirațiile ființei sale: curățenie, lumină, fum de tămîie, apă din abundență. Din cînd în cînd să poată apuca și ce prisosește slujitorilor lui Yahveh, care se satură în numele Lui, neștiind ce-i foamea și setea, îndurate numai de cei mulți.

Irod mai plănuia să continue construcția de cetăți, a drumurilor de acces ; voia să deschidă porturi noi unde să vină și de unde să plece bunurile făurite de mîna omului, de priceperea lui, precum și grîul și untdelemnul, smochinele și măslinile și mai cu seamă vinul care înveselește inima omului necăjit, îi dă curaj și speranță.

Într-o seară regele a chemat zece ostași de încredere pe care știa că se poate bizui, sub comanda a trei tineri ofițeri din gardă. I-a pus să jure că vor păstra secretul și le-a dat poruncă să deschidă mormintele imperiale. Oamenii s-au apucat de lucru. Irod personal inspecta mersul lucrărilor, care se executau numai noaptea la lumina torțelor. Accesul, în capătul ulițelor, era păzit cu strășnicie de cite doi străjeri. Nu mică a fost surpriza cînd Irod a constatat că Ioan Hircan avusese grijă să ridice tot ce-a fost de preț. Ce lăsase nu valora mare lucru. În camera anterioară mormintelor se mai aflau citeva scaune, taburete și măsuțe învelite în foi subțiri de aur și argint. Mai erau citeva căni cu incrustații de pietre semiprețioase. Irod nu se putea totuși împăca cu ideea că mausoleele fuseseră golite de toate comorile. A poruncit să se deschidă în noaptea următoare chiar încăperile în care se aflau mormintele. El aștepta în palat, cu înfrigurare, rezultatul explorărilor. Tîrziu, după miezul nopții, s-au prezentat cei trei ofițeri, speriați, abia articulînd cuvintele.

«Ce s-a întîmplat?» îi întîmpină Irod. El se temea să nu se fi prăbușit zidăria mormintelor peste ostașii care lucrau, sau să fi prins de veste vreun fanatic, care ar fi putut alarma populația, acuzîndu-l de profanarea mormintelor regești.

Unul din ofițeri a reușit să dea lămuriri: «Cînd am pătruns în camera mormintelor, așa cum ai poruncit, eram tare înfricoșați, știindu-ne lingă resturile pămîntești ale marilor împărați, al căror nume este rostit cu sfințenie de fiecare iudeu. Deodată am fost aruncați la pămînt, izbiți de un curent vijelios. Torțele ni s-au stins. O flacără a trecut pe deasupra noastră...».

«Sînteți siguri că n-a fost numai o nălucire a voastră, izvorîtă din teamă? S-au poate v-ați înțeles să mă mințiți?»

«Nu rege, jurăm că așa s-a întîmplat!»

Irod a rămas pe gînduri, foarte impresionat. A renunțat la planul de a explora mai departe mormintele, dînd poruncă să le închidă la loc. Peste citeva zile a pus să se zidească intrările și culoarul de acces, cu ziduri groase de piatră și marmoră fasonată artistic.

Pentru a acoperi deficitul financiar Irod a recurs la un împrumut de la bancherii iudei din Alexandria. Dat fiind scopul sacru urmărit de rege a fost creditat cu multă bunăvoință. Prestigiul lui Irod era acum incontestabil. Aprecierea în ochii romanilor crescuse, mai ales după ce inaugurase la Turnul lui Straton, la nord de Yafa, noul port numit Cezareea, în cinstea lui August, fiind de față delegații împăratului, care consimțise să dea localității numele său. Portul avea mai multe cheiuri. Cel principal a primit numele lui Drusus, ginerele lui Antoniu, căzut de tînăr în războaiele din Germania. Pe cheiurile cu pergole se plimbau localnicii admirînd marea. Noul port era mai încăpător decît cel al Atenei. Împrejurul cheiului se înșirau edificii publice, construite din marmoră de diferite culori. În mijlocul lor se ridica un templu cu linii armonioase, ale cărui portice văzute din larg păreau o bijuterie, ca templul Atenei de pe Acropole. În templu nu erau decît două statui, una a Romei glorioase și pacificatoare, cea de

a doua a lui Octavian August, care adusese prosperitatea întregului Imperiu. În interiorul cetății a construit un teatru, simbolul orașului modern, iar în afara cetății un circ pentru lupte și întreceri sportive. Emblema Cezareei era un caduceu, o baghetă din lemn de măslin, cu două aripi și doi șerpi încolăciți simetric. Ramura de măslin simboliza dorința de pace, șerpii prudența, iar aripile avântul creator, condiția prosperității popoarelor. Acestea se petreceau în anul 13 î. d. Hr.

Cezareea, devenită reședința guvernatorilor romani, a avut o istorie zburciată, dar glorioasă și de mare importanță pentru creștinism. Vespasian, proclamat aici împărat, a făcut cetatea colonie romană, sub numele *Colonia Prima Flavia Caesareae*. Aici a stat Sfântul Apostol Pavel doi ani în închisoare. Treptat comunitatea creștină a crescut și s-a întărit. În secolele imediat următoare, Cezareea a devenit un centru cultural din cele mai importante și nu vom aminti decât prezența învățătorilor și scriitorilor bisericești Origen și Eusebiu, părinții ermeneuticii și istoriei creștine, biblioteca orașului fiind a doua după cea din Alexandria. În anul 640, bizantinii pierd Cezareea, care intră în stăpînirea arabilor; francii au «eliberat-o» în anul 1102, trecînd prin foc și sabie populația autohtonă, evrei, arabi, greci. Printre obiectele jefuite se număra și celebrul vas de smarald, numit «sfîntul Graal», din care, după o tradiție pioasă, Mîntuitorul ar fi gustat în Joia cea sfîntă mielul pascal și ierburile amare, și în care Iosif din Arimateea adunase singele scurs din coasta Mîntuitorului. Celebrele romane «de la Table ronde» consemnează ecourile evenimentului îndepărtat, legate de vasul legendar pe care cavalerii apuseni l-au dus din Cezareea în Bretania.

De la 1291, cînd cetatea a fost complet distrusă de arabi și pînă în cel de al cincilea deceniu al secolului nostru, întreaga regiune a cunoscut o existență mediocră, pe cale de ameliorare în ultimele două decenii. Săpături arheologice, conduse cu pasiune și competență, au scos la iveală un întreg tezaur de relicve, mărturii ale epocilor istorice succesive, desfășurate pe țărmurile Cezareei.

Irod continua cu febrilitate opera lui de constructor al noului stat, ridicînd noi cetăți în locuri bine alese, unde a colonizat tineret muncitor și vrednic, ajutîndu-l să sădească livezi întinse, păduri, vii, să crească vite, să facă ateliere pentru felurite meșteșuguri. Aceste orașe le-a dedicat memoriei fostei sale soții *Mariamne*, mamei sale *Cipra*, tatălui său *Antipatru*. Fratelui său *Fasael*, ucis de partii, care fusese un militar destoinic, i-a dedicat un memorial demn de un erou, fortăreața *Pharos* din Ierusalim. El știa că regimul său trebuie să aibă puternici sprijinitori în lumea greco-romană. Pentru aceasta a reconstruit templul lui *Apolo* de la *Rodos* și a donat rodienilor fondurile necesare pentru refacerea flotei lor comerciale. Octavian reconstruise orașul *Actium* după războiul cu *Antoniu* dar lipseau unele edificii. Le-a construit Irod, donînd o sumă importantă și dînd orașului numele de *Nicopolis*, «orașul victoriei», organizînd acolo, întreceri sportive asemănătoare celor de la *Olimpia*.

Antiohia a beneficiat de asemenea de dărnicia lui Irod. Orașul era străbătut de la un capăt la altul de o uliță largă, lipsită de pitoresc. Irod a donat prefectului o mare sumă de bani pentru pavarea străzii cu cuburi de piatră. Pe ambele laturi s-au construit porticuri mărginite de coloane ornamentate cu sculpturi florale, trandafiri și mirtili. Pentru creștinism acest oraș, înfrumusețat de Irod cel Mare — cum îl numiseră antiohienii — are o importanță de prim ordin. Aici, «în *Antiohia* înția oară ucenicii s-au numit creștini» (Fapte XI, 26). Pe vremea

lui Irod, cetatea de pe malurile Orontelui, așezată între munți, cu un climat din cele mai plăcute, și la întretăierea căilor de comunicație, număra peste 500.000 de locuitori, greci și iudei în majoritate. Tradițiile culturale, școlile de filozofie și retorică, imprimau un ritm viu, de multe ori zgomotos acestui centru. Disputele și tulburările religioase au fost puternice chiar din zilele apostolilor. O populație receptivă la noile idei filozofice și prozelitism, mai ales în rindurile coloniei iudaice, tot mai influente și mai numeroase, au atras prezența Sfinților Apostoli Petru și Pavel, care, pe lângă lămurirea controverselor creștinism-iudaism, organizau și o acțiune de asistență socială pentru comunitatea din Ierusalim.

Ultima perioadă a vieții lui Irod este marcată și de importante reforme legislative și administrative, generatoare de ordine și bunăstare generală.

Încrederea lui August în zelul și capacitatea lui Irod erau acum de neclintit. Cu ocazia unei inspecții a împăratului în Asia Minoră, Irod s-a dus să-l întâlnească și cu acest prilej a dobândit de la el noi teritorii în nord și alte privilegii. Opoziția internă a crescut însă în aceeași măsură. Dușmanii săi duceau o campanie surdă de calomnii și injurii, sub motivul nerespectării tradițiilor, cit și a legăturilor strinse cu romanii. Cu multă abilitate Irod și-a atras din nou simpatiile mulțimii, contracarând acțiunile inamicilor săi prin reducerea cu o treime a impozitelor. Printre susținătorii săi se numărau și esenienii — grupare cu profil religios care profesa o doctrină hibridă — pitagoreism și iudaism — combatanți fervenți ai fariseilor, saducheilor și zeloților patrioți extremiști⁴.

Pe cînd era copil, Irod a întîlnit într-o zi, în drum spre școală, un esenian, în costumul său caracteristic de culoare albă. Esenianul a intrat în vorbă cu micul fiu al lui Antipatru de la Ascalon. Văzînd inteligența lui neobișnuită i-a prezis că într-o zi va deveni rege și i-a recomandat pentru cînd se va împlini profeția lui, să aibă milă de popor, să se poarte cu frica lui Dumnezeu și să fie drept ca înțeleptul Solomon. Preocupat de ceea ce-i mai rezerva viitorul, Irod a pus să i se aducă esenianul, care mai trăia încă în chinovile de la Qumran. Neavînd încotro, bătrînul a venit. Regele l-a rugat să-i spună cîți ani va mai domni. Dar bătrînul tăcu.

— «Haide spune, că iată am ajuns regele tău, așa cum ai profețit. Zece ani?»

— «Poate», șopti bătrînul aproape imperceptibil.

— «Nu cumva mai mult», insistă Irod ?

Esenianul a lăsat capul în jos. Regele s-a mulțumit și cu atîta. Peste zece ani avea loc recensămîntul lui Quirinius și bătrînul Iosif din Nazaret a purces la Betleem, unde îi era obirșia, «să se înscrie cu Maria cea logodită lui».

Templul lui Irod a cunoscut gloria în timpul predicării Mîntuitorului și apostolilor. Curînd însă avea să cunoască și ruina. În anul 66 au început tulburările la Cezareea, care în patru ani au cuprins toată Palestina. Ierusalimul a devenit centrul rezistenței și templul a fost transformat în bastion. În ziua de 9 Ab (29 august) 70, d. Hr., după o strălucire de 90 de ani, «celebrele pietre și clădiri», în urma unei rezistențe disperate, se risipeau, adevîrînd cuvintele Învățătorului, «nu va rămîne piatră pe piatră» (Marcu XIII, 2).

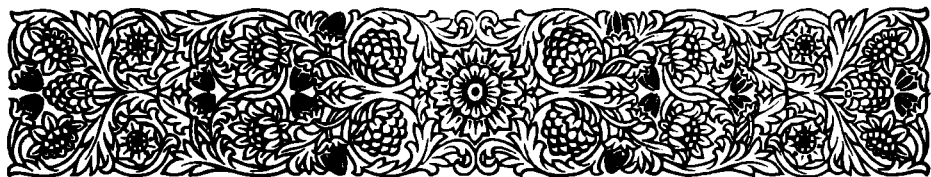
4. H. E. del Medico, *Les Esseniens dans l'oeuvre de Joseph*, in «Byzantinoslavica». XIII (1952), 1-4, p. 189-226.

Două zile și două nopți incheiate nu s-a stins incendiul, nimicind clădirile ce se înălțau cu fală pînă atunci. De pe treptele altarului, Titus a primit aclamațiile entuziaste ale trupelor care îl ovaționau, lovind în scutuuri și strigînd: Ave Titus, imperator! Zile în șir soldații au răscolit cenușa și ruinele, scoțînd ornamentele și odoarele lăcașului. Împinși în labirintele subteranelor, luptătorii iudei erau uciși sau puși în lanțuri. Partea de sus a cetății, colina Sionului cu palatele arhierilor și mormintele primilor regi, au căzut la 25 septembrie.

Lăsînd legiunea a X-a pe ruinele Ierusalimului, Titus a plecat la Cezareea, unde serbările și spectacolele de circ date în cinstea victoriei, au ținut zile în șir. Războinicii lui Israel au fost jertfiți animalelor în circ, parte s-au ucis între ei în lupte de gladiatori, iar 700 au fost trimiși la Roma, pentru triumful imperial. Înapoiat în Cetatea Eternă în iunie, anul 71, Titus a participat la serbările din Circus Maximus, mergînd în fruntea cortegiului, în cvadriga trasă de cai albi, împreună cu tatăl său, împăratul Vespasian și fratele său Domițian. Funcționarii tezaurului imperial purtau prada de război, tezaurul templului, arme, stindarde, efigii, masa de aur masiv a punerii înainte, sfeșnicul cu șapte brațe, 93 de vase sfinte, sulurile Legii, instrumentele muzicale și coarnele de țap din care se suna doar de două ori într-un secol. Urmau prizonierii de război, în frunte cu preoții și cei doi conducători, Iohanan din Giscala și Simon Bar Giora, ferecați în lanțuri. În tribune, asista, cu inima frîntă de jale, Iosef Ben Mathias, fostul comandant al fortăreței Jotapat, prizonier grațiat de Vespasian, aflat acum în simbria învingătorilor, sub numele de Iosephus Flavius. O trădare la care Clio privea cu indulgență. Istoricul a beneficiat pentru opera sa de *«prima a fisco latinis graecisque rhetoribus annua centena (100.000 sesterti) instituit»* (Suetonius, *Vespasianus*, XVIII).

S-au spulberat cele trecătoare; din templu n-a mai rămas decît piatra sacrificiului Dumnezeuului celui Unic. «Iar cînd veți vedea Ierusalimul înconjurat de oști, atunci să știți că s-a apropiat pustiirea lui» (Luca XXI, 20). Dar învățătura, rostită de Învățătorul în incinta templului, dăinuiește și azi peste vitregiile istoriei.

AL. A. BOTEZ

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

CONFERINȚA DE ORIENTARE A CLERULUI DIN ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

În conformitate cu dispozițiile Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în luna martie a. c., a avut loc conferința de orientare a preoților din Arhiepiscopia Bucureștilor. Conferința s-a ținut pe protoierii, sub președinția delegatului chiriarhal, avînd de dezbătut următoarea temă : *Problema unificării cultului ; Cîntarea comună în biserică : contribuții la unificarea spirituală a Bisericii Ortodoxe Române*. Pentru importanța sa practică și folosul Bisericii noastre, la conferință au participat și cîntăreții bisericești, ca unii care au sarcina ca, împreună cu preoții, să contribuie la uniformizarea cultului în Biserica noastră și pentru generalizarea muzicii comune omofone în întreaga Biserică.

A fost un fericit prilej ca laolaltă, preoții și cîntăreții Bisericii să ia parte la dezbaterile acestei teme și la discuțiile purtate în completarea referatelor prezentate, făcîndu-se unele propuneri de valoare pentru orientarea în această importantă îndatorire.

Din prezentarea referatului și în urma discuțiilor s-a observat dorința generală a tuturor preoților și cîntăreților din eparhie pentru realizarea, cît mai devreme, a unificării cultului, la aceasta contribuînd, în mod esențial, generalizarea cîntării psaltice omofone după cărțile oficiale ale Bisericii și după îndrumările Sfintului Sinod. Dintre propunerile făcute, reținem : Tipărirea unui nou tipic bisericesc pentru bisericile de mir ; Colaborarea cît mai sinceră și fructuoasă dintre preoți și cîntăreți ; Evitarea totală a inovațiilor religioase, a influențelor străine sau creațiilor individuale ale unora dintre preoți ; Angajamentul solemn al preoților și cîntăreților bisericești pentru o strînsă colaborare în această răspundere comună, conștienți fiind că unitatea de cult întărește unitatea spirituală de credință și chiar și unitatea noastră națională.

Conferința a început prin oficierea unui Te-Deum, de către un sobor de preoți din cuprinsul protoieriei respective, răspunsurile fiind date de către cei prezenți.

În continuare s-a trecut la desfășurarea programului conferinței, după cum urmează :

La protoieria circa I Capitală — 22 martie. A prezidat P. C. Pr. Octavian Iatan, consilier mitropolitan. Tema a fost susținută de preotul Dumitrescu Marin-Bazilescu. La completări și discuții au luat parte preoții : Ion Grigorescu, Gheorghe Cumescu, Sp. Andreescu, Gh. Tilea, Gh. Ciocan, Pompiliu Ispas, Gh. Căciulă, Ion Huștiu, Th. Rădulescu, G. Chiriac și cîntăreții : Iordache Popa și Samoilă Ion.

Au prezentat rapoarte de activitate Pr. C. Vasilescu Spirea și I. Brătulescu.

La protoieria Circa II Capitală — 27 martie. A prezidat P. S. Episcop Dr. Antim Țirgovișteanul. Referatul a fost prezentat de preotul Petre Erham de la parohia Iancu Nou Bălăneanu. Au luat parte la discuții preoții : Băbătie Constantin, Dimoftache Mihail, Dumitru Pop, Athanase Negoită, Stan Dimancea, Zaharia Mîntulescu, Virgil Godeanu, Prisăcaru Vasile, Popescu Gheorghe, Ion Pislaru, precum și cîntăreții : Vasile Găină, Stanislav Ion și Ilie Bulgaru.

La protoieria Circa III Capitală — 29 martie. A prezidat P. S. Episcop Dr. Antonie Ploieșteanul. Tema a fost susținută de preotul Sîrbu Gheorghe, de la parohia Flămînda. Au luat parte la discuții preoții : Sava Cornel, Popescu Alex., Bejgu Gh., Drăgulin Gh., Chiru Zaharia, Mircea Ion, Ionescu Gafton, Stoica Th., Zaharescu Alex., Stancu Dumitru, Tonciu Ion, Popescu H. Ion și Crăcea Petre. De asemenea și cîntăreții Radu Vasile, Radu Gh. și Glasu Mihail.

La protoieria Circa I Ilfov — 28 martie. A prezidat P. C. Pr. Prof. Ene Braniște. Referatul a fost ținut de preotul Georgescu Florea de la parohia Lucianca. Au participat la discuții preoții : Stoica Ion, Lungu Gh., Ciuplan Vasile, Niță Mihai, Daneș Nic., Stamatoiu Dionisie, Hodrea Emanoil, Ionescu Traian, Marinescu Stan și cîntăreții : Dudu Velicu, Marin N. Marin.

Au citit rapoarte de activitate preoții Voiculescu Emilian și Daneș Nic.

La protoieria Alexandria — 5 aprilie. A prezidat P. C. Pr. Petre Alexandru, consilier mitropolitan. Referatul a fost susținut de preotul Ion Spiru — Alexandria. Au luat parte la discuții preoții : Ion Popescu, Orășeanu Alex., Stoicescu Petre, Tomescu Dumitru, Peleanu Teodor, Stancu Mitroi, Dragomir Petrescu, Burcea Nicolae, Rădulescu Nicolae, Demian Popa, Smaranda Ion, Gheorghe Nicolae. De asemenea au luat cuvîntul cîntăreții : Popescu Nic., Lăcrămăuță Florea și Vătuși Ștefan.

Au citit rapoarte de activitate preoții Voiculescu Emilian și Daneș Nicolae.

La protoieria Călărași — 29 martie. A prezidat P. C. Pr. Mihaș Marinescu, consilier mitropolitan. A citit referatul preotul Manole Stan — Măgureni. Au participat la discuții preoții : Anghel Gh., Zaharcu Valentin, Dan Harambie și alții.

Au citit rapoarte de activitate preoții : Vasile Costache și Zaharcu V.

La protoieria Cîmpina — 28 martie. A prezidat P. C. Pr. consilier Octavian Iatan. Referatul a fost prezentat de preotul Boitan Florin. Au luat parte la discuții și completări preoții : Traian Georgescu, Atanasie Stoicescu, Săvulescu Gh., Constantin Opreș, Ionescu Gh., Vasiliu Vlăduț, Izvoranu Stelian, Săndulescu Ioan, Grigorescu Ioan, precum și cîntăreții bisericești Hogescu Andrei și Hoitan Ion.

Au citit rapoarte de activitate preoții : Constantinescu Gh. și Barbu Ion.

La protoieria Cîmpulung Muscel — 29 martie. A prezidat P. C. Pr. consilier patriarhal Ilie Georgescu. Tema a fost dezvoltată de preotul Sibianu Ion. Au luat parte la discuții preoții : Comănescu Gh., Badea Ion, Manu Dănuț, Grigore A. Ioan,

Manu Ion, Minciunescu Toma, Grigorescu Vasile, Marin Bărboi, Luca Petrescu, Dragomirescu Ilie, Mihail Heroiu și alții.

Au prezentat rapoarte de activitate preoții: Becuț Mihail și Badea Ion.

La protoieria Fetești — 27 martie. A prezidat P. C. Pr. Nicolae Diaconu, consilier patriarhal. Referatul a fost susținut de preotul Stoian Florin. Au participat la discuții preoții: Florea Nicolae, Georgescu Traian, Roșcoveanu Andrei, Trifan Stan, Runcanu Ion, Stan Dumitru, Boboc Ion, Munteanu Ilarion și alții.

Au prezentat rapoarte de activitate preoții: Iancu Ionescu și Runcanu Ion.

La protoieria Găești — 29 martie. A prezidat P. C. Pr. Vasile Diaconescu, Inspector eparhial. Referatul a fost prezentat de preotul Bădoi Gheorghe de la parohia Cobia. Au luat parte la discuții și completări preoții: Grigore Erhan, Pavel Guja, Gheorghe Petcu, Rădulescu Gh., Popescu Florian, Popescu Ștefan, precum și cîntăreții bisericești: Căpitănescu C. și Voinescu Ion.

Au prezentat rapoarte preoții Popescu Constantin și Popescu Ilie.

La protoieria Giurgiu — 29 martie. A prezidat P. C. Pr. Teodor Cazan, consilier patriarhal. Tema a fost prezentată de preotul Drăgoicea Ion de la parohia Dă-rășți. Au luat parte la discuții preoții: Drăgan Ion, Drăghici Stancu, Constantinescu Ion, Pătrașcu Ion, Paraschivescu Mihail, Daia Teodor, Răzvan Ion, Drăgoi Ion, Bădă-rică David, Dumitru Cristescu, precum și cîntăreții: Popa Tănase și Bobe Ion. Au citit rapoarte de activitate preoții Cristescu Dor și Giurcă Ion.

La protoieria Oltenița — 27 martie. A prezidat P. C. Pr. Petre Alexandru consilier mitropolitan. Tema a fost susținută de preotul Pislaru Ion de la parohia Ne-grești. Au luat parte la discuții: Radu Marin, Zamfir Vasile, Pașcaru Valeriu, Popescu Ion, Manole Ion, Constantinescu Dumitru. Florea Dobre, Săndulescu Ștefan, Sandu Dumitru, Moise Nicolae, Voiculescu Gheorghe. Au citit rapoarte de acti-vitate preoții Bădulescu M. și Voiculescu Gh.

La protoieria Ploiești — 2 martie. A prezidat P. C. Pr. T. Cazan, consilier patriarhal. Referatul a fost susținut de Pr. Săvulescu Ștefan, de la parohia Sf. Vasile. Au luat parte la discuții preoții: Udrea Al., Vintilescu Vasile, Strejnicu Alex., Gheorghe-Mircea, Sachelarie Th., Roșu Gh., Păcuraru Ion, Pița Ion, Pandeale Petre, Buță Con-stantin, Galeriu Constantin. Au citit rapoarte de activitate Pr. Barbu Vasile și Ga-leriu Constantin.

La protoieria Tîrgoviște — 27 martie. A prezidat P. C. Pr. Mihail Marinescu, consilier mitropolitan. Referatul a fost susținut de Pr. Dinu Gh. de la parohia Iz-voarele. Au luat parte la discuții preoții: Foamete Gr., Vătășescu Ion, Popescu Alex., Chilianu Ion, Crețulescu Gh., Matei Const., Voinea Ion. Au citit rapoarte de acti-vitate preoții Voiculescu Gh. și Mihail Spiridon.

La protoieria Turnu Măgurele — 27 martie. A prezidat P. C. Pr. Ion Neamu, consilier mitropolitan. Referatul a fost prezentat de preotul Constantin Dragotă, de la parohia Măgurele. Au luat parte la discuții preoții: Chendea Răducanu, Banciu Traian, Breazu Dumitru, Descuț Tincu, Marinescu Ion, Bujoreanu Gh., Ionescu Aurel, Iliescu Daniil. A citit raportul de activitate preotul Ionescu Dumitru.

La protoieria Titu — 3 aprilie. A prezidat P. C. Pr. Prof. Dumitru Fecioru. A citit referatul preotul Pirvu Ștefan de la parohia Titu Nou. Au luat parte la discuții preoții Georgescu Mihail, Ciobanu Ion, Cristescu Constantin, Petrescu Constantin,

Rădulescu Andrei, Grecicosei Simion, Manea Ion, Pircălabu Ion și Radu Dumitru. Au citit rapoarte de activitate preoții Zamfir Gh. și Marin Savu.

La protoieria Urziceni — 3 aprilie. A prezidat P. C. Pr. Ion Popa, consilier mitropolitan. Referatul a fost prezentat de Pr. Dragotă Vasile de la parohia Broșteni. Au participat la discuții preoții: Baltag Porfirie, Peiu Toma, Maleavin Al., Popescu Mihai, Marinescu Al., Ștefan Al., Poenaru Nicolae, Dima Ștefan, Dragomir Gh., Mi-hăilescu Constantin. Au citit rapoarte de activitate preoții: Leca Ioan, Rotaru Gh., Lăzărescu Emanoil.

La protoieria Vălenii de Munte — 29 martie. A prezidat P. C. Pr. Octavian Iatan. Referatul a fost prezentat de preotul Vulpescu Dan, de la parohia Valea Anii. Au luat parte la discuții preoții: Popescu Aurel, Vasile Ilie, Mihai Gh., Ripeanu Al., Levu Nicolae, Mateescu Gh.-Izvoare, Mihai Grigore, Tătaru Ion, Dumitrescu Gh., Ionescu Dumitru, și alții. A citit raportul de activitate preotul Trifu Ștefan.

La protoieria circa Il Ilfov — 5 aprilie. A prezidat P. C. Pr. Sabin Verzan, consilier patriarhal. Tema a fost tratată de preotul Savian Bunescu de la parohia Drăgănești. Au participat la discuții preoții: Toneș Ion, Căte Gheorghe, Apostolina Dumitru, Nicolae Popescu, Ivanciu Gh., Morozan Serafim, Bogdan Alex., Tincoca Iosif, Popescu Gh. și cîntăreții bisericești: Pelcu Ion și Ionescu Petre. A citit raportul de activitate Pr. Vasilescu Nicolae.

La protoieria Videle — 29 martie. A prezidat P. C. Pr. Ion Ionescu, Inspector general bisericesc. Referatul a fost prezentat de preotul Cîntăcoiu Dumitru-Crevenicu. Au luat parte la discuții preoții: Tilea Tudor, Popescu Gh., Stănculescu Al., Popescu Constantin-Gratia, Andrei Gh., Dincă Gh., Lapădat Alex., Goleșteanu Marie, Palaloga S. Victor, Popescu Ștefan, Mustăreacă Petre, Ion Fierbințeanu și cîntăreții: Cernea Ion și Grozea Gh. Au citit rapoarte de activitate preoții: Voiculeț T. și Marinescu Ion.

În continuare au fost aduse la cunoștința preoțimii unele acțiuni externe ale Bisericii Ortodoxe Române, din perioada 15 decembrie 1972 — 15 martie 1973, dintre care reținem: Vizita I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin al Ardealului, în R. D. G., între 22—27 ianuarie a.c. la invitația Universității «Martin Luther» din Halle-Wittenberg unde a ținut o conferință cu tema: *Morala Ortodoxă și problemele vremii noastre*. În acest timp, I.P.S. Sa a vizitat și orașul Berlinul occidental, unde a conferit cu Episcopul Schöner, președintele Federației Bisericilor evanghelice din R. F. Germania și cu alți reprezentanți ai acestei Federații.

Participarea P. S. Episcop Antonie Ploieșteanu la lucrările «Comitetului celor cinci», de la Bossey, care au avut loc între 27 și 31 ianuarie. Comitetul a analizat activitatea Institutului Ecumenic, de la 1946 și pînă în prezent. Cu acest prilej, P. S. a insistat asupra scopurilor ecumenice și teologice ale Institutului, asupra cunoașterii reciproce, a comunicării tradițiilor și experiențelor proprii. În documentul de lucru, redactat de P. S. Sa, se menționează: *Institutul de la Bossey trebuie să fie un loc de întâlnire ecumenică permanentă, care să învețe ecumenismul pe baze libere și teoretice, făcîndu-se cercelări care să conducă spre unitatea bisericilor, promovînd o educație teologică unică pentru tinerii aparținînd diferitelor confesiuni...».*

Participarea P. C. Pr. Conf. Ion Bria la Conferința Misionară Mondială «Mintuirea astăzi» și la a III-a Adunare generală a Comisiei «Misiune și Evanghelizeare» a

C. E. B. Prima a avut loc între 29 decembrie 1972 și 12 ianuarie 1973, la Bangkok (Thailanda). Unul din rezultatele pozitive ale acestei conferințe a fost schimbul de experiență, metode și perspective misionare între Bisericile din întreaga lume. Conferința a scos în evidență faptul că Bisericile în situațiile atât de diverse în care se află, au descoperit că Dumnezeu este prezent și lucrează în istorie nu numai prin Biserică spre lume, ci și prin lume spre Biserică. Credința personală nu trebuie dezangajată de implicațiile ei sociale și politice, subliniindu-se aspectul personal și social al mântuirii.

Participarea P. C. Pr. Ilie Georgescu, consilier patriarhal la Sesiunea Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace, care a avut loc între 7—9 februarie, la Praga. Lucrările cu caracter administrativ și organizatoric, s-au referit la acțiunile de viitor ale Conferinței.

La invitația Institutului Ecumenic, a plecat la Ierusalim P. C. Pr. Profesor onorar Ioan G. Coman, pentru a conduce un seminar de teologie patristică, care va rămâne aici până în luna mai a.c. De asemenea la invitația aceluiași Institut au plecat la Ierusalim P. C. Pr. Dumitru Popescu, de la Institutul teologic din București, căruia i s-a oferit o bursă de studii pentru un an de zile și P. C. Ierom. Micle Veniamin, asistent la Institutul teologic din Sibiu.

În concluzie Conferința de orientare, din luna martie a.c., a constituit o revizuire a întregii activități, atât a preoților cât și a cîntăreților bisericești și îndrumarea lor pentru realizarea uniformizării cultului în Biserica noastră și cîntarea comună omofonă.

REDACTIA

BISERICA DIN PAROHIA CÎMPURELU — ILFOV

A treia zi de Crăciun, în ziua de praznic a Sfintului Arhidiacon Ștefan, s-a reșfinit biserica parohială din satul *Cîmpurelu*, comuna Colibași, județul Ilfov, după o reînnoire aproape totală.

Construită din cărămidă în 1831 în cadrul noii așezări a satului, care, din cauza vicisitudinilor vremii s-a deplasat mai la sud-est de vechea vatră, biserica a fost reparată mai întii în anul 1922, și apoi în ultimii patru ani, cea mai însemnată reînnoire făcîndu-se în anul 1972, la sfîrșitul căruia s-a și reșfinit.

În pisania care se găsește deasupra ușii din tindă se spune :

«Această Sfîntă și Dumnezeiască Biserică s-a ridicat din temelie și se prăznuiește cu hramul Sf. Nicolae, Sf. Treime și Cuv. Paraschiva de Dumnealor: Logolătu Cris-tache, Armașu moșiei, Postelnicu Chiriac, Ipogotu Dumitrache, Jupla Dinu Tabacu, prin silința Părintelui Marin Duhovnicu și cu mila de la Atotțiitorul și cu puterea Duhului Sfînt, în zilele Prea Luminatului și Înălțatului nostru Împărat Nicolae Pa- vlovici. Să fie veșnica lor pomenire.

Zidită în anul 1831, luna iunie, ziua 8. Lucrată de Theodor Spiridon».

A existat o biserică de cărămidă și în vechea așezare a satului, din care se mai găsesc și astăzi resturi de cărămidă, pe locul cunoscut de localnici sub denumirea «pe Biserica veche», dar mărturiile documentare despre ea nu se cunosc. În biserica actuală se găsesc patru icoane împărătești pictate pe lemn, una dintre ele (Maica Domnului) avînd în spate menționat anul 1802, fapt care ar putea fi un indiciu că ele au fost aduse din vechea biserică.

În 1922, biserica a fost întărită cu bare solide de fier și i s-a refăcut pictura, datorită străduințelor parohului de atunci, Pr. Const. Popescu; după 1925, prin stăruința și osteneala actualului paroh, Pr. Mihail Bădulescu, i s-au adăugat pridvorul și tinda și a fost învelită cu tablă galvanizată; între anii 1969—1972 s-au făcut lucrări de reparații și înnoiri radicale: tencuirea interiorului în întregime, pictarea în «fresco», turnarea de jur-împrejurul bisericii a fundațiilor și a unei tinde din beton armat, construirea unei noi turle în formă octogonală și tencuirea și zugrăvirea exterioară. A fost totodată reparată radical și clopotnița.

Toate aceste însemnate și valoroase lucrări au fost făcute cu fermitatea, entuziasmul, iscusința și strădanțiile de zi cu zi ale preotului paroh Mihail Bădulescu, avînd sprijinul de neprețuit al Consiliului parohial, al Comitetului parohial și al tuturor enoriașilor.

Pentru resfințirea bisericii după restaurare, Prea Fericitul Patriarh Justinian a delegat pe P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, care a săvîrșit slujba solemnă în fruntea unui sobor de preoți format din: Pr. Savu (Chiriță, Protoiereul Protoieriei Oltenita, de care aparține parohia Cîmpurelu, Pr. Mihail Bădulescu, parohul bisericii restaurate, Pr. pensionar Const. Gr. Popescu de la parohia Vărăști, Pr. Elefterie Colt, parohul Bisericii din Colibași, Pr. Ion Vasilescu, parohul bisericii din Gostinari, Pr. Ion Vasiliev, preot ajutor la parohia Gostinari și Pr. Benone Dincă, parohul bisericii din Mironești.

După săvîrșirea slujbei utreniei și a aghiazmei, s-a făcut resfințirea bisericii prin ungerea cu sf. mir, stropirea cu aghiazmă, citirea rugăciunilor pentru redeschidere și s-a citit documentul întocmit cu acest prilej, care marchează un eveniment de seamă din istoria în desfășurare a bisericii din Cîmpurelu. A urmat slujba sfintei liturghii, rostindu-se apoi cuvîntări în care a fost ogîndită munca încununată de frumoase realizări a unei obști creștine, în frunte cu păstorul ei sufletesc și s-a reliefat atașamentul enoriașilor față de biserică și loialitatea lor față de patrie și față de conducătorii ei.

Seria cuvîntărilor a fost începută de parohul bisericii resfințite, Pr. Mihail Bădulescu, care, adresîndu-se mai întîi Prea Cucernicului Preot Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale și delegat al Prea Fericitului Patriarh Justinian, i-a mulțumit în mod deosebit pentru participare, rugîndu-l totodată să transmită Întîlștătorului Bisericii Ortodoxe Române respectuoasele mulțumiri ale slujitorilor și credincioșilor din parohia Cîmpurelu pentru sprijinul și dragostea părintească pe care le-a arătat în împrejurări ce vor rămîne de-a pururi înscrise în sufletele tuturor și în istoria sfîntului locaș resfințit.

Adresîndu-se apoi tuturor celor de față, Pr. M. Bădulescu a subliniat că pentru credincioșii parohiei Cîmpurelu este o zi de mare sărbătoare: «Întruparea Fiului lui Dumnezeu în Iisus Hristos din Nazaret care a făcut începutul mîntuirii noastre și care a transmis pentru toate popoarele și toate timpurile mesajul ceresc de pace și de înfrățire între oameni și popoare. La aceasta se adaugă încununarea strădaniilor

tuturor enoriașilor din această parohie, care pășesc astăzi într-o biserică înnoită, asupra căreia s-a revărsat harul Duhului Sfânt, prin resfințirea pe care am săvârșit-o».

În încheiere, P. C. Sa a mulțumit Consiliului și Comitetului parohial, precum și tuturor credincioșilor, pentru sprijinul dat la restaurarea bisericii și pentru dragostea pe care o arată întotdeauna față de Sfânta Biserică.

A vorbit apoi Pr. Protoieru Savu Chiriță, elogiind activitatea pastorală și gospodărească a preotului paroh din Cîmpurelu, precum și vrednicia întru credință a enoriașilor, care au contribuit sub diferite aspecte la înnoirea bisericii lor, așa cum au făcut și fac credincioșii, în frunte cu păstorii lor sufletești, și în alte comune din cuprinsul protoieriei Oltenița.

Luînd cuvîntul P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, și-a exprimat satisfacția că, datorită însărcinării primite din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh de a lua parte la resfințirea bisericii din Cîmpurelu, are mulțumirea sufletească de a constata și de a vedea rezultatele unei pastoratii în deplinătatea ei, și minunate înfăptuiri gospodărești în cadrul acestei pastoratii, care încununează convingerile, zelul și munca preotului paroh Mihail Bădulescu, însușiri de care a dat dovadă încă de pe băncile Seminarului teologic din Rîmnicul-Vilcii, unde l-a cunoscut îndeaproape în calitate de coleg de școală. Subliniind că înfăptuirile de ordin spiritual din Protoieria Oltenița sînt îmbucurătoare, cum sînt de altfel înfăptuirile din întreaga țară, Părintele Director Ioan Gagiu a indemnăt călduros pe toți cei prezenți să păstreze cu scumpătate credința ortodoxă și să dea tot concursul și sprijinul lor în toate acțiunile întreprinse de poporul nostru și de conducătorii lui, pentru propășirea și înflorirea patriei.

Fost paroh la biserica din Cîmpurelu între anii 1921—1925, Preotul pensionar Constantin Popescu a amîntit starea destul de nemulțumitoare în care se găsea pe atunci biserica și a reliefat înfățișarea ei strălucitoare de astăzi, felicitînd din toată inima pe preotul Mihail Bădulescu pentru ceea ce a realizat, împreună cu credincioșii al căror păstor sufletește este.

Evenimentul solemn la care au fost părtași enoriașii parohiei Cîmpurelu și oaspeții veniți să se bucure și ei de bucuria lor, s-a încheiat prin intonarea rituală a rugăciunilor înmănunchiate în Polihroniu, pentru sănătatea și fericirea Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian, pentru Conducătorii țării, pentru slujitorii și enoriașii parohiei, precum și pentru toți participanții la solemnitate.

Notă. — Strămutat de la drumul principal, dintre Giurgiu și București, din cauza deselor prădări la care a fost expus în veacurile trecute, satul Cîmpurelu de azi n-are o vechime prea mare, dar continuă istoria și tradițiile vechii așezări, a cărei biserică este amîntită într-un document din 10 octombrie 1834 (Acad. R. S. România, DCCCXV/54), și care avea chiar și un alt nume: *Odaia Pitarului*. Chiar și denumirea de *Cîmpurelu* implică oarecum tinerețea relativă a satului, fiind un diminutiv al cuvîntului *cîmp*, ca, de altfel, și diminutivul (popular) *cîmpușor*.

Înălțată într-un sat strămutat pe un cîmp mic, biserica are enoriași cu suflet și credință mare și un vrednic slujitor întru cele sfînte.

ASISTENT

CHIPURI DE PREOȚI

UN DECENIU DE LA MOARTEA PĂRINTELUI PROFESOR NICOLAE M. POPESCU

S-au împlinit la 10 februarie a.c., zece ani de la plecarea dintre noi a Părintelui Profesor Nicolae Popescu — Popa Nae — membru al fostei Academii Române, dascălul de prestigiu al Istoriei Bisericii Române de la Facultatea de teologie din București, parohul Bisericii Boteanu și Președintele de onoare al fostei Societăți corale «Carmen», din București.

Figură proeminentă a Bisericii noastre, prețuit și îndrăgit de numeroase generații de studenți și preoți, Părintele Profesor Nicolae Popescu a rămas nu numai în sufletul și în inima celor care l-au cunoscut ca unul dintre valoroșii săi înaintași, zugrăviți în cartea sa : «Preoți de mir adormiți în Domnul», dar și ca un părinte bun, sfătuitor și ajutor al multor necăjiți și lipsiți. Căci Popa Nae a insuflat studenților și preoților dragostea de Biserică, de trecutul ei, de pământul și graiul românesc, de poezia și de versul cîntat ce împodobește minunat folclorul de aur al patriei noastre. Multe și numeroase au fost articolele și studiile Părintelui Profesor Nicolae Popescu publicate în revistele Bisericii și aparte, care au adus cuvînt ales și gînd lămurit în tezaurul literar al Bisericii și al poporului nostru. El a înzestrat literatura Bisericii noastre cu : *Viața și activitatea dascălului de cîntări Macarie Ieromonahul* (1908) ; *Viața și traiul Domnului Țării Românești, Constantin Brîncoveanu* (1915) ; *Nifon II, Patriarhul Constantinopolului* (1914) ; *Patriarhii Țarigradului prin țările românești* (1914) ; *Niceta, episcopul Remesianeii și De Psalmodiae bono* (1932) ; *Gheorghe David, Mitropolitul Moldovei* (1936) ; *Mărturisirea de credință de Petru Movilă*, ediție critică (1942) ; *De la privighere la privighetoare* (1943) ; *Floriile și Savalia* (1945) ; *Chiril Lucaris și ortodoxia românească ardeleană* (1946), iar ca ultimă și importantă lucrare a fost *tălmăcirea predicilor și cuvîntărilor mitropolitului Nicolae Krutișchi* (1949—1952).

Cu prilejul aniversării a 10 ani de la pristăvirea sa, aducîndu-i un omagiu postum noi, ucenicii și admiratorii însăilăm aceste cuvinte iubitelui nostru dascăl. Cu acest prilej Dl. Mihail Anastasescu a strîns un buchet de gînduri mărturisite din care spicuim :

La 10 II. 1973, s-au împlinit 92 ani, de cînd în modesta căsuță țărănească de pe ulița din vatra bisericeții «Sfînta Sofia», din satul Dîmbovicioara, de lingă Titu, vedea lumina zilei doritul copil Popescu M. Nicolae. Acest vlăstar — autentic fecior de țăran — înzestrat cu alese virtuți creștine, dăruit cu o excepțională memorie și putere de muncă, a ajuns, prin munca sa neobosită, una dintre figurile luminoase ale Bisericii noastre.

Continuînd tradiția înaintașilor săi, băietandru Popescu M. Nicolae a intrat din toamna anului 1893, la Seminarul Nifon — ctitoria marelui și generosului Mitropolit. Urmează cursurile celor 7 clase ale Seminarului unde s-a evidențiat în special la studiul limbilor clasice, istorie și muzică.

În septembrie 1902, se înscrie la fosta Facultate de litere și filozofie din Bucu-rești, frecventînd cu regularitate cursurile, în special orele seminariilor de: istorie, filologie clasică și slavă, logică și geografie. În vara anului 1907 își susține examenul de licență în teologie, cu teza «*Viața și activitatea dascălului de cîntări — «Macarie Ieromonahul»*. În anul următor — 1908 — își ia licența în istorie și este hirotonit diacon la Mînaștirea «Zamfira» — din Prahova — Valea Teleajenului, «cea zugrăvită în frescă» de inzestratul maestru al penelului — marele nostru pictor Nicolae Grigorescu.

Savantul de renume mondial, Nicolae Iorga, citind remarcabila lucrare de licență, calificată «*magna cum laude*», a tinărului teolog Nicolae M. Popescu, o apreciază deosebit și în recenzia ei face adnotarea: «un nou istoric». Pasionat și îndrăgostit de frumusețea cîntecului popular românesc și a minunatelor colinde, reprezentînd — co-moara folclorului autohton —, încă din studenție, diaconul N. M. Popescu, se înscrie ca membru al societății corale «Carmen», fiind un entuziast și prețios colaborator al maștrilor D. G. Kiriac și Ioan D. Chirescu.

Ulterior, pregătește un nou subiect, abordînd studii privind cercetări din istoria Bisericii române, intitulat «*Rolul Bisericii în trecutul poporului român din punct de vedere cultural și național*», lucrare apărută în 1909 și distinsă de Universitatea Bucu-rești cu o parte din premiul «HILEL» din acel an.

În 1910, diaconul Nicolae M. Popescu, al cărui orizont științific se lărgeste, obține prin concurs o «bursă de specializare în studii istorice» — la Universitatea din Viena, unde va urma în special «cursuri de filologie greacă și slavă». Aici audiază cursurile prof. Karl Jirecek, sub a cărui îndrumare științifică, avea să-și susțină teza de doctorat. La Facultatea de teologie catolică l-au interesat prelegerile științifice ale profesorului Swoboda, despre «*Liturgică și artă creștină*».

Neuitînd menirea sa de cleric și formarea sa spirituală, duminica și sărbătorile, Diaconul Nicolae M. Popescu slujea onorific la Capela ortodoxă din Viena.

După aproape 4 ani de studii în martie 1913, își susține la Viena, în limba germană, teza sa de doctorat în istorie, intitulată «*Nifon al II-lea — Patriarhul Țarigradului*». Lucrarea prezentată a fost apreciată ca «inedită» de juriul Comisiei de doctorat, pentru care i-a acordat cea mai înaltă calificare, fapt ce a determinat Academia Română să i-o publice în extenso, în românește. După obținerea titlului de doctor, senatul Universității din Viena, l-a recomandat către Centrul Universitar de la Mînchen, în vederea continuării și aprofundării studiilor de Bizantinologie. În iunie 1913, înainte de a părăsi Viena, în amintirea zilelor frumoase petrecute în mijlocul coloniei de români stabiliți în Austria, Comitetul Parohial, la propunerea președintelui Dr. Sterie Ciuncu, a oferit o seară de adio după obiceiul locului pentru diaconul Dr. Nicolae M. Popescu, care a slujit onorific la Capela ortodoxă. Părăsește cu regret capitala Austriei, îndreptîndu-se spre Mînchen, participînd la Seminarul de Bizantinologie al vestitului Krumbacher și audiînd pe erudiții profesori: Heisenberg și Paul Park.

După terminarea studiilor de Bizantinologie se întoarce în țară, solicită și obține transferarea sa, ca diacon pe seama bisericii mînaștirii Cotroceni. În Capitală, a fost un asiduu colaborator la diferite publicații cu articole de specialitate.

Apreciîndu-l, Patriarhul Miron îl numește Director al Cancelariei Mitropoliei Ungrovlahiei. La 13 decembrie 1920, a fost hirotonit preot pe seama bisericii «Schitul Măgureanu», iar în 1926 se transferă ca paroh la biserica Bradu-Boleanu. Pentru o scurtă perioadă, 15 VIII — 31 III 1924, funcționează ca director la Seminarul Nifon, unde-și făcuse ucenicia ca elev.

După moartea profesorului Nicolae Dobrescu, la 1 iunie 1922 este numit prin concurs ca profesor titular la Catedra de Istoria Bisericii Române de la fosta facultate de teologie din Capitală. Datorită deosebitelor sale preocupări de cărturar, remarcându-se prin studii științifice în domeniul istoric, a fost ales la propunerea savantului Nicolae Iorga, ca membru corespondent al Academiei Române. După moartea istoricului Dimitrie Onciul, omul de carte, cum era unanim recunoscut Pr. dr. Nicolae M. Popescu, tot la propunerea cărturarului prof. Nicolae Iorga, este ales în unanimitate de membrii înaltului for de cultură ca membru activ. Cu acest prilej prof. Nicolae Iorga, face elogiul noului ales, arătând motivele ce l-au determinat să-l recomande. În discursul de recepție, Pr. dr. Nicolae M. Popescu, scoate în evidență meritele de necontestat ale înaintașului său în domeniul istoriei.

Ca profesor, în 1931, el a înființat pe lângă seminarul catedrei, o editură, care a durat până în 1946, și unde s-au tipărit 20 broșuri istorice.

În anul 1923, pr. prof. Nicolae M. Popescu, a fost ales membru în Comisia Monumentelor istorice, unde a desfășurat o activitate apreciabilă. El avea atribuția de identificare și restaurare a pisanilor de la bisericile și mănăstirile din țară, ca și traducerea textului slavon al acestora.

Participând alături de marele N. Iorga la congresele de bizantinologie de la București (1924), Belgrad (1927), Sofia (1934) și Roma (1936), comunicările științifice făcute cu acest prilej de Nicolae M. Popescu au fost reținute și comentate în revistele de specialitate.

Distins slujitor bisericesc, profesor universitar, academician și mînuitor ales al condeiului, octogenarul Preot prof. Dr. Nicolae M. Popescu, a rămas o figură ilustră a Bisericii noastre.

Figura blajină, încadrată cu o barbă albă ca neaua a octogenarului a rămas în memoria tuturor celor ce l-au cunoscut, apreciat și respectat pentru alesele sale însușiri.

Pr. DAVID POPESCU

UN SFERT DE VEAC DE LA MOARTEA PREOTULUI GHEORGHE COMANA

La încrucișarea străzilor *Sfinții Apostoli*, *Vînători* și *Antim*, se află, în București, biserica Sfinții Apostoli, înconjurată acum de o curte mare, cu gard de fier, o frumoasă casă parohială în stil românesc, iar lângă zidul din dreapta al bisericii, un mormînt bine îngrijit, cu flori și o candelă totdeauna arzînd, străjuit de o troiță de stejar, lucrată în stil românesc. Aici odihnește din ziua de 22 martie 1947 preotul Gheorghe Comana, mort în vîrstă de numai 54 de ani, fost slujitor al acestei biserici.

Însă, cine trecea acum cincizeci de ani prin același loc, vedea un maidan în jurul bisericii, fără nici o împrejmuire, tăiat de mai multe cărări.

Biserica, monument istoric, stătea fără turlă de ani de zile. A stat închisă 7 ani, după preotul care murise în vîrstă de 84 de ani. Zidurile erau murdare, iar clopotele

stăteau atârinate de o clopotniță de lemn, aflată în curtea bisericii, căci turlele erau dărâmate.

Prin stăruința, hărnicia și dragostea de biserică a preotului Gh. Comana, care a fost adus preot aci în 1926, s-au făcut toate transformările. În citiva ani biserica Sfinții Apostoli a devenit o biserică curată.

În acei ani, în centrul Capitalei, își lua avînt o pastorație nouă și în alte biserici : Zlătari, Sfîntul Dumitru, Sfîntul Anton, Stavropoleos, Alba, iar la marginile orașului se clădeau biserici oatedrale : Sf. Maria, Sf. Treime Ghencea, Sfîntul Dumitru Colentina, Vergului, Sf. Elefterie etc.

Cine a fost preotul Gheorghe Comana și ce a reușit el să înfăptuiască, pentru ca amintirea lui să dăinuiește în sufletul celor care l-au cunoscut ? Căci, toți trăim o viață, dar nu toți lăsăm să dăinuiește amintirea în urma noastră.

Preotul Gheorghe Comana, s-a născut în anul 1893, în comuna Cegani, sat pe malul Borcii, în județul Ialomița. Aci, de copil a avut în față frumusețile minunate ale bălții Ialomița cu bogățiile ei. La marginea satului se întindea cîmpia nesfîrșită a Bărăganului cu uscăciunea ei, cu căldurile ei, vara, ca să poți vedea fata morgana. Tatăl său a fost preot, mare apărător al drepturilor la pămînt și izlazuri ale țăranilor săraci, împotriva bogăților nemilostivi și apăsători.

Sufletul lui de copil a privit aceste frumuseți, dar în inima lui au rămas și amărăciunile tatălui său, care a murit de tînr, copilul Gheorghe rămînînd orfan la 10 ani. De la mama sa a primit bunătatea, răbdarea și îngăduința. Toate aceste contraste se vor amplifica mai tirziu, ca imaginile prinse în niște diapozitive.

Ca orice orfan, și-a format de mic o personalitate proprie, știind că n-are pe cine să se sprijine în viață, ci numai pe sine însuși.

A fost adus de mamă la Seminarul Nifon, unde învățase și tatăl său. Cu aceste în-sușiri caracteristice, s-a manifestat și printre colegii și profesorii săi. Stăruitor, voinic și suplu în mișcările de gimnast pe care le făcea, cu voința de fier și cu o imaginație înfrigurată de frumusețile cerului înstelat, așa cum îl contemplantese între nesfîrșitele cîmpii ale Bărăganului, pe malul Borcii și din bălțile Ialomiței.

După ce a terminat Seminarul, s-a înscris la Facultatea de teologie, de unde a plecat, în primăvara anului 1916, fiind numit preot în comuna Fetești, aproape de Cegani unde se născuse și copilărise. Se apropia și de mama sa văduvă și de frații săi, privind la toate satele de pe malul Borcii, ca la o lume deosebită. Poate că în imaginația lui se gîndea la lacul Capernaum, cu orașele de pe țărm : Naum, Capernaum, Corazim. Pe oamenii de aici îi cunoștea : harnici, îndrăzneți, muncind și hrănindu-se la fel, dar cu-noștea și lipsurile lor sufletești.

Plecînd din București, însoțit de soția sa, însuflețită de o vie admirație față de sotul său, au găsit adăpost în casa unor țărani, care și-au împărțit casa, lăsîndu-i tinărului preot o cameră cu pămînt pe jos.

Îndată ce a ajuns în parohia încredințată lui și-a pus în gînd să treacă peste toate greutățile și să spargă toate relele deprinderi din viața credincioșilor săi.

A început să spună din timp, ce are de gînd să facă pentru mîntuirea sufletelor credincioșilor.

Credincioșii au fost să învățați să cite cîntările bisericești la strană. A adus cărți religioase ca să fie citite de credincioși. Și s-au dat Biblii și Noului Testament.

Și astfel în 1926 preotul Gh. Comana a fost adus în București și numit preot la o biserică, care avea nevoie să prindă viață.

În ziua instalării sale, un mare număr de credincioși au venit de la Fetești, ca să-și arate legătura cu fostul lor preot, cum și amărăciunea că i-a părăsit.

Care a fost activitatea pastorală a preotului Gh. Comana la București ?

Ajutat de credincioșii din parohie, în frunte cu harnicii și bunii creștini din consiliul parohial, a reparat biserica, a refăcut turlele, a spălat pictura, a făcut împrejmuirea, a făcut casa parohială, contribuind personal la clădirea ei cu o bună parte din suma necesară. A predicat în fiecare duminică, a făcut o apropiere între toți locuitorii parohiei sale, fără deosebire de neam și credință.

Și-a făcut legături de prietenie cu personalități culturale de mare valoare.

Și-a îmbogățit cunoștințele moral-filosofice, a colaborat în presă, a făcut parte din mai multe societăți, a devenit un personaj cunoscut opiniei publice prin tăcutul, îndrăzneala și cunoștințele pe care le folosea, atunci cînd lua cuvîntul, în probleme contradictorii.

Ii plăcea să citească mult, dar mai ales să prelucreze prin gîndirea sa proprie ceea ce îi stîrnea interesul și curiozitatea.

Obosit de munca din timpul zilei, avea obiceiul ca după ora 9 seara, să-și caute un prieten, să iasă din oraș și să discute problemele care-l frămîntau, mergînd cu același pas liniștit, ca și pe străzile orașului, sau cînd se suia la tribună să ia cuvîntul, de unde captiva pe ascultători prin cumpătate, vorbă blajină și înțeleaptă.

În 1937, cîteva săptămîni am călătorit împreună și am vorbit despre tot ce vedeam nou și interesant, trecînd prin Polonia, Germania, Belgia și ajungînd să luăm parte la Congresul de la Oxford al *Alianței universale pentru înfrățirea popoarelor prin Biserică*, căci era un mare iubitor de pace.

A călătorit în orientul creștin de două ori. O dată la muntele Athos, altă dată să se închine la mormîntul Sfîntului Spiridon, în a cărui biserică a slujit și pe care a apărat-o ca să nu fie dărîmată, ajutat de prof. N. Iorga, care a și scris despre el cuvinte de laudă în «*Neamul Românesc*».

În familie. cu ai săi, cu rudele sale, nu făcea nici o concesie, nici un compromis. Reflexiile sale asupra preoției arătau cită conștiință preoțească avea. De multe ori a venit în mijlocul studenților teologi, ca să le vorbească.

După o viață atît de zbuciumată și după o muncă atît de obositoare, cu toată vigoarea, boala îl rodea pe dinăuntru, ca viermele din măr.

Își dădea acum seama că se va sfîrși. Nici o răzvrătire împotriva acestei soarte, ci socotind că atît i-a fost dat de Dumnezeu să trăiască.

Cu cîteva zile înainte de a-și da sfîrșitul, într-o sîmbătă seara, înainte de vecernie, m-a rugat să-i împlinesc o dorință : să merg la autoritățile bisericești superioare și să le rog să aprobe să fie îngropat lingă biserică, indicîndu-mi locul, în dreapta bisericii, ceea ce i s-a împlinit.

Dintre toate florile ce s-au pus pe mormîntul lui, sînt unele care nu s-au uscat nici acum. Sînt florile recunoștinței, care nu se usucă niciodată, ci rămîn ca să pîlplie, ca niște cîndele totdeauna aprinse.

Pr. VICTOR N. POPESCU

† PREOTUL PROFESOR LIVIU STAN
1910 — 1973

Biserica Ortodoxă Română și Institutul teologic de grad universitar din București au pierdut, prin trecerea din această viață a eruditului teolog și canonist — Preotul Profesor Dr. Liviu Stan —, una dintre cele mai proeminente figuri ale sale, din ultima vreme. Măcinat de o grea suferință, în mai puțin de șase luni, s-a stins din viață la vârsta de aproape 63 de ani.

Născut la 11 iulie 1910, în comuna Socet, județul Hunedoara, a urmat școala primară la Deva și apoi liceul la Deva și Lugoj, iar între anii 1928 și 1932 Facultatea de teologie, paralel cu Facultatea de Drept. În anul 1936 și-a luat doctoratul în teologie cu teza: *Mirenii în Biserică*.

Pentru specializare, face studii aprofundate de drept canonic, filozofia dreptului, drept roman și bizantin, la universitățile din Atena, Varșovia, Roma, München, Viena și Praga, unde învață și limbile acestor țări, devenind, astfel, unul dintre cei mai mari poligloți ai Bisericii noastre. Cunoștea pe lângă limbile clasice, mai multe limbi moderne fapt care i-a deschis porțile multor biblioteci, făcându-i accesibile numeroase surse informative, putând fi astfel la curent cu cele mai noi știri în domeniul său de specialitate.

Pe lângă activitatea sa de profesor a fost și un destoinic și desăvârșit publicist în domeniul său. Spicuind din scrierile sale, vom aminti doar: *Dreptul în gândirea românească* (1943); *Ontologia Juris* (1943); *Sfinții români* (1945); *Über der Rezeption der Oecumenischen Synoden seitens der Kirche* (1969); *Despre bazele canonice vechi ale Ortodoxiei* (1968), precum și numeroase articole și studii în revistele noastre de teologie.

Intrat în cler, în anul 1937, a avut și alte numeroase munci de interes obștesc sau bisericesc.

După pensionare a rămas la Institutul teologic ca îndrumător științific pentru doctoranzi.

Pentru activitatea sa teologică a fost distins cu titlul de Doctor Honoris Causa de mai multe Facultăți și Institute de teologie din străinătate. Astfel preotul profesor Dr. Liviu Stan a devenit unul dintre cei mai buni specialiști ai problemelor juridico-canonice în mai toate confesiunile creștine, fapt ce i-a adus recunoștința tuturor și din această cauză pierderea sa este cu atât mai mare pentru teologia ortodoxă românească.

Depus la biserica Sfinta Ecaterina — paraclisul Institutului teologic, distinsul dispărut a primit omagiul studenților și foștilor săi ucenici, colegi și prieteni, care au venit să aducă prinosul rugii și mulțumirii lor dascălului prețuit.

Slujba înmormântării a avut loc la 3 aprilie, fiind săvârșită de un sobor de preoți și diaconi de la Catedrala Patriarhală, în frunte cu P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, Rectorul Institutului, în prezența unei numeroase asistențe, printre care, profesorii Școlilor teologice din București și Sibiu, doctoranzi, preoți din Capitală, foști studenți, rude și prieteni.

După ceremonie, P. S. Sa Episcopul Antonie Ploieșteanul, Rectorul Institutului, a vorbit ca delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, P. C. Pr. Prof. D. Stăniloae, în numele corpului profesoral al Institutului teologic din București și P. C. Pr. Prof. Nicolae Neaga, în numele Institutului teologic din Sibiu. Preotul Ion Cristea a adus omagiul bisericii Alba din București și al credincioșilor ei pentru preotul care a slujit la acel altar mai mulți ani.

Sicriul cu corpul neînsuflețit al celui dispărut a fost transportat la Lugoj, unde s-a făcut înhumarea a doua zi.

Acolo slujba parastasului a fost săvârșită de un sobor de preoți în frunte cu P. S. Episcop Dr. Visarion Rășinăreanul, de față fiind I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului.

La sfârșit au vorbit P. C. Pr. Prof. Ioan Rămureanu, din partea Institutului teologic din București, P. C. Pr. Prof. Corneliu Sirbu, din partea Institutului teologic din Sibiu și preotul romano-catolic Michael Kelșcar. După aceea sicriul a fost condus la cimitirul din Lugoj, unde a avut loc înhumarea.

Așa s-a prăstăvit dascălul de teologie, Pr. Prof. Liviu Stan, unul dintre canoniștii de valoare ai Ortodoxiei, care a plecat din mijlocul nostru prea de timpuriu.

ASISTENT

---

† PROFESORUL TEODOR M. POPESCU 1893—1973

S-a stins din viață, în pragul celor 80 de ani, bătrînul dascăl de Istorie bisericească universală, de la Institutul teologic de grad universitar din București, profesorul onorar Teodor M. Popescu.

Cu trecerea sa din viață, Teologia ortodoxă românească pierde pe unul dintre cei mai învățați și pregătiți dascăli ai ei, care, vreme de peste 35 de ani, a insuflat tinerilor teologi, pe lângă cunoștințele prețioase de istorie bisericească, duhul cinstei, al metodei de lucru, al ordinei și disciplinei cărturărești, împletit cu o rară smerenie și adâncă modestie creștină.

Cu profesorul Teodor M. Popescu, Teologia ortodoxă românească a crescut în prestigiu afirmându-se în cadrul Ortodoxiei. Pentru meritele sale el va rămâne o figură strălucitoare în galeria marilor dascăli de Teologie din Biserica noastră, alături de marii săi înaintași.

Regretatul dispărut s-a născut în comuna Conțești, satul Boteni, jud. Dimbovița, cu 80 ani în urmă, din părinți plugari. A urmat școala primară în satul natal, apoi Seminarul Central și Facultatea de teologie din București, luându-și licența în anul 1919, și remarcându-se ca unul dintre cei mai bine pregătiți studenți din promoția sa. Pentru calitățile sale deosebite, a fost trimis la Atena, unde a făcut studii pentru doctorat, sub îndrumarea renumitului profesor Hrisostom Papadopoulos, care mai târziu a ajuns Arhiepiscop al Atenei și al întregii Grecii. Aici și-a susținut teza sa : *Cauzele persecuțiilor din punct de vedere istoric și psihologic*, publicată în 1922, în limba greacă. Pentru o mai completă specializare a urmat cursurile universității din Leipzig, între 1922—1925 și Paris, având printre profesori pe Charles Diehl și Étienne Gilson.

Întors în țară, intră în învățămîntul teologic, mai întâi ca profesor la Seminarul Central, apoi la Facultatea de teologie din Iași, iar de la 1 aprilie 1927, la foșta Facultate de teologie din București, și în continuare la Institutul teologic, unde a predat Istoria bisericească universală, pînă în anul 1959 cînd s-a pensionat. Între 1928 și 1938 a suplinit și catedra de Patrologie, iar între 1942—1944 a fost decanul Facultății de teologie.

Profesorul Teodor M. Popescu a fost și un publicist de scrieri teologice și bisericești de o deosebită valoare. Articolele, studiile și recenziile sale, cronicile scrise, care totalizează peste 3.000 de pagini tipărite, constituie o moștenire de preț pentru Biserica noastră. Printre acestea putem menționa : *Denaturarea istoriei lui Origen* (1926) ; *Cucerirea Constantinopolului de către latini, ca mijloc de unire a Bisericilor* (1929) ; *Primii didascali creștini* (1932) ; *Ce reprezintă Biserica Ortodoxă* (1941) ; *Uniața în lumina adevărului istoric* (1949) ; *Importanța istorică a Sinodului IV ecumenic* (1951) ; *Îndrumări metodice de lucru pentru studenții în Teologie* (1956) ; *Raporturile dintre ortodocși și anglicani din secolul al XVI și pînă la 1920* (1958) și altele.

Ceremonia înmormîntării a avut loc la Biserica Sfînta Ecaterina — Paraclisul Institutului teologic — la 7 aprilie, a.c., fiind săvîrșită de un sobor de preoți și diaconi — profesori și slujitori de la catedrala Patriarhală, foști colegi sau studenți ai distinsului dispărut, în frunte cu

P. S. Sa Episcopul Dr. Antim Țirgovișteanul, Vicar Patriarhal, răspunsurile corale fiind date de către studenții Institutului. Au fost de față corpul profesoral de la școlile noastre teologice, preoți din Capitală, rude și admiratori ai dascălului lor.

P. S. Episcop Dr. Antim Țirgovișteanul, Vicar Patriarhal, ca delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a ilustrat în cuvinte viața și activitatea de creație și de predare ca profesor a celui dispărut, scoțind în relief caracterul său, seriozitatea, conștiinciozitatea, devotamentul și respectul său adânc pentru preoțime și pentru Ortodoxia românească. P. S. Sa a arătat că și după pensionare, profesorul Teodor Popescu, atât cât a fost posibil, a colaborat la publicațiile Patriarhiei Ortodoxe Române.

În numele corpului profesoral, al colegilor și al studenților a luat cuvântul P. C. Pr. Prof. Ioan Rămureanu, urmașul său la catedră, care, odată cu biografia celui dispărut, a subliniat metodele de lucru, seriozitatea științifică, conștiința dreaptă și adâncă înțelegere a dascălului său.

Pr. Ulpiu Petrescu, de la parohia «Miron Patriarhul», din Capitală, a adus omagiul enoriașilor și al credincioșilor din cartier, la sicriul unuia dintre cei mai buni creștini și consilier al parohiei.

Ridicat pe umeri de studenți, sicriul a fost depus în carul mortuar, ce l-a condus, spre seară, la Cimitirul Belu, însoțit de regretul tuturor celor care l-au cunoscut și prețuit.

ASISTENT

† SCULPTORUL GRIGORE DUMITRESCU

La 24 martie 1973, s-a stins din viață, pe neașteptate, sculptorul Grigore Dumitrescu, artist de mare talent, care prin activitatea sa deosebită, desfășurată mai bine de cinci decenii, a îmbogățit arta religioasă sculpturală cu o serie de lucrări ce au rămas și vor rămâne în tezaurul artistic al Bisericii noastre.

Creator și executant al unor piese și ansambluri cu care au fost înzestrate numeroase biserici din țară, peste 47 de catapetesme, panouri și opere mărețe, ce împodobesc interioarele Palatului Patriarhal, Biblioteca din Sala Sinodală și altele, sculptorul Grigore Dumitrescu va rămâne în amintirea noastră ca unul dintre cei mai mari creatori de sculptură în lemn pentru împodobirea bisericii, așezându-se prin opera sa alături de marele Antim Ivireanul.

Cele trei catapetesme sculptate în ultimii 12 ani la Biserica Sfântul Elefterie din București, se disting în mod deosebit în opera sa și consti-

tuie un medalion prețios pentru arta bisericească românească. Prin frumusețea și modelele florale și figurative, cu scene din viața Bisericii, aceste piese trezesc admirația tuturor vizitatorilor din țară și străinătate. La această lucrare marele artist a pus, pe lângă talentul său și o dragoste nespūsă pentru locașul Domnului, împletită cu sentimentele de recunoștință față de Prea Fericitul Părinte Patriarh, care a urmărit personal desfășurarea acestor lucrări, și pentru care a dăltuit în pereții capetesmei cuvinte ca acestea : «Recunoștință Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, ajutătorul acestei biserici» și rugăciunea tainică : «Binecuvîntează Doamne pe cei ce iubesc podoaba Casei Tale».

Pentru munca, priceperea, talentul și creația sa, sculptorul Grigore Dumitrescu a fost prețuit de conducerea Bisericii noastre care i-a încredințat o vreme conducerea atelierelor de sculptură de la Plumbuita și de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care acum la pierderea regretatului sculptor, printr-o telegramă, arată că trecerea sa din această viață constituie o pierdere fără seamă, pentru arta sculpturală a Bisericii noastre.

Decedatul Grigore Dumitrescu s-a născut la 22 martie 1901, la Pitești. Tatăl său a fost muncitor la C.F.R. și a avut 11 copii. Tânărul Grigore, după ce a urmat școala primară și liceul la Pitești, a fost unul dintre cei mai talentați studenți la Facultatea de Belle-Arte din Iași, timp cînd a lucrat sub îndrumarea profesorilor Octav Băncilă și Popovici. Înșușindu-și o tehnică aparte și-a orientat atenția și munca spre arta sculpturală bisericească. Încă din tinerețe își închină toată activitatea sa acestor muze pe care n-a părăsit-o pînă la moarte.

Ceremonia înmormîntării a avut loc la biserica nouă Sfintul Elefterie din București, fiind oficiată de un sobor de preoți în frunte cu P. C. Prof. Mihail Bulacu, parohul Bisericii și delegați ai Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor.

După slujbă, P. C. Pr. Mihail Bulacu a adus celui dispărut omagiul conducerii parohiei și în mod deosebit al credincioșilor acelei biserici, care a fost înzestrată cu una dintre cele mai frumoase opere ale regretatului, și care îl înscrie în rîndul ctitorilor de valoare ai acestui monument de artă bisericească.

Regretat de toți a fost condus la cimitirul Străulești și depus în cripta familiei.

ASISTENT

EPISCOPIA DUNĂRII DE JOS

CONFERINȚA DE ORIENTARE DIN LUNA MARTIE

Conform programului stabilit de Sf. Sinod, în luna martie a.c., s-a ținut, la toate protoierile, conferința de orientare cu subiectul: *Problema uniformizării cultului, cîntarea comună în biserică, — contribuții la unificarea spirituală a Bisericii Ortodoxe Române.*

Ca delegați eparhiali au participat: P. C. Arhim. Ieronim Motoc vicar administrativ, la Protoierile Tulcea și Babadag; pr. N. Grosu — consilier administrativ, la Protoierile Galați și Tecuci; pr. D. Capaciurea — consilier economic, la Protoierile Medgidia și Constanța și pr. Hr. Postelnicu, secretar eparhial, la Protoieria Galați.

P. S. Arhieru Vicar Cherasim Constanțeanul a participat la conferințele de la Protoierile Galați și Tecuci, aducînd preoților participanți, arhieresti binecuvîntări din partea P. S. Episcop Chesarie și prețioase îndrumări în legătură cu diferitele aspecte ale subiectului tratat și cu activitatea pe teren obștesc a preoțimii din Eparhie.

Referatele au fost susținute de următorii preoți: Pr. Grigore Lungulescu, parohia Sf. Dumitru-Galați, la protoieria Galați; Pr. N. Pamfil, parohia Brăhășești I, la protoieria Tecuci; Pr. Gh. Taifas, parohia Săcele, la protoieria Constanța; Pr. Marin Apostol, parohia Cernavodă, la protoieria Medgidia; Pr. Gh. Păsal, parohia Valea Nucarilor, la protoieria Tulcea și Pr. Iancu Lazăr, parohia Corugea, la Protoieria Babadag.

S-a distins prin prezentarea documentală și prin propuneri judicioase, referatul pr. Marin Apostol — Cernavodă. Tratarea acestui subiect a fost urmărită cu mult interes de către preoți și a suscitat numeroase discuții, fiecare putînd să aducă fapte noi și să facă propuneri pentru uniformizarea cultului. S-a subliniat necesitatea publicării unui tipic nou în care să-și afle recunoașterea oficială prescurtarea uzuală de la parohii a tipicului mînaștiresc. Pînă la apariția tipicului nou, oficierea Sf. slujbe se va face după cărțile noi, publicate de Institutul Biblic, în acestea găsiindu-se mai multe îndrumări tipiconale. Este necestr ca parohiile să-și procure aceste cărți pe măsura apariției lor.

După cum trebuie evitate inovațiile, în aceea măsură trebuie evitată și rutina în săvîrșirea Sfințelor slujbe. Rostirea mecanică și grăbită a tuturor rugăciunilor, odelor, psalmilor etc, prevăzute în tipic, nu poate avea efect educativ asupra credincioșilor și-i înstrăinează sufletește de sfințele slujbe. S-a accentuat ca rostirea rugăciunilor și a celorlalte părți ale sfințelor slujbe să se facă, de preot sau de cîntărețul bisericesc, cu convingere și simțire, ca să influențeze și mintea și inima credincioșilor.

Înlăturarea inovațiilor sau a unor practici locale, neconforme cu morala și pietatea creștină, se va face cu mult tact cu lămurirea deplină a credincioșilor, spre a nu se simți jigniți și a se instrăina de Biserică.

Pentru unificarea săvârșirii Sfintelor Taine și a ierurgiilor ar fi necesar ca preoții nou-hirotoniți să facă practică pe lângă un preot de enorie, întrucât la Catedrale nu pot căpăta îndrumarea necesară.

Pentru a se continua influența hotărîtoare pe care au avut-o Institutele teologice asupra uniformizării cultului, prin cursurile de îndrumare, absolvenții fiecărei serii de cursuri ar putea împărtăși celorlalți preoți, în conferințele administrative proto-popești, îndrumările recente primite la cursuri cu privire la uniformizarea cultului.

Cu privire la cîntarea în comun s-a dovedit, pe baze scripturistice și tradiționale, că este justificată ca practică veche ortodoxă, conformă cu poziția activă a laicilor în biserică și cu desfășurarea tradițională a sfintelor slujbe.

S-au subliniat avantajele de ordin pastoral — misionar și educativ ale cîntării în comun: participarea activă a credincioșilor la sfintele slujbe, învățarea ușoară a rugăciunilor și cîntărilor, stringerea legăturilor cu Biserica, prevenirea înstrăinării și a părăsirii Bisericii Ortodoxe.

Asupra organizării și generalizării cîntării în comun, — în conformitate cu ultimele hotărîri ale Sfîntului Sinod — s-a făcut un util schimb de experiență între preoți. Este necesar să se folosească integral timpul prevăzut pentru catehizare în hotărîrea Sfîntului Sinod, în special cel de după terminarea Sfintelor Liturghii, cînd se pot repeta cîntările mai grele și se pot preda cîntările noi. Cîntăreții bisericești trebuie îndrumați și ajutați ca să îndătore unele rezerve și să socotească extinderea cîntării omofone ca cea mai importantă îndatorire de serviciu a stranei.

Ca pildă de organizare și generalizare a cîntării în comun și de ilustrare a avantajelor ei pastoral-misionare, s-a dat biserica părintelui Spulber, de la parohia Bălăbănești, județul Galați.

În încheierea conferințelor s-au transmis ordine și dispoziții ale Centrului Eparhial în legătură cu activitatea bisericească și obștească de sezon.

Pr. NICOLAE GROSU

